

બીજી આવૃત્તિનું નિવેદન

રૂ. ૫. રા. બા. લાલશંકર ઉમિયાશંકર રમારક ગ્રંથમાળાના પુ. ૪ થા તરીકે પ્રેમાનંદ નાકર અને વિષ્ણુદાસનાં ઓખાહરણુ શ્રી. ગનેશશંકર લાલશંકર પંખા, એમ. એ., બી. ટી. પાસે સંપાદિત કરાવી સને ૧૯૩૮માં પ્રસિદ્ધ કર્યા હતાં. એની નકલો ખૂટી જવાથી આ સંસ્કરણુ તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. પહેલી આવૃત્તિ વખતની છાપખૂલો આમાં સુધારી લેવામાં આવી છે, મૂળ કાવ્યોમાં જોડણી એકધારી કરી લેવામાં આવી છે, નાકર અને વિષ્ણુદાસનાં ઓખાહરણુની નકલ કરનારાએ મૂળના સંસ્કારને ક્યાંક અર્વાચીનતા આપી દીધેલી તે જૂની હાથપ્રતોને અનુસરી મઠારી લેવામાં આવી છે. ઉપરાંત ૨૯ કડવાંના પ્રેમાનંદના ઓખાહરણુના પરિશિષ્ટમાં આપવામાં આવેલાં, બૃહત્કાવ્યદોહન ભાગ પહેલાંનાં અવતરણુ કથા કથાનાં ઉમેરારૂપે છે એ તરત સમગ્રજ એવી રીતે સૂચવવામાં આવેલ છે. વળી આ કાવ્યો મહાશાળાના ઉચ્ચ વર્ગોમાં પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે અંજૂર થયા હોવાથી અભ્યાસકેને ઉપયોગી થાય એ દૃષ્ટિએ આરંભમાં આવશ્યક ટીકા-ટિપ્પણુ પણ સામેલ કરવામાં આવ્યાં છે. આટલા પૂરતી આ બીજી આવૃત્તિ છે; નહિતર તો એ માત્ર પહેલી આવૃત્તિનું પુનર્મુદ્રણ જ કહી શકાય.

ગુજરાતી ભાષાના આ પ્રકારના ગ્રંથોના અભ્યાસ તરફ દિવસે દિવસે વધુ અને વધુ વ્યવસ્થિત રીતે પગરણુ થતાં જાય છે; એટલે અર્વાચીન શાસ્ત્રીય રીતે સંપાદનો થવાની આવશ્યકતા જિભી ચપ્પ છે. છેલ્લાં વર્ષોમાં તેથી જૂનાં કાવ્યોનાં વ્યવસ્થિત સંપાદન શરૂ થયાં છે. એવાં વ્યવસ્થિત સંપાદન હોય તો જ ભાષા અને સાહિત્યનો સુલનાત્મક અભ્યાસ કરવાની સરળતા થાય. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી આવાં સંપાદન વ્યવસ્થિત રીતે થતાં રહે છે. એ જ રીતે કાર્જસ સમા તરફથી પણ થાય છે. અને સુખમના ભારતીય વિદ્યાભવન તરફથી પણ પ્રયત્ન શરૂ થયા છે. થોડાં વર્ષોમાં તેથી કેટલાંક વધુ સારાં સંપાદન આપણને મળશે. પ્રકાશક

પ્રસ્તાવના

ત્રણ ઓખાહરણો

પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યના રસિયા જનસમાજને 'ઓખાહરણ' એ નૂતન વિષય ન હોય. એટલે પ્રેમાનંદનું જ એવો જ્ઞાતિ 'ઓખાહરણ' એવું શ્રવણ કરતાં જ હિતપત્ર યાય છે. વિશેષ અભ્યાસક્રમે પ્રેમાનંદ પુરાગામી કવિઓનો ઋણી છે એવું શોધ્યું છે; એટલે અતિ પ્રશસ્ત અને લોકપ્રિય ઓખાહરણ વિશે વિચાર કરતા એના પુરાગામી જાણીતા નાકર અને વિષ્ણુદાસનાં 'ઓખાહરણો' કેવા પ્રકારનાં છે એ જિજ્ઞાસાવાળા રસિયા જનો માટે આ પુસ્તકમાં એ કવિઓનાં ઓખાહરણો પશુ મુદ્રિત થયાં છે. અઘાપિ બૃહત્કાવ્યદોહનમાં છપાયેલું પ્રેમાનંદનું 'ઓખાહરણ' રસિક જનોને હૃદયગત છે; પરંતુ ઓગણત્રીસ કડવાંનું 'ઓખાહરણ' પ્રેમાનંદે પ્રથમ લખ્યું છે તથા તેના ઉપર વિસ્તાર પછીથી કયો છે (એણે અથવા બીજા કોઈ કવિએ) એટલે પરિશિષ્ટમાં બૃહત્કાવ્યદોહનમાં મુદ્રિત થયેલા ઓખાહરણનો ભાગ જે ઓગણત્રીસ કડવાંમાં આવતો નથી તે આપ્યો છે. નાકર વિષ્ણુદાસ અને પ્રેમાનંદનાં આ ત્રણ ઓખાહરણોની પોતપોતાની વિશિષ્ટતા આદિ વિશે વિચાર અભ્યાસક્રમે કરવાનો છે.

૧. આ પુસ્તકમાં મુદ્રિત થયેલાં ઓખાહરણો-પ્રેમાનંદનું

ઓગણત્રીસ કડવાંવાળી ઓખાહરણની પ્રતે એક કરતાં વિશેષ જુદે જુદે રચણેથી જુદી જુદી સાલની પાઠાન્તરોવાળી પ્રાપ્ત થયેલી છે. એનાં પાઠાન્તરો લુપ્તાવાકાના રહીસ શિક્ષક, પ્રાચીન કાવ્યોના

રસિયા, રા. હગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ તરફથી અમને મળ્યાં છે તેનો પૂરતો ઉપયોગ અમે કર્યો છે. જોગણુત્રીસ ઠડવાંની પ્રતો નીચે મુજબ ઉપલબ્ધ થાય છે:—

૧. સંવત્ ૧૭૯૨ ના આવણ સુદિ ૧૦ શુક્રવારે લખેલી અધૂરી પ્રત ઠડવાં ૧૭ પૂર્ણ અને ૧૮ મું અર્ધું, રા. હગનલાલ રાવળની, પાઠાંક (અ).
૨. સંવત્ ૧૮૩૮ આવણ સુદિ ૨ રવિવારે લખેલી ‘મુજરાતી’ પત્રના આઠ તત્રી રવ. ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાંકની (બ).
૩. સંવત્ ૧૮૫૭ પૌષ સુદિ ૧ ની લખેલી, રવ. દીવાન બહાદુર કેશવલાલ હર્ષદરાય મુવની (ક).
૪. સંવત્ ૧૮૫૭ માગશર સુદિ ૧૩ ની લખેલી, ગ. હગનલાલ વિદ્યારામ રાવળની (ઢ).
- ✓ ૫. સંવત્ ૧૮૫૯ કામણ વદિ ૫ ની લખેલી, રવ. રાજ્યરત્ન શેઠ પુરુષોત્તમ વિશ્રામ માવજી જે. પી. ની (ઈ).
૬. સંવત્ ૧૮૬૯ આવણ વદિ ૧ ની વાર સનિની લખેલી રા. હગનલાલ વિદ્યારામ રાવળની (ફ).
૭. સંવત્ ૧૮૭૦ ની આષાઢ વદિ ૬ વાર શુક્રની લખેલી રવ. દીવાન બહાદુર કેશવલાલ હર્ષદરાય મુવની (જ).

પ્રસ્તુત જોખાહરણ છાપવામાં અમુક પ્રત ઉપર જ આધાર રાખીને કામ ચાલુ નથી. દરેક પ્રતમાંથી જે જે ચોગ્ય જેતું લાગ્યું છે તે સમગ્રનો સમન્વય કરી પ્રત બનાવી છે; એટલે દરેક મૂળ પ્રતનાં ભિન્નભિન્ન દેખાતાં પાઠાન્તરો નીચે મૂક્યાં છે. નજીવાં પાઠાન્તરો ધ્યાનમાં લીધાં નથી.

પ્રસ્તુત પ્રત તૈયાર કરવામાં બૃહત્કાવ્યહોદનમાં સુદ્રિત થયેલા જોખાહરણનાં પાઠાન્તરો પણ લીધાં છે. રા. રાવળ તરફથી મળેલી.

૨૯ ઠડવાં ઉપરાંતની ક્ષેપક બાગવાળી નીચેની પ્રતોની પણ સહાય લીધી છે:—

૧. સંવત્ ૧૮૩૬ વૈશાખ વદિ ૧૧ વાર જીધની ઠડવાં ૬૫ ની.
૨. સંવત્ ૧૮૬૬ વૈશાખ સુદિ ૧૦ સોમવારની ઠડવાં ૪૮ ની.
૩. લખ્યા સાલ વિનાની આરંભમાં ત્રણ ઠડવાં નથી, તેમ પાછળ ૩૪ ઠડવાં સુધીની ઘણી જૂની પ્રત છે.
૪. સંવત્ ૧૯૨૨ કાર્તિક વદિ ૫ ની ઠડવાં ૫૩ ની.
૫. સંવત્ ૧૮૭૩ માં ગિરપુરના ત્રાવાડી સેવકરામ કેવળરામ માટે નાગર-તેની પ્રત ઉપરથી ઉતારેલાં ઠડવાંની છે.
(મારી પોતાની પાસે છે તે).

પ્રત તૈયાર થયા પછી આ પ્રસ્તાવના લખતાં અમને એક ઓગણત્રીસ ઠડવાંવાળી પ્રત સૂરતના એક રહેવાશી ગોવિન્દભાઈ પાસેથી મળી છે. આ પ્રત સંવત્ ૧૮૩૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૨ રવિવારે લખાયેલી છે. એ ભાઈ રતનાભાઈની ચોપડીમાંથી હાકર લાધાવર વેલા-ભાઈએ લખેલી છે.^૧

૧. આ પ્રતમાં આરંભમાં કેટલીક કડીઓ જુડી છે અને કેટલીક કડીઓ નથી:

‘શ્રી ગિરિભનંદન મણુપતિ સ્વામી, પુરો મનોરથ કામી,
એકદંતો સૂંદાલો ગજવદન ગ્રીહ શરીર. ૧
સુધ જુધ તારી રે સુંદરી તારા પુત્ર લાભ ને લક્ષ,
નીલાંબર પીતાંબર પેર્થા વાણી કેવી ક્ષાંત. ૨
સેવું બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી ને મહામનોરથ રૂપ,
ને જટાચારજ બટ ધ્રીધો કાલીકાસ ધ્રીધો કવિ. ૩’

ખીખં ઠડવાંઓ ઇત્યાદિ જોતાં આ પ્રત જ પ્રતનાં પાઠાન્તરોને મોટે ભાગે અનુસરે છે.

નાકરનું ઓખાહરણ

આ પ્રતમાં નાકરનું ૪૪ કડવાનું ઓખાહરણ લીધું છે. બધી મળીને અમને એની ચાર પ્રતો ઉપલબ્ધ થઈ હતી. એમાં ૨૯ કડવાની નાકરની એક પ્રતની નકલ અમને ઓરિયન્ટલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ વડોદરાની મળી હતી તેનો ઉપયોગ કર્યો છે. પાઠાન્તરો જે નોંધવા જેવાં ખાસ દેખાય છે તે જ નોંધ્યાં છે.

વિશ્વકર્માનું ઓખાહરણ

આ કવિના ઓખાહરણની ત્રણ પ્રતો ગુ. વ. સોસાયટીની જ ઉપલબ્ધ થઈ છે. એમાં કેવળ જ પ્રત ઉપર જ મુખ્ય આધાર રાખવો પડ્યો છે. આ અને ૬ પ્રતમાં અનેક સુધારા વધારા દેખાય છે. વળી ૬ પ્રતમાં તો પ્રેમાનંદના ઓખાહરણમાં મળી આવતાં અનેક કડવાંઓ ઉતારી લીધાં હોય એવું દેખાય છે. આથી તેનું પૂર વધી ગયું છે અને આખું ઓખાહરણ ૮૭ કડવાનું બન્યું છે. આ પ્રતમાં આ તથા ૬ માં આવતા મુખ્ય પાઠાન્તરો તથા વધારાના કે કોપક બાગો આપ્યા છે.

કલાત કવિનું ઓખાહરણ

આ કવિના ઓખાહરણની પ્રત ગુ. વ. સોસાયટીમાંથી મળી છે. મારી પાસે એ કવિના ઓખાહરણની બીજી એક પ્રત છે, પરંતુ એમાં અને ગુ. વ. સો ની લિયોમાં મુદ્રિત થયેલી પ્રતમાં ઘણો ઘણો ફેરફાર છે. એ બધા ફેરફારો અમુક અમુક કડવાંઓમાં અમુક અમુક લીટીઓ મૂકી દઈએ તો નવું જ ઓખાહરણ ઉપલબ્ધ થતું જણાય. દરેકમાં જુદો જુદો વિસ્તાર છે. ગુ. વ. સોસાયટીની પ્રત સંવત ૧૯૦૩ ના થાવણ માસના શુકલ પક્ષની પ્રતિપદાએ બુધવારે અમદાવાદમાં કાલુપુરમાં ધનાસુધારની યોજનામાં રહેનારા મોટા બ્રાહ્મણ શુકલ જમવાન પ્રખરામે લખેલી છે. કડવાં ૫૩ છે. મારી પાસે છે

તે નડિયાદમાં અઢડિયા વાડામાં પંડયા શેરીમાં રહેનારા વડનગરા નાગર શ્રાઢજી મની લક્ષ્મીભાઈ જોઈતારામની છે. આ પ્રત સંવત ૧૯૨૦ ના પૌષ સુદિ ૧૨ ને જુધવારે લખાઈ રહી હતી. કડવાં ૮૩ છે. રા. નટવરલાલભાઈ પાસે એક પ્રત છે, પરન્તુ એમાં પણ અનેક ફેરફારો છે. સાંભળ્યા પ્રમાણે અમુક પ્રતોમાં કડવાંઓનું પૂર એ હિપર જવા જાય છે.^૧ એટલે આ પુસ્તકમાં એનું ઓખાહરણ લીધું નથી.

ઓખાહરણ લખનારા બીજા કવિઓ

ઉપર્યુક્ત કવિઓએ ઓખાહરણો લખ્યા છે; નહ-હિપરાત સોળમા શતકના આદિભાગમાં થઈ ગયેલા કવિ વીરસિંહ અને જનાર્દન અને ત્યાર પછી બાલજી (દશમ સ્કંધમાં), માધવદાસ, માનપુરી,

૧. અત્ર એક હકીકત નોંધીએ:

ઓખાહરણોની અમુક અમુક પ્રતોમાં પણો ચોરાણો જોવામાં આવે છે. કાખલા તરીકે મારી પાસે જે ઓખાહરણ છે તે ૪૪ કડવાંનું છે. એમાં આરંભમાં ગય પ્રેમાનંદકૃત ભોલાહરણ લિખ્યતે એનું લખેનું છે. ૪૩ મા કડવામાં ઉવટે નાએની લીટીઓ છે:

‘તાંહાં ક્રીધો રે જોતજને જોહાર કંકાણુ તાંહાં છોડીઆં રે; ૧૪

સોનાએ મુઠ બરાયે રે ઓખા જોયે રે; ૧૫

ત્યાંહાં છત્યા આનિરૂદ્ધ રાય રે જોવા સરખું તાંહાં થયું રે; ૧૬

કર જોડીને દહે માધવદાસ ઓખા.....’

આ ત્રેકો કાવ્યહોહનના ઓખાહરણના કડવા પૃ ૧ માંના “ઓખાખાઈ આસ્થાં આવજુહાર”-એ લીટીથી શરૂ થતા પણ પછીથી જુદી જ લીટીઓવાળા કડવામાં છે. હિપરની લીટીઓ પૂરી થઈ ગયા પછી ‘જનન વળાવી વળ્યો પછી આનંદો બાલુરાય’ થી શરૂ કરી કાવ્યહોહનનાં ઓખાહરણની પેઠે તે પ્રતમાં ઓખાહરણ પૂરું થાય છે. લલિયાઓ (અમારાવાળી પ્રત) ગિરપુરના ત્રવાડી રોવકરામ કેવળરામ નામના નાગરની પ્રતમાંથી સંવત

કાશીદાસ^૧, વગેરે કવિઓએ ઉપાદરણો લખ્યા છે. એમાં વીરસિંહ^૨ તથા જનાર્દનનાં ઉપાદરણની ભાષા તે ભાષણની કાદંબરી અને બીમની પોડચકળાની ભાષા જેવી છે. આ કવિઓની અસર પ્રેમાનંદ ઉપર થઈ છે કે કેમ તે જિજ્ઞાસુઓએ પોતે જોઈ લેવાનું છે.

૨. ઓખાદરણની મહત્તા

ઓખાદરણ લખવામાં કવિઓએ હરિવંશ અને ભાગવતનો આધાર મુખ્યત્વે લીધો છે. હરિવંશ અને ભાગવત એ એમાં જે કથા છે તેમાં પણ થોડોથોડો ફેર છે. બાણની ધમ્મનો ભગ થવો, ઉપાને પાર્વતીએ વરદાન આપ્યું, નારદ અને ચિત્રલેખાનું મિત્રન વગેરે કેટલાક ભાગો ભાગવતમાં નથી મુજબ કવિઓએ એ જોતાં મુખ્ય આધાર હરિવંશ ઉપર રાખ્યો છે અને તે વિશે તેમણે પૂર્ણ ઉદ્દેશ્ય પોતાનાં કાવ્યોમાં કર્યો છે. પરંતુ લગભગ દરેક કવિએ પોતપોતાની શ્રુદ્ધિ અનુસાર ફેરફાર, વધારોઘટાડો કર્યો છે. ઓખાગાઇના માળિયા

૧૮૭૩ માં ઉતારી હતી આ પ્રતમાં ભાવનગર, મુવતાન, ખાનદેશ વગેરે આધુનિક શહેરના નામો છે.

માધવદાસનું નામ વિચારતા માધવદાસ મુદરદાસ સૂરતનો માયસ્થ હતો, તેણે સંવત ૧૭૦૫ ની આબુખાબુમાં એ ઓખાદરણ લખ્યું છે પણ તે માધવદાસ અને ઉપર જે અવતરણ આપ્યું છે તેમાં જણાવ્યાંથી માધવદાસ જુદા લાગે છે માધવદાસ મુદરદાસે ૨૮ કડવાનું ઓખાદરણ લખ્યું છે આ કવિ પ્રેમાનંદનો પછો જ નજીકનો છે જ નાં મા છપાયેલું એનું ઓખાદરણ જોતા એનામાં ખાસ કવિત્વ જેવું જણાવ નથી, પણ લલિયાએ કોઈ કારણથી આ નામ તથા વૃક્ષ વટાવી દીધી હોય એવું બને

૧. નાકરના ૨૯ કડવાના ઓખાદરણમાં ૨૮મા કડવામાં કાશીદાસની છાપ છે: “ઓખા અનિરુદ્ધ પરણીઆં, શુભ ગાયે છે કાશીદાસ”

૨. જુઓ ફાર્ગસ શુજરાતી સમા ત્રૈમાસિક, પુ ૧ હ, અંક ત્રીજો ઉપાદરણ, રા. સાહેબરા.

વિશેની પ્રથમ કલ્પના જનાઈને આપી લાગે છે.^૧ પ્રેમાનંદ પર જનાઈનની અસર હોવા સંભવ છે. પરન્તુ આ સમયમાં ઓખા-દરણે જનસમાજનું ધ્યાન ખેંચ્યું હશે એમ કહી શકાય. ભાલણે સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે રસિક નરનારીઓ માટે એણે પોતાનાં અમુક અમુક કાવ્યોમાં વિસ્તાર કર્યો છે. એટલે વાર્તાવિસ્તારની જુદી કવિ-ઓમાં સ્વાભાવિક રીતે ઉત્તેજન પામી. વળી સંસ્કૃતમાં સમજવાની સામાન્ય જનોની જુદી ન હોવાથી પ્રાકૃતમાં (ગુજરાતીમાં) કાવ્યો લખતાં સ્વાભાવિક રીતે વિસ્તાર થઈ જ જાય એ કવિસ્વભાવ છે. વળી તે સમયમાં સ્ત્રીઓ કવિતામાં વિશેષ રસ લેતી.^૨ ચોગ્ય વર મેળવવા કન્યાઓએ વ્રત કરવું જોઈએ અને જે કરતાં હશે તેને પ્રોત્સાહિત રાખવા તથા ન કરનારને તે કરવા સૂચવવા અને એ રીતે ધાર્મિક સામાજિક અને સાહિત્યવિષયક રસ ઉત્પન્ન કરવાનો લાભ કવિઓએ લીધો. આ રીતે ઓખાદરણની મહત્તા વધવા લાગી અને નાકર જેવાએ પણ ઓગણત્રીસ કડવાંનું તથા તેથી વધારે કડવાંનું વિસ્તારવાળું એમ કાવ્યો લખ્યાં. આને પૂર્ણ વેગ પ્રેમાનંદે આપ્યો. /

પ્રેમાનંદે ઓગણત્રીસ કડવાંનું ઓખાદરણ પ્રથમ લખ્યું એમ માનવાને હવે પૂરતો આધાર છે. પરન્તુ એ જ ઓખાદરણનાં અમુક અમુક કડવાંઓ વિસ્તૃત ઓખાદરણમાં કાયમ રહ્યાં છે તેમજ ‘મામેરા’ નાં અમુક કડવાંઓની જેમ લગ્નસમારંભમાં સ્ત્રીઓ હજી પણ અમુક કડવાંઓ ગાય છે તેમજ ધણીને તો ઓખાદરણ આખુંય મોટે હોય છે, એ જ ઓખાદરણની મહત્તા જતાવી આપે છે. વળી કહાન જેવા કવિઓએ વિસ્તાર પર વિસ્તાર કરતાં ઓખાદરણનું પૂર વધ્યું છે તે પણ એ જ જતાવે છે. કહાન કવિનું મૂળ ઓખાદરણ

૧. ‘ભાલણ બાણ સૂત્રધાર તેડીય મેડીય મંદિરિ મણિ જડ એ, નીપાક ધર્વજદર માલિયાં, બલિયાં રચુ રતનમય એ.’

તેનીસ કડવાનું છે,^૧ પરન્તુ ત્યાર પછી ૮૪ કડવાનું ઓખાહરણુ એની છાપનું મળ્યુ છે અને તેથી વધારે કડવાંના પશુ મળે છે. આ કહાન ગ્રેમાનંદનો પુરોગામી યા સમકાલીન તો હોવો જ જોઈએ ^૨

થુ વ. સોસાયટીમાં એક નામ વિનાના કવિનું ઓખાહરણુ છે તેમાં ૬૮ કડવાં છે. એ કવિ પોતાને કવિજન કહાવે છે. એ પ્રતમાં હિતાર્થો સંવત્ ૧૯૦૫ પૌષ વદિ ૪ ને ગુરુવાર છે. આ કવિ કહાન^૩ કવિ અને ગ્રેમાનંદ કવિના પછી થયેલો છે.—

૧. કહાન કવિના એકાદશી માહાત્મ્ય અને ઓખાહરણુની હાથપ્રતોની હિતાર્થો સાથે અનુક્રમે સ ૧૭૪૮ અને ૧૭૬૧ ની છે એના કુલ કડવા ૩૩ હોવાનો ઉલ્લેખ છે એણે ૨૫ દી ૫ કેરાવલાલશર્મા જણાવે છે. એક કરતા વધુ કહાન કવિ હોવાનો સમય અમને લાગે છે

૨ એના ઓખાહરણુની પ્રતો પરથી જણાય છે કે કહાનભટ્ટના પિતાનું નામ હીરૌભટ્ટ હતુ અને પિતામહનું નામ કામરાજ હતુ. કહાનભટ્ટ અમ-રાવતીથી આવીને અમદાવાદ પાસે રાણીપુરમાં રહ્યો હતો ન્યાતે ઔદીચ્ય બ્રાહ્મણ હતો. એને બે પુત્ર હતા અને તેના નામ કહાન અને કૃષ્ણ હતા. પુત્રી એક હતી અને તેનું નામ પાર્વતી હતુ. એ શ્રી રામચંદ્રની ભક્ત હતી કાચંવરાત્ કહાનભટ્ટને સારંગપુર આવીને રહેવું પડ્યું હતું

૩. એના ઓખાહરણુની વિશિષ્ટતા—

(૧) કહાનના ઓખાહરણુની વિશિષ્ટતામાં કડવાઓનું પૂર પ્રતો દીઠ વધતુ ભય છે. ભક્તિભાવના વધારવા અથવા ભક્ત કરવાનો પ્રયાસ વિશેષ છે, પણ ત્યાંયા કેટલીક વાર ભાષા જોડકણા જેવી લાગે છે.

‘તારે વલતા હસીને જોલીઆ ત્રિપુરા’રિ, હારે તમે સામજો પાર્વતીનારી, વરદાન આપતા કેને ન રાખીએ વારી, એવી વાત અમને ન લાગે સારી, શંકર જોડ્યા તે મનમાં વિચારી, નારી, પાનીએ જુદી તમારી’

ત્યારપછી શંકરની ભક્તવત્સવતાનું વર્ણન આવે છે તેમાં ભક્તવત્સવ-તાનો ભાવ પ્રકાશે છે અને એક વિશિષ્ટતા એ છે જે વરદાન આપતાં શંકર ‘નાગપારાનું જાણુ’ આપે છે, જે જાણુના જોરે તે ભવિષ્યમાં

અનિરુદ્ધને બાધે છે. ત્યારબાદ દિગ્વિજયનું વર્ણન છે અને એમાં દેવિના સમયના દેશોના નામ આવે છે. એમાં રૂપસેન, દિશંગાન, અરમાન, ત્રંબાવતી નેડે પંચાવતી, માલપુરી, સુરપુરી, નવલપુરી વગેરેનાં નામો ઓરિસા, ઇન્દ્રપ્રસ્થ, લાહોર, મુલતાન વગેરે ઉપરાંત આવે છે.

(૨) દિગ્વિજય થયા પછી દેવિની ચિંતા, હિમાલય ઉપર જતાં આકાશવાણી થાય છે કે—

‘દેવાસમા એક કન્યા સુદર, ઓખા નામ વિશાળ,
દેવતાને સુખ ઉપજશે દૈત્યને શિર કાળ;
દેવકન્યા દૈત્યપુત્રી હશે એવા પ્રસંગ,
ગર્ભ એનો ઠોતારશે ઉદારો સધલાં અંગ’

ત્યારપછી ઓખાની ઉત્પત્તિ તથા ખાણાસુરને દ્વાય તે કેમ પડી તથા અનિરુદ્ધનો અને ચિત્રલેખાનો અવતાર કેમ થયો તે કથાભાગ આવે છે. ચિત્રલેખા વિશે ૮ મા કડવામાં આવેલું છે. વચ્છુના યજ્ઞમાધી ઉત્પન્ન થયેલી તે કન્યાએ તપ કરીને ઠંડવાની ગતિ પ્રાપ્ત કરી હતી. ગણપતિના વર્ણનમાં પ્રિમાનંદની કડીઓ જેવી કડીઓ છે:—

‘ચતુર્ભુજને કાંઈ મોટી મન્ત્રક મોટું’ વિશાળ,
કઠિ મીવા અતિ સુદર શોભે વિચિત્ર શોભે અંગ’ જી. કા.

એવી જ રીતે ઓખાનું વર્ણન છે. પછીનું વર્ણન વિસ્તૃત છે. ગણપતિને શંકર મારી નાખે છે પછી પાર્વતીનો વિલાપ છે. તે પૂર્વે પુત્ર-મદિમા વિશે કહ્યું ૧૫ મું છે. પછી વિલાપનું કહ્યું આવે છે.

‘બોલો રે ખાણા હો ગણપત, બોલોની ખાણ,
મારા લાડકવાયા તન, ગણપત બોલો રે ખાણ;’

પાર્વતીના ઓછા વચન— X X X X

‘શિવ! પુત્ર વિના જે માય—ગણપત૦
તેનું સર્ગ કાઈ નથ થાય—ગણપત૦
તે તો તૃણથી દળવી થાય—ગણપત૦
તેની સમૃદ્ધિ પાથેર નથ—ગણપત૦
તેને વહુ ન લાગે ખાય—ગણપત૦
તેના મદિર ખાવા થાય—ગણપત૦’ ઇત્યાદિ

પણી હસ્તીનું મુખ ચોડાડયા પછી પુનઃ વર્ણન અને વરદાનકથન છે. પછી પાર્વતીએ દીધેલો ઉપાને શાપ.

(૩) ચાંડાણણીના પ્રસંગમાં નિઃસંતાનની અવગતિનું લંબાણ છે. બાદ ઉપાની બાણાસુરને પ્રાપ્તિ, આકાશવાણી વગેરેના પ્રસંગો છે. ઓખા અને ચિત્રલેખા એકલાં રહે છે તે વખતનું 'અનિ હારે તે સહિયર શું કીલે'નું કડવું આવે છે.

ચિત્રલેખાને શિખામણુ દે છે પરંતુ ઓખા હહે છે કે—

—રાગ લલિત—

'સખી નવ ચાલે રે મુજને પરદયા વિના,
સખી નવ ચાલે રે,

ભલી સમાવે તું મુજને રે.

જોડી શી રમત દેખાડે રે; સખી૦
કહ જોઈ નાર તે કંથ વિનાની ને દેશ દેશ દમાડે,
—સાકપાક રસોઈ કરીને, નિરાદિત પિયુને જમાડે; સખી૦'
ધત્યાદિ

પછી જોરીપૂજનની કથા છે, તેમાં—

રાગ રૂપક

'ગોરમા ! માયું રે, ગોરમા ! માયું રે
મારા સ્વામીનું રાજ, મારા સ્વામીનું રાજ'

એ કડવું રજ મુ આવે છે, જેને લોકગીત ને પૂર્વભાગ સાથે યોગ્ય સંબંધ નથી. પાર્વતીના વરદાનમાં નીચેની હકીકત છે—

વૈશાખ શુદ્ધ દ્વાદશીને દહાડે સ્વપનું.

ચૈત્ર વદી દ્વાદશીને દહાડે માલીઆમા લગ

વૈશાખ શુદ્ધ તૃતીયાને દહાડે જલેર લગ.

વૈશાખ શુદ્ધ તૃતીયાને દહાડે તુજને પરણાવશે રાજન,

ઓખા તુ પરણીશ માટે (શુભ) અખાતીજનો દન'

(યુદ્ધ પાત્ર દિવસનું હોવું જોઈએ).

પછી સ્વપ્નાનો દિવસ આવે છે. તે દિવસે સ્વપ્નામા પરજીવાને ઓખાના કપડા, ધરેણું વગેરેની તૈયારીનું વર્ણન ૨૮ માં હડવામાં ૭૨ વૃદ્ધોમાં છે. પછી ભણીવ પ્રિમાનદનું કડવું — ‘વૈશાખ સુદી દ્વાદશી હુતી તે સ્વામી સ્વામી કરતી સુતી.’

તે પછી ઓખાનો અંગૂઠો મરડીને તેને જગાડે છે તે વખતનું ‘મને સ્વપ્નામાથી શાને જગાડી’ એવો વિલાપ બે હડવામાં આવે છે. પછી વિરહવિલાપ પછી પૂણું કંદન, “લગી લગી રે રામા રસમરી !” તે હડવાં ૩૬ પૂણું થતા સુધી છે. પછી ચિત્રલેખાનું આશ્વાસન અને ચિત્રલેખાનું દ્વારકાગમન, નારદનું મિલન વગેરે ૪૦ હડવાં સુધી. પછી ઓખાની ચિંતા એનું પાત્ર બગાડે એવી છે:—

‘ઓખા બેઠી માળાએ રે, નાંખી જુવે ભળીએ રે;
સદ્વિચર સાપણી રે, ના આવી પાપણી રે;
મેં મનમાં ભણીઈ રે, રાંડે ચર માડીઈ રે;
દીઠો વર ટ્રડલો રે, રાંડે પેથો ચુડલો રે;’

૧

કથાદિ

પછી ભણીવ કડવું છે: ‘ઓખા કહે ચિત્રલેખાને તે’ આખું પ્રાણનું કાનજી !’ અને ‘ભગોરે ભદ્રવજી જીવજી મારા, અળલાના અંતરભામી,’ એમ અનિરુદ્ધને જગાડે છે.

(૪) બીજા કવિઓમાં અહીંથી દ્વારકાની કથા શરૂ થતી નથી. આ કહાન કવિ (ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની પ્રતના કહાન કવિથી જુદી રીતે) અહીંથી દ્વારકાની કથા શરૂ કરે છે.

જિથલો

‘આ કથા અહીંઆથી રહી, પછી શી મત થઈ,
સવારે અનિરુદ્ધ દીઠો નહિ, રોધારોધ કરે છે તદિ.’

પછીના હડવામાં દ્વારકાની સંક્ષિપ્ત સ્થિતિ વર્ણવીને

‘આ વાત તો વિપરીત થઈ ને આ કથા એટલેથી રહી,

આ કથા આગળ જઈ કેવારો, વિસ્તારીને પરિપૂરણ યારો.’

એમ વિવેપ કરી — “ભગ્યારે ભદ્રવશ્ય જમતને પેખેરે,” થી ફરી અનિરુદ્ધની કથા શરૂ થાય છે. ઓખા અનિરુદ્ધનો સંવાદ છે. પછી બેનાં મન મળી ભય છે તેનું ‘મજામાં મન માનીઆરે’નું કડવું પૂણું થતાં—

‘ચરિત્ર કીધાં ઓખાખાછએ જાને મેળવી દીધા મન રે,
ચિત્રલેખાની લાજ ના મણી બેજણું યહ ગયાં બીનાં બીના રે.’

પછી માંધર્વવિવાહનું વર્ણન છે. બાદ—“નારી તારી નાસિકાને
મોર નોહા બૂધણુ ચિત્તનો ચોર; નહો રાતા અધર દસે વદન, નહો જળ
પડે ખજન” એમાં નહોતી દીગ્રીઓમાં જાને પરિણીતોનો પ્રેમ તથા
કામક્રીડા વર્ણવાયાં છે. ‘વર્ધાકતુ વહી ગઈ’ એમ આરંભી, ‘કૌભાંડ
કોથ કરી ગાછઓ’ એમ માંધર્વ વિવાહની નહેરાત કરી, યુદ્ધમાં
કૌભાંડની ઢાર કરાવી બાણાસુરનો પરાજય થતાં તેનો વિવાપ વર્ણવ્યો છે.

રામ જિજ્ઞાસુ

‘મહાલે માળીઆમાં મતવાલો યહ જોયે સમામા સંભળાવ્યુ,
કૌભાંડને ચડયો કાળ રે—મહાલે૦

જમ છત્યુ પણ કોઈ નવ દીકું, સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાલમાં રે,
હલો કૌભાંડ હવે શું કરતું મારો ભાગ્યોભાર બૂપાળમાં રે—મહાલે૦’

એમ બે ત્રણ કડવાં સુધી બેનો સંવાદ છે. પછી ‘ઓખા હલે કંથ
એમ ન કીજે, બળીઆ શું વડતાં બીજે’ એમ યુદ્ધનાં પ્રેમાનંદનાં નહોતી
કડવાંઓ સુખારાવધારા સાથે આવે છે; પછી ઓખાનો વિલાપ અને
પ્રાર્થના છે:—

રામ સામેરી

‘દયા ન આવી નિર્દય દેવપતિને મહા બળીઆ દુર્ભતિ,—મારી સજની
બાકરી બાધી જળવરની સાથે વેર વધાર્યું રાત—મારી સજની’
હત્યાદિ

આનો પ્રત્યુત્તર ચિત્રલેખા આપે છે. બીજા કવિઓએ ચિત્રલેખાને
પહેલેથી વિદાય કરી પણ આ કહાન કવિએ એને રાખી છે:—

‘ત્યારપછી ચિત્રલેખા બોલીઆ સા માટે રૂઓ છે આજી
મારી સજની.

ન્યારે તારો સ્વામી નો’તી લાવી, ત્યારે કે’તી લાવો આજનો આજ,
મારી સજની.’
હત્યાદિ

આ પ્રમાણે ઓખા માળિયામાં બેઠી બેઠી રૂઢન કરે છે :—

‘ઓખા બેઠી રૂએ રે માળીઆમાં ધુસકે રે
બાઈ ! મારા પિયુને લઈ નય, હારે, દુષ્ટ મારે છે વળના ધાય
હારે સખી તે કેમ ખમાય, કોઈ કે’શે પિયુજીને મારીઆ રે-ઓખાં’
ઇત્યાદિ

પછી ઓખાને પણ માળિયામાંથી લઈ જવાય છે ને ‘બાણે બંન્ધો
બાંધીઆ’ એ પદ્ય કહ્યું રાઈ થાય છે. દારાગઢમાં અનિરુદ્ધ પાસે દેવી-
રત્નતિ કરાવી છે:

‘માતા બલ્લાણી ઘ રૂદાણી ઘં રૂદાણી—

મ્યાવર જંગમમાં ઘ સચરાચર બ્યાપી—’

ઇત્યાદિ

(૫) દારકામા નારદ જઈને શ્રીકૃષ્ણના પુત્રોની સમીક્ષા કરે છે ત્યાં
અનિરુદ્ધ નથી એવું જાહેર કરે છે ત્યારે તેની શોધાશોધ થાય છે.
બાણાસુરે તેને જાંઘનમાં નાખ્યો છે એવી જાણ થતાં કમળાનું કલ્પાંત
વર્ણન થયું છે. ત્યારપછી ઓધવજીને દૂત તરીકે શ્રીકૃષ્ણ શોણિતપુર મોકલે છે.
એનો બાણાસુર વિરરકાર કરે છે; જાહેરને ગાળો દે છે. પછી શ્રીકૃષ્ણ
સેના લઈ યુદ્ધે ચડે છે. યુદ્ધનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન આપે છે. તેમાં
શ્રીરાંકર પોતે યુદ્ધમાં બાણાસુરની સહાય કરવા આવે છે. બાણાસુરની
મા કોટરા આવે છે તેનું અતિ વિસ્તારથી વર્ણન આપ્યું છે. કોઈ ડાકણનું
વર્ણન હોય એવું એ જાણે છે. ત્યારપછી રાંકર કોધે ભરાય છે ને શ્રીકૃષ્ણને
ગાળો દે છે:—

‘એ ભરવાડો એ પિંડારો ગોકુલ ચારી માય

મારા આખ્યા હાય છેદી એ જીવતો કથમ નય.’

ઇત્યાદિ

પછી સમાધાન થતાં વિવાહ થાય છે તેમાં પણ વિવાહની રીતિઓનું
વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન છે ઓખાબાઈને સંપૂર્ણ શિક્ષણ અપાય છે ચિત્રલેખા
એને મળે છે. ઓખા સાસરે જાય છે. ‘લાખેણી લાડી’ લઈને વરરાજ
દારકા જાય છે. બાંધી સાસુઓના ઓખાને આશીર્વાદ મળે છે. ઉપર
હીરાનંદન દહાન પોતાની દેડી આત્મકથા લખે છે:—

‘ પદ યોદસે અઢાવન પૂર્ણ કડવાં અઢાણું સારણ
 કવિજન તે કર જોડી કહે છે કયોં સુદ્ધિ પ્રમાણે વિસ્તારણ
 ભટ પ્રેમાનંદકૃત ઓખાહરણ કડવાં ઓગણત્રીસ સારણ
 કહાન કવિની સાથે ખીમએ મેળવીઆ નીરધારણ ’

વળી વિધ્વજાસ જેવાના અમુક અમુક પ્રસંગો અને અમુક
 અમુક કડવાઓની અસર પણ સ્પષ્ટ છે જેમ કે ચિત્રલેખા નામ
 સાર્થક કરનારો, ચિત્ર ચીતરીને પતિ ઓળખવવાની સુક્તિનો પ્રમગ
 વિધ્વજાસે નાકર કગ્તા સારો બતાવ્યો છે તેજ પ્રમગ પ્રેમાનંદમાં
 પણ સારો બતાવાયો છે ‘લાખેણી લાડી લઈ ગયો રે’ ‘છમીવી
 (લાડીલી) તારો દોરડો ક્યમ છુટે’ એ ગીત વિધ્વજાસ નાકર અને
 પ્રેમાનંદમાં વિવિધ રૂપે દેખાય છે, તેમજ અનિરુદ્ધની ઘોડીની વિશિષ્ટ
 સ્વરૂપ પ્રેમાનંદમાં છે આ બધું જોતાં લગ્નપ્રસંગોને કવિઓએ
 વધુ રસિક બનાવ્યા છે ધર્મોદિની બાવના કાણુભર દૂર મૂકીએ તો
 પણ લગ્નાદિના પ્રસંગો તે સમયના જનસમાજને વિશેષ ગમતા

‘અમરાવતી પુરાતન આદે વિપ્રકેરા વાસણ,
 કામ કિન્નરો સુત જ દિરો ઓદિય નાત પ્રકાશણ,
 દિરોભટ અમરાવતીથી રાણીપૂરમા આગોણ,
 તે દિરો પ્રેમસાધુ પુણ્યપ્રગટ પ્રેમતણે મન લાગોણ,
 દિરાભટને જે જ નદન કહાન કૃષ્ણજી બે નામજી,
 પુત્રી એક પાર્વતી તેને અતિ વહાવા શ્રીરામજી,
 શ્રીગોપાલની કૃપા થકી રે રહે સારથપૂરમા કહાનજી
 કાલો થેલો નાઈ નવ જાણું એમ કહ આખ્યાન’

આ ઓખાહરણ અને શુ વ સો તુ આ નામના કવિનું ઓખાહરણ
 તદ્દન જુદા પડે ■ પ્રેમાનંદના ઓખાહરણ (૨૬ કડવાનું અને યુ ના
 દો માનું) ના કેટલાક કડવા આ જાને વિઓખા છે ઉપરનું કહાન કવિનું
 આનંદ શુ વ સો ની પ્રતમા નથી

નોંધ—વિશેષ હકીકત મારે જુઓ “ગુજરાતીનો રીયોસવી અક્ષ”

અને બાલણી, વિષ્ણુદાસ, પ્રેમાનંદ વગેરે તેને બદલાવતા તથા લોક-
રુચિને અનુકૂળ થાય એવી રીતે રસિક વાણીમાં તે આલેખતા એ
નિઃસંશય છે. ઓખાહરણની મહત્તા આવા પ્રસંગોથી પણ વિશેષ થઈ
છે એમ ૨૫૪ ઠી સંકાય.^૧

૩. ઓખાહરણ કે અનિરુદ્ધહરણ !

દરેક કવિએ 'ઓખાહરણ' या 'ઉપાહરણ' એ કાવ્યાભિધાન-
રાખ્યું છે, પરન્તુ શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સમાના સંગ્રહમાં પ્રેમાનંદના
'ઉપાહરણ'ની સં. ૧૮૦૩ માં લખાયેલી એક હસ્તલિખિત પ્રત છે,
જેની પુષ્પિકામાં 'અનિરુદ્ધહરણ' એવું કાવ્યનામ મળે છે.^૨
આ પ્રશ્ન અત્ર સામાન્ય દૃષ્ટિએ જોતાં એક વાત પર ધ્યાન ખેંચે
છે. 'ઓખાહરણ'-ઓખાનું હરણ એમ પદ્ધતિપુરુષ સમાસ મળ્યુંતાં
(કર્મણિ પદી લઘને) મૂળ કથા સાથે અર્થવિરોધ ઉત્પન્ન કરે છે,
કેમકે આ કાવ્યમાં ઓખાનું હરણ થતું નથી, પરન્તુ ખરી રીતે
અનિરુદ્ધનું હરણ થાય છે. પુરુષનું હરણ હાસ્ય ઉત્પન્ન કરે તેમજ
એ અસંભવિત ન હોય તોયે સ્ત્રી જનને હાથે પુરુષનું હરણ કરાવી
તેને કાવ્યનું શીર્ષક સ્થાપવું એ અરુચિકર સાગવાર્થી અથવા તો

૧. 'વરધક ન જમ્યા ગોરવ ન હવો, કાચ ન પહોંતી ખાંત
શુક બાલણ પૂલ નવ પામ્યા, સંતોખાલો નહિ પરિવાર
તે માટે વિવાહ વિરતારે સતસમાનો હાથ.'

પૃ. ૨૮૫, દશમસ્કંધ

એમ બાલણે દશમસ્કંધમાં લખ્યું છે કે વિવાહાદિ પ્રસંગોની ખિલવટ
પોતે કરી ન હોવાથી સ્ત્રીજનતાને તે પસંદ પડેલું નહિ.

૨. 'તેની પુષ્પિકામાં 'અનિરુદ્ધહરણ' નામ આપવામાં આવ્યું
છે. સદ્દારક જયસાગરે. સં. ૧૭૩૨ માં અનિરુદ્ધહરણ રચ્યું છે. પ્રેમા-
નંદે પોતાના કાવ્યનું નામ ઉપાહરણ રાખ્યું હોવા છતાં એ જ કાવ્યના
૨ જ કડવામાં 'અનિરુદ્ધહરણકથાય' એમ દરીને તે 'અનિરુદ્ધહરણ'
નામનો ઉલ્લેખ કરે છે.'

'૨. સંડેસરા, શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સમા વૈગાસિક'

ખીજાં ઠાવ્યોમાં સ્ત્રીના હરણ વિશે સંજોધન હોવાથી તેના અનુકરણે રમરણ્યૂદથી ઝોખાહરણ-શીર્ષક અપાઘ ગયું હોય એવું કદાચ અનુમાન થાય. પરન્તુ જનાર્દને પણ 'હિપાહરણ' શીર્ષક આપ્યું છે તેમજ હરિવંશમાં પણ એવો ઉલ્લેખ છે. એથી મધ્યમપદ્મોપી સમાસ લઈને 'ઝોખાએ કરાવેલું હરણ' એમ અર્થ ધટાવતાં પણ સમાસ બંધબેસતો રહેતો નથી; એટલે આ પ્રશ્નના વિચારણા જુદી જ દૃષ્ટિએ કરવી ધટે છે.

'ઝોખા' એ શબ્દ 'હિપા'નો અપભ્રંશ છે. વળા હિપાહરણ એ નામ જનાર્દને પણ રાખ્યું છે. અહીં વિચાર કરીએ. વેદમાં જે જે કુદરતના બનાવો દ્રષ્ટા ઋષિઓને દૃષ્ટિપથ ચડ્યા છે તે તે બનાવોનું તેમણે આલેખન કર્યું છે એમાં એમનું કવિત્વ પણ અત્યંત દેખાય છે. વિવેચકો માને છે કે કેટલાંએક આવાં વર્ણનો ઉપરથી તેમજ વેદકથાનાં ઉપરથી પુરાણાદિની કથાઓ ધરાઈ છે. એ ઉપર ધ્યાન આપીએ તો 'હિપાહરણ'નું મૂળ મળી આવવાનું બની આવે. હિપાના આગમન પછી તેના ત્વરિત ગમન ઉપર વેદમાં લખ્યું છે કે તેની પાછળ સૂર્ય જાય છે. અહીં હિપમા ચોળચેલી મળે છે: મર્ચો યોપામમ્ચેતિ વઘાત્. અહીં કદપનાને સ્થાન આપીએ તો હિપાનું હરણ થાય ■ અને સૂર્ય તેની પાછળ પડે છે મૂળમાં તો સૌંદર્યવતી સ્ત્રીની પાછળ પુરુષ જાય તેમ હિપાની પાછળ સૂર્ય જાય એવી ભાવના હોય એમ લાગે છે. પણ સંદોષ હિપમા ગણતાં વિચારીએ તો હિપા પ્રજાતમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે સૂર્યની —સદસગરિમ— સહસકરની પુત્રી છે. ઝોખા એ પણ બાણાસુરસદસકરની પુત્રી છે. હિપાના સમયે જે ચિત્રરેખાઓ દેખાય છે તે ચિત્રરેખા છે. કાળ જે અનિયત્રિન છે, તે અનિરદ્ધ છે અને તે હિપાનું હરણ કરી જાય છે. એટલે સદસકર તેની પાછળ પડી પોતાનું સામાન્ય જમાવે છે અને અમુક મમય તે પોતાનો ઉગ્ર તાપ નાખે છે. પરન્તુ ધીરૂષ્ણ જે સર્વ જનોને પીડામાંથી મુક્ત કરી શાંતિ અને સુખ આપે છે તે સદસ-

કરના પ્રખર તાપ પ્રસારનાર સદસકરનો નાશ કરી દિવસનો નાશ કરી ગતિનો અલબ્ધ આરામ તથા મુખશાંતિ અને નિદ્રાનો આનંદ લાવે છે. ઉપાત્તુ હરણુ કરી જનાર કામ અને ઉપા બંને ગતદુઃખની છાયાવાળાં સાયંકાળે સદસકરના તાપથી મુક્ત થયેલાં દષ્ટિગોચર થાય છે. ત્યાર પછી ઉપર્યુક્ત શાંતિ ને મુખ પ્રસરે છે.

આ દષ્ટિનિરોધ કેવળ પ્રયત્ન નથી, પણ સંભવમુક્ત છે, કેમકે 'ઉપાદરણુ' એ શીર્ષકની યોજના 'જનકીહરણુ' 'લક્ષ્મણાદરણુ' જેવાં શીર્ષકોના આધારે જ થઈ હોય એવું હરિવંશ આદિના આધારે લાગતું નથી. તેમજ 'ઉપાદરણુ' એ શબ્દસંકલના અનુગતી પણ જણાતી આવી છે એટલે ઉપરની વિચારણાને સ્થાન મળે છે.

૪. એકત્રિત હરણુ

આ પુસ્તકમાં જે જે કવિઓનાં આખાહરણો આપ્યા છે તે તે આખાદરણુની વિશિષ્ટતા આદિનું નિરૂપણ વાચકો યા જિજ્ઞાસુ જનો પોતે જ કરી લે એ હેતુ ધ્યાનમાં રાખેલો છે. પ્રેમાનંદકૃત આખાદરણુ ૨૬ કડવાનું પ્રથમ લખાયેલું હોવું જોઈએ એમ માની તેને મૂળ અંથ તરીકે ગણી બાકીનો બૃહત્કાવ્યદોહનવાળો ભાગ પરિશિષ્ટમાં આપ્યો છે; એથી પાછળથી પ્રેમાનંદે ગા ઉમરો કયો છે તે સ્પષ્ટ થશે.

દી. બ. કેશવલાલ દર્પદરામ મુવ તથા રા. જગનલાલ વિદ્યારામ રાવળની સૂચનાઓ માટે તેમનો આભાર માનવો અસ્થાને નથી.

દેવગઢ ખારિયા

ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા

તા. ૧૫-૭-૩૭

- ટીકા ટિપ્પણ -

ત્રેમાનંદકૃત ઓખાહરણ

- પૃ. ૧ આઘ—સં. આદિ (‘ઘ’ નો લઘુપ્રયત્ન ‘ય’), રશ્મા, ગજન નાસિકા-ગજના જેવી નાસિકા જેની છે તેવા ગણેશ. ‘ગજન’માં ‘ન’ યજ્ઞ ભાષાનો બહુવચનનો પ્રત્યય છે; અહીં નિરયંક માત્ર છે. સેવંત્રાં-એક જાંચી જાતનાં સોપારી. હુંદલ-ફાંદવાળો, ફાંદવાળો.
- પૃ. ૨ જટા—વેદમંત્રનો ચાર પ્રકારના પાઠમાંનો એક પ્રકારનો પાઠ. પદપાઠ, ક્રમપાઠ, ક્ષત્રપાઠ અને જટાપાઠ એમ ચાર પ્રકારે વેદની સંહિતાઓ જાળવી રાખવામાં આવી છે. સેદ-અર્થના અનેક પ્રકારના ભેદ, કાવ્યશાસ્ત્રમાંની અભિધા લક્ષણા વ્યજના વૃત્તિઓ અર્ણવ-સામર-ચાતુરીના સાગરરૂપ તું સરસ્વતી. જટભટ-કોષ પ્રાચીન જડ પુરુષને ઉદેશી આ સૂચન છે.
- સ્ફુટકાર-આખો.
- પૃ. ૩ અહ્ભવ—મં. અહમ્+અવ=હું જ, લક્ષણાથી ‘અહંકાર.’ પ્રજાકાર-પ્રજાને કરનાર બ્રહ્મા.
- પૃ. ૪ આશુ—સં. આજ્ઞા, પ્રા. અજ્ઞા, આજ્ઞા, લક્ષણાથી ‘સત્તા’. સંસાર-જગત; ‘હિદી’માં આ અર્થમાં ‘સંસાર’ વપરાય છે; હાસ ગુજરાતીમાં વ્યાપક રીતે નહિ. સ્ત્રંધુ-સં. સમર્પિતમ્, પ્રા. સમર્પિત, અપ. સંવર્ષિત, જૂ ગુ. સસર્પિત, સોધ્યું. તટ-સં. તટ, કાઠો. પરભવે-પનાજવ કરે, હરાવે. હવા-મં. મૂતકા; પ્રા. હનગા, થયા.
- પૃ. ૫ ખૂખારી—ખોંખારો કરી (મર્વથી) જુગ્મ-સં. યુગ્મ, જે. પાખે-જૂ. ગુ પાપક, વિના
- પૃ. ૬ પૂજનિક—સં. ‘પૂજનીય’ ઉપરથી ‘ક’ ના સામ્યે ગુજ. રાખે, પૂજ્ય.

- પૃ. ૭ આદિજિયે—જૂ. યુ. આજ્ઞીદ્, મેજે. સોય-સં. ઇ; પ્રા. ચો, અપ. સુ, સો+‘ય’ (સં. ચ, પ્રા. ય), તે.
- પૃ. ૮ કોડ—સં. કોટિ, કરોડ, સો લાખ; કરોડો કંદર્પ-કામદેવ જેવા સ્વરૂપવાળો. વરો-વાર; ‘આ’ મં. સપ્તમી એકવચન ઓલિંગે ‘આમ્’ ઉપરથી. સારથ-સં. ‘સાર્થ’, સાર્થકય. હસારથ-સં. ‘હારયાર્થ’, હારયરૂપ મરકરી. એંધાણુ-મં. અમિ-જ્ઞાન, પ્રા. અહિનાળ, જૂ. યુ. *ગદંધાળ, નિશાન. સમણુ-સં. સ્વપ્નકમ્, પ્રા. *સુવિળનં, અપ. *સુવિળન, સુમિળનં, સ્વપ્ન. એહ-સં. વિરહ.
- પૃ. ૯ ઢાણુ સીસુ—મહેલ ચણાવી આસપાસ સીસુ ઢળાવ્યું કે જેથી કોઈ જઈ ન શકે. સીસુ ખૂણ લીસુ હોવાથી જનાર લપસી જતાં આગળ જઈ શકે નહિ. દોહિલું-સં. ‘દુલંબ’ ઉપરથી લક્ષણથી ‘દુઃખમય સ્થિતિ’.
- પૃ. ૧૦ સમાણી—સં. ‘સમાન’, સરખી વયની (સખીઓ).
- પૃ. ૧૧ અણુસારો—સં. ‘અનુસાર’-પાછળ આવવાની નિશાની કરવી એ. નરતું-સં. ‘અનૃત’-લક્ષણથી ‘ખરાગ’. લીતર-સં. ‘અભ્યંતર’ ઉપરથી, હાલ મજબાપા ને હિંદીમાં વ્યાપક.
- પૃ. ૧૨ બંધેગીરી—સં. ‘બંધ’+‘ગીરી’ પ્રત્યય; બંધનની સ્થિતિ.
- પૃ. ૧૩ વારુ-સં. ‘વર’, ઉત્તમ. પ્રીછી-અણી. ધારણુ-સં. ધીરજ.
- પૃ. ૧૪ સેજ—સં. શય્યા, પ્રા. સન્ધા, પથારી.
- પૃ. ૧૫ સમંધ—સં. ‘સમન્ધ’, અપ. *સંવન્ધ, *સમન્ધ, સંમંધ.
- પૃ. ૧૬ બેખાકળી—સં મયવ્યાકુલિકા, પ્રા. *મદ-વદુલ્લિખા, બપથી ગામરી. ઓથાર-સં. અવસ્થા, પ્રા. *અડત્યાર, ઓત્યાર, છાતીમાં ભરાયેલો ડૂમો.
- પૃ. ૧૮ ફાંસુ—સં. પાણ, ફાંસલો. પ ખના-પાંખવાળાં. ચત્તી-વાંસો જમીન જાળ રહે એવી રીતે ખૂતેલી-રહેલી. કુને-સં. જળે-પ્રા. કનનદ, નજીક. ઠારણુ-ઠારવાનું વચન.

- પૃ. ૨૦ તુરિ—સં. તુરગ-ઘોડો, અહીં 'તુરિના તન-અશ્વિનીકુમાર'.
ધાતુકર-વસુઓ.
- પૃ. ૨૧ બુઝ વીણાધર—નારદ અને તુંબુરુ. મુકુટ ભ્રમર પરિ-
'મુકુટ ભ્રમર પર'—એવો પાઠ છે. સંભવિત અર્થ ભરના
ભાગને અડીને આવેલો ટેલો મુકુટ; જેમ આજે વાંકી ટોપી
પહેરવામાં આવે છે, જે છેલ્લી નિશાની ગણાય છે. ખીન્ને
અર્થ ભ્રમરના જેવી (પરિ, પરિ-અકારે) ઝાંઝવાળો ઠાગર-
ચીતરો મુકુટ માથા ઉપર છે. આ પાછલો અર્થ બરોબર નથી
લાગતો; સરખાવો પૃ. ૩૮-૧૪ માં લીટી 'બ્રહ્મ મુગટે ચાંપી'.
- પૃ. ૨૪ નખે—નહિ; આ જૂનો શબ્દ હાલ વ્યાપક રીતે પ્રયોગ્ય નથી.
- પૃ. ૨૫ કૌસીસાં—સં. કવિશીર્ષકાનિ, પ્રા. કવિસિદ્ધમાનિ, અપ.
*કડસિદ્ધઆદં, વાંદરાના માથાના ધાટનાં કિલ્લાની દીવાલનાં
ઠાંગરાં. રત્નાકર—સં. 'રત્નાકર', સાગર. ઘરણુ—નસઠોર
ખેલે છે તેવી ગાઢ નિદ્રા.
- પૃ. ૨૬ ખેચરી—સં., પક્ષિણી. 'તારુણી મળોની ટાળે'—તું
એક નહિ, ખીછ કોઈ સ્ત્રીઓ હોય તો એ બધી મળી જેઠ
ખાતરી કરો.
- પૃ. ૨૭ રેણી—સં. રત્નિકા, પ્રા. રચિઆ, જૂ. ગુ. રૂઢણી, રાત્રિ.
ભિયા-ભાષ. સરવો-તીણો, મીઠો.
- પૃ. ૨૮ કીજે—સં. કિયતે, પ્રા. કિમ્મદ, જૂ. ગુ. કીજદ-કરિયે.
- પૃ. ૩૦ પોત્યો—સં. પ્રાપ્તક; પ્રા. પત્તમો, અપ. પહુત્તડ, પ્રાપ્ત
થયો. પરજન્ય—સં. 'પર્જન્ય'—મેધ.
- પૃ. ૩૨ નિલવટ—પ્રા. તિલાટ, મં. લલાટ, કપાળ. જાળે પડયું
ખંજન-ખંજન પક્ષી ગળમાં ફસાતાં જેવું દેખાય તેવું સુંદર
દ્રવ્ય આપતી રિયતિ. પછી 'જાણે પડયું ખંજન' ખાતિયી
પાઠ થયો છે. એનો કોઈ અર્થ નથી.

૫. ૩૨ રયણી—સં. રજતિકા, પ્રા. રયણિકા, ૧૬. ગુ. ૪૨૬ળી, રયણી, રાત્રિ.
૫. ૩૪ પેર—મં. પ્રકારઃ, પ્રા. પયારો, ૧૬. ગુ. પદરિ (સ્ત્રી.) પ્રકાર, રીત.
૫. ૩૫ કસણુ—કમ, ચોળાની દોરી—ડોરણાં. કીલ-ચરીર.
૫. ૩૬ સાન—મં. સંજ્ઞા, પ્રા. સળ્ળા, બાનવાળા શુદ્ધિ. લેધશું—
લેધશે (ચરોતર બાજુનો પ્રયોગ).
૫. ૩૭ બદ્ધ—ગધી. મં. 'બદ્ધ'—આંધેલું ઉપરથી 'આંધુ' ને પછી
'સર્વ' ના અર્થમાં. ડિજમ—મં. સવમ, પ્રા. વજમ, હોંશ-
વાળો પ્રયત્ન.
૫. ૩૮ જમલા—સં. ચમલ-લેડકાંતા રૂપના, અર્થાત્ ટોળામંધ.
અતંડ-ખૂબ જાયેથી, મોટે સાદે. ગચ્છ-સં. ચચ્છ-મ્; ચમ્
ધાતુનું મં. આગ્રાથ બીજા પુરુષનું એકવચન રૂપ. છું—છે;
ચરોતરી તેમજ ઝાલાવાડી પ્રયોગ.
૫. ૩૯ વરાંસે—બરોસે.
૫. ૪૦ સુંવાળા—સં. સુકુમારવા, પ્રા. સુટમાલમા, અપ. *સુડે-
લાલમા, સુકુમાર, સુકુમાળ. ઓસાણુ-એધાણીવાળું રમરણુ.
ચાક-સં. ચક્ર, પ્રા. ચક્ર (નપુ), ગુજ. માં નરમતિમાં;
'ચાકે ચડાવવું' લક્ષણથી 'ખૂબ હેરાન કરવું'.
૫. ૪૧ મહુઅર—મોરલી. વ્યંડળ-નપુસક. ખૂંપિયો-ખૂતી
ગયો. વાઈણુક-સં. વૃષ્ટિફલમાં થયેલો અનિરુદ્ધ. અખાડો-
સં. જાપાદક: ઉપરથી અર્પાચીન ગુજ.; 'આપાદનો'.
૫. ૪૨ ઝીલે—સ્નાન કરે.
૫. ૪૩ ઓસરીને—ઓસરિયે, જુઓ 'કીને' ૫ ૨૯ નું ટિપ્પણ.
૫. ૪૪ સીને—સં. સિવ્યતિ, પ્રા. સિમ્મદ, સિદ્ધ થાય. ઉધમાદ-
સં. 'ઉ-માદ', ઉપાડા, ધમપછાડા
૫. ૪૫ વ્યોમ—આકાશ. હેવાલ-સમાચાર, 'બનાવ'.
૫. ૪૮ પનોતા—સં. પુણ્યવૃત્તકા, પ્રા. *પુણવૃત્તમા, પુણ્યશાળા.

- પૃ. ૫૦ આંચો—અભિમાન, ગર્વ. જોડ-ગુફા-ગર્વ, દર. ૫૨-
ઉપર; અર્થ સંકરણ છે.
- પૃ. ૫૧ આગમાયુ—સં. આત્મ-આવયું ઉપરથી ગુણ, શોકે-
મં. 'શોકે-હું થઈ કહું છું' ઉપરથી ઉત્પ્રેક્ષાના અર્થે 'મણે કે'.
- પૃ. ૫૨ વકાર્યો—અવાજ કરી પડકાર કર્યો.
- પૃ. ૫૩ તારેતાર—દિવસે તારા દેખાડી દીધા હોય એવું-એટલે કે
ખૂબ પરાજિત.
- પૃ. ૫૫ ચાંદરણુ—ચંદ્ર જેવું-માટે નાનો તારોડિયો, જે થોડો
વખત તબક્ક તબક્ક પ્રકાશી આવેથી જાય છે. દામણાં-દયા-
મણી. ત્રેવડું-લેખું, ગણું.
- પૃ. ૫૭ ઊંડળા—બાથ પૃ. ૫૮ ધાધૂપ—ધમાધમ.
- પૃ. ૫૯ ઉધ્રકયો—હૃદયથી ગમગમ મધુજો બિંધ્યો.
- પૃ. ૬૦ વાનરિયા—વાદરા જેમ કૂદતા થોડા.
- પૃ. ૬૨ કોમલા—એક દેવી.
- પૃ. ૬૭ મલ્લ—'મળ' વાચો. કોટાકોટ-અનેક કોટિ, કરોડો.
- પૃ. ૬૮ વાનતા—'વનિતા' વાચો. કકડધજ-સં. 'કકડધવજ'—
જેની ધમ્મમાં 'કકડો' છે તેવા સિદ્ધરાજ નયસિંહ. એના
ઉપરથી એવા અસાધારણ વીર માટે આ ગજબ વ્યાપક થયો છે.
- પૃ. ૭૦ જરણુ—સં. જીર્ણ-(જૂનું જૂ કૂ.) જૂનો; 'જીર્ણવર'.
- પૃ. ૭૨ વડવા—વરીલ, પૂર્વજો. કૃષ્ણ જેમ હરણુ કરી રાણીઓને
પરણેલા.
- પૃ. ૭૩ એવાતણુ—સૌભાગ્ય. પ્રણિપત—સં. પ્રણિપત્તિ-નમસ્કાર,
આજીજી.
- પૃ. ૭૪—સાસરે વળાવવામાં આવતી પુત્રીને માની શિખામણ, એક
આદર્શ કુલવધૂ થવા માટે છે. જોડ-સં. મોષ્ટિ, પ્રા. મોષ્ટિ-વાત.
ઉચ્છિષ્ટ—મં. ઉચ્છિષ્ટ (ઉદ્ગતિ નું જૂ. કૂ.) એક, જોડેકું.
- પૃ. ૭૫ તાપ ત્રણે—આધિ વ્યાધિ ને ઉપાધિ.

પરિશિષ્ટ ૧

૫. ૭૬ સામગ્રી—આ નામ કાં 'સામેરી' કાં 'રામગ્રી' જોઈએ.
નિવારણ—માત્ર પાઠપૂરક શબ્દ, જેવા 'નિરધાર' 'માર' વગેરે છે.
૫. ૭૭ તાળી લાગી—પ્રેમ થયો. નાપો—ન આપો. ઝાઝું—સં.
*અધ્યાયકમ્, પ્રા. *અજ્ઞજ્ઞાનં, *જ્ઞજ્ઞાનં, અપ. *જ્ઞજ્ઞાનં, ધર્મ.
૫. ૭૮-૮૦ પરિધામ—મં. પરિધાન, પહેરવું.
૫. ૮૧ સુવેષે—સં. 'સુવેષ'—સારી રીતે પહેરીને; જુઓ
તરત જ નીચે 'સુવેષ'.
૫. ૮૫ ઉછરંગ—સં. ઉત્તરંગ. પ્રા. ઉચ્છરંગ-ખોળા.
૫. ૮૬ ભાજન—સં. હામ, ઘડો. ૫. ૮૮ નેમ—સં. 'નિયમ', પ્રત.
૫. ૮૯ ઘેલી—સં. *શ્મિલ, પ્રા. ગદિહ-પદ્માયેષુ-ઉપરથી 'ચિત્ત-
ભમ'. સૈયર-સહિયર; સં. સહી, પ્રા. સહી. ઉપરાંટી-ઉદરાંટી,
ઊછળેલી. સાદર-આદર સહિતની ધર્યા.
૫. ૯૦ તાતી—સં. તત્ત, પ્રા. તત્ત-તપેલી. વેળુ—સં. વાલુકા, વેકુળ,
રેતી. ભયો—અહીં વ્રજભાપાની તેમજ જૂની હિંદીની છાંદ છે.
૫. ૯૧ નાંધડિયો—સં. *સ્ત્રક્ષક, પ્રા. લન્હમો ઉપરથી યુજ. માં
'નાનડિયો'; પછીથી 'નાંધડિયો' થઈ 'નાંધડિયો'; નાનો પતિ.
૫. ૯૨ ઘાડું—સં. ગાઢ-ધણ, અત્યંત. વિનતા—મં. 'વનિતા', સ્ત્રી.
વિશેષ—સં. 'વિશેષ'માંથી 'વિશેષ' દારા; વિશેષે કરીને.
૫. ૯૩ સંધ—સંધુ, બધું. ૫. ૯૬ નર્પ—મં. 'નૃપ', રાજા.
૫. ૯૮ પશુપતાકા—સં. 'પશુપતિ'—શિવ ઉપરથી 'પાશુપત'
નામનું અસ્ત્ર. શ્રી વૈદરણી-વૈદર્ભી, વિદર્ભ દેશના રાજાની
પુત્રી રુક્મિણી.
૫. ૧૦૦ સુધા—અમૃતરસ; અથવા 'સુધી' હોય તો 'સીધા' 'સરળ'.
આ રજૂતિમાં પ્રત્યેક ચરણે પ્રથમ કૃષ્ણ અને પછી શિવજીની
રજૂતિ છે. નીચે કડવા ૪૦ ગાં પણ એ જ રીતે.
૫. ૧૦૩ સુહાગ—સં. 'સુમાગ્ય'. પ્રા. સુહાગ-માગ્યશાળા.

૫. ૧૦૪ ઘરુણી—સં. ગૃહિણી, પ્રા. ધરિણી, પત્ની. જાગવો—જગાડો.
૫. ૧૦૫ છયાવર—(મૂળ રૂપ છ નથી) વરરાજા. સાજન—મં. સજન.
મખિયરડો—મોરડો, ઘોડાના મોઢા ઉપરનો અંકોડો.
પિંગડાં—પેગડાં.
૫. ૧૦૬ ખાજક—મં. 'ખાદસીક' ઉપરથી. પૂંખે—પોંખે. સરેયો—
મં. 'શર', તીર. ઉંદરવો—ઉંદરનું દર. માયરું—સં. માતૃદહકમ્,
પ્રા. માદહરમ્, જૂ. ગુ માહિરવ, માતાનું ઘર; પરણતી વખતે
માતાના ઘરમાં જે વિશિષ્ટ રચનાયુક્ત બેસણી કરાઈ હોય
છે તે, જેમાં વરકન્યાને બેસાડવામાં આવે છે.
૫. ૧૦૯ વહાડી—ઘી પીરસવાની માટીની નાળચાવાળી કરવડી.
પીંડાર—આહીર, ભરવાડ, રજારી. લૂંટી—જીભ. વરણી—વર્ણન
કરનારી જનરાણીઓ. ધીશ—મં. 'અધીશ', સ્વામી.
૫. ૧૧૦ હાથા—હથેળાથી કંકુવાળા અપાતા યાયા.
૫. ૧૧૨ ચહેરીએ—ઠહી ખતાવીએ. 'ચહેરવું' મુખથી ઠહી ખતાવવું.
૫. ૧૧૩ સુવાસણ—સં. 'સુવાસિની, પ્રા. સુવાસિણી—સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી.
૫. ૧૧૫ ગુંજ—સં. ગુજ, પ્રા. ગુજ, છાની વાત.
૫. ૧૧૬ દોરડો—દોરો, કાંડે બાધેલો મીઠળવાળો દોરો.
૫. ૧૧૮—'શીરામચક્રપ્રતાપથી' કવિએ રચના કરી છે, એટલે
'નળાખ્યાન' પછી આ કૃતિ પ્રેમાનંદે વધારેલી મંભવે. આ ૫૩
કડવાંના 'ઓખાહરણ'માંથી નાકરના રચેલા ઓખાહરણનાં
કડવાં બાદ જતાં જે રચના રહે છે તે પેલા ૨૯ કડવાંના
'ઓખાહરણ'ની પ્રેમાનંદે જાતે કરેલી પુનરાવૃત્તિ મંભવી શકે.

નાકર-કૃત ઓખાહરણ

૫. ૧૧૯ 'ઢાળ' પહેલાંનાં ૭ ચરણ કાંઈ રવિદાસનાં છે. ઢાળથી
નાકરની કૃતિ શરૂ થાય છે. છુનિ—તને; જૂનો પ્રયોગ—'તુલુનધ'
ઉપરથી. આખ્ય...થાખ્ય માં અપ. આગ્રાથ્ પીળ પુરુષ
એ કવચનના 'ધ'માંથી 'ય' લગુપ્રયત્ન આવ્યો છે.

- પૃ. ૧૭૭ ત્રેમ્બો—તરિયો તાવ. લહે, રે ગયા—અવધું કે ગયા.
અથવા લહેરે ગયા—એબાન થઈ ગયા. સંધ—સંધો, પૂરેપૂરો.
- પૃ. ૧૭૮—અડોં ૩૯ મી કડીમાં 'ચાદવ છપન કોડ' લડવામાં
હાગર સૂચવાયા છે, જે પૃ. ૧૬૬ની હકીકત સાથે સંગત નથી;
પણ પૃ. ૧૬૭માં ૩૫ મા કડવાના આરંભમાં બીજી કડીમાં
'નદવ સાથ' થી સેના આવી જણાય છે; ફરી પૃ. ૧૭૫
ઉપર કડવાં ૩૯માં 'છપન કોડ આવિયા' એમ યદુપરિવાર
આવ્યો છે. કવિનું વચન તેથી સિધ્ધિ જણાય છે.
- પૃ. ૧૭૯—કડવા ૩૭માં રતુતિ છે તેમાં એક ચરણમાં કૃષ્ણ ને
બીજા ચરણમાં શિવજીની ગુતિ છે. પ્રેમાનંદના ૨૯ કડવાંવાળા
ઓખાહરણના ૨૭ મા કડવામાં આ જ પદ્ધતિ છે, જેનો
વિસ્તાર એના ૫૩ કડવાંવાળા ઓખાહરણમાં છે.
- પૃ. ૧૭૩ તર્મ—તમર. ઉપરાટા—ઉજરાટા.
- પૃ. ૧૭૪ કાચલડાં—કાચલાં, એક જ અંકનાં ત્રણ કાચલાં બ્રહ્મા,
વિષ્ણુ ને શિવજી. માંચડાનાં સાલ દળ ને વરત (દોગ) મળી
એક આકાર થાય તેમ આપ એકરૂપ હો.
- પૃ. ૧૭૫ કરવાનાં—કરવડાનાં, નાળયાવાળા લોટાનાં.
- પૃ. ૧૭૬ શરિયા—સં. 'શર', જાણુ—યોંખણામાં ઉપયોગ સેવાય છે
તે ગોરજ—'ગોત્રજ' વાંચો.
- પૃ. ૧૭૭ હાથલાલણાં—ચાંદલાની રકમ વરવધૂના હાથમાં આપ-
વામાં આવે છે તે ક્રિયા. કોતક—સં. 'કોતુક'. ત્રકરીની (૧)-
રીત કરીને. ગોરવ—સં. 'ગોરવ'—લગ્ન પૂરાં થયે વરપક્ષને
આપવામાં આવતું ભોજન.
- પૃ. ૧૭૮ પોલી—પોળી, પૂરી. કંકોણુ—કંકોડાં, કંટોલાં. દાળ
મંપાના છોડ—ચંપાના છોડ જેવી પીળા રંગની દાળ.
- પૃ. ૧૮૦ ડોટ—દોટ, ઝડપ કરીને કરેલો દલલો. કોટ—સં. 'કોટિ'—
કરોટી. સારે પારે—સારી—(ચોપટ)ના પાસાઓથી. કડવા

૪૪ માની પમી કડીની બીજી લીટીથી શરૂ થઈ ૮મી સુધીની 'દારડો હોડવા' વિશેની કડીઓ વિખતારથી ગ્રેમાનદના પૃથક હડવાવાળા ઓખાહરણના હડવા પર મા તરીકે છે.

પૃ. ૧૮૩ કોથો - કાર, કિનારીઓ. પૃ. ૧૮૪-તૂંબડાં-મીઠાં દૂધવાં.

પૃ. ૧૮૬ તામશુ - તે સમયે; સ તાવત, અપ. તામ. આછમન નામે દાસ્ય-દાસી આચમન કરાવે છે. નામે-નમાનીને આપે. પૂગી-સોપારી. ચેલતું (૧)-સુંદર. ફેલવાં-ડેળ્યાં, ગનાળ્યાં.

વિષ્ણુદાસકૃત ઓખાહરણ

પૃ. ૧૮૭ વંશ-વાંસમાથી ગનાવેલી વેણ, બંસી.

પૃ. ૧૮૮-૯મી કડી નાકરમાં રજા હડવાની ૯ મી જ છે. ફરી ૧૭ મીનો પૂર્વાર્ધ નાકરની ૧૫ મીનો પૂર્વાર્ધ છે.

પૃ. ૧૯૨ 'લવંગ'-'સર્પ'-'; સામાન્ય રીતે મં. '૧૫વંગ' એટલે 'વાંદો'; પણ કવિએ અહીં જિડતી સર્પજાતિ માટે પ્રયોજ્યો છે.

પૃ. ૧૯૨ છઞ્ઞય-છનું, હાપડુ.

પૃ. ૧૯૩ જયમાલ-'જયમાવ' વાંચો. આ હડવાની કોઈ કોઈ લીટીઓ નાકર પછી લીધેલી જણાય છે; જુઓ ૧-૯ વગેરે કડીઓ.

પૃ. ૧૯૭ સાળીઓ ત્યાં ત્યાં આવે છે ત્યાં ત્યાં વ્રજ-અવધી વગેરેની હાંટવાળા છે, અને એ પાઞ્ચથી ઉમેરાયેલી લાગે છે. ઉદ્યસ્ત-અં 'ઉદ્યસ્ત'-ખાલી પડેલા.

પૃ. ૧૯૮ પાવંતી (?) - ત્યાં () ની જરૂર નથી મીનારક-સ 'મીનારક'-મીનના સૂર્ય-ચૈત્ર માસમાં મીન રાશિમાં સૂર્ય હોય છે.

પૃ. ૧૯૯ દુમણો-કંજસ. પૃ. ૨૦૦ કાલ-કોપ.

પૃ. ૨૦૨-વિષ્ણુદાસ, બાણમતીના ગર્ભમાં આવી ઓખા જન્મી, એમ કહે છે.

- પૃ. ૨૦૫ વાજ્જલે—(?)—વાગતા હોય છે, અવાજ દરતાં હોય છે.
- પૃ. ૨૦૬ શૈલ્યા—સં. 'શિવા', પથ્થરના ખાતે.
- પૃ. ૨૦૮—આ ઠડવામાં ઓખાને શાપ થયાનું છે. અહીં વિષ્ણુદાસ ઉતાવળનું કારણ ગણે છે નાકરમાં આ પ્રસંગ અપાયો છે ત્યાં ચિત્રલેખા સાથે ઓખા ફેલાસમાં ગદ્ય નિરૂપાધ છે; વિષ્ણુદાસ એ માટે 'આંતરગત્ય' શબ્દ વાપરે છે.
- પૃ. ૨૧૫—વનો—સં. 'વિનય'. ઠડવા ૩૧ થી ૩૮ મુદ્દીમાં વિષ્ણુદાસની કાવ્યકૃતિ ઠીક ખીલે છે; વિપ્રલંબ શૃંગારની હથોટી અહીં જોવા મળે છે પ્રેમાનંદમાં આટલું રસિક કાવ્ય-તત્ત્વ આ પ્રસંગનું નથી જણાતું. વિષ્ણુદાસના ઢાળ પછી રોચક છે.
- પૃ. ૨૧૮ વાનો—સં. વળેક, પ્રા. વળગો, અપ. વળગ, રંગ.
- પૃ. ૨૨૦—૩૫ મું ઠડવું અહીં નિરર્થક પ્રક્ષેપ-૩૫ છે.
- પૃ. ૨૨૨ પિયરની—'પિયુની' વાગ્યો; પિયુ અનિરુદ્ધ.
- પૃ. ૨૨૫ આકરડી—'આકર', જાતનો સર્પ. ત્રેફાડા-તોફાન, ધાંધલ.
- પૃ. ૨૨૮ ગળી—નીલી. 'જાત્ય ગળીમાં જોળી'—દેહને કલકિત કર્યો. અહીંનો ચિત્રલેખા-અનિરુદ્ધનો સંવાદ પછી રસિક છે.
- પૃ. ૨૩૨—ઠડવા ૪૭ માનો પ્રસંગ પછી સ્વચ્છ છે.
- પૃ. ૨૩૩—બારી ઉઘાડી રહેવાથી અનુચરો જાણી ગયા કે પરપુરુષ-અહીં આવ્યો છે. આ વિગત વિષ્ણુદાસમાં ખીનજોથી જુદી જાતની છે.
- પૃ. ૨૩૪—ઠડવું ૪૬ મું-એ ચાર કડી નાકરમાં ૨૭ મા ઠડવાની ૫ થી ૮ કડી છે, તે પ્રેમાનંદના ૫૩ ઠડવાવાળા ઓખા-હરણમાં છે જ.
- પૃ. ૨૩૫ સાણેજી—સં. 'સ્નેહિત', રનેહી, હેતુ, મિત્ર.
- પૃ. ૨૩૯ અડુઆણા—અડવાણા, ઉઘાડા પગવાળા. ઉઝાઓ—સં. ઉદ+યા, પ્રા. ઉઝા; ઊભા થઈને જાઓ.

૫. ૨૪૨ જાડેજા—યાદવનો કચ્છ-કાઠિયાવાડમાંનો રાજપૂત વંશ.
મં. યાદવ નું કચ્છીરૂપ 'જાડો' + 'જે' છટ્ટીનો કચ્છી પ્રત્યય;
યાદવના વંશનો-કચ્છ, જામનગર, ગોંડલ, રાજકોટના રાજવીઓ
જાડેજા છે; એઓ પોતાને યદુવંશી કહેવડાવે છે. પીંડારા-
સં. 'વિષ્ણુક'-ગોવાળિયો. ૮ મી કઠીમાં રાસલીલા કર્યોનું
અનુસંધાન આપે છે.

૫. ૨૪૩—વિષ્ણુદાસ અને પ્રેમાનંદે બાણાસુરને ચાર હાથ બચ્ચાનું
કહ્યું છે, જ્યારે નાકરે બે હાથનું કહ્યું છે; જુઓ ૫. ૧૭૪માં
૩૮ માં કડવાની ૭ મી કઠી.

૫. ૨૪૬—શબ્દોમાં ફેર છે, છતાં પદ્ધતિ વિષ્ણુદાસના આ ૬૧ માં
કડવાની અને પ્રેમાનંદના ૫૩ કડવાંવાળા ઓખાદરણના ૪૨માં
કડવાની સરખી છે.

૫. ૨૪૮ નાટ્યારની—(૧)—નાટ્યાર, નૃત્ય વગેરે અથવા નાયનારી.

૫. ૨૫૧ લાડીક ચોલાં—'લાડી કચોલાં' વચો.

૫. ૨૫૧-૨૫૨—'લાંબેણી લાડી લઈ'ગયો' એ ક્રુવવાળાં કડવાં નાકર
વિષ્ણુદાસ અને પ્રેમાનંદના ૫૩ કડવાંવાળાં ઓખાદરણમાં છે,
પણ ત્રણેમાં શબ્દો જુદા છે; એ જ રીતે 'દોરડાવાળું' કડવું પણ.

અહ્યાક્ષરી-સંકેત

અપ. અપભ્રંશ

ગુજ. ગુજરાતી

જૂ. ગુ. જૂની ગુજરાતી

૫. ૫૪

પ્રા. પ્રાકૃત

પ્રે. ૫૩ ઓ. -પ્રેમાનંદકૃત

૫૩ કડવાંવાળું ઓખાદરણ

સં. સંસ્કૃત

કવિશ્રી પ્રેમાનંદકૃત

મૂળ

ઓ ખા હ રણ

કડવું ૧ હું

રામ રામધી .

પ્રીયંબુસુતને આઘ આરાધું છું, મન કર્મ વચને સેવા સાધું છું,
ચોદ શોક જેહને માને છું, તેના ગુણ શુ લખીએ પાને છું^૧ !

હાળ

પાને લખ્યા જાએ નહિ, શ્રીગણેશના ગુણગ્રામ,^૨
સકળ કારણ સિદ્ધ પામે, મુખે શ્વેતા નામ.
ગિરિજાનંદન^૩ ગજન-નાસિકા, વળી દત્ત દિગ્મવળ એક,
આયુષ દરસી કર ધરી, જેણે અસુર હણ્યા અનેક;
સ્વામા એ સુધ બુધ મંગે^૪, સુત લાભ ને લક્ષ,
સિંદૂર લેપન શરીરે^૫, મોદક વસ્ત્રભ બક્ષ;
નીલાંબર પીતાંબર ધારી, ચડે સેવત્રાની સેવ,
મારા પ્રભુને પ્રથમ પૂજાએ, જય જય કુંદલ દેવ.

-
૧. ક મંગલાચરણની ચાર લીટી નુટી નથી, પણ કડવામાં જ મંગલાચરણ લખ્યું છે.
 ૨. જ શ્રીગણેશપતિ ગણેશ.
 ૩. મ બૃ. દા. ગજવદન.
 ૪. જ સંગ એ સુધબુધ સ્વામ; બૃ. જા શુદ્ધ બુદ્ધ એ સ્વામા છે.
 ૫. જ શરીર સેવા સિંદૂર છે.

સેવું બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી, જે રૂપ મનોહર માત,^૧
 તું બ્રહ્મારિણી ભાગ્તી,^૨ તું વૈષ્ણવી વિખ્યાત;
 શ્વેત વસ્ત્ર અને શ્વેત વપુ, શ્વેત વાહન હંસ,^૩
 વિશ્વંભરી વરદાયિની,^૪ કરો કાટિ વિઘ્નનો પ્વંસ;
 કમળાક્ષી ને કમળવદની,^૫ કમળભૂ કન્યાય,
 તું વેદશાસ્ત્ર જટા ઉપનિષદ, ધર્મશાસ્ત્ર ને ન્યાય;
 બ્રહ્મવિદ્યા, યોગવિદ્યા, પુરાણ અષ્ટાદશ,
 ગાન તાન ને સાત સ્વર, એ સર્વ તારે વશ;
 દુહા, ગાથા, કવિત, કથા, વળા બેદ, છંદ ને નાદ,^૬
 એ રાગ તારા સરસ્વતી, અદ્ભુ વાણી તણા જે સ્વાદ;
 ચતુર્ભુજ ને ચાતુરી અર્જુવ, વર્ણવે છે સદુ દાસ,
 વૈશંપાયન ને વાલ્મીકિ તુને, જાણે છે વેદબ્યાસ;
 જૈમિનિ ને સુત પુરાણી, તેને કૃપા તારી હરી,
 તેં જટ બટ^૭ આચાર્ય ક્રીધા, ક્રીધો કાળિદાસ કવિ;
 કરુણાણુ^૮ તું ને દયાણુ તું, હું દીન કિંકર માય,
 હુંને રંક જાણી આપ વાણી, જેમ ગ્રંથ પૂરણ થાય;
 સહકાર-ફળ વામણો ઇચ્છે, અપંગ તરવા સિધુ,
 તેમ દાસ તારો હું ઇચ્છું છું, બાંધવા પદમંથ.

૧. મ જે મનોહર રૂપ

૨. જ બ્રહ્મારણી છે ભારતી.

૩. જ. શ્વેત વપુ હંસ

૪. જ. વિશ્વંભર વીરદાયિની જુ. હા. હરણા કટાક્ષી કમળનયની,

૫. ક. કમળ પત્રાક્ષી.

૬. જ. કથા બેદ, છંદ ને નાદ. જુ. હા. એ તરંગ તારા સરસ્વતી
છે, જે શબ્દના સંવાદ.

૭. જ. તેં જટાચાર્ય બટ ક્રીધો ક જે જટ દુહા તે બટ ક્રીધા

૮. જ. કરુણાણુ

વળણુ

પદખંધ બાંધું કયા ડેરા આખ્યાન ઓખાહરણ રે,
વડે વિગ્ર પ્રેમાનંદ, માતા, કરો મંથને પૂર્ણ રે.

કંકણું ૨ છું

રામ રામધી

એણી પેરે બોલ્યા શુકદેવ છ, બાણાસુરનો ઉતાયો અહમેવ છ,
હરે આખ્યા સદસ દાય છ^૧ ચક્રે ઉઘા (તે) વૈકુંઠનાથ છ.

કાળ

વૈકુંઠનાથે દાય ઉઘા, ઉતાયું અભિમાન,
પરીક્ષિત પૂછે શુકદેવને,^૨ કહો ઓખાનું આખ્યાન.
બ્યાસનંદન વડે વાણી, વર્ણવું પૂર્ણાનંદ,
રસિક કયા બાગવત તણી, તે મધ્યે દશમસ્કંધ;
શુકદેવ વાણી બિચરે, બ્યાસદમો અધ્યાય,
આખ્યાન એ ઓખા તણું, અનિરુદ્ધનું દરજી યાય.
પરિવ્રજાથી એક પદ્ય પ્રકટ્યું, તેથી બિપન્ના પ્રજાકાર,
પ્રજાપતિથી મરીચિ ને, તેનો દવો કસ્યપ કુમાર;
તેનો (પુત્ર) દિરવ્યકશિપુ, તેનો પુત્ર પ્રહલાદ,
પ્રહલાદનો સુત વિરોચન, તેને મન અતિ આહવાદ;
વિરોચનનો બગા બગિયો, બગાનો બાણાસુર રાજન,
તે મહાપ્રતાપી દુવો આવે, ધરતો મન અભિમાન;

૧. ૮ બાંધવા પદખંધ રે, કહું આખ્યાન ઓખા તણું,
વડે વિગ્ર પ્રેમાનંદ, માતા । મંથને બાવે બર્ણ.

૨. સ એને દુલ સદસ દાયછ.

૩. ૬ શુકલ દે પરીક્ષિતને

તે શોષિતપુરમાં રાજ્ય કરતો, મન બપ-ચો વિચાર,
 વર પામું ઈશ્વર આરાધું, આણુ વર્તાવું મંસાર.^૧
 ૨ કૌભાડ નામે મોટા મંત્રી, તેને સૂચું રાજ્ય,
 વૈરાગ્ય મનમાં હિં ધર્યો, ગૃહ પછી કીધું ત્યાજ;
 દેલાસ નિઠરે મંગાત્રે, બેસી તપ કરે અમુર,
 મન સાથે ઈશ્વર આરાધે, મહાપરાક્રમી તે યર;
 આસન વાળી તાળી લાગી, તે બને બોજો મન,
 કમવત્સર એક આસને, ઉપેષ્ટ વળગી તન;
 વપો, શીત ને ગ્રીષ્મ વેડે, ઝાઢવા તે અવની આભ,
 અવણે સુમ્રીવે માળા ધાડ્યા, મરતક જિગ્યા દામ;
 ક્રુધા, તૃપા તજીને બેડો, મહાતીવ્ર માંડ્યું તપ,
 માળા તે ફેરવે મન તણી, જપે જોગેશ્વરનો જપ;
 ઇદ્રે મોકલી અપ્સરા, તપ તણે કરવા ભંગ,
 બાણાસુર ચૂકે નહિ, પરમવે નહિ અનમ;
 મોગી વેષ વૃષભ ચડી,^૪ આવીયા અતીત રૂપે,
 તવ બાણાસુર બોલાવિયો, ભાવે તે બોલે ભૂપે;^૨
 ૫મામ માગ રે મહીપતિ, એમ બોલ્યા ઉમિયાનાથ;
 બાણાસુર કહે, નાથજી મુને, સદસ આપો હાથ.

વળણ

સદસ આપો હાથ હરજી, મણો મણુપતિ સમાન રે,
 ૧વિપત્તિ-વેળા ધાઈ આવજો, હા, કહી હવા અંતર્ધાન રે.

૧. ઠ. વર વર્તાવું સંસાર

૨. જુઓ પરિશિષ્ટ

૩. ક. એમ સો વરસ વહી ગયાં. વ. સો વરસ એક આસને

૪. વ. વૃષભ ચડી મહાદેવ આગ્યા જૂં હા ધરી અતિત રૂપ

૫ જૂં હાં માં લીટી વધારે છે:—

નેત્ર ઉઘાડીને નિરિખીયું. ત્યારે દીકા શંકર જણ.

ધરી. દરમીને ગરબે લાગ્યો, રત્નિ કરી નિરવાણ.

૬. જૂં હાં વિપત પડે તો આવજો, એમ હતી શિવ.

કંઠવું ઉ છું

રાગ આરાવરી

વર આપી વળ્યા વિપધારી રે, સદસ જુગ પામ્યો અલકારી રે,
ખૂખારી ધેર આપ્યો ખરો થામડી રે, મતિ તાપસની આવડી રે;
અભિમાની બોલતો મુખ રે, હું તો રાજ્ય કરું હવે મુખ રે,
હું તો અમર થયો એણી ધેર રે, તપશ્વર્ધ કરી આવ્યો ધેર રે.

હાજી

પાયે લાગે ગ્રજ પુગ્ની, આવી મળ્યો પરધાન,
સદસ જુગ પામ્યો, અગુજ કાદનાં સરોવર-સમાન,^૧
જાણે જુગ વડની ડાળ ફરી, હન્ટ એમ રાજ તણા,
પોત્રે પોત્રે ઝગમગે, જાણે શેષ નાગની ફણા,
એક હન્ટે સદસ-હન્ટી-ગગ વસુધાતલ વસ કાધુ,^૨
નાગ વર્ગ ને ગર્જ જાણુ, રાજ્ય એક છત્રે કીધુ;
એસઠ દેશ ને ચાર દિશા બાણે વર્તાવી આણુ,^૩
પાયે પૃથ્વી ધૂજતી, જુદ વહે મુખ વાણુ,^૪
મંત્રી સાથે વઢવુ માગે, થામડી નિજ અંગ,^૫
માતંગ મારે વળી પછાડે, પાડે પર્વતશૃંગ,^૬
ભરાવે બાથ ને હાથ ઝાટકે, મુખે બાળે મેધને રવર,^૭
વઢનાર પાળે બાણુને શરીર, ગ્રમટગો પરાક્રમ-નવર;

-
૧. વ કુદ્યો તરુવર સમાન ૧ તરુવર સમાન
 ૨. જ તણે વસુધા વસ કીધી
 ૩. હ એક બાણુની વરતી આણુ
 ૪. હ મુખે જુદ વાળતો વાણુ
 ૫. અ બાથોબાથ નિજ અંગ
 ૬. હ પાંડ પશુના શૃંગ ૬ પાંડ પૃથ્વી શૃંગ
 ૭. જ મુખે બાળે મદમલ રવર

ગણુ-ગાંધર્વ ને અપ્સરા સાથે, દેવાસ જગે રાજન,
જઈ બાણાસુરે ચંકરને દારે, ત્ય મોડ્યું રાખી મન;^૧
યેયેકાર ધમકાર ધુધરડાં, અળળા પાગ મોંડે ઠમઠમતા,
મંદિરથી મહાદેવ નીસર્યા, રામાની પેરે રમતા;^૨
અસુર-ઈશ્વર અળળા નાચે,^૩ અમર ઇદ્રાદિક જોય,
ચંમ, મુંદમ, ઉષંમ ને વીણા, શબ્દ એકઠા હોય;^૪
મહાદેવ રસમગ્ન થયા, રાગને થયા છુટમાન,
બાણાસુરને કહે ઉભિયાવર, માગ માગ વરદાન;^૫
રાય કહે, સ્વામી પ્રથમ તમે, મુને સહસ આપ્યા હરત,
તે જુજળળ માડું કોણે ન બાગ્યું, મેં જીત્યા લોક સમરત;
સ્વામી, બળ આપ્યું તો જોદ્ધો આપો, એ માગવું છે મારે,
તમે વઢો ઠાં વઢનાર આપો, જે મારા મદને ઉતારે.^૬
ત્યારે રીસ ચઢી ઈશ્વરને, માગતાં ચૂક્યો મૂખ,^૭
જા, જુજળળ તારું જામશે, ત્રિલોક-પૂજનિક પુરુષ;
પુત્રી તારીનો વડસસરો તે, તારા મદને દણુશે,^૮
થડ થડી તે કર તારાના, કડકે કડકા કરશે.^૯
ત્યારે બાણાસુરને શુદ્ધ આવી, મેં માગ્યો ચરાપ,
કડકા કરી કર કાપશે તે, કેમ ખમાશે અદાપ ?

૧. ઐ મોડ્યું સંગીત ગાન.

૨. કે રંભા પેરે રમતા.

૩. જા અસુર ઈશ્વર અપ્સરા નાચે.

૪. કે તણે એકઠાં હોય.

૫. જા માગ વરદાન આણી મન.

૬. ધ માગ માગ કંઈ મલીખતિ, આપું મુને વરદાન.

૭. જા જે જુજળો ભાર ઉતારે.

૮. કે માંડે ઉતારો અભિમાન.

૯. ઐ તારા જુજળે દણુશે; કાપશે નિસે કાચ.

૯. કે થડ થડી ઉઢીને તારા, કરના કડકા કરશે.

મૂપ કહે સાંબળાએ સ્વામી, તમ વચન હશે પ્રમાણ,
એટલું માથું, શત્રુ આવતાં, આગળથી થાયે જાણ;^૧
શિવ કહે, તારી ધર્મધન, આશ્લિંગે ભાગી પડશે,
ત્યારે જાણુને થોડા દિવસે,^૨ શત્રુ ઘુજ ગડગડશે.

વળણ

ગડગડશે શત્રુ મેધની પેરે,^૩ નગર વળાગ્યો સોય રે,
ખાણાસુર પછી અહર્નિશ તે ધર્મધન સામું જોય રે.^૪

કડવું ૪ થું

રાગ દેશાખર

ઝપિ કહે, રાય, સુણો અનુભવી, એ કથા મધ્યે થઈ બીજી નવી,
ખાણાસુર વર પામી વળ્યો, આપ એકત્રો મૃગયાને વળ્યો;
ગંગા નદાવા ગયાં ઉમિયા માત, ઝોખા ચિત્રલેહાએ જાણી વાત,
સંગે લીધી સહસ્ર સખી, બાવી આયુધ અમળા અંગરખી;
મહન-ધેસડી ખંને જતી, ચર્ધ છે ભાગ્ય ઉઠવની રતી,
જર્ધ નમિયાં પાર્વતીને પાય, મસ્તક કર મેલ્યો ઉમિયામાય;
લીધુ ચરણામૃત અંજલિ ભરી, પોડશ પ્રકારે પૂજા કરી,
કુસુમદાર કંઠે ધરતી, અમર-ધૂપે આરતી કમતી;
પૂજા કરીને લાગ્યાં પાય,^૫ વદે દેવી, કન્યા, વર માગ્ય,

૧. કે એટલું તે માથું તમ હને, શત્રુ આવતાં થાય જાણ

૨. જા તે વારે શ નિશ્ચે જાણુને.

૩. જા જાગશે શત્રુ મેધની પેરે

૪. જા ખાણાસુર આસને બેસી, (દા'ડી ૦

જા દા. આસન બેસી દંડાડી ખાણાસુર

૫. આ પછી બીજા પાય હડવા જા દા. દોહનમાં છે જુઓ પરિશિષ્ટ.

૬. જા ૦ કા ૦ રાગ લલિત

૭. જા. પૂજા અર્ચાને લાગ્યા પાય મસ્તક કર મેલ્યો ઉમિયાય

ઠન્યા ઠહે ઠંદર્ષ દોઃ, એવા વરની પાત્રું જોડ.^૧
 ઉમિયા ઠહે, મામ જીજી વાગ; તોયે એનો એ માગ્યો ભરથાર.^૨
 ત્રીજી વાર ઠણું, મામ ફરી, આપો મુંદરવર એમ ઓચરી;
 દેવી ઠહે, વરદાન હશે ખરાં, જા ઠન્યા, પરણુને ત્રણ વરાં.^૩
 ઓખા ઠહે, હો મારી માત! ત્રણ નાથ એ મહા ઉત્પાત,
 મેં પૂજ્યાનું શું સારથ? લોકમાં યાયે હસારથ.^૪
 વહે દેવી, ટાણું સંદેહ, ત્રણ વાર પરણીય તેનો તેદ,
 શુભ સ્વામી તું પામીશ તરત, જો તું ઠડું અલ્પ તત.
 કુંવરી ઠહે, ઠંથતું કેમ જાણુ, તત કીધાનું શું એ'ધાણુ?
 દેવી ઠહે, એની ચિન્તા ઠશી; જોજો ચિત્રમુદિ દાદશી.^૫
 ભોમવીશ અંગ તું સ્વામી તણું,^૬ તુને મધરાતે આવશે સમણું;
 તુને પ્રેમ ધણે વ્યાપશે, ચિત્રમેદા નાથ આણી આપશે.
 મયાં ઉમિયા એવું ઠહી,^૭ ઓખા પધાર્યાં મંદિર મહોં.
 મૂગપા રમીને આવ્યો તાત, પુત્રી વર પામ્યાની જાણી વાત,
 ચિંતા ચિત્તમાં થઈ છે હો, ભય-દાવાનજ પ્રગટ્યો હો,^૮
 વિચાર કીધો અંતરમાં ધણે,^૯ વડસસરો જે તનવા તણે,
 તે સમાઈ ઠાઈ નવ મણે, નિજે મારા જુગને હણે;

૧. ય. એવા રૂપની માત્રું જોડ.

૨. ઘ. તોયે ફરી માગ્યો ભરથાર.

૩. ફ. જા ઠન્યા પરણીય ત્રણ વરાં.

૪. બ. યારો લોકમાં યાયે હસારથ.

૫. ઝ. જુ. ૬૧૦ જોજો વૈશાખ મુદી દાદશી.

૬. ઘ. ભોમવશે અંગ સ્વામી તુજતણું; જુ. ૬૧૦ મધરાતે આવશે સ્વપનું

૭. ઝ. મયાં ઉમિયા અતિ હણ્યા ફરી.

૮. ઘ. જે દાનવને થયો રહે.

૯. ઝ. જુ. ૬૧૦ વિચાર ઉપજ્યો અંગમાં ધણે, વડસસરો તો પુત્રીતણે.

પુત્રી જુદપણુ પાળે શુધ, માટે ઝોખાને મારુ દુધ,^૧
 ન્યારે નાશ પામે ઝોખામાઈ, ત્યારે નહિ આવે વહેવાઈ જમાઈ,
 વહેવાઈ હાથ તો છટે પાણુ માટે ઝોખાને મારુ નિર્વાણુ,
 રજીવો પુત્રીને હણવા જાય, એવે આ યા નારદ સપિરાય
 નારદ કહે, રાય ખડ્ગને ધરી, કયા ચાત્રા તમે ક્રોધ કરી ?

ખાણુસુરે કહી માંડી વાત, જઈ છુ પુત્રીનો કરવા ધાત,
 એનો વડસસરો થાશે જેહ, મારા ભુજને હણશે તેહ,
 તે માટે મારુ એહને, પછી વહેવાઈ વર ક્યાં તેહને ?

સપિ કહે, સામગો ભૂપાગ, ય કરે કુવગી, નાનું બાગ ?
 છુજને લાગશે બાગહત્યાય, તે માટે કરો એક ઉપાર,^૨

આપણુ પુત્રીને હણીએ કનાય ? રાખ કુવારી પરણાવીશ માય,
 નહિ આવે જમાઈ વહેવાઈ હાથ, પછી તારે શી ચિન્તા હોય ?
 ગયા નારદ એણુ કહી, બાણે પુત્રો મારી નહિ,

નના રરનો માંડયો આરબ ચણાળા અવાસ જ એક જ રતબ,
 ઢાળ્યુ સીસુ દૈત્યનરેશ, ન થાન પવન તણે પ્રવેશ,

દશ સહસ્ર મૂક્યા રખવાળ, તે ઉપર ચડાવી બાળ, અતિશયોક્તિ
 પાસે મૂકી માળરનેહા, વિધાત્રી નામે ચિત્રતેહા^૪

કન્યાન જોઈએ અજ વસ્ત્ર ને પાણી, તે લે દોરડીએ તાણી,
 સંગે સખી, રહે મન મોહ,^૫ ખાય, પીએ ને કરે વિનોદ,^૬
 ઉપજે કામ, મન દહ રાખતી, વણે દોહિત્રે દિવસ નાખતી

૧ ય તે વહેવા ઝોખાને મારુ દુધ

૨ ખૂંજ કાળમા વધારાની લીંગી —

ભૂમતિ કાધાતુર જ થયો નગ્ન ખડ્ગ જેથીને ગયો

૩ એ રાખ કુવારી પરણાવીશ નાય

૪ ક વિધાત્રી નામે ચિત્રતેહા

૫ મનમોહન,

૬ અ ખાય પીએ કરે હાસ્યવિનોદ

વળણ

૧ દિવસ નાખતી દોહિલે, સાંભળો પરીક્ષિત જૂપ રે,
એમ કરતાં આખાને આગ્યું, ૨ વર વરવાનું રૂપ રે.

જોઈએ.

✓ કહ્યું પ મું

રામ ગોડી

વર વરવાને યોગ્ય ધર્મ ને પ્રગટ્યાં સ્ત્રીનાં ચિહ્ન છ,
આખા કહે ૩ ચિત્રવેદાને, એક વાત સાંભળ બહેનછ;

સહિયર શું કીને ?

હાંહારે હાંહારા કેમ લીને ?

એ તો દોષ કર્મને દીને.

જમણે જૂકું જોગનિયું રે, મહપૂરણ મુજ કાવ છ,

પિતા તો પ્રીછે નહિ રે, ખાઈ ! કુંવારો ભવ કેમ જાય ?

સહિયર શું કીને - ૨

૪ સાસરે જાય ને આવે, સખીઓ મુજ સમાણી છ,

હું અપરાધણુ હવે હણાઈ, આંખે ભરું નિત પાણી છ;

સહિયર શું કીને - ૩

એ દુઃખે હું દૂગળા રે, મુને અલ ઉદક નવ ભાવે છ,

અવાસ-રૂપી યજ્ઞોએ સૂતાં, નિદ્રા કેમ પેર આવે છ; ૫

સહિયર શું કીને - ૪

-
૧. ૬ દિવસ દામની દોહલા.
 ૨. ૪ એમ કરતાં પછી આવીલ, આખાને વરવાનું સ્વરૂપ રે.
જ દિવસ નાખતી દોહિલે, તમે સાંભળો રાજનરે. જૂં નાખતી દિવસ
એમ કરતાં પછે આખાને, આવીલ જોગન રે.
 ૩. જૂ. દા. મારી જેવ રે.
 ૪. જૂ. દા. સહુકો.
 ૫. ૬ દાંધ સૂતાં નિદ્રા નવ આવે. જૂ. દા. યજ્ઞો રે સહેલી, નિદ્રા

મરજદા સહિત ભરથાર બોલાવે, કરે આખ તણે અણુસારો છ,
તેવાં સુખ નયણે નવ નીરખ્યાં, મારો વ્યર્થ મયો જન્મારો છ;
સહિયર શું કીજે - ૫

સ્વામી કેમે સંગ નથી જે જીને, તેથી શું હોય નરતું છ,
હવે આસા શી પરણ્યા કેરી, મારું જોગનિયું જાય કરતું છ;
સહિયર શું કીજે - ૬

ખીજ વાત મુજને નવ રુચે, મારું મન ભરથારમાં મગન છ,^૧
આંહી ઠાઈપુરુપ આવે તો સઘ પરણું, ના પૂછું જોશીને લગન છ;
સહિયર શું કીજે - ૭

વેણુ રસિક કહેતો કરુણાનર, આવે લટકતી આંસે છ,
ત્રેમકટાક્ષે પિયુને બોલાવું, હૃદયા-ભીતર વદાસે છ;
સહિયર શું કીજે - ૮

મરજલડે મુખે, મધુર વચને, મરજદા મન આણી છ,^૨
શાકે પાકે પિયુને નવ પીરસ્યાં, આધો પાસવ તાણી છ;
સહિયર શું કીજે - ૯

એવાં સુખ નયણે નવ નીરખ્યાં, દાખવું કર્મ કઠોર છ,^૩
મારો જન્મારો એજે મયો, જેમ મૂકું વગડાનું બોર છ;^૪
સહિયર શું કીજે - ૧૦

કાકી વિના જેવાં લોચનિયાં, દીપક વિના મંદિર જેવું છ,
મુણ સખી, શિર કંચ વિના, મારું જોગનિયું જાય તેવું છ;
સહિયર શું કીજે - ૧૧

૧. મ. હું ભરથાર લોચનવવા મગન છ. જૂનું કાં ભરથાર લોચનમાં.

૨. મ. અતિમરજદા આણી છ.

૩. પ. ન દીપી કર્મ દોરી છ.

ક. મેં દીકું કર્મ નહોર છ.

૪. મ. જેમ વગડા કેરું આટ.

૧. જૂનું કાં ક. જેમ વગડા તણું દોર.

જળ વિના જેમ માનસરોવર,^૧ ચંદ્ર વિના નિશ જેવી છે;
પિયુ વિના જોગન ગયુ રે,^૨ હું અભાગળી (પૂરી) તેવી છે;
સહિયર શું કીજે-૧૨

અધોઃ વનમા વેલ ફૂલી, ન મળે ભમરો ભોગી છે,
વપુવેલી જોગનિયુ ફૂલ્યું,^૩ ન મળ્યો નાથ સંતેગી છે;
સહિયર શું કીજે-૧૩

ઓ સુખ દુઃખ મિથ્યા ધરું, હું લેવાઈ મારા પાપે છે,
આ બંવેગીરી કરમે કીધી, જાણ ' સજાએ ચકાવ્યાં જાપે છે;
સહિયર શું કીજે-૧૪

જળ વિના જેમ વેવડી રે, લવણ વિના જેમ અન્ન છે,
ભરથાર વિના તેમ ભામની રે, દોહિવે નાખે દિન છે;
સહિયર શું કીજે-૧૫

અકળ ગતિ છે જોવિન્દની, શું નીપજશે બહેની છે,
જોપાળનું મમતું ધારો, મનહું મારું રહે નહિ છે,^૪
સહિયર શું કીજે-૧૬

વળણ

મનહું મારું રહે નહિ, (વિરહ)વહિ થયો હો,^૫
વલવલતી ઔપાને દેખી, ચિત્તલેખા વાણી વહે.

૧. જ જળ વિના જેમ માછલી રે, ચંદ્ર વિના રેન જેવી છે,

૨. જ, પિયુ વિના જોગનિયું વૃથા.

જૂઠું હાઠ એમ હંથ વિના જ કાગિની.

૩. હ તેમ વપુ વેલી જોગન કળા હને, ન મળ્યો ભોગી ભમર.

૪. હ માં કી ૧૫ અને ૧૬ નથી

૫. જા મન દહ મારું રહે નહિ, તહ વિપરીત થયો હો.

ય વર વરવાને થઈ હો.

હ હવુ પ-નો ઠાલો મૂવો છે.

કડવું ૬

શગ એવાડો

શીખામણ દે છે ચિત્તશેડા ને, તું તો સાંભળ બાળરતેહા ને,
એમ છોકરવાદ નવ કીજો ને, બાઈ બળિયા બાપથી ખીલીને ને;
એવું નીચ મન કાં તારુ ને, આપણુ મોટાં બાપનાં છારુ ને,
એમ લાંછન લાગે કુળમાં ને, પ્રતિજ્ઞા જાય એક યજમાં ને,
કીજીએ કહ્યું હોય ને તાતે ને, બાઈ, નવ જઈએ ખીજ વાટે ને,
હું તો રહી છુ તુજ રક્ષણુ સારુ ને, બાઈ ' તું માણસ નહિ
વારુ ને.^૧

મેં તો ન થાય તારુ રક્ષણુ ને,^૨ બાઈ તુજમા મોહું અપલક્ષણુ ને,^૩
તુજમા કામ કટક દલ પ્રગટ્યુ ને,^૪ હવે મને રહેતુ નવ ધટતું ને,^૫
ને રાય બાણસુર જાણે ને, તો અંત આપણો આણે ને,^૬
મત્રી દુઃખદાયક વરતી ને ૭ શુ ડી કહેવાઈ તુજ મળતી ને,^૮
મારા સમ, ને મન કરે વિગ્રહ ને, એમ ગ્વામી ન મળે શીધ ને,
થાક્યા ડગલાં ન બરીએ લાગા ને,^૯ હિતાવળે કેમ પાકે આબા ને?^{૧૦}
હું તો પ્રીછી કામનું કારણુ ને, બહેની રાખે દૈયે ધાણુ ને,

- ૧ જી પણુ તુ માણસ નહીં વાર ને
૨. જ મેં તો નવ થયુ તાર રક્ષણુ ને
- ૩ જ બાઈ તુજમા દિસે અપલક્ષણુ ને
- ૪ જ તુમા કેમ કમળદળ પ્રગટ્યુ ને
- ૫ જ આહા રે'ણુ મને નથી ગમણુ ને
જ હાવે મારે રે'ણુ નથી ધટણુ ને
- ૬ જ તો અંત જ નેનો આણે ને
- ૭ જ બેની દુઃખદાયક બળતી ને
જ બેની દુઃખદાયક બળતી ને
- ૮ જ હુ ડી કહેવું તુજ મળતી ને
- ૯ જ થાકીએ ડગલાં ભરતા લાગા ને

પિયુને મળ્યું દડો સોને ગમતું ને, ૧ મોને લેજનિયું દડો દમતું ને. ૨
 મુજમાં જ્ઞાન બુદ્ધ નથી અંતે ને, કાગઝદર્માં ક્યાંથી કંઈ ને ?
 મારી ઝોખાગાઈ મલખાં ને, તમે વ્રત કરોને અલખાં ને. ૩
 આખો ચિત્ર માસ એમ કરતાં ને, પછી ઝોખાગાઈ વ્રત
 આચરતાં ને;

અક્ષવધુ લખે, અવની મુએ ને, દીપક બાળે ને દિન ધુએ ને,
 કનિત ઉમિયાણને આરાધે ને, દેદ દમન કરે મન ધુએ ને,
 થયું પૂરણ વ્રત એક મામે ને, કોઈ ના જાણે એક આવાસે ને. ૪

વળખ

આવાસે એક ગ્તંભ વિશે ૫ વ્રત કીધું ઝોખાગ ૨,
 ૧ થયો સ્વપ્નમંત્રોગ સ્વામી તણો, તે બદ પ્રેમાનંદ માય ૨ ૭

૨. ૧ કહ્યું ૭ મું

શામ-કેદારી

શુકદેવજી વાળી વહે, ઝોખા બરી છે પૂરણ મહે,
 વૈશાખ સુદ દાદશી દતી, સ્વામી સ્વામી કરતી મેજ સતી;
 સુખે નિદ્રા કરે છે બાળા, તન તપે હરે શ્રેદજ્ઞાણા,
 શ્રેદની જ્ઞાણા તપી નવ સમે, ધણું એક કુઃખી નિશા નિર્ગમે, ૬

૧. ક. પિયુને મળ્યું કેમ હોય અણુમળ્યું ને.

૨. ય. સદુને દીડે જોળનીયું દમતું ને.

૩. બૃ. ૬૧૦ માત૦. અદી' જુઓ પરિશિષ્ટ-વધારાનું કહ્યું.

૪. હ. કોઈ ન જાણે એક સ્તંભ અવાસે ને.

૫. જ. અવાસે એક ગ્તંભ વિશે

૬. ક. થયો સ્વપ્નાંતર સંતોષ સ્વામીના.

૭. હ આ દશી બીજી પ્રતોમાં નથી

૮. પ્રેમક; જુઓ પરિશિષ્ટ.

૧ ઠાઠા લિખિત વાત છે બાવી, ઝોખામાઈને નિદ્રા આવી,^૨
 *મૂલી રવામી રવામી કરતા, થવા લાગ્યા તે સમણાં સરતા,
 શુભ શુકને ઝોખા આનંદી,^૩ મળ્યો છે વર વિરહ-નિકંદી,^૪
 મડપ મનુષ્યે ભરાયો ખચખચી, રૂડી નૌતમ ચોરી રચી,
 મળ્યો રવામી રૂપ-રસાળો, તેની સાથે મળ્યો દાથેવાળો,
 ચારે મગજદેરા હરિયા, કસારનાં બોજન કરિયા,
 દાસી મીત ગાય છે વરણી ઝોખા સ્વખાતરમાં પરણી,^૫
 એક સ્તબ ચોતાની મેડી ચિત્રનેખા વરને લાવી તેડી,^૬
 *ખેરા શર્યાએ સામાસામી નિદ્રામાં મિથ્યા વર પામી,^૭
 *તૂટે દાર, છૂટે મેખલા, ગમે રતિસુખ આસન-કળા,
 નિશ્ચ નારીએ જાણ્યો નૃપ,^૮ કન્યા સ્ખલિત થઈ કદપ,^૯
 *સ્વખામાં પરણીને જાગે ^{૧૦} ઝોખાજીને સાડુ લાગે,
 *ઝોખા મનવાહિત વર પામી, હિરણુ બીડ્યા તે અંતરજમી,
 બીડી અડધી કરડી પાનની, નાથ કહે, આરોગો કામની ^{૧૧} શુગાલ
 ખાતાં મુખ મરડયુ છે જોગી, પિયુને રીસ ચડી છે જોગી,^{૧૦}
 *તો થયો કામાતુર અંધ, પરમુતાશ યાનો સમધ ^{૧૧}

૧ આ *નિશાનીવાળી લીટીને લખતા પરિશિષ્ટ શુઓ

૨ અ પછી અબજાને નિદ્રા અવી

૩ રૂ મળ્યું સ્વખ ને ઝોખા આનંદી

૪ અ મળ્યો રવામી મેહનો રૂડી

૫ અ ઝોખા પિયુજીનું ઠાક્યા પરણી

૬ એમ સ્વખામાં ઠાક્યા પરણી

૭ ક તાહા લાવી પિયુજીને તેડી

૮ જ એવું સ્વખે પ્રેમદા પામી જ કા એવું સુખને પ્રેમદા પામી

૯ જ જા હા સ્વખે નારીને મળ્યો નૃપ

૧૦ ય મમણામાં રજની જાગે જુ હા સ્વખમાં રજની જાગે, તે તો

૧૦ લાગે

૧૦ અ પિયુને રીસ ચડી છે જોગી ૧૧ રૂ અસુર સાથે શો સમધ

જામીડી પાનની અર્ધી કરડી, ખાધી મન વિના મુખ મરડી,
મરથારને બાંત વા આવી. મેજથી નાથ ગયો રિસાની.^૧

વધણ

રિસાની ગયો રમણ કરતાં, તે સ્વખાતરની વાત રે,
ઝોખિંતી ઝોખાગાર્ધ જાગી, સામે ખાંડપો આંમુપાત રે.

કહવું ૮ મું

રાગ સામેરી

જાગી જાગી રે રામા રમજરી, તપામે મેજ દરી દરી,
જૂએ કરડતી આંગલડી^૨, મેં તો વજસાડ્યું થોડાને કાળે રે,
મેં મૂઝએ મુખ મચકોડ્યું^૩, જીડી ના ખાધીતે દાઝે રે;—જાગી૦ ૧
લડથડતી આત્રે, ને પાલવ ઝાત્રે રે, નપણે આંસુ દાળે રે,
કરે સાદ સવામીને સંભારે, જામર બોળા બાળે રે; —જાગી૦ ૨
મધ્ય મધ કરતી નારી તપામે જારી, દોડી તે ભોગજ બીડી રે,
જોઈ ચારે ખૂણે, ને મરતકે ધૂણે, વિગપે વિજોગની પીડી રે;
—જાગી૦ ૩

કરે કાલાવાલા, મનોરથ દાલા, હણકણતી રે સુમ રે,
તમારે તો હસવું, મારે રોઈ મરવું, ધીરજ રાખું કેમ રે !

—જાગી૦ ૪

આપી મંજોગસુખ, ને દેવું કુ.ખ, મારા કર્મની રેખા રે,
અતિશે ના તાણો, દયા મન આણો, તમને ગાપના સુમ, દો દેખા રે;
—જાગી૦ ૫

૧. જા રોજે કંથ ગયો રે રીસાની.

૨. ૬ મુખે કરડી દશે આંગલડી, જ એક મુખ કરડી આંગળી.

૩. ૮ મેં અમાગળીએ મુખ મચકોડ્યું. ૯ મેં જૂડીએ મચકોડ્યું.

૪. ૫ સુધસુધ ગઈ નારી.

જુઓ પ્રીત તપાસી, હું છુ દાસી, દંડ દેવો તે શા સારુ રે ?
કરો સ્નેહ, કે તજું છુ દેહ, વહાયા અતિશે નહિ વારુ રે ?

—અમી ૬

મીટ મીડા ને ખટપટ છાડો, ન બોલો તો કંઠ નાખું વાઢી રે,
ખીડી મારે થયાં મન ખાટાં, કહેતો તો મુખનું તબોલ લઈ ઠાઢી રે;

—અમી ૭

અનેક ઉપાય કીધા કન્યાએ, ન બોલ્યો નાય, આશા બામો રે,
વહે વિગ્ર પ્રેમાનંદ, મતિ યમ મંદ, પછી ઓખા રોવા લામી રે.

—અમી ૮

કડવું ૯ મું

રામ વેશાડી ૪

આશામંગ થઈ જામિની, રામ સ્તુતિ કરે સ્વામીની,
ચિત્રલેખા બણી ગઈ, શિવ બહેની, શુ સૂઈ રહી ?
ભીડી સહિયર બેળાકુળી, કન્યા, કાં રુએ યમ બ્યાકુળી ?
આવડી ઓખા શાને કાંપી ? શકે ઓચારે તુજને આંપી !

૧. જ નહાલા અતિ ધણું નહિ કામ વારે, જ અતિશે ધણું તે નહિ-
વારે, જ અતિશે કરો તે નહિ વારે, જ કા અતિ ધણું તે વારે.
૨. જુ કા. અરે નાયજ ન જઈએ હાડે, રાડ તે ફાગડ ફાસુરે,
અમો પર ન આવે દયા, દેખી મારી આખડીએ આસુરે.
૩. જ, ધ. રામ માફ. પછી કા એક લીટી વધારે છે:
—પરીક્ષિત પૂછે સ્વખાતર, શુકલ વાળે જી ઉતર.
૪. ઢ માં એક વધારે છે:—આશા મારી સફળ થઈ, ને બળ્યુ પિયુ
પરમાહિ; તે આશા નિષ્ફળ થઈ, પિયુ ના દીઠે તાઢે
આ પછી જુઓ પરિશિષ્ટ. ૧
૫. જુ કા. છે ચતુર કોલાડકુમારી, પૂછે વાત સફળ વિસ્તારી,
ચિત્રલેખા કહે સુણ જાણી, કેમ કવે છે આંસુડા દાણી !

મારી મીઠી તું રહે છાની, તુંને રક્ષા કરે રે ભવાની,^૧
 કહે પ્રેમદા શું તને દયું, સમજામાં શું દીઠું નયું ?
 ઓખા કહે, ગાથે હર્ષ દાય, ઘોડા ગમ્મમાં દુભાણા નાય,
 દસતાં રમતાં તે ચડિયો ક્રોધ, ફોકટ ફાંસુ પડ્યો રે વિરોધ;
 કર દીવો ધર નિહાળીએ, છે આટલામાં પિયુ માણિયે,
 ચિત્રશ્રેષ્ઠા કહે, ઘેલી થઈ, આંહી દેવે અવાય નહિ;
 આવી ન શકે પ્રાણી ધંખના, એવી સમજામાં ન હોય ઝંખના,^૨
 પિયુ ! પિયુ ! કરતી તું સૂતી ચતી, માટે સ્વપ્નામાં દોઠો પતિ;
 સ્વપ્ને નિર્ધન પામે ધન, સ્વપ્ને વંધ્યા પ્રસવે તન,
 જાગી દેખે તો હાથો લીછંગ, સ્વપ્ન મૃગજળના રે તરંગ;
 ધન્દ્રજાળની જેવી વસ્ત, મહીએ ને હાથો દસ્ત,^૩
 ન યાય લાભ, દોઢે સ્વપ્ને,^૪ દર્પણનું રૂપ ન આવે કને;
 બાંધવંનમર ને ગગનકુસુમ, ભોગ અસ્થિર સ્વપ્નાના લમ,^૫
 નિદ્રાવશ મન કહીએ બમે, સ્વપ્ન સાચું ન હોયે ક્યમે;^૬
 ચિત્રશ્રેષ્ઠા દેતી દારણ,^૭ સખી ઓખાને આપે ધારણ,
 કુંવરીનું મનાવવા મન, દીપક પ્રકંટાવી જોયું ભવન;^૮
 તપાસ્થું માણિયું ચારે પાસ, પઠી ઓખા થઈ નિરાશ,
 વાધી વિજેત તણી વેદના, મૂર્છાંગત થઈ અચેતના.
 ચિત્રશ્રેષ્ઠાએ ખેડી કરી, હૃદયે ચાંપી જે જુજ ભરી,

૧. ફ ખમા કરે આઈ ભવાની; જૂ. દા. ભેની.

૨. જ એ તો સ્વપ્નાની એવી ધંખના.

૩. જ જાગી દેખે તો હાથો દસ્ત.

૪. ઇ નાથનો લાભ ન યાય સ્વપ્ને.

૫. ઘ નાસ્તિ ભોગ સ્વપ્નાના લેમ.

૬. ઘ સ્વપ્નાનું સુખ સાચું હોય ક્યમે ?

૭. જૂ. દા. દારણ.

૮. ઈ. દીપક પ્રકંટાને જોયું ભવન. દીવો પ્રકટ કીધોરે જુવન.

કામવશ મન નથી લાજતું, વેહે તપે છે તન દાઝતું;^૧
 કાં વીસરી મયું ઉગિયાનું વચન? સ્વપ્નામાં પરણ્યો સ્વામિન,
 ઓખા કહે, વિરમરણ^૨ થઈ, લાવ સ્વામને તું અદો;
 વિધાત્રી કહે, શું તેનું નામ, સ્વપ્નાના સ્વામીનું કયું ગામ?
 કાણ માત પિતા ને જાત, લઈ આહું, કહે^૩ મુને વાત;
 * ઓખા કહે, હું ઘેલી થઈ, નામ દામ પુછાયું નહિ,
 નાત, જાત ને માત પિતાય, હું પ્રીછી નહિ ને પ્રથમ પુછાય;^૪
 રૂપકળા મુને મન ગમી, તે રૂપ ચિત્તમાં રહ્યું છે રમી,
 બાઈ! તે નાથે હું મિથ્યા હમી, મેને સૂરજ ગયો આયમી;^૫
 નિશા નહિ જાયે નિર્ગમી, મળવા મનકું રહ્યું ટમટમી,
 વિન્નેગદુઃખ ન રહેવાય ખમી, લાવ પ્રભુને, કહું ચરણે નમી;^૬
 ઇચિત્રલેખા કહે, કમ્મે હાથ હઈ, જણવા વિના કેને લાણું અદો!^૭
 કશો આશરો વદને વદ, તારા સ્વામીને લાણું સઘ;
 ઓખા બોલે છે આજખંખાજ, આંહા આવે તો ઓજખું તત્કાજ,^૮

૧. જા. વેદ અગ્નિએ તન દાઝતું; જા. વિરલ કરી મન લાજલ, જા. વિરલ તપે તન દાઝલ
૨. જા. કા. રમરણ થઈ.
૩. જા. કા. લેઈ આહું કહે માંડી વાત કે લેઈ આહું કહે સાક્ષાત
૪. જા. પ્રીછી નહિ ને પૂછી વાત. જા. પ્રીછ્યા વિના કેમ પ્રીછાય. જા. હું નહિ પ્રીછી ને પ્રથમ પૂછાય.
૫. જા. સંજોગે સૂરજ ગયો આયમી.
જા. સંયોગ સૂરજ ગયો આયમી.
૬. જા. લાવ, પ્રભુને કહે ચરણે નમી. જા. લાવ નાથને ચરણે નમી.
૭. જા. કા. સખી કહે કમ્મે હાથ, જા. માંડી કહેને બધી વાત.
મિથ્યા વાત કહે જા. મને, નામકામ વિના લાણું કેને!
૮. જા. નામકામ વિના આહું લેઈ.
૯. જા. લાવો તો કહું તત્કાજ, જા. ચોધી લાવો તો કહું તત્કાજ.

હાંધ રૂપ સગણું છે સારું,^૧ તેણે ચિતકું ચોરું છે મારું;
લાવ શીઘ્રે સખી ! તેહને, નહિ તો પાકું છું રે દેહને,^૨
સ્વામી વિના શ્રવણું વૃથા, માટે પિંડ પાકું સર્વથા.

વળણ

સર્વથા પિંડ પાકું મારો, આજ ન આવે સ્વામી રે.
ચિત્રલેખાએ રૂપ ચોતરિયું, કામળમાં બહુકામી રે.^૩

કહતું ૧૦ સું

શામ નદય

કામળ રંગ લીધો રે વિધાતા, બાત બાતનાં ચીતરે સ્વરૂપ,
સ્વર્ગના સુર, પાતાળના પતંગ, લખિયા તે જૂમિના જૂપ;—કામળ ૧
વાયુ વરુણ ને પાવક લખિયા, જક્ષરાય ને જમ,
ઝોખા કહે, તું લધુને મૂકી, આ વૃદ્ધ દેખાડે ક્યમ?—કામળ ૨
ગણેશ, ઈશ ને અંબુજ^૪ લખિયા, લખિયા સૈન્યના ઈશ,^૫
જુગ્મ તુરિનાં^૬ તન જોવડાવ્યાં, તોએ કુણાવે શીશ,—કામળ ૩
પ્રભાકર, સુધાકર લખિયા, ગિરિમવર મંજીર,
ઝોખા કહે, ન હોયે એકે, મારા સ્વામીનું શરીર;—કામળ ૪
અષ્ટ વસુ મધુ માંધર્વ લખિયા, લખિયા બારે મેહ,
સપ્ત જળનિધિ, અષ્ટ ધાતુકર, લખિયા તેહની દેહ;—કામળ ૫

૧. કે તેનું હાંધ હાંધ રૂપ રસાણું. ૨. કે હાંધ સ્વરૂપ છે અતિ સારું.

૨. કે નહિ તો પાકીશ મારી દેહને.

૩. જૂ. કા. વધારાની લીટીઓ—ઝોખા કહે ક્યમ? દેહ જુગ્મ, વારેવારે
શું પૂછે મૂઠે; મન મળવા રહ્યું ટમટમી, તેનું રૂપ અંતર રહ્યું રમી.

૪. જૂ. કા. કે નટની દેશી; જ ટોડી.

૫. જૂ. કા. અંબુજશ; કે, વ, ગણેશને અંબુજશ લખીઆ. જં ગુણેશ
ગુણે મંધર્વ લખીઆ.

૬. જૂ. કા. લખીઆ તે સેનાના ધીરા. ૭ લખીઆ સેનાપતિ ઈશ.

૭. જૂ. કા. જુગ્મ તુરિયા સહ જોવડાવ્યાં. જા જુગ્મ તુરી ભયા વર લખીઆ.

પ્દેવ મુનિ ને જુગ્મ વીણાધર, લખિયા ચિત્ર વિચિત્ર,
 મરુતમણ તે લખિયા વિદ્યાધર, સપ્તઋષિ પવિત્ર;-કાગળ૦ ૬
 શત કૌરવ, પાંચ પાંડવ લખિયા, વળી દેશ દેશના રાય,
 કન્યાને કોઇ ચિત્ર ન આવે, આકુળ વ્યાકુળ થાય;-કામળ૦ ૭
 ચિત્રલેખાએ મન વિચાર્યું, મેં લખિયા કામેકામ,
 વિષયી પુરુષ ભામનીના ભોગી, કૃષ્ણ તણું એ કામ;-કામળ૦ ૮
 અતુલજ, પીતાંમરધારી, લખિયા શ્રીમહારાજ,
 દીકા કૃષ્ણ ને ઝોખા જીડી, કરી કૃષ્ણની લાજ;^૨-કામળ૦ ૯
 અરે, સહિયર એનાં કુળમાં, મારો છે ભરયાર,
 પ્રભુમને પછી લખી દેખાડ્યો, લાજ કીધી ખીણવાર;-કાગળ૦ ૧૦
 કન્યા કહે, એવો પ્રભુજી, આ પુરુષ કોઇ વૃદ્ધ,
 ચિત્રલેખાએ લખી દેખાડ્યો, કામળમાં અનિરુદ્ધ;-કામળ૦ ૧૧
 મુકુટ જમર પરિ, વદન સુધાકર, નેત્ર એ અંબુજ,
 ઘેલી ઝોખા, ધાધ ધાધન બેટે, બરી બરીનેજુજ;-કાગળ૦ ૧૨
 ધન, ધન, નાયજી! હાથ ગ્રહીને, ના મૂકીએ ખીડી સાડુ,
 'અમે' અળખાનાં હૃદય કામળ, કોણ મજુ' અમાડુ'-કામળ૦ ૧૩
 ના, ના, બોલો મારા સમ છે, લાજો છો શા મારે ?
 ચિત્રલેખા કહે, ન હોય રવામી, વળગ્યામાં કાગળ ફાટે.^૩-કામળ.૧૪

૧. બૃ. કા. વેદ.

૨. 'સસરાની કીધી લાજ; જ કરી ચશુરની લાજ; બ કા. કીધી વડસસરાની લાજ.

૩. બૃ. કા. અરે, સહિયર એ લિયાના કુળમાં.

૪. બૃ. કા. કન્યા કહે, અવયવ પ્રભુના.

૫. ક., ચ. વા. કાગળને અરે જુજ.

૬. બૃ. કા. હૃદય અળખાનું હોય કાચું ૭. ૥ વળગ્યામાં કાગળ ફાટે.

વળણ

કાંટે કામળ કામિની, ન બોલે ચિત્રામણ વાણી રે,^૧
ઝોખા કહે ચિત્રબેખાને, આપ પ્રણુને આણી રે.

કડવું ૧૧ મું

રામ માડુ

ઝોખા કહે, મુથુ રે સાહેલી, લાવ નાચને વહેલી વહેલી,
બાઈ ' તું છે મુખની દાતા, લાવ સ્વામીને, ચાપ મુખ ચાતા;
રચતુરને કહે ચિત્રબેખા, બાઈ ' આજ્ઞાના ઉપાય કેવા ?^૨
દૂર પંથ છે દારામતી, કયમ જવાયે भारी વતી ?
તાર્કાં તો જમ ન શકે રાપ શક, રક્ષા કરે મુદર્યન ચક,^૩
ત્યાંથી જવતાં કયમ અવાય ?^૪ ત્યાંતો નિશ્ચે ખસ્તક છેદાય;
જાવું જોજન શત અગિયાર, ત્યારે આવે તારો ખરયાર;
નયણે નીરની ધારા વહે છે, કરે જોડીને કન્યા કહે છે;
બાઈ ! તારી મતિ છે મોટી, તુંને માધ ન કરી શકે ખોટી,
સહિયરને સહિયર હોય વદાલી, બાઈ ! તેં મુને લાયે ઝાલી.
આપણુ બે જણુ બાળસંવાતી, પ્રાણુદાતા ખું, રે વિધાત્રી,^૫

૧ બુ. કા. ચિત્રલેહા બોલે વાણીરે. ઢ. દ. આ ચિત્ર ના બોલે વાણી રે.
ક. ચિત્રામણ કેમ બોલે વાણી રે.

૨ બુ. કા. ઝોખા તેને પરચા બે હેવા. સખી !.....

૩. દ. બાઈ ' આજ્ઞાના ઉપાય કાંહે ? ૪. બુ. કા. રક્ષા કારણ કરે છે ચક.
અ કરવું રક્ષા કરે છે ચક. ક. રક્ષા કરવા કરે મુદર્યન. ૫

૫ બુ. કા. જવતાં તો ફરી ન અવાય.

ઢ. નહ તો ફરીને ન અવાય, નિશ્ચે સિરછેદન થાય.

ક. જવતાં ફરી ન અવાય વેદ, નિશ્ચે ત્યાં સિરછેદ.

૬. અ. પણુ ય દાતા છે વિધાત્રી વ. તું તો પ્રાણુદાતા વિધાત્રી.

માતાપિતા વેરી છે મારાં, મેં તો ચરણું સેવ્યાં છે તમારાં,^૧
 વિધાત્રી, તું છે દીનદયાળ, એમ કહીને પગે લાગી બાળ.
 ચિત્રલેખાએ ધારણા કીધી, પછી દેહ તે પ્રક્ષણી કીધી;
 આપ્યું વાયક એક પ્રમાણી, કાણું બેમાં તે આપું આણી.
 ઝોખા કહે છે ને રહેને રૂડે આચરણે,^૨ રજે અનિરુદ્ધને તું પરણે;
 જનતન કરને સ્વામીનું સખળ, નેમ આંખને રાખે પળ.^૩
 પછી વળાવી રે વિધાત્રી,^૪ પંખિણી પવનવેગે જતી;
 દારકા જઈ પોતી કામિની, હેલ્લી દોઢ પહોર રહી જામિની,
 બેવું દુર્મમાં પેસે સ્ત્રીજન, તેવું ધાયું તે સુદર્શન;^૫

૧. ઇ. બાઈ ! મેં પદબંધ સેવ્યાં છે તારાં; બૃ. કા. જ. મેં તો ચરણું સેવ્યાં છે તારાં.

૨. વ. આપી વાયક પ્રાણ પ્રમાણી; અ. આપ્યું વાયક વચન પ્રમાણી.
 બૃ. કા. માં એક વધારાની કીધી છે:—તે શું પરણાવું રૂડી રીત,
 તો હું જાણું ભારી પ્રીત.

૩. વ. ઝોખા કહે રહેને રૂડે આચરણે.

૪. બૃ. કા. આ પહેલાં છે કહીમાં ઝોખાની ચિત્રલેખાને શિખામણું
 છે અને રૂડા આચરણે રહેવાનો તથા પરણવાના વિધિનો વિસ્તાર છે.
 હેપક ન લાગવાથી અહીં મૂક્યો છે.

સખી સુંદર વરને જણી, રજે માતી હું પડરાણી,
 એનો અતિરો હાથ રૂપાળો, રજે મેળવે હું હાથેવાળો.
 બાઈ ! જાણવશ છે રૂડો, રજે પહેરી બેસતી ચુડો,
 બાઈ ! જઈને આવજો તરે, રજે તે સાથે મંગળ વર્તે;
 સખી ! આવજો વહેલી વહેલી, વહાણ વાતાં વહેલી વહેલી.
 બાઈ ! તારો છે વિશ્વાસ, રજે કરતી અને નિરાસ.

૫. ઇ. કરને સ્વામીનું સખળું જનન, નેમ આંખને રાખે પાંપણ; બૃ. કા.
 હું તો કરને સ્વામીનું જનન. મુજ રાંકેને હાથ રતન. અ. નેમ
 આંખને રાખે કાજળ. ૬. ઈ. એમ કહી વળાવી રે વિધાત્રી.

૭. બૃ. કા. જવા કીધું નગરમાં મન.

૮. અ. ધાઈ આપ્યું સુદર્શન; વ. એવે ધાયું સુદર્શન,

જેવું મરતક છેદે પળમાં, કન્યા પેડી ગોમતી-જળમાં.
 એવે નારદજી તાંહાં આવી,^૧ કન્યા ચક્ર ચક્રી રે મુકાવી;^૨
 | નારદ કહે, રે સુદર્શન ! એને લઈ જવા દેજે તન,
 એ તો કામ છે કૃષ્ણને ગમતું, મારે તું એને નખે^૩ હમતું.
 ગયું ચક્ર તે પશ્ચિમ દિશ, ત્રાપિ નારદ ગયા આકાશ,
 યહવે અસ્પ રહી છે રાત્રિ, ચાલી ગામ જોતી વિધાત્રી;
 ચાલી પક્ષણી જોતી ગામ, સામાસામી દીસે છે ધામ,
 સમ ભૂમિ તણા આવાસ,^૪ જોતાં કુધાનૃપા થાય નાશ;
 બહુ કળશ ધન રે વિરાજે, જોતાં અમરાપુરી તે લાજે,^૫
 શોભે છાનં ઝરખા ને માળ, સ્તંભ મણિમય ઝાકઝમાળ;
 વાંકી બારી ને ગોખે જાળી, નીલા કાચ મૂક્યા છે દાળી,
 ઝળકે મંડપ હેમની યાળી,^૬ પટમાંહે જડી પરવાળી;
 બલાં ચૌટાં ને શેરી પોળ, સામાસામી હારોની ઝોળ,
 ભીંતે લીધી કનકની ગાર, ચળકે કાચ ને મીનાકાર;^૭
 ઘેર ઘેર વાટિકા રે કુંજ,^૮ કરે બમરા તે યુગ્મયુગ્મ,
 થાય આનંદોપ તે કાળે,^૯ રસ આમ્યો વાનિંત્રને તાળે,

૧. જ. એવે નારદ રહ્યા તાં આવી ૨. જૂ. દા. કન્યા ચક્રમય ચક્રી મૂકાવી.

૩. જૂ. દા. રખે.

૪. જૂ. દા. પછી હડકની અંજલિ લીધી, મંત્રી વિધાત્રી નિર્ભય કીધી.

૫. જૂ. દા. ઘ, જ. ભવન ભારો.

૬. જ. ચોરેર રતનાગર ગાજે.

૭. જ. જુએ મંડપ હેમની યાળી. ઘ યુએ હેમમંડપની જાળી. જૂ. દા.
 માં આ લીટી નથી.

૮. ક. ચળકે ભણે મીનાકાર. જ ચળકે કાચ મીનાકાર. ઘ. ઝળકે.

૯. જ. ક. ઘેર ઘેર યુગ્મય યુગ્મય; ઘ ઘેર ઘેર રક્ષાદિકના કુંજ; જૂ. દા.

માં આ રચણે કેટલીક લીટી ભિલવાસુતરી છે.

૧૦. ઘ. થાય જનન અહોનિશ કાળે; જ. થાય જ્ઞાનગોષ્ઠી તે કાળે.

ઝોટા મદગળ ધુમે ને ડોલે, ગુણ ગાંધર્વ બંદીજન જોલે,
 દારકા તે વૈકુંઠ સરખી, ચિત્રલેખાએ નમરી નીરખી;
 દુર્ભા દોસીસાં રૂડાં બિરાળે, ચોફેર રતનામર ગાળે,
 પેત્યાં તો ગોમતીનો રે સંગમ, ઉદ્ધરે સ્થાવર ને જંમમ;
 ઘેર ઘેર હરિગુણ આવ, ચિત્રલેખા તે જોતી જાય,
 વસુંદેવનાં ઘર નિહાળી, ત્યાંથી વિધાત્રી આધેરી ચાલી;
 સોળમહસ કૃષ્ણની નારી,^૧ સધળે દીઠા દેવ મોરારી,
 હરિના સાઠ લાખ છે તન, જ્યાં તેહ તણ્યાં જવન;
 જોયુ ધામ કામ-જાતકાર, દીઠા મેડીએ રાજકુમાર,
 અનિરુદ્ધ સૂતો છે હિંદોળે, દાસી ચાર ને વાયુ દોળે;
 શોભે દીપક ચારે પાસ, કોઈ ચરણ તળાંસે દાસ,
 તાંહાં બાવનાચંદન મહેકે, હિંડોળે કુમતડાં લહેકે;^૨
 કામકુંવર કામના જેવો, ચિત્રલેખાને ચોરી લેવો,
 કુંવર હરવાનું કારણ;^૩ રમ્યું નિદ્રાનું કારણ;
 રાતે જે કોઈ જાગતું હતુ,^૪ પછી જે જેમ તેમ તે સુતું,
 કારણ ભારણ બરી છે કાયા, વપુમાંહે વસી જોગમાયા.^૫
 અનિરુદ્ધ તણી કિકરી, તે તો સૂતી છે નિદ્રાએ બરી,
 ચિત્રલેખા તે ધરમાં ગઇ, પણ કુંબર તે ગળણી નહિ;^૬
 વિચાર અંતરમાં કીધો, આંકડેથી હિંદોળો લીધો,^૭

૧. આ લીટી પછી બૃ. દા-મા-રાકે અવાસ અડશે બ્યામ જણે વૈકુંઠ આશ્રયું લોભ.

૨. બૃ. દા. સોળ સહસ નારી વિહારી.

૩. વ. દોરીએ કુમતડા લહેકે;

૪. દ કુંવર લેવાનું છે કારણ,

૫. જ, હ. રાતે કોઈ કોઈ જાગતું હતુ.

૬. વ. વપુ પ્રાણ ચઈ જોગમાયા; જ. બ્યાપી ચઈ જોગમાયા.

૭. બૃ. દા. પણ કુંબર તે ગળણી નહી, ૮. બૃ. દા. કડા કાદી હિંડોળો લીધો; ૯. ૯ આંકડા કાદી હીંડોળો લીધો.

જેતું મસ્તક છેડે પળમાં, કન્યા પેડી ગોમતી-જળમાં.
 એવે નારદજી તાંહાં આવી,^૧ કન્યા ચક્ર ચક્રી રે મુકાવી;^૨
 | નારદ કહે, રે સુદર્શન ' એને લઈ જવા દેજે તન,
 એ તો કામ છે કૃષ્ણને ગમતું, માટે તું એને નખે^૩ દમતું.
 ગયું ચક્ર તે પશ્ચિમ દિશ, ઋષિ નારદ ગયા આકાશ,
 જહવે અદ્ય રહી છે રાત્રિ, ચાલી ગામ જોતી વિધાત્રી;
 આલી પક્ષણી જોતી ગામ, સામાસામી ઠીસે છે ધામ,
 સમ જૂમિ તણા આવાસ,^૪ જોતાં કુધાતૃપા યાપ નાશ;
 બહુ કળશ ધન રે વિરાજે, જોતાં અમરાપુરી તે લાજે,^૫
 શોભે છતાં અરખા ને માળ, સ્તંભ મણિમય આકરમાળ;
 વાંકી બારી ને ગોખે જાળી, નીલા કાચ મૂક્યા છે દાળી,
 ઝળકે મંડપ હેમની યાળી,^૬ પટમાહે જડી પરવાળી;
 બલાં ચોટાં ને શેરી પોળ, સામાસામી હારોની ઝોળ,
 ભીતે લીધી કનકની ગાર, ચળકે કાચ ને મીનાકાર;^૭
 ઘેર ઘેર વાટિકા રે કુંજ,^૮ કરે ભરરા તે મુંજમુંજ,
 યાપ જાનધોપ તે કાળે,^૯ રસ આખો વાજિંત્રને તાળે,

૧. જ. એવે નારદ રહ્યા તો આવી ર. બૃ. કા. કન્યા ચક્રચક્રી ચક્રી મુકાવી.

૩. બૃ. કા. રખે.

૪. બૃ. કા. પછી હઠકની અંજલિ લીધી, મંત્રી વિધાત્રી નિર્મલ કીધી.

૫. બૃ. કા. વ, જ. ભવન લાસે.

૬. જ. ચોફર રતનાગર ગાળે.

૭. જ. જુએ મંડપ હેમની યાળી. વ જુએ હેમમંડપની જાળી. બૃ. કા.
 માં આ લીટી નથી.

૮. ક. ચળકે જણે મીનાકાર. જ ચળકે કામ મીનાકાર. વ. ઝળકે.

૯. જ. ક. ઘેર ઘેર મુંજમુંજ જળમુંજ; વ ઘેર ઘેર રસદિકના કુંજ; બૃ. કા.

માં આ રચણે કેટલીક લીટી ઘિલરાસુલટી છે.

૧૦. ક. યાપ જાનધોપ અદોનિશ કાળે; જ. યાપ જાનગોષ્ઠી તે કાળે.

મોટા મદગળ ધૂમે ને ડાલે, ગુણુ ગાંધર્વ બંદીજન મોલે,
 દારકા તે વૈકુંઠ સરખી, ચિત્રલેખાએ નમરી નીરખી;
 દુર્મ કાસીસાં રડાં બિરાળે, ચોરેર રતનાગર માળે,
 રત્ના તો ગોખતીનો રે સંમમ, હિરેર સ્થાવર ને જંમમ;
 ઘેર ઘેર હરિગુણુ આવ, ચિત્રલેખા તે જોતી જાય,
 વસુદેવનાં ધર નિહાળી, ત્યાંથી વિધાત્રી આધેરી ચાલી;
 સોળમહસ કૃષ્ણની નારી,^૨ સધળે દીઠા દેવ મોરારી,
 હરિના સાઠ લાખ છે તન, જોયાં તેહ તથાં બવન;
 જોયું ધામ કામ-જાતકાર, દીઠા મેડીએ રાજકુમાર,
 અનિરુદ્ધ સૂતો છે હિંદોળે, દાસી ચાર ને વાયુ ઢોળે;
 શોભે દીપક ચારે પાસ, કોઈ ચરણ તળાંસે દાસ,
 તાંહાં બાવનાચંદન મહેકે, હિંદોળે કુમતડાં લહેકે;^૩
 કામકુંવર કામના જેવો, ચિત્રલેખાને ચોરી લેવો,
 કુંવર હરવાનું કારણ;^૪ સ્મર્યું નિદ્રાનું કારણ;
 રાતે ને કોઈ જગતું હતું,^૫ પછી ને જોમ તેમ તે સતું,
 કારણ બારણ બરી છે કાપા, વપુમાંહે વસી જોગમાયા.^૬
 અનિરુદ્ધ તણી કિંકરી, તે તો સૂતી છે નિદ્રાએ બરી,
 ચિત્રલેખા તે ધરમાં ગઈ, પણ કુંઆર તે જાણી નહિ;^૭
 વિચાર અંતરમાં કીધો, આંકડેથી હિંદોળો લીધો,^૮

૧. આ લીટી પછી જૂ. કા-માં-રાકે અવાસ અડરો બધામ જલ્લે વૈકુંઠ આણ્યું ભોમ.

૨. જૂ. કા. સોળ સહસ નારી વિહારી.

૩. વ. દોરીએ કુમતડાં લહેકે;

૪. રૂ. કુંવર લેવાનું છે કારણ,

૫. જ. ર. રાતે કોઈ કોઈ જગતું હતું.

૬. વ. વપુ પ્રાણુ યઈ જોગમાયા; જ. બાપી યઈ જોગમાયા.

૭. જૂ. કા. પણ કુંઆર તો જાણી નહી; ૮. જૂ. કા. ઠડાં ઠાટી હિંદોળો લીધો; રૂ. વ આંકડા કાટી હિંદોળો લીધો.

બેઉ સાંકળ કરમાં ખાલી, ખેચરી-મત ચતુરા ચાલી;^૧
 ગાદવણ ગોવિંદે કાધી,^૨ જાણી જોધને જવા દીધી.
 ઘેર ઝોખા જુએ છે વાટ, નાખ્યો નાથ ને થાય ઉચાટ;^૩
 એવે સંભળા પાંખ જ વાગી, ઝોખા નિદ્રામાંથી જાગી,^૪
 લાવી ચિત્રલેખા કહેવા લાગી, આપ વધામણી મુખમાગી;
 આ નાથ તારો હિંદોળે, તમે તારુણી મળોની ટોળે.^૫

વળણ

ટોળે મળો તારુણી, આ તારો ભર્યાર રે.^૧
 પછી ઝોખાએ ચિત્રલેખાને, આખ્યા સોજ સણુગાર રે.

કડવું ૧૨ મું

રામ મારુ^૭

ઝોખા કહે ચિત્રલેખાને, તેં આખું પ્રાણનું દાન જ,
 સખી કહે, તુંને કેમ ખોલાવું ? તું તો દેવી-સર્માન જ.
 દીપક જગતો ઠરીને ઢંચા, હિંદોળા પાસે આવી જ,
 સૂતા છે નિદ્રાવશ સ્વામી, હિંદોળો શોભાવી જ;

૧. બૃ. કા. ખેચર રીતે.
૨. બૃ. કા. આ લીલી પહેલાં-કરે ચત્ત, અંતરમાં વઢાણ, એવી ઉઠી ને આવે ન આળ.
૩. વ. ના આખ્યો કંથને થયા ઉચાટ.
૪. બૃ. કા. ત્યારે ઝોખાની આસત જાગી.
૫. બૃ. કા. તમે નરનારી મળો ટોળે.
૬. ર. પછી ઝોખાએ ચિત્રલેખાને, આખ્યા નવસાર હાર રે.
 ૭. પછે નિધાત્રાને ઝોખાએ, આખ્યા નવસત સણુગાર રે.
૭. ય. રામ દેશખ.
૮. ક. આવી પારણા પાસેજ.

ઠામકુવરને આ શી નિદ્રા^૧ સૂતા સારુ લાગે છે,
 દૂર પથથી પ્રભુજી પધાર્યા, તે સૂતા નવ જાગે છે,^૨
 અહ્ય રેણી રહી, રાણીજી,^૩ ઊંધ તમને આ શી છે ?
 શકે સખી, આ બિયા દીસે છે, કેમકર્ણના ઉપાસી છે,
 ઊંચે સ્વરે જાગેને જોલાવે,^૪ ચરણ આબૂણણ વળાડે છે,
 ઝમસે મસે હિદાજો હલાવે, તોયે આખ ન ઉઠાડે છે,
 સાદ સરવે ગાન કરે પણ, તોયે સૂતા નવ જાગે છે,
 વાયુ ઢોળે ને ચરણ તળાસે, કરતી મુખે મુખન છે,
 એવામા અનિરુદ્ધને નિદ્રામા,^૫ આવિયુ છે સ્વપ્ન છે.
 કાયક કન્યા મુજને લાવી છે, હિદાજો કરી હરણ છે,
 એકાંત માળિયે રાજકન્યાનું,^૬ કાધુ છે પાણિમહણ છે,
 તેનો પિતા મુજને બાંધે છે, હાઠ મોદિય વાગી છે,
 લાવ ભોગજી, હણુ સેન્ધોને, સાચે ઊઠ્યો જાગી છે,^૭
 હસી ખસી ઓખા અજાગી રહી, હાડીને ઊઠ્યો સુર છે^૮
 અનિરુદ્ધ ગાભરો યદ્ય મેઠો,^૯ તું આગ્યો છું ક્યાય છે ?
 આ હિદાજો નિમે મારો,^{૧૦} પણ મેઠી ન હોય મારી છે,

૧. એ હજી સૂતા નવ જાગે છે,

૨. જ અહ્ય હવે તો રહી છે રાત્રિ

૩. એ ઉંચે સ્વરે જાય જોલાવા, એ ઉંચે સ્વરે જાય ને આવે, કે ચરણ
 નેપૂર વળાડે છે

૪. બુ ઠા હરયા મિયે

૫. હ એવે સમે ત્યા અનિરુદ્ધને

૬. હ એકાંત વાસમા રાજકન્યાનું એ એકાંત મહેલમા રાજકન્યાનું

૭. કે સાચે ઊઠ્યો જાગી છે એ વત્સલ ઊઠ્યો જાગી છે

૮. એ હાડીને ઊઠ્યો મુખન

૯. એ અનિરુદ્ધ ગાભરો યદ્ય જુએ એ અનિરુદ્ધ ગાભરો યદ્યને જોવા લાગ્યો

૧૦. એ હિદાજો મારો એ મારો એ પણ મેઠી મારી ન્હોય છે

દાસી ચાર પાસે નથી,^૧ ને કાઠ રાગડુભારી છ.^૧
 તવ ચિત્રલેખા અનિરુદ્ધ પ્રત્યે, જોલી છે શીશ નામી છ,
 હું તમને હરી લાવી છુ, ક્રોધ ન કરશો, સ્વામી છ;
 આ કન્યા છે બાણાસુરની, ઝોખા એનું નામ છ,
 સ્વપ્નાંતરમાં પરણી ગયા છે, તમે આવ્યે યયો વિશ્રામ છ;
 આ નારી છે પ્રજુ તમારી, એનો સમાવો તનનો તાપ છ.
 સ્ત્રી ભરથાર રહો બે છાનાં, ના જાણે એનો ખાપ છ.
 વાયક સાંભળા વિધાત્રીનાં, ચડી અનિરુદ્ધને રીસ છ,
 શુ કરુ જે ખડગ નથી, નહિ તો બેનાં છેદું શીસ છ;
 ગામ મુકાબું, ધામ મુકાબું, મુકાબ્યાં સ્વજન છ,
 કેમ વડુ અસુરની કન્યા? હું જાદવકુળનો તવ છ.
 તવ અવળું જોઈને^૨ ઝોખા બોલી, હાં છ, જાદવકુળ પાવત્ર છ!
 વિચારીતે બોલો, રાણાજી, જાંણુ પિતામહનાં ચરિત્ર છ;
 રીંછમુતા ને કુખ્જ આણી, તે હું પ્રકટ નથી કરતી છ.^૩
 અનિરુદ્ધને તવ હસવું આવ્યું, તવ રીસ ગર્હ છે જીતરી છ;
 અંબળે મુખે શું બોલો, મહિલા, તમે જુઓને સવળું ફરી છ.^૪
 તેણે સમે ઋષિ નારદ આવ્યા,^૫ ઈશ્વરી ઇચ્છાય છ;
 ગાંધર્વવિવાહ તત્કાલ કીધો, પરણ્યાવ્યાં વૂરકન્યાય છ.

૧. જ દાસી ચાર દીસે નહિ ને.

૨. જ પછી અવળે મુખે ઝોખા દહે છે.

૩. ૫૦ ૬૦ રીંછમુતાને કુખ્જ દાસી નથી હું તેથી નરતી.

તાત તમારો પરણી લાવ્યા, તે તો પ્રકટ નથી કરતી;

૪ જ. શે' ન જુઓ સામું ફરીછ. જ જુઓને પાછાં ફરીછ.

૫ જ. ઈશ્વર ઇચ્છાએ તેણે સમે.

વરઠન્યા પરણાવી નારદ, હંવા અંતર્ધાન રે,
નરનારી સુખ ભોગવે, ધન્દ્ર ધન્દ્રાણી સમાન રે.

કંઠવું ૧૩ મું

રાગ જિહામડો

સુખ ભોગવે સ્વામા ને સ્વામી, ચિત્રદ્રેષ્યા કહે ચિર નામી,
અત્ર બેનું આપે છે 'રાય, ત્રીજી' માણસ તે કેમ સમાય ?
તમે નરનારી કીડા કીળે, હવે મુજને આશા દીળે.
રોતી ઓખા વળતું ભાખે,^૨ બાધ ! કેમ જીવું તુજ પાખે ?
તમે તાતને ઘેર ન જવાય, જો જાઓ તો જાણુ જ થાય;^૩
આપણુ એકઠાં દહાડા નિર્ગમશું, આપણુ ત્રણે વહેંચી જમશું,
દુઃખ થાશે તો દેશું થાવા, પણ નહિ દેહ તુજને જવા.^૪
વિધાત્રી કહે, સુણો રાણી, તમે આખે ન ભરશો પાણી,
પ્રધાનપુત્રી છું કહેવા માત્ર, હું છું બ્રહ્માણી માનવમાત્ર;

૧. બૃ. કા. માં વળણમાં છેવટે બીજ બે લીટીઓ છે:—

નરનારી આનંદ ધણો, વધ્યા પ્રેમ અપાર રે,
વિધાત્રી તુજને નમું, મને મેળવ્યો સરથાર રે.

કંઠવું ૨૨ મું-રાગ ઓપાઈ

શુકલ બોલ્યા પરમ વચન; સાંભળ પરીક્ષિત રાજન,
મળી બેઠા બેઠ સૈયારી, બોલી વચન કીર્ત્તીકુમારી;

૨. બ. રોતી ઉઠી ઓખાજી ભાળે.

૩. બૃ. કા. જો જાઓ તો વાતજ ચરચાય. આ પછી બૃ. કા. માં વધારાની લીટી:

બાઈ ! રહીશ કદી શું બૂખી, નહિ તુજને થવા દેહ દુઃખી,
તને આપીશ મારો ભાગ, હમણું નથી જાવાનો ભાગ;

૪. બ. પણ તુજને ન દેહ જવા. બૃ. કા. પણ નહિ દેહ બેનડી ! જવા.

તુમ અર્થ લીધો અવતાર, મેળવિયાં સ્ત્રી ભરથાર,
 એમ ઠહી ધર્મ અદર્શન, ચિત્રલેખા મઠ અલસદન.
 ઝોખાએ રોષ આંખો ભરી, કયે આસનાવાસના કરી,
 સ્વામીએ મંભોગી નારી,^૧ મુખે વિધાત્રી મૂકી વિસારી;
 બેને વિસારી વિયોગની પીડા, નરનારી કરે કામક્રીડા,
 વિલસિત વિષયમાં છે પૂરા, નરનારી રતિયુદ્ધે થરાં:
 છે ચડતે જોખન કાયા,^૨ પ્રીત બંધાઈ વાધી માયા,^૩
 રનેહઅર્થુવ ઝોખા નારી,^૪ ઝીલે અનિરુદ્ધ કુંજવિહારી;
 જે જોઈએ તે ઉપર આવે, બદ્ધ મોજન કરે મન ભાવે,
 રોયો ઝોખાનો અભિલાખ, પછી આવ્યો માસ વૈશાખ;^૫
 જળણી ખારીએ વાયુ આવે, લમ લમ મોહ ઉપજાવે,
 આવ્યા વપોઠાળના દિન, ગાળે વરસે છે પરજન્ય;
 વીજળી થાય છે આભે પૂરી,^૬ બોલે કોઠિલા સૂર મધુરી,^૭
 મહા તપસીનાં મન ડોભે, દાદુર મોર બધેયા બોલે;
 માળિયાં તણે રતનામર ગાળે, ઝોખા નવ સાત આભરણુ છાળે,^૮
 નિલ મહંન, મંજન અંગે,^૯ ચર્ચે ચંદન કેસર સંગે;

૧. જૂ. કા. સંબોધીની નારી; જૂ. કા. આસન ભેદે જાનો છે પૂરાં.
૨. ઘ. છે જોખન ચઢતી કાયા.
૩. જૂ. કા., દ. પ્રીત બંધનને બાંધી માયા. વ. પ્રીત બંધનની વર માયા.
૪. અ. રનેહ હવો ઝોખા નારી. ક. રનેહ અતિ ઝોખા નારી.
૫. વહી ગયો માસ વૈશાખ.
૬. ઘ. વીજળી થાય આભે પૂરી. ક. થાયે વીજલડી નૃત્ય પૂરી.
જૂ. કા. થાય આકારો વીજળી પૂરી.
૭. ઢ. બોલે કોચલ શબ્દ મધુરા. બ. કા. બોલે કોચલવાણી.
૮. ઘ. ઝોખા અંગે નવસત છાળે. ક. ઝોખા નવસત અંગેરે છાળે.
જૂ. કા. અંગે નવ સપ્ત શણગાર સાળે.
૯. અ. તેલમહંન કરે અંગે; જૂ. કા. તેલ મહંન, મંજન અંગે.

નેત્રે અંજન આમરણ હાર, મુખ તાંબૂલનો પિયકાર,
 ઈંદુ માંહે ઉડમણ જેવો, સોઢે નિલવટ ચાંદલો તેવો;^૧
 શીશ રાખડી શોભા ઘણી, ચોટલો તે નાગની ફણી,
 શીશકૂલ ને સેંધે સિંદૂર, દેખી મોલો તે અનિરુદ્ધ શર;

કાને કુંડળ ઝગમગ જોઇ, કામકુંઝર રણો છે મોહી,
 નારી તારી નાસિકાનો મોર, નહિ જૂવણ, ચિત્તનો ચોર.
 રક્ત અધર હસે મંદ મંદ, ન હોય હાસ્ય, મોહના કંદ,
 પંકજ મધ્યે જિંદુ પડતાં,^૨ મોર મોતી અધરે ઢળતાં;^૩

અપળનેત્ર જીણું અંજન, જાણે જાણે પડયું અંજન,^૪
 મોલો મોલો તે મુખને મોડે,^૫ મોલો મોલો બ્રહ્મટિને જોડે;
 મોલો મોલો હાર મણુમંધ, મોલો મોલો જાજૂમંધ,
 મોલો મોલો હસ્તકમળ, મોલો મોલો હિર-કુંભસ્થળ;^૬
 મોલો મોલો પ્રેમને પાસે,^૭ મોલો મોલો ચંદનની વાસે,
 મોલો મોલો અલકની લટે, મોલો મોલો કેસરી-કટે;
 મોલો મોલો પહેરણ કાળી, મોલો મોલો કુદ્ધકંટાળી,
 મોલો મોલો નેત્રને નમણે,^૮ મોલો મોલો હંસામખને;
 મોલો મોલો અરગળને મહેકે, મોલો મોલો ચાલને લહેકે,

૧. દ. લલાટે ચાંદલો તેવો. જૂ. કા. તપે નિલવટ ચાંદલો તેવો,
 ચંદ્ર શરદ પૂનમના જેવો.

૨. જ. બ. કા. પંકજમાં મેધજિન્દુ પડતા.

૩. ક. મોર મોતી અંજુજ અડતાં. જૂ. કા. મોતી મોરનાં અધરે અડતાં

૪. જ. ઘ. સિવાયનીમાં 'જાણે જાણે પડયું અંજન.' પાઠ.

૫. ક. મોલો મોલો શીશ અંજોડે.

૬. આ લીટી ઉપર જૂ. કા. મા-મોલો મોલો રનેહનેસંધ, મોલો મોલો
 હાર મળજ ધે;

૭. દ. અનિરુદ્ધ જાણ્યા પ્રેમને પાસે.

૮. ઘ. મોલો મોલો નેહને નમણે.

મોણી મોણી ઝાંઝરને ઝમકે, મોણી મોણી અણુવટને ઠમકે;^૧
 કામકુંવર રહી છે મોણી, નારીની ચંચલતા જોઇ,
 રઘ્નિરુદ્ધ બાધ્યો ગ્રેમને પાશે, મોણી કટિમેખલાને પ્રકારો;
 મોણી મોણી નેહને નમી, મોણી મોણી ચાર આંખે અમી,
 મોણી મોણી નેપૂરને ઠમકે, મોણી મોણી ગોફણને રણકે;
 એકસ્તંભ ઓખાનું^૨ ધામ, મધું વીસરી દારકા ગામ,
 ભક્ષ્ય ભોજને પોખ્યું આપ,^૩ તેણે વીસર્યા મા ને બાપ;
 પામ્યો અધરામૃતનું પાન, તેથી વીસર્યો હરિનું ધ્યાન,
 નિરંકુશ^૪ થયો વિષયના સ્વાદ, તેણે મૂકી કૃષ્ણમરગદ;
 વિષય ઓખા રનેહસાગર, તેથી વીસર્યો રત્નાગર,
 અનિરુદ્ધની ચાલ છે ગમતી, નારી હોંડે અનિરુદ્ધને નમતી;
 મહિલા ! મહિલા ! મુખે જીયરતો, હોંડે નારીની પૂંડે ફરતો,
 કાધો ધેસો તે મૃગનયણી, નવ જાણે દિવસ કે રવણી;
 સ્ત્રીએ મોહમદિરા પાઈ, આલિંગન દે છે ધાઈ ધાઈ,
 નિર્ભે^૫ નિરંકુશ કરે છે ભોગ, નિવર્ત્યો^૬ મેહનો રોગ;
 એક એકને ગ્રહી રાખે, અન્યોઅન્ય અધરામૃત ચાખે,^૭
 અંગ ઉપર અમૃત નાખે, 'મેલો, મેલો' મુખથી એલું બાખે;
 અંગોઅંગે કામ રહ્યો રમી, ચાર આંખડીએ ઝરે અમી,
 શબ જૂથ મઈ છે વીસરી, એમ ઓખાનું મધું નીસરી.

૧. જ. મોણી મોણી છુપરીને ઝમકે.

૨. જૂ. કા. મોણી મોણી મોણી મોણી તે મંદ મંદ દાસે.

૩. જૂ. કા. દેખી એક સ્તંભનું ધામ.

૪. જ. ભક્ષ્ય ભોજન પોખ્યું આપ. ક. ધણું ભક્ષણ પોખ્યું આપ.

૫. જૂ. કા. નિરંકુશ વિષયના.

૬. જૂ. કા. જૂ. કા. વિષય (નથી) જ. ઝીલે ઓખા રનેહસાગર.

૭. વ. નવ લહે મેહનો રોગ. જ. નવ લહે વિભ્રમનો રોગ.

૮. દ. અન્યોઅન્ય સુખારસ ચાખે.

વળણ

ગયું ઝોખાસું વીસરી,^૧ આબ્યો આશ્વિન માસ રે,
ઠન્યા ટળા નારી યછ, પછી ઝોખા પામી વિલાસ રે.

કટવું ૧૪ મું

રાગ—હેરામ

વધોન્કણ વહી ગઇ રે, રમતાં આબ્યો આશ્વિન માસ,^૨
સુખ પામી ધણું રે, રમતાં રમતાં રંગવિલાસ;
રક્ષક રાયનો રે, તેણે દીડી રાજકુમાર,
ઠન્યારૂપ ક્યાં ગયું રે, ઝોખા દીસે છે રે નાર !
ચિત્રચેખા છે નહિ રે, એકલડી દે દર્શન,^૩
રાતી રાતી આખડી રે, પ્રકુલ્લિત દીસે તન;^૪
હીંડે હિર હાંકતી રે, રનેહે યયો છે નખપાત,
અધર ખર સ્યામતા રે, કોયક પુરુષ-દંતના ધાત;
સેવક સંચર્યા રે, કોપે દેખીને ઉત્પાત,^૫
મંત્રી કીર્તીકાને રે, બધ કહી માંડી વાત;^૬

૧. બૂ. કા. ગયું ઝોખાસું વિષમ રમતાં, આબ્યો આશ્વિન માસ રે,
ઠન્યા ટળા નારી હવી, ઝોખા પામી વિલાસ રે.

૨. ૥ રમતાં રમતાં રાસવિલાસ; જ રમતાં રંગવિલાસ, ઘ હાંધ એક
રમતાં-રંગ વિલાસ; ઈ હાંધ એક કરતાં વિનોદ વિલાસ; બૂ કા.
રમતાં રંગ વિલાસ.

પછી બ. કા. માં ચાર લીટી વધુ છે—

એક સમે સહી રે રાજન્કણ સમે નર ને નાર,
માણેકઠારી પૂર્ણિમા રે, હત્તમ દિવસ આબ્યો સાર,
ચંદ્રકિરણ ચાંદની રે, એકાં હિંડાએ નર ને નાર,
હારથ વિનોદશું રે, કરતા કીડા વિવિધ પ્રકાર.

૩ બૂ. કા. એકલડી દીસે છે એ ૪. બૂ. કા. પ્રકુલ્લિત દીસે છે એની દેહ

૫ બૂ. કા. કાંઈ એક દેખી મનાવિચાર ૬. બૂ. કા. બધેને કહ્યા સમાચાર.

પ્રધાન પરવર્યો રે, જ્યાં છે અસુર ફેરા નાથ,
 રાયજી, સાંભળો રે, કહે છે મંત્રી જોડીને હાથ.
 લોહિક વારતા રે, એક આપણને લાંછન,^૧
 જીભલડી છેદીએ રે, કે કેમ કરું વજ વચન ?^૨
 બાળકી તમ તણી રે, તે તો યર્ષ છે નારીરૂપ.
 એવું સાંભળી રે,^૩ આસનથી ડગિયો ભૂપ;
 'ધન' ભાગી પડી રે, અમથી 'અઠસ્માત',
 બાણ ક'યો ધણું રે, મંત્રી, કહેને સાચી વાત;
 શિવે કહ્યું તે થયું રે, તારી ધન યાશે પતન,
 ત્યારે જાણુજે રે, શત્રુ થયો છે ઉત્પન્ન;
 જાણીને મંત્રો તમે રે, જુઓ પુત્રી ફેરી પેર,
 ઠાઠ જણે નહિ રે, તેમ તેડીને લાવો ઘેર.
 પ્રધાન પરવર્યો રે, સાથે ડાઘા ડાઘા 'જન',
 ઝોખાંને માળિયે રે, હેઠા રહીને વદે વચન;
 કોભાંડ જાયરે રે, ઝોખાજી, દો દર્શન,^૪
 • ચિત્રલેખા કાંઠાં ગર્ભ રે, ચાલો, તેડે છે રાજન;
 થરથર મૂળતી રે,^૫ પડી પેટડિયામાં ફાળ,
 શું થાશે, નાથજી રે? આવી લાગી છે જંગમળ !
 તમે રખે બોલતા રે, નાથજી, દેશો મા દરશન,
 મુખ જોડી ગયું રે, થયાં સજળ બે લોચન;^૬

૧ ક આપણને લાગ્યું લાંછન. વ આપણને દિસે છે લાંછન.

૨ કે કેમ કરું પ્રગટ વચન.

૩ જુ. કાં. વારતા સાંભળી રે.

૪ જુ. દા. જ. આફણીએ. કે અણુછતી અઠસ્માત

૫ કે ઝોખાખાઈ. દો દર્શન; વ ઝોખાજી દો દર્શન.

૬ જ થયાં ખાલી બે લોચન.

ખાળા બેખાડળી રે, કંપે કદળી સરખા ચરણ,^૧
 કસણ કર્યા વિના રે, કંચુકી અવળાં છે આમરણ;^૨
 ખારીએ ખાળકી રે, જિભી રહી છે આવી,
 કોભાંડે કુંવરી રે, કબચવચને બોલાવી;
 ચિત્રસેખા કહાં ગઈ રે ? એકલડી દે દર્શન !^૪
 કન્યારૂપ કહાં ગયું રે, ને તું ચઈ છે નારી-તન ?^૫
 શરીર સંકોચતી રે, ગ્રેહે બ્યાકુળા રે બહેની !
 ધરમાં ડાણુ છે રે ? શીઘ્ર મુજને સાચું કહેની.
 ધૂંધટડો તાણતી રે, બોલે આખી ભાગી વાત;
 ડીલ વારુ નથી રે, ચિત્રસેખાએ કીધું સયન,
 તેણે હું બ્યાકુળા રે, નયણે બરું ભોલ્યન.
 કોભાંડે જીવ્યો રે, હાં બોલો આળપપાળ ?
 હેઠાં જિતરો રે, નહિ તો ચડીને જોશું માળ.

વળણ

ચડીને જોશું માળ જ્યારે,^૧ ભામશે તમારો બાર રે;
 એવું જાણી હેઠાં જિતરો, રાય કાપ્યો છે અપાર રે.

૧ ક દાખી કદળી સરખા બે ચરણ.

૨ ઘ કાંચળી અવળી ને ખામરણ; ક કંચુકી છે રે અવળે બધ.

૩ બૃ. કા. અસ્ય.

૪ વ ને તમે દો છો દેખા; જ ને છ દે છે રે દર્શન બૃ. કા. ૩ એકલી
 દ્યમ દેખાય ?

૫ ક કેમ ચઈ છું નારીરૂપ; બ કેમ થયાં છો નારી વેષ; બૃ. કા. કેમ
 તું નારી વેષ જણાય ?

૬ બૃ. કા. માળ જોઈશું તમતણો રે.

કડવું ૧૫ મું

રાગ ગેાડી^૧

કન્યાએ ક્રોધ ચડાવિયો, ઘણું હાકટયો પ્રધાન,
 લંપટ જોલતા લાગે નહિ, તારી વૃદ્ધપણે ગઈ સાન;^૨—કન્યાએ ૧
 પાપી પ્રાણ લેવાને આવિયો,^૩ જોલે કુદ્ર વચન,^૪
 એવા સારુ કાંધી જોઈયું, તારી જીભડી છેદન; —કન્યાએ ૨
 દુને ડાલેા દાનવ જાણુતી, ભારેખમ, રે કૌભાંડ,
 ફડાં નવ આજ ચડાવીએ, ભાગી પડે ઘડાંડ; —કન્યાએ ૩
 કહેવા દે મારી માતને, પછી તારી રે વાત,
 હું તો હત્યા આપીશ^૫ દુનને, કરું સાગર ઝંપાપાત; —કન્યાએ ૪
 ત્યારે પ્રધાન લાગ્યો કંપવા, પુત્રી, તમે પદમ પવિત્ર,
 પછી કાલાવાલા માંડિયો, ન જાણ્યાં સ્ત્રીચરિત્ર; —કન્યાએ ૫
 બાઈ! રાગએ મુને મોઠફ્યો, ભોકે પાડ્યો વિરોધ,
 પૂછ્યા સારુ શું આવડું? મુજ રક ઉપર શો ક્રોધ? —કન્યાએ ૬
 એણે કહીને સેવક મોઠફ્યો,^૬ રાય બાણાસુરની પાસ,
 રાગએ મંત્રીને કહાવિયું, ચડીને જોજો અવાસ;^૭ —કન્યાએ ૭
 કૌભાંડ ક્રોધ કરીને જાળિયો, વજડાળ્યાં નિશાણુ,
 માળિયેથી બંને ઊતરો,^૮ તમને બાણાસુરની આણુ; —કન્યાએ ૮

૧. જો રાગ રામકબી જ રાગ આસાવરી, જ રાગ રોહિણી.

૨. જુ. કા. ઘડપણે ગઈ સાન.

૩. ઈ પાપી પ્રાણ લેવા કેમ આવિયો; જુ. કા. પાપી પ્રાણ લેવા કયાથી આવિયો.

૪. જો જોડતો કુવચન; ક જોડતો કુદ્ર વચન.

૫. ક હું તો આપીશ હત્યા દુનને; જુ. કા. હત્યા આપું હું દુનને

૬. જ મંત્રીએ સેવક મોઠફ્યો; જુ. કા. એણે કહેતાં સેવક મોઠફ્યો.

૭. જ જુઓ કાલુ ઇ અવાસ; જ જુઓ બીજું કાલુ ઇ પાસ.

૮. જ, ક માગમાંથી જોડ નીસરો.

પછી દાસને આગા આપી, ઝેઠ રતંબ કરો છેદન,^૧
 ઝોખાએ આંસુ ઢાળિયાં, મારો ચંપાશે સ્વામિન; -કન્યાએ૦ ૯
 હોંઠારો અસુરનો સાંભળો,^૨ ઝેનો યયો અનિરુદ્ધ,
 મેધની પેરે ખાનિયો, કંપાવી નગરી બદ્ધ; -કન્યાએ૦ ૧૦
 મંત્રી કહે, સુભટ સાંભળો, કોઇ ભેદો અહીંહ,^૩
 આપણે નાદે માણ જાણિયો, જેમ મેધનાદે સિંહ;^૪ -કન્યાએ૦ ૧૧
 ઝોખાએ નાથ બાથમાં ધાલિયો, શું જાઓ છો વહીવહી ?^૫
 મરડી મરડી શું જાઓ છો,^૬ અરે, દેવડા જાહ ઠહી; -કન્યાએ૦ ૧૨
 આ શો જિન્મ લડવા તથો ? સામું નથી કામનું ધામ,
 દાનવને માનવ છતે નહિ, એ ન હોય રતિમંગ્રામ;^૭ -કન્યાએ૦ ૧૩
 નાથ કહે, સુણ સુંદરી, વાત તો સધળે યર્ષ,
 હવે ચોરી શાની ? આપણે ચાલો બેસીએ બારીએ જર્ષ;
 -કન્યાએ૦ ૧૪

૧૭૭

નરનારી બેઠાં બારીએ,^૮ વાત પ્રીત કાધી રે,
 છને બને કામકુંવર ને, ઝોખા ઉછંગે લીધી રે.

૧. બૂ. કા. રતંબ કરો છેદન.
૨. જ હાહાકાર અસુરનો સાંભળો.
૩. જ કોઇ ભેદો હિરો અહિં, વ કોઇ ભેદ હરો અહિં; ક કોઇ બાધો ભેદો અહિં.
૪. ક જેમ મેધ શબ્દ શું સિંહ.
૫. ક, વ અરે જાઓ છો કહી.
૬. ક મરડી મૂઝી શું જાઓ છો.
૭. જ એનો અણત સંગ્રામ, ક એ શોભે નહિ સંગ્રામ, વ શોભે નહિ એ સંગ્રામ
૮. બૂ. કા. જઈ બેઠાં નર નારી જન્યો, વાત વિપરીત કાધી રે,
 છને બને (લાલે !) કામકુંવર, ઝોખા ઉછંગે લીધી રે.

કંઠયું ૧૬ ઝું

રામ રામથી

જોડી જોવાને જોધ મળિયા છે ટોળે જી, ઝોખા અનિરુદ્ધે રે લીધી ખોળે જી,
કંઠે બાંહેલડી રે ધાલી બાળા જી, દીડી, કૌભાંડને બીડી જવાળા જી.

હાજી

જવાળા પ્રકટી તે બાલ બકુટિ, સુભટ તેડયા જમલા,^૧
મંત્રી કહે, બાધ સખળ શોભે, જેમ હરિહિંગે કમળા !
લધુરૂપ કોઇ લક્ષણવંતો,^૨ આવી સુતાસંગે કા બેઠો,
પ્રવેશ નહિ જ્યાં પવન ફેરો, તો માળિયામાં કેમ રેઠો ?
નિઃશંક નિર્ભેય યદને બેઠાં,^૩ નિર્લજ્જ નર ને નારી,
હાસ્ય વિનોદ કરે મનમગતાં, લલ્લ ન આણે મારી^૪
ઝોખાએ ઉત્પાત માંડ્યો, ધાધ ધાધ દે છે સાધ.
મંત્રી કહે, બાધ પુરુષ મોટો,^૫ કારણ ફીસે છે કાંધ;
અંબુજવરણી આંખડી ને, બકુટિ મુગટે ચાંપી,
રેમાવળા વાંછી વળી છે, લડવા રહ્યા છે ટાંપી.
માળ ઘેરો સુભટ સર્વે,^૬ બોલતા અટાંડ,^૮
ઝો બ્યભિચારી ! બિતર હેઠો, એમ કહે છે કૌભાંડ;
અદ્ય આયુષના ધણી ! જમપુરીના માર્ગે મચ્છ,^૯
અસુર સરખા રિપુ માથે, કેમ થઈ બેઠો છું સ્વસ્થ ?^{૧૦}

૧. જ સુભટ બેઠો જમલા, ષ સુભટ જોવા મળ્યા જમલા, ફ સુભટ મળ્યા જમલા. ૨ ય બુદ્ધિવંત કોઇ લક્ષણવંતો, લ લધુસ્વરૂપે ને લક્ષણવંતો.
૩. ય નિશંક યદને નિર્ભેય બેઠો.
૪. ય લાજ ન ધરે અમારી, ફ નથી લાજ ધરતો મારી. આ બે લીટી ક પ્રતમાં નથી. જૂ. કા. કુચમદલ્ય ચુંબન કરે; કાંઈ લલ્લ ન આણે હમારી.
૫. જૂ કા. પ્રધાન. ૬ ક માળાઆ તમે સુભટ બેઠા, ફ માળતમે સુભટ સર્વે.
- ૭ ક બોલતા ઉતાંડ, જ બોલતા અટાંડ.
૮. ટ જમપુરીનો માર્ગમસ્ત. જૂ. કા. યમપુરી માર્ગસ્થ.
૯. ષ અસુર સરખા રિપુ મરેલક, ઝું બેઠો યદને સ્વસ્થ.

બાણુરાયની કિંકરીને, દેવે ન થાયે આળ,^૧
 તો તું રાજકુમારી સાથે,^૨ કયમ ચડીને બેઠો માળ ?
 સાચું કહે જેમ શીઘ્ર રહે, તાત કુળ ને ગામ,^૩
 સત્યાર્થ હોય તે બાળને,^૪ કયમ સેવ્યું આખા-ધામ ?
 અનિરુદ્ધ વળતો બોલિયો, સાંભળો સુભટ માત્ર,^૫
 હું ક્ષત્રીનંદન ઇચ્છાએ આવ્યો, બાણુનો જન્માત્ર.^૬
 મંત્રી કહે, તું બોલ વિચારી, ઊતરશે અભિમાન,
 જન્માત્ર શેનો બાળકા ? કાણે આપ્યું કન્યાદાન ?
 ૭આ દાનવ તારા પ્રાણુ જ લેશે; મરણુ આવ્યું જાણુ;^૮
 જીવ્યાનો ઉપાય મૂકી, પડી વરાંસે ચૂક,
 હોય કેસરી તો હાકી ઊઠે, દીસે છે જંબૂક.
 કોર્મડના આ બોલ સાંભળી,^૯ હાકી ઊઠ્યો છે બાળ,
 બારીની ભોગળ લીધી કરમાં, ઇચ્છા દેવા ફાળ.

વળણુ

ફાળ હજી ને અંત લઈ, હોકારો જળરો કીધો રે,
 ત્યાંજે આખાએ અનિરુદ્ધને^{૧૦} માળિયામાં લીધો રે.

૧. જૂ. કા. અરો ન થાયે આળ.
૨. એ તો તું રાજકુમારી કને, બેઠો ચડી આજ માળ.
૩. ૬ કુણ માત તાત કુળ ગામ; જૂ. કા. કુણ ન્યાત કુળ અને ગામ.
૪. ૬ જથારથ સાચું બોલને. જૂ. કા. જથારથ હોય તે બોલને.
 સાચું કહે—આખાધામ; આ જ લીધી પુનરુક્તિ દોષને લીધે
 દોષક હોવા સંભવ છે. ૫. એ સાંભળો પ્રાણુમાત્ર.
૬. એ છુ બાણુસુરનો જન્માત્ર; ૬ છુ બાણુસુર જન્માત્ર. ૭ બાણુ-
 સુરનો જન્માત્ર. ૭. ૭ આ દેત્ય
૮. ૬ ઊતારશે અભિમાન. જૂ. કા. મરણુ આવ્યું તુજ જાણુ
૯. જૂ. કા. બોલ વળતા સાંભળી, બળે બોલ્યો કામ બાળ; ૬ બોલીએ
 કોમળ બાળ, ૬ બોલો થયો અનિરુદ્ધ એ બોલો થયો ત્યાં બાળ.
- ૧૦ જૂ. કા. જીવકી ઘરમાં લીધોરે.

૬૬૫ું ૧૭ મું

રાગ મારુ^૧

મારા કંથજી, એમ ના કીને, જાણિયા-શું વહતાં બીહીને,
 એ ધણા ને તમે એક જાતે, સૈન્ય મોઢલ્યું મારે તાતે;
 દૈત્યને વાહનને તમે પાળા, એ કઠણ ને તમે સુંવાળા;^૨
 દૈત્યને ટોપ કવચ જખતર, તમારે અંગે પીતાંબર;
 દૈત્યને સાંગ ને બહુ બાલા, નાય, તમે છે કાલામાલા;^૩
 એ મહોન્મત બહુ જાણિયા, તમે સુકોમળ પાતળિયા;
 સ્વામી, પછી અમુરને વેધો, પહેલું મસ્તક મારું છેદો,
 જહેલડી નીરખી નીરખીને મોહું, તમેને જુદ કરતાં કેમ જોઈ ?
 મજા અંતરની મધ શીટી, દૈત્યે માણિયું લીધું વીટી,
 પ્રજા, પ્રાણ કંથે છે મારા, મૂળા દૈત્ય કરે છે હોઠારા;
 ધણું કોધી વિરોધી બાણ, હાકે ધન્દનું બાય ઝોસાણ,
 જગત બાય પામે પિતાની હાકે,^૪ બાણે પૃથ્વી ચકાવી ચાકે;
 જેના નાદે તે મેરુ હાલે, ચક્રધર સરખાનું નવ ચાલે,
 ક્ષત્રી સાથ રહે સહુ બીહીતો, નાય, તેને તમે કયમ જીતો ?^૫

૧. વ રાગ મારની; ૨ રાગ દેશાખી માર, ૩ રાગ માર સોરઠી.
૨. જ. કા. નાયજી તમે કાલામાલા. ૩. જ. કા. એ કઠણ ને તમે સુંવાળા.
૪. જ. કા. તમને દેખી દેખીને રે મોહું. ૫. ક. નેરે જુદ કરતાં કેમ જોઈ.
૬. જ. જગત કંથે બાપજની હાકે; ૭. જ. જગત કંથે તાતની હાકે; ૮. જ. જમ
 ભય પામે તાતની હાકે.
૭. ૧. તેને નાયજી તમે કેમ જીતો; જ. કા. નાયજી ! તમે કેમ પેર જીતો. આ
 પછી એ લીધી ક્ષેપક લાગે છે. જ. અને ૨ પ્રતમાં નથી. જ. કા. માં છે:
 મંત્રી રહો છે હાંત કરી, શું જાઓ છે મરડી મરડી,
 માટે પહેલાં મુજને મારો, પછી નાયજી રણમાં સમારો.
- જ. કા. માં બીજી લીધીઓ પણ છે—
 રાશી સૂર્યવંશી નૃપ જોઈ, તેની ચરધર મુજે દેઈ,
 પ્રધાન કોધી પાવકની જવાળ, તેથી વિશેષ બાણ ભૂપાળ.
 એમ કહી ભરતી લોચન, દેખી વારે છે સ્વામિન.

કંઈ કહે, ન કરું સંભાન, આંહાં નાહાનો કુણુ ઠામ ?
હાલે જીવતાં છૂટવું નહિ, કાં ન મરીએ સામા જઈ ?^૧
નથી ઊંઘરવાનો ઉપાય, ત્યાં તો ભય પામ્યે શું યાય ?
નાકે લાંછન લાગે કુળમાં, પ્રતિષ્ઠા જાય એક પળમાં.^૨

મહુઅર વાગે ને મણિધર ડાલે, ના ડાલે તો સપને તોલે.^૩
વન ગાળે કેસરી દે દાળ, ના ઊછળે તો જાણવો શિયાળ,
હાકયો વાધ ન માંડે કાન, નહિ સાર્દલ, જાણવો જ્ઞાન,
ક્ષત્રી નાશે દેખીને દળ, નહિ પુરુષ, જાણવો વ્યંડળ;

ધરમાં ગોઝારો રહે પેશી, જુદે ચરણ વિના રહે બેશી,^૪
એમ કહી ઓખા અજગી કીધી, બડ માલ્યો ને ભોમળ લીધી;
અસુર-દળમાં જઈ ખૂંપિયો,^૫ છળેથી કપિની પેરે પડ્યો,
જેમ ગ્રાહ પેસે છે જળમાં, તેમ અનિરુદ્ધ પેડો દળમાં;

જેમ ચંદ્ર પેસે વાદળમાં, તેમ વાળિયું કંઈ થયો જળમાં,
મજબૂતમાં લધુ કેસરી, તેમ અનિરુદ્ધ મધ્યે-અરિ.^૬
દૈત્યને આવ્યો મૃત્યુનો દહાડો, ગાળે અનિરુદ્ધ મેધ અખાડો,
પડતામાં બહુ પડતાવ્યા, ભોમળ-પ્રહારે ધરણી ઢાળ્યા;
કોમાંડે તથા સૈન્યા ગ્રેરી, જાદવ જોદને લીધો છે ઘેરી,
ચંદનને બાવળિયે ઝીંટી, અસુરે વાળિયું કંઈ લીધો વીંટી;
દાનવ કહે, માનવ કર્યું, બહુ સિંદમાં મુગધું જર્યું.^૮

૧. જ કાં ન મરીએ સામા મઠ.

૨. જ છે સોમને લાંછન મૂળમાં.

૩. જ ન ડાલે તથા સાપ તોલે. ક મોર જાલે ને મણિધર ડાલે, ન ડાલે તો તથા શીતલે તોલે.

૪. જ ચરણ વિહોણો રહે બેસી. ૫ જ હા. અસુર સેના ઉપર ડાપિયો.

૬. જ II બહુ વીટી વળ્યા છે ઘેરી. જ. હા. માં પાંચ છ લીટી ઊભી-સૂતલી છે. ૭ જ. હા. અનિરુદ્ધ.

૮. જ. હા. દાનવ ન કહે માનવ શુંય, અમે સિંદમાં મુગબાળ ડુંવ.

મુગટ મંત્રીને ચરણે ધરે, તો તું મૃત્યુ યજ્ઞી ભિગરે;
 વૈરી-વાયઠ ઝોવા સાંભળા, અનિરુદ્ધ ધાયો હોકારો કરી,
 નાખે દૈત્ય ભારી મુદ્દમળ, તેમ અનિરુદ્ધ ભુજ-ભોમળ;
 વીસ સદસ અસુર ત્યાં તૂટયા, ઝેકીવારે તે બહુ યર છૂટયા,
 આયુધધારા રહી છે વરસી, જદા ગ્રામી ફરે છે ફરસી;
 દાનવ ધાયા છે ટોળેટોળાં, વરસે ભીંદીમાળ ને જોળા,
 હાકયા હરતી દે હલકારા, ચાપ ખડગ તથા ચમકારા,
 યામ અગ્નિ તથા ધુધવાટ, જોલે સાંગ તથા મુસવાટ;
 રથચક્ર ગાળે ગડેડાટ, મગને ધમ્મ યાચ ફડફડાટ,
 હોમ હય તથા હણહણાટ,^૧ છૂટે બાણ બહુ સંણસણાટ;
 ✓ દેખી દોહિલો નાચનો ધાટ, ઝોખાને યાચ છે ઉચાટ,^૨
 બહુ દાનવનો વાળ્યો દાટ, અનિરુદ્ધ મુકાવે વાટ;
 કોઈ ઝીંકયા ઝાલીને ઠેરા, કોઈ હિરાડયા પગની ઠેરા,
 કોઈને માયો ભોમળને ભડાકે, કોઈનાં મુખ ભાગ્યાં લપડાકે;
 કોઈ અધસસ્તા, કોઈ પૂરા, એમ સૈન્ય કર્યું ચક્રચૂરા.^૩
 તે તો રણ ભયાનક ભાસે, બળ દેખી ઝોખા ઉલ્લાસે;
 'મેં તો આવહું' નહોતું બાણ્યું, ચિત્તલેખાએ રત્ન જ આવ્યું,
 શોણિતરવેદ થયો છે ડીલે,^૪ નાથ રણ-રુધિરમાં ઝીલે;
 ભડ ગાળ્યો ને પડ્યું ભંગાણ, નાહો કોભાંડ લઇને ગ્રાણ.
 હવું બાણાસુરને બાણ, એક પુરુષે તે વાળ્યો ધાણ,
 અસુર સૈન્ય ચડ્યું સર્વ કોપે, સંજ્યાં કવચ, આયુધ ને ટોપે,

૧. જ. કા. ચ પડે પરિધ પટ્ટી ને ફરસી.

૨. જ. કા. આ જે લીટીમાં પાદો બિલકાસલરા છે.

૩. ક યાચ ઝોખાને મન ડયાટ.

૪. ચ એમ સૈન્ય કીધું ચુર.

૫. ક જ. કા. શોણિતરવર્ષ થયો છે ડીલે, ચ પરસ્વેદ વળ્યો છે ડીલે.

સર્વ સૈન્ય તે તત્પર કીધું, વઢવાને ફુંકિ^૧ દીધું;
વાગી હાક ને ચડિયો બાણ, તે તો ઓખાનેથયું બાણ.^૨

વળણ

વાગી હાક ને તાત ચડિયો. ક્યમ જીતશે સહસ્ર હાથને ?
આંસુ બરતી, શોક કરતી, સાદ કરતી નાથને.

કડવું ૧૮ સું

રામ આરુણી રેશી

મારા સ્વામી ચતુરસુગળજી, બાણદળ આવે રે, - જાદવજી^૩
હીસે સૈન્યા ચારે પાસે, ચારે થું હાવે રે ? - જાદવજી;
એ બળિયા સાથે બાથ, નાથ કેમ બીડો રે ? - જાદવજી,
હું તો કહું છું તમારી દાસી, નાથી હીડો રે, - જાદવજી;
ઓ, દળ બળવંત હીસે,^૪ રીસે રાતા રે, - જાદવજી,
બળિયા અસુરને મુખે, રખે તમે જાતા રે, - જાદવજી;
ઓ, ગજ આવ્યા બળવંત, હંત કેમ સાહસો રે, - જાદવજી,
ઓ, અસુર-અર્જુન વાખ્યા, તણાયા જરો રે, - જાદવજી;
એવું જાણીને ઓસરીને, ના કીને ક્રોધ રે, - જાદવજી,
તમે એકલાને આશરો શાનો ? માનો પ્રતિજોધ રે; - જાદવજી;
હાં, હાં,^૫ ધીરા યાઓ, ધાઓ તે ફાંસુ રે, - જાદવજી.
મારી જમણી આંખડી ફરકે, વરસે આંસુ રે; - જાદવજી.

૧. દદામું જી. ઠા. માં એ પછી વખારાની લીટીઓ-

પ્રલય અગ્નિ જેવો જનવતય, બાણરૂપ થયું માદવતય,
ચઢ્યો રાય કોધે ગડગડીઓ, જાણ્યું ઓખાએ રણ તાત ચડીઓ;
સૈન્યના લોક આગળ ચાલ્યા, કરમાં બહુ સાલા આલ્યા.

૨. જ તવ થયું ઓખાને જાણ ૩. જ બાણ આબીરે જાદવજી.

૪. હ ઓ દળ આવ્યું બળવંત હીસે.

૫. જી. ઠા. ધીરા યાઓ ને ધાઓ, વઢો તો ફાંસુરે.

મને દિવસ લાગે ઝંખો, નાખોને બોગળ રે,~મદવણ.
 એ તો ના સમજે સમજાવ્યો, આવ્યું એ દળ રે;~મદવણ.
 તમે હું-દેવડીના ઢંસ,^૧ ખંસ છે^૨ જુદે રે;~મદવણ.
 વેશ પાલટી પાછા વળો,^૩ માતો મારી જુદી રે;~મદવણ.
 તમે ઘેલાં દીસો છો ધરણી, તરણી મૂકે ટેવ રે;~રાણીજી.
 અમે બાણ થઈ કેમ^૪ ઝોસરશું? કરશું સેવ રે?~રાણીજી.
 ખજો અનિરુદ્ધ નાશે રણ થઈ, લાજે શ્રીગોપાળ રે,~રાણીજી.
 નાકે અર્ધ^૫ નવ કાઈ સીને,^૬ કીજે શી ચાલ રે^૭~રાણીજી.

વળણ

ચાલ ન કીજે અતિ ઘણી, અંતે રાખશે મોસર રે,
 ધાયો નાથ; નિરાશ થઈ,^૮ પછી રોવા લાગી નાર રે.

કહ્યું ૧૯ મું

રામ મેવાડો

ઝોખા કરતી સાદ, ^{૧૦}	હો રે હડીલા રાણા.
આ રા સાડુ ઉધમાડ, ^{૧૧}	હો રે હડીલા રાણા.
હું તો લાગું તમારે પાય,	" "
આવી બેસો માળિયા માંભ,	" "

૧. વ તમે: હું દુ:ખણીના ઢંસ.
૨. અ 'ખંસ' કેમ સહેસોરે; ક મસો કેમ જુદે રે.
૩. બ. કા. પાછા વળો છ લાગું પાય.
૪. બ. કા. નહિ; વ કરશું મશ્તરની રોવરે, અ કહું રૂઝી સેવરે.
૫. બ. કા. અનિરુદ્ધ જો રણથી લાજે.
૬. બ. કા. 'નાકે અર્ધ' ન એકે સીને, શી કીજે.
૭. રૂ. રોયે ન હોય કાજ, એ તો કુળની ચાલરે.
૮. બ. કા. ધર્યો નાથ ને હાથ ધસીઆ. ૯. વ રામ મેવાડો હુકડો.
૧૦. બ. કા. ઝોખા કરતી તે કંથને સાદ. ૧૧. બ. કા. ક ઉન્માદ.

હું બાણને ઠરું અણામ,	હો રે હીલા રાણા.
એ છે ઠાલાવાવાનું કામ,	" "
એ બળિયા સાથે બાય,	" "
જોઈને બરીએ નાય,	" "
તરવું છે સાગર તીર,	" "
બળે ન પામીએ મેલે પાર,	" "
અનેકમાં એક કુણુ માત્ર,	" "
સામા દેવ દીસે કુપાત્ર,	" "
મુને થાય છે માન શુકન, ^૧	" "
મારું જમણું ફરકે જોયન,	" "
રુએ જ્ઞાન વાયસ ને માય,	" "
એવાં શુકન માઠાં થાય,	" "
આર્જે ઝાંખો દીસે બાણુ, ^૨	" "
દીસે નગર બધું વેરાન, ^૩	" "
આ મૂળતી દેખું ધરણુ,	" "
દીસે સાગર શાશ્વિતવરણુ,	" "
ઓ આવ્યું દળવાદળ,	" "
ઓ ચળકે બાલાનાં ફળ,	" "
આ આઠ્યા અગણિત અસવાર,	" "
ધાયે હોઠારા હોઠાર, ^૪	" "
આ દુંદુભિ વાગે ધાય, ^૫	" "
ઓ તમ પર સેના ધાય,	" "

૧. ક વગેરેમાં આની પૂર્વે જે લીટીઓ છે તે બૃ. કા. માં નથી. ક્ષેપક લાગે છે.

૨. ક આદોં ઝાંખો મગને બાણુ; વ તથા બૃ. કા. માં વધારાની લીટીઓ.

મારો નુકસાન મોતીનો હાર. ૦ કાળે નેત્રે વહે જળધાર.

૩. ક દિસે નગરી દળડ વેરાન. વ દિસે નગર વસનું રાન.

૪. બૃ. કા. અહીં થાય છે હોહોકાર. ૫. વ ઓ વાગે દુંદુભિના ધાય

ઓ ધન કરકે બોમ, ^૧	હો રે હીલા રાણા.
સેન્ય ભારે કંચે બોમ,	" "
ઓ વાગે ધૂધરમાળ,	" "
અમ્મ આવે દેતા કાળ,	" "
એ અમુર મદા વિકરાળ, ^૨	" "
હવે થારો શો હેવાલ, ^૩	" "
આબો બાણાસુર પ્રલયકાળ,	" "
૪ધર્મ મેધાડંબર છત્રસાર,	" "

વળખ

મેધાડંબર છત્ર ધરિયું, જિલટી નગરી બદ રે,
અમણિત અસવાર આવિયા, પથેરી લીધો અનિરુદ્ધ રે.^૬

૧. બૃ. કા. માં નથી. એને બદલે—

પાખર ભખતર પેંચાં ટાપ — ૦

દેવ્ય ભશયા આવે કોપ — ૦

૨-૩. બંને લીટીઓ બીજી પ્રતોમાં નથી. બૃ. કા. માં છે, પણ નીચે પ્રમાણે છે—

એ તો યરવીર મદાકાળ — ૦, ખડે પેટડીઆમાં કાળ — ૦.

નાથ જુઓ વિચારી મન, હો રે ૦

જુદ્ધ રહેવા દો સાબન; હો રે ૦

એ લોપો ભારી પાણુ, હો રે ૦

તોત્રમને પિતામહની અણુ; હો રે ૦

૪. જ મેધાડંબર છત્રવિશાલ.

૫. અ ટાળે મળી.

૬. જ કરવા જુદ્ધરે.

કડવું ૨૦ મું

રાગ સામેરી^૧

આવી તે સૈન્યા અસુર તણી, અનિરુદ્ધ રે લીધો ઘેરી,^૨
 કામકુવરને મધ્યે લીધો, વોટી વળ્યા ઓઢેરી;
 અમર કહે, શુ નીપજશે, ધચ્છા તે પરમેશ્વરી,
 રિપુ ગળના જૂથમાં, હે અનિરુદ્ધ કેસરી;
 બાણાસુરને શુ કરે ? બોગળ લીધો ફોગટ,
 વેરી વાયસ કોટી મળ્યા,^૩ કેમ જીવશે પોપટ ?
 બાણાસુરે સુભટ વાપો, કામ કરશે નહિ ધાત,
 છે વીર થોડી વય તણો, હું પૂછું માડી વાત;
 માળિયેથી ઓખા નીરખે, રુદન મૂક્યું છોડી,
 ઓ જીવન પૂરે થોડા ઊભા, રહ્યા ભાયા જોડી;^૪
 બળવત સાથે જોદ્ધ ધણી,^૫ છે સૈન્યા બિહામણી,
 બડે ભાયા (બલા) બીડિયા, હીડિયા સ્વામી બણી;^૬
 ખડગ, ખાડા જળકર્તા^૭, ચળકતી બાલાઅણી;
 આ હળવાદળ કેમ સહેશે ? (ઓ) સ્વામી મુકોમળ !
 પ્રાણનાથને પીડશે એ,^૮ પ્રમટયાં તે કર્મનાં ફળ;
 દૈવના ખાધા દૈત્ય બળિયા,^૯ દયા નહિ લવશે,

૧. ક રાગ સોરઠી, જ રાગ રામઝી

૨. ક નદવ જોદ્ધ લીધો ઘેરી ૩. વ વેરી વાય સામટા મળીઆ

૪. હ જુ હા રહ્યા જોદ્ધ કર જોડી

૫. ક જુ હા બળવત જોદ્ધે અતિધણી, વ બળજીવત દિસે બહેકે અતિ ધણી

૬. હ વ રહ્યા ૭ હળુહણી, ક ઓ આવે છે હળુહણી.

૭. ક ખડગ ખેડા નાખતી વ, જુ હા ખડગ ખેડા જળકર્તા.

૮. હ પ્રાણનાથને પાપી પીડશે

૯. વ દૈવના લીધા દૈત્ય બળિયા, ક દૈવના લીધા દૈત્ય એ .

કુંવર-વય કંથ છે માદરો, નથી લિગ્યા મુખના ઠેરા;^૧
 ચાર દિવસનું આદરણું, ગયું મુખ, ઠમંગા વહી,
 પાપી પીડશે પ્રભુને, દેવડા! જાઉં કહીં ?
 અર્ધક^૨ તમારો એકલો, વીંટી વળ્યા અસુર,
 એવું જાણી સહાય કરજો, શામળિયા અસુર !
 દુઃખનિવારણ કૃષ્ણજી, હું થઈ તમારી વધુ,
 કંઈ આશા અમારી મામશે તો, લાજશે જનદવકુળ બધું;
 પ્રજા પરિવારે છો પનોતા, આપે શીમોરાદિ,^૩
 સંભાવતા તો સર્વની લીજે, ના મૂકીએ વિસારી.
 અમને આશા તમારી છે, અમે તમારા છોડુ,
 લાજ લાગે વૃદ્ધને, કોઈ કહે કાણું ગોડું;
 એવું જાણી સહાય કરજો, દામોદરજી દક્ષ,
 પક્ષી પલાણી પ્રભુજી,^૪ પુત્રની કરજો પક્ષ.
 ભગવંત બજતી મામની, બરચાર રિપુદળ-મધ્ય.
 કોણ^૫ કહે પિતા બાણુને,^૬ એ બાળક છે અણુદ.
 ગદગદ કંઠે ગોરડી, મતિભંમ જાણે એકેલી,
 વમન જાણે પ્રાણુ જ કાહું, તમારા સંગ્રામ પહેલી;
 મુખ વિકરાળ, નેત્ર જિહામણું,^૭ છે મૂછ ગોટી મોટી,
 એવા અસુર આવી મળ્યા, સંખ્યા તે સસ કોટી;

૧. જ, વ, ક, નથી આંખા મુઠિ ઠેરા.

૨. ક આ તન તમારો એકલો, જૃં કાં કંથજી મારો એકલો.
 ક આ ભક્ત તમારો એકલો.

૩. જ. કા. જો.

૪. જ. કા. પ્રજા પ્રતિપક્ષીન કરો છો, પનોતા શીમોરાદિ.

૫. જ. કા. પક્ષી પલાણી પ્રભુજી, પુત્રની કરવા પક્ષ; વ અરડ પલાણી.

૬. જ. કા. કોઈ કહે પિતા બાણુને, એ બાળક ને હું વૃદ્ધ.

૭. ક કો કહે પિતાંબર ધસે ૮. જ. કા. એવું ઇચ્છુલું ને પ્રાણુ જ કાહું, મરું તે

૯. ૨. વ મુખ પક્ષ, નેત્ર જિહામણું

દળવાદળ સૈન્યા જિત્તી, મધ્યે લીધો અનિરુદ્ધ,
વીર વાંટચો વેરીએ, જેમ મક્ષિકાએ મધ;
૧ધનુષ ધરિયાં પાંચસે, બાણે ચડાવ્યા બાણ,
રાગ મારુ ગાય ગુણીજન, ૨એમ ગમડિયાં નિરાણ;
અનંગ-અર્બઠ ઢાંકિયો, શોભતો જેમ ઇન્દ્ર,^૩
ઉપમા દહએ છદ્ધ તણી તો, તારામાં જેમ ચંદ્ર;
લધુકુંજની સૂંઢ સરખા, શોભીતા જે ભુજ,
શરાસન સરખી બ્રહ્મટિ,^૪ નેત્ર જે અંબુજ;
તણુમાત્ર ત્રેવડતો નથી, બાણુના જે બાહુ,^૫
અસુર અનિરુદ્ધ શોભતા, જેમ ચંદ્રમા ને રાહ.
પાપીએ જોયું વઢદણિ,^૬ કીધાં તીવ્ર તાણી ચક્ષ,
વપુશોભા વૃક્ષ તણી, ૭જણે અરણીનું વૃક્ષ;

૧. ધનુષ બાણ વાંસે ધરી. આ લીટીની ઉપર જ પ્રતમાં કડવું પૂરું થાય છે, વળણ છે—
(ન્યય) મક્ષિકાએ મધ રે, એમ લીધો અનિરુદ્ધ વેરી રે,
અમર કહે, શું નિપજશે, જેમ ઇન્દ્રા પરમેશ્વરી રે.
૨. બ. કા. 'એમ' નથી.
૩. યે અનંત અત્રે ઢાંકીઓ, શોભીઓ નણે ઇન્દ્ર; ગમને આમળ ઢાંકીઓ,
શોભીઓ જેમ ઇન્દ્ર. બ. કા. ઉપમા તે ઉડુગણુતણી, લક્ષાટે સ્વેદનાં
ખિન્દુ, ક એણે બાણે આમ ઢાંકીઓ તેમાં અનિરુદ્ધ ઇન્દ્ર.
૪. ર, ભ, રસાળ સરખી બ્રહ્મટિ; વ, હ ધનુષ સરખી બ્રહ્મટિ, વ સરખા
સરખી બ્રહ્મટિ, ક શરાસન સરખી બ્રહ્મટિ.
૫. વ બાણાસુર મહાબાહુ, ક જેમ ચંદ્રમા ને રાહ.
૬. બ વાણિકે જોયું વિકટ દંષ્ટ, તેમ રાતડાં ચક્ષ, વ રાતાં તરડાં ચક્ષ;
ક બ્રમર ચઢાવ્યાં ચક્ષ. પા પાપીએ જોયું વઢ દણિ, તીવ્ર તાણી ચક્ષ.
બ. કા. નહવે જોયું વઢ દંષ્ટ, રાતાં કીધા ચક્ષ.
- ૭ બ. કા. વપુ શોભે ભુજ કૂંદયું, જેમ અરણ્યનું વૃક્ષ.

અનિરુદ્ધ ઠહે, આ સમે હોય કુહાડો,^૧ ભોમળને વળા ધાર,
આયો દાણું અસુર ઢેરો,^૨ ઉતારું જીજનો ભાર;

શું વપુ બાણનું બોડ^૩ છે, મહિ વસે સર્વનો સાય !
કે પેટમાંથી પૂર્વજે,^૪ પિંડ લેવા કાઢે દાય !

કાળના કે લાખના, એણે ચોટાડ્યા કર,
અથવા કોઈ પક્ષી દીસે છે, મરવા વીખ્યાં છે પર !^૫ ૫૫

તવ હસ્યું આવ્યું રાયને, બાળક છે અગ્નિ,^૬
શું કરું જે લાંછન લાગે, નહિ તો દહીં કન્યાદાન;
કોભાડ ઠહે, અગ્નિની નથી, રાય ! તમને દે છે ગાળ.

બલિમુત અંતરમાં બળ્યો,^૭ બ્રહ્માંડ લાગી જવાળ;

^૮ સુમટ નિકટ રાય આવ્યો, બોલાવ્યો અતિ ગર્વ,^૯
નિર્લજ, લંપટ, નથી લહેતો, વીંટી વળ્યા છે ગર્વ;^{૧૦}

કુળ-લગ્નમણી કાણુ છે, તરકર ને નિર્લજ ?
અપરાધ કરી કેમ જીગરે, સિંદના મુખથી અજ ?

૧. બૃ. કા. આ સમે જે હોત કુહાડો, અથવા ભોમળે ધાર.

૨. કે આ સમે જે હોત ખાંડ અસુરને હળવો કરત, ઉતારત જીજનો ભાર.

૩. બૃ. કા. શું વસ્તુ બાણનું દિલ છે, તેમાં વસે સર્વનો સાય;

૪. (કોપક ?) પંડમાં પૂર્વજ રહ્યા, પિંડ લેવા કાઢે દાય. જ શું વાધ્યું
બાણનું દિલ છે. જ શું પેટમાં પૂર્વજે રહે, ક, જ શું પેટમાંથી પૂર્વજે.
કે કે પિંડમાંથી પૂર્વજ વસે, ધડીને ચોટ્યા કરત.

૫. બૃ. કા. વિદરાવ્યા ■ પર.

૬. બૃ. કા. લીટીઓ જાણીયતી છે. કે તવ બોલીઓ બળવાન.

૭. કે બળીમુત અંતર બોલ્યો.

૮. બૃ. કા. સુમટ નિકટ રાય ગર્વ, બોલિયા બહુ ગર્વ,
નિપંડ લંપટ નથી બહીતો, ધાયા હણવા સર્વ.

૯. કે બોલીઓ બહુ ગર્વ, જ બોલીઓ મુજ ગર્વ.

૧૦. કે વાધો હણવા સર્વ, જ બાધો હણવા સર્વ.

મનન નહિ આંહાં અમર કેરું, તો તે કેમ આગમ્યાયું,^૧
 અજાણે આવી ચડ્યો કે ભૂતે મન બમાવ્યું ?
 શકે સ્વર્ગથી કે, ઈએ નાખ્યો, કારણ સરખું બાસે;
 સાચું કહે તો માતું નહિ,^૨ રહે, બાળક ! વિશ્વાસે;
 કુણ કુળમાં અવતર્યો, કુણ માત, તાત ને ગામ ?
 જ્યારણ હોય તે બાખળે, કયમ સેવ્યું ઝોખા-ધામ ?^૩
 અનિરુદ્ધ કહે, વિદિવા મળ્યો, હવે ન્યાત, કુળતું શું કામ ?
 પિતૃ પિતામહ માહરા તે, પ્રસિદ્ધ છે સંસાર,
 હોડી છત્રપતિની વર્યો, હું ચતુર, હવે વિચાર;^૪
 વાર્ષિક કુળ છે માહરું,^૫ નામ અનિરુદ્ધ,
 જો ખેડશો તો સમુદ્ર મહિ, નાખીશ નગરી બદ્ધ;
 બાણાશુર સાચું જોધને, ઠોભાંડ વળતું બાળે,
ચોરી કરી કન્યા વરે, કુણ તે વાર્ષિક પાળે ?
 પૌત્ર જાણી કૃષ્ણનો, બાણે તે ધસિયા કર,
 નીચ વર કન્યા વર્યો, દેવડા, બેઠું ધર;
 શીશ રીસે ડોક ધુણાવી, ધનુષ ધરિયાં ધીર,^૬
 ઠોભાંડ કહે છે રાયને, એ જોડો છે મહાવીર;

૧. વ તો હું ત્યાં કેમ આગમ્યાયો. બૃ. કા. મન નહિ અમરને, તો કેમ આવતાં ફાલું ? અજાણે આવી ચડ્યો કે ભૂતે મનહું બમાવ્યું ?
૨. ક સાચું કહે તુને નહિ હણું; વ સાચું કહે તો ન હણું, જ સાચું કહે નિધે ન હણું.
૩. આ લીટી બૃ. કા. માં નથી.
૪. વ હું ચતુર છું વિચાર. બૃ. કા. ચોરી છત્રપતિની કરી, હું ચતુર હોય તો વિચાર.
૫. ક વાર્ષિક વંશ છે મુજતણું. બૃ. કા. જલદવકુળ છે મુજતણું.
૬. વ રીસે ધડદડી પળી ધનુષ્ય, લીધાં હાથમાં બાણ, 'ક રીસે ધડદડીને ધનુષ્ય લીધાં બાણ; મંત્રીને મહારાજ કહે છે; એ પુરુષ મોટો જાણ; બ. કા. રીસે તે અંતર પરજળ્યો, ધનુષ્ય ધરિયાં બાણ.

હકારી વાર્ષિક વકાયો, થયો શેરાશેર,
 ઝોખા નયણે નીરખતા,^૧ નાથને પહેંચે જોર;
 પરિધ પટ્ટી ને ચુગ્ગ મદા, ત્રિશુળ ને તોમર,
 મુદ્દગળ મુશળ સાંગ તણે, ઢાંક્યો અનિરુદ્ધ ચર;^૨
 અધાર માયા આસુરી,^૩ વરસે શિલા ને શિખર,
 પાગ હસ્ત ને અસ્થિ ચર્મ, પડે માંસ ને રુધિર;
 હથ મજ રથ બાયોબાયે અડકે, બડકે બહુ વાહન,
 કુંકુભિ વાળે, ખાંડાં જાળે, રણ પડે બહુ જન;
 સાંઝ ખળકે, ખડમ ચળકે, ઝળકે ભાલાની અણી,
 રિપુ-લાખના જૂથમહોં, અનિરુદ્ધ જડિયો મણિ;
 ફેરવી ભોગળ બળ ધરી, રિપુદળ દબ્યું ભદવજોદ્ધ,^૪
 તાડે, પાડે, આડા પછાડે, કરે દામકુંવર બહુ કોધ;
 હાયાં પૂરણ, રથ ચૂરણ,^૫ મજ હથ પાછા વળિયા,
 અંગ રાતાં, શીશ ફાટ્યાં, ધીર ધરણી ઢળિયા;

૧. જૂ. હા. ઝોખા નેત્રે નીર ભરે ભરે જો, દંથને પહેંચે જોર.

દેખક લાગે છે. { અસુર બળીઆ પ્રાક્રમી, બેછળવા દે ફાળ;
 ફરો દિશાથી વણ્ટયા, કહે ન ભય છવતો બાળ;

૨. ઢાંકીઓ નરવર; ક ઢાંકીઓ અનિરુદ્ધ; હ ઢાંકી લીધો ચર.

૩. અ અધાર માયા આસુરી. ક અધાર રેણી આસુરી, થઈ રહ્યો
 અધાર, જૂ. હા. અધાર માયા આસુરી, વરસે રાહ્યા ને શિખર,
 ક અમહસ્તાનાં ચર્મ વરસે પડે હથ, હસ્તોને ચમર, વહે માંસ ને રુધિર.

૪. અ મહ્યા બહુ દલ જોદ્ધ.

૫. અ પાલ પૂરણ રથ ચૂરણ; વ પ્રહાર પૂરણ રથ ચૂરણ. મજ અનેક
 પાછા વળીઆ. જૂ. હા. વધારાની લીટીઓ—

પતવટ વાળી પ્રાક્રમી બહુ જોદ્ધાને નસાટયા,

બુજ વિષે ભોગળ ધડી દેતો અનિરુદ્ધ માર;

હથ, મજ, રથ, પાછા સર્વ નાહા, હવો તે દાદાધાર.

બડ યુદ્ધ કરતો, જાય રોળતો, અનિરુદ્ધ ધન્દ્ર સમાન,^૧
 અસુર રણથી^૨ નાસતા, શાર્દૂલથી જેમ જ્વાન;
 હેકું તે હરખે નારનું, સુણી નાયના હોઝાર,
 ઓખા દેખતાં અનિરુદ્ધે, સૈન્ય કીધું તારોતાર;
 દશ સહસ્ર જોદ્ધા બાણના, મારી કીધા ચક્રચૂર.
 સમુદ્ર માહે મંગમ હવો, બહુ શોણિતનું પૂર;^૩
 મંભંગાણુ પડિયું પુર વિષે, અસુર નાસાનાસ,
 તે દેખાને બાણુ ધસિયો, સજીને નાગપાસ,^૪
 ભોગળ છેદી જીજ તણી, પછી કયાં સહસ્ર સપ,^૫
 કામકુંવરને બાંધી લીધો, પછી માનિયો તપ.^૬

વળજી

તપ ગાળ્યો મેઘની પેર, હિતરાવી ઓખાય રે,
 વિરઠન્યાને બંધન કરી, બાણાસુર મંદિર જાય રે.

કલ્પું ૨૧ મું

રાગ રામઝીર

બાણે બંન્ધો જણને બાંધિયાં, નીતમ નર ને નાર,^૧
 અનિરુદ્ધ રાખ્યો^૨ આગળ કરી, ગુપ્ત રાખી કુમાર;^૩ બાણે ૧

૧. બૃ. કા. રણમાં તે રોળી મૂકતો અનિરુદ્ધ ધન્દ્ર સમાન. ૨. અનિરુદ્ધ પ્રાકમી જોદ્ધા.

૩. ૨. ક. અસુર ધણાએક નાસતા, બૃ. કા. અસુર સુરથી નાસતા.

૩. ૩. ક. વહુ શોણિત પૂર, બૃ. કા. વહુ તે શોણિતપૂર.

૪. બૃ. કા. જુ'બાણુ.

૫. ૪. ક. બાણે સજીને નાગપાસ.

૬. ૫. ક. રાગ દેશાખ.

૭. બૃ. કા. અનિરુદ્ધ રાખ્યો ગુપ્ત આગળે.

૮. ૬. ક. ગુપ્ત રાખી કન્યાય.

ચોટામાં ચોર જણાવિયો, ઢાંક્યો વ્યભિચાર,
 છાની ઝોખા મંદિર મોકલી, રાખ્યો કુળનો ભાર;^૧-ખાણે ૨
 લક્ષણુવ તો ચાલે લહેકતો, મહેકતો જાડુ વાસ,^૨
 દૈત્યદળ પૂઠે પળે, દોરી લીંડે છે દાસ;-ખાણે ૩
 પેચ છટે પાવડી તણે, આપ્યો પામ પ્રભાણ,
 ચોરે તે ચોર ન મારિયો, લોક કરે વખાણ;-ખાણે ૪
 દો કહે, એનામાં દૈવત ધણું, રૂપવંત રસાળ,^૩
 એના કટાક્ષમાં કામિની, જોતામાં પડે તત્કાળ;^૪-ખાણે ૫
 એવી લુલવણી બકુટિ તણી, જોઈ બલી બૂલે નાર,^૫
 કુંવારી કન્યાને કામણ કરે, મોઢે બાંધે કુમાર;-ખાણે ૬
 પૂડું પરાક્રમ પુરુષ તણું, માટે મંતાડો કન્યા,^૬
 આશિષિયે ક્રમ આવશે, એકલો નહિ અન્યાય;-ખાણે ૭
 સખી પ્રાંચે સખી કહે, દેખી અંગ અવેવ,
 બાંધ્યો તોયે જુએ આપણુ બણી,^૮ એવી એની શી ટેવ ?-ખાણે ૮

૧. ય રાખ્યો લોકાચાર. ૨ રાખ્યો ધરનો ભાર. ૩ જોયામાં વિચાર.

૪. રાખ્યો કામકુમાર. ૫. ય. ઓલેકતો જરાસ.

૬. જુ. કા. માં આ લીલી ઉપર એક દડી વધારાની છે—

ઝોખા ને પ્રુનરપિ પરણશે, દરો સબ્બ સરથાર,

તે સ્વામીશું સુખ પામશે, લીધો એણે સાર.

અને તે ૮ દડી સાથે સરખાવો. જુ. કા. જ, દિસે રૂપ રસાળ

૪. ક દીડી મોઢની બળ; જુ. કા. જોવામાં મોઢ બળ.

૫. જ જોઈ દષ્ટે બૂલે નાર.

૬. જ, ક, એવો એ કુમાર; ક સંતોષી સર્વ કુમાર; જ મોઢે બાંધે

નિધાર. જુ. કા. એવો કામકુમાર. આ લીલી પછી જુ. કા. માં—

ચિહ્ન કંઠે કાંઠણુલ્યાં, પડયાં કામિની જુજ દડ,

ઝોખાએ અમૃત ચાખીહ, કીધો અધર તે ખંડ

૭. જુ. કા. માં ૭ મી દડી નથી.

૮. ૮ બાંધ્યો જુએ આપણુ બણી.

હવે ઝોખા જે વર પરણશે, મળશે બધા બરથાર,^૧
તે સ્વામીશું સુખ પામશે. લીધો એણે સાર;—ખાણે ૯
ચાર દિવસનું ચાંદરણું, લીધો એણે સ્નેહનો સ્વાદ,
હવે બમ ભાગ્યો ધણો, લાગ્યો લોકાપવાદ.—ખાણે ૧૦

વળણ

લાગ્યો લોકાપવાદ પણ, પામ્યો દેવકન્યાય રે.
પછી બાણાસુરે ઝોખા અનિરુદ્ધ, રાખ્યા કારાગૃહ માંલ રે.

કડવું ૨૨ સું

રાગ આશાવરી

શ્રીકૃષ્ણદેવ વાણી જાયરે, સંભળો, પરીક્ષિત રાખ,
કૃષ્ણકુંવર ને કન્યા રાખ્યા, કારાગૃહની માંલ;
નાનાવિધનાં બંધન બાંધ્યાં, કાલી ન શકે ત્યાસ,
એકએકનાં સુખ દામણાં, દેખી યાય છે ઉદાસ;^૨
ખીક બાણાસુર તણી, રાણી બરે છે ચક્ષ,
પુત્રી જમાઈ જૂખ્યાં જાણી, છાનું મોકલે બક્ષ;
બંધન દેખી નાયનું,^૪ ઝોખા ભરતી નયણે નીર;
અનિરુદ્ધ આપ-બળે કરી, અખળાને આપે ધીર;
જો આદરું તો અસુરકુળને, ત્રેવડું તણુ માત્ર,
શોભા રાખવા શશુરકુળની, અમે બંધાવ્યું છે માત્ર;^૫

૧. કડી બૃ. ઠા. માં નથી—૨. સરખાવો. ૩ પ્રતમાં—અતુરકંઠે કંકણ,
સામિની જુલ હંડ. ઝોખાએ અમૃત ચાખીઈ, કીધો અધરને ખંડ.

૨. ૪ રાગ સામેરી. ૩ ક દેખી યાય નિરાશ.

૪. ક કહ દેખી નાયનું; બૃ. ઠા. બંધન દેખી કંથનું.

૫. ક બંધાવ્યું એ આદ.

હાજી ભિક્ષુ તો સઘ છૂટું,^૧ દણું દાનવ-જૂથ,^૨
 શું કંઈ ને અશુરપુજને,^૩ રાખવું છે સુધ;^૪
 શેં રડો છો સુંદરી ?^૫ સસરો શ્રીગોપાળ,^૬
 આકાશ અવની એક યાશે, આણુશે સદુનો દાળ;
 અગ્ન્યાજની ધૂમશે,^૭ અસુર યાશે બંધ,
 સદાય કરશે સ્થાન રામ ત્યારે, બાળા ' છૂટશે બંધ;
 મારા સમ જો, સુંદરી, જાંબો કરો સુખચંદ,
 આ બંધનથી અતિ લાગે,^૮ તમારા નેત્રનાં શુદ્ધ;
 એમ કરી આસનાવાસના, દરિ આવ્યાનું હારદ,
 ઠાંઠ જાણે નહિ એમ કારાજદમાં, આવ્યા અધિ નારદ;
 લજ્જા તે પામ્યો પરાક્રમી,^૯ ને નીચી કાધી દષ્ટ,
 વપુ મૂળે ને કાંઈ ન સૂઝે,^{૧૦} બોલી ન થકે સ્પષ્ટ;
 ✓ શેં લાગે છે, પરાક્રમી ? તું બોલ મુજ સંગાત;
 છોડી હતપતિની વયો,^{૧૧} થઈ પૃથ્વીમાં ખ્યાત;

૧. બૃ. કા. મરહીને ભિક્ષુ તો સઘ છૂટું. ક આત્રમું તો સઘ છૂટું.

૨. બૃ. કા. દણું દાનવ દહ દુઃખ. ક દણું દાનવ-રાજ.

૩. બૃ. કા. શું કંઈ ને અશુરપુજમાં રાખવું છે સુખ.

૪. બૃ. કા. શા માટે ચિન્તા કરો છો. અ, ઘ, ક શાને દુઃખ ધરે. સુંદરી !
 ૫ શું આસુ લાગે સુંદરી ? જ સદાય કરો સુંદરી.

૫. બૃ. કા. ગોવિંદ છેદશે બંધ.

૬. બૃ. કા. અગ્ન્યાજની ધૂમ ચાલશે.

૭. બૃ. કા. ઘ, આ બંધન જે દુઃખ અધિક છે. ક આ બંધન જે
 અધિક લાગે.

૮. બૃ. કા. લજ્જા પામ્યો કામકુંવર ને,

૯ ઠ શરીર મૂળે કાય ન સૂઝે; બૃ. કા. શરીર મૂળે અતિ થલું.

૧૦. બૃ. કા. બાણુની બાળકી વરચો, વારી પૃથ્વીમાં થઈ ખ્યાત.

જિંડળમાં તેં આમ ધાલ્યો, કામકુંવર શેં નવ ફૂલે ?^૧
 ઘોડે ચડે તેં પડે પૃથ્વી,^૨ બણે તે નર બૂલે;
 જાલવકુળ તેં દિપાવિયું, બંધાયે લાંછન શય ?
 ઠાસે માધવને મોકલું, દારકા જાઉં હું,^૩

વળણું

હવે હું જાઉં છું દારકા, ઋષિ ગયા એવું કહી,
 શુકદેવ ઠહે પરીક્ષિતને, દારકામાં શી ગત યહ !^૪

કડવું ૨૩ મું

રામ વેરાડી^૫

શુકદેવ ઠહે પરીક્ષિતને, બાંધિયો જાલવ જોડ,
 હવે દારકાની ઠહું ઠયા, જાલવ કરે પરિશોધ;^૬
 દિંદોળા સહિત પુરુષ દરિયો, દાદાકાર પુર મધ્ય,^૭
 અનિરુદ્ધની ચોરી હવી ને, હરી મધું કોઈ સઘ;

૧. દ, વ, અંતર શેં ના ફૂલે, એ કુંવર શેં ન ફૂલે.

૨. ઘોડે ચડે તે પડે ઢોડા.

૩. જ. કા. માં આ જે લીટીએ એની પહેલાંની જે લીટીએની ઉપર છે, તે યોગ્ય નથી, મટિ આ પ્રવતી મોકલણી કાયમ રાખી છે. આ પ્રવતું વળણ પછીના કડવા સાથે યહું બંધાયેલું આવે છે, એ સરખાવી લેવાથી સમજશે.

૪. જ. કા. માં જે ઉદલી જે લીટી છે તેને યોગ્ય વળણ એમાં છે. ન પછીના કડવા જોડે બંધાયેલું નથી તે વળણ—અંતર શેં ન ફૂલે જુદું, પ્રકાવશે ભગવાનરે. ૬ માં આ વળણ છે—અનિરુદ્ધની આજ્ઞા લઈ, ઋષિ હવા અંતરધ્યાનરે.

૫. જ. કા. માં આ પછી ૩૩મું કડવું વધુ; ભૂંઓ પરિશિષ્ટ-૧, પૃ. ૯૨.

૬. ય રામ મલાર; જ. કા. વેરાડીની ચાલ. ૭. જ. કા. ચોખાચોખ.

૮. જ. કા. દાદાકાર હવે પુરે વિષે, અનિરુદ્ધની યહ ચોરી,

દિંદોળા સહિત કુંવર દરિયો, હવે છે દિંદરી.

અતિ આદરશું માન આપું,^૧ ત્રેમે પૂજન કીધું.^૨
 સમાચાર પૂછે શ્રીકૃષ્ણજી, નારદ વળતું બાજે,
 ઉત્પાત-વાત જ એક છે,^૩ બાણ કુંવરને બાધી રાજે;
 ધૃત્વિરી ધૃત્વાએ ઓખા પરણ્યો, સંબંધ એવો સાધ્યો,
 એવા અપરાધને માટે,^૪ (એને) બાણાસુરે બાધ્યો;
 વાત સાંભળી વધામણીની, વળદાવ્યા નિશાણ,
 શ્યામ રામ તત્પર થયા,^૫ હવે જીતવો છે બાણ;
 રવળન સુખ અતિશે પામ્યાં, છે કુંવરને કુશળ,
 ગરુડ લીધો ગોવિંદજીએ,^૬ પૂછે સૈન્ય સકળ;
 સંકર્ષણ ને સાત્યકિ જાદવ,^૭ ત્રીજો પ્રહુમન,
 એઠ ત્રણે પાસે બેસાડી, કૃષ્ણે ખેડ્યો ખગળન;
 એક પહોરમાં પખી પોત્યો, સુણી અસુરે પંખ,^૮
 રિપુ-હૃદયને વિદારવાને, શ્યામે પૂર્યો શંખ.

વળજી

શંખ પૂર્યો શ્યામ રામે, ઉઘ્રકયો સહસ્ર-પાણ રે,
 ત્રાસે નાસે લોક પુરના, પડિયું છે બંગાણ રે.

- ૧ બૃ. કા. આદરશું આસન આપીને અર્ધપૂજન કીધું.
૨. જ પ્રીતે પૂજન કીધું; ક બંહુવિધ પૂજન કીધું. ક અતિયિ પૂજન કીધું.
- ૩ બૃ. કા. ઉત્પાત વાત જે તમારા કુંવરને બાણ બાધીને રાજે.
૪. બૃ. કા. આપદા અનિરુદ્ધ વેડે,
૫. ક શ્યામ રામ બેડ તત્પર થયા બૃ. કા. શ્યામ, રામ, કામ થયા તત્પર, જીતવા રામબાણ.
૬. બૃ. કા. ગરુડ ખેડ્યો ગોવિંદજીએ, લીધી સેના...જ પછી ગરુડ ખેડ્યો શ્રીકૃષ્ણજી.
૭. બૃ. કા. સંકર્ષણ ને સાત્યકી સંગાથે
૮. બૃ. કા. ત્રણ બેઠા સાથે બેસાડી, ૯. ૪ અવણે સાંભળી પંખ. આ કડી પછી રા રાવણે મોઢલેલાં પાકાંતરમા નીચેની કડી છે—
 ગરુડ ગત ભણી ખરી, સર્પ સર્વે ભય,
 બંધન છૂટયા બે બાળનાં આબ્યા જદુપતિ રાય.

રતિ અતિ આકંઠ કરે, મળ્યુ વિનતાનું ૧૬,
 રુકિમણી, રોહિણી, રેવતી,^૧ તે સર્વ કરે આકંઠ;
 જાદવ-જોદા કહે માધવને,^૨ શુ બેઠા છો, સ્વામી ?
 એ વહારનો વિવળ ન કાળે,^૩ કુળને લાગે ખામી,
 વસુદેવ કહે સ્વામી રામને, શુ બેઠા છો ભૂપ ?
 કુવરની કેડે, કૃષ્ણજી, શે ન કરો ધાધૂપ ?^૪
 ઉગ્રસેન કહે, આશ્ચર્ય મોડુ, કેમ હરાયો હિદોળો ?
 દેવી દૈત્ય રાક્ષસનું કારણ,^૫ જેપ કરીને ખોગો,
 સાત્યકિ ને શિરામણિ પૂછે, હવે શી કરવી યેર ?
 પુત્ર વિના પરિવાર સૂનો, શુ બેઠા છો યેર ?
 સાચને જાનુનાથ કહે છે, શાને કરીએ શ્રમ ?
 ગોત્રદેવીને ગમતું હશે,^૬ કુવર હયાનું કર્મ.
 અગિયાર વરસ અમે ગોકુળ સેવ્યું, મામાજીને ત્રાસે,
 પ્રદ્યુમ્નને શબરે હાથો તે, આવ્યો સોળમે વર્ગે;
 તેમ અનિરુદ્ધ આવશે, તે સાચવશે કુળદેવી,
 કૃષ્ણે કુટુંબને રોતું રાખ્યું, આશા દીધી એવી,^૮
 પાત્ર માસ એમ વહી ગયા, જાદવ થયા અતિ દુઃખી,
 ગોણિતપુરથી કૃષ્ણસભાર્મા, આવ્યા નારદ ઝાપ્પિ,
 હરિ-આદિ જાદવ થયા જીભા, માન મુનિને દીધુ,

૧ જુ કા દેવકી

૨ જુ કા જાદવ સર્વે કણુ માધવને

૩ જુ કા વાર વિલગ ન કાળિયે, પા વિચાર વારિધિમાં શું જાડ્યા ?

૪ જુ કા સોધ કરો અનિરુદ્ધની, કયા ગયો કુવર અનૂપ ?

૫ વ દેવ દૈત્ય કાનવનુ કારણ

૬ જુ કા મા અર્દાચી બે લીધી નથી, ખીજી પ્રતોમા પણ નથી

૭ જુ કા ગોત્રદેવીને એમજ ગમતું, જા ગોત્રદેવીને ગમતું હશે

૮ ર સોઠની વાત છે એવી.

અતિ આદરણું માન આપ્યું,^૧ પ્રેમે પૂજન કીધું;^૨
સમાચાર પૂછે શ્રીકૃષ્ણજી, નારદ વળતું ભાષે,
હિતપાત-વાત જ એક છે,^૩ બાણ કુંવરને બાંધી રાખે;
ધૃત્વરી ઇચ્છાએ આખા પરણ્યો, સંબંધ એવો સાધ્યો,
એવા અપરાધને માટે,^૪ (એને) બાણાસુરે બાંધ્યો;
વાત સાંભળી વધામણીની, વળડાવ્યાં નિશાણ્ય,
શ્યામ રામ તત્પર થયા,^૫ હવે જીતવો છે બાણ્ય;
સ્વજન સુખ અતિશે પામ્યાં, છે કુંવરને કુશળ,
ગરુડ લીધો ગોવિંદજીએ,^૬ પૂછે સૈન્ય સકળ;
સંકર્ષણ ને સાત્યકિ જાદવ,^૭ ત્રીજો પ્રહુમન,
એટલો પાસે બેસાડી, કૃષ્ણે બેડયો ખગજન;
એક પહોરમાં પંખી પોત્યો, સુણી અસુરે પંખ,^૮
રિપુ-હૃદયને વિદારવાને, શ્યામે પૂયો શંખ.

વળણ

શંખ પૂયો શ્યામ રામે, ઉદ્ધત્યો સદસ-પાણ્ય રે,
ત્રાસે નાસે લોક પુરના, પડિયું છે બંગાણ્ય રે.

- ૧ બ. કા. આદરણું આસન આપીને અર્ધપૂજન કીધું.
૨. જ પ્રીતે પૂજન કીધું; ક બંદુવિધ પૂજન કીધું. પ અતિયિ પૂજન કીધું.
૩. બ. કા. હિતપાત વાત જે તમારા કુંવરને બાણ બાંધીને રાખે.
૪. બ. કા. આપણા અનિરુદ્ધ વેડે,
૫. હ શ્યામ રામ એક તત્પર થયા બ. કા. શ્યામ, રામ, કામ થયા તત્પર, જીતવા રામબાણ્ય.
૬. બ. કા. ગરુડ બેડયો ગોવિંદજીએ, લીધો સેના...જ પછી ગરુડ બેડયો શ્રીકૃષ્ણજી.
૭. બ. કા. સંકર્ષણ ને સાત્યકી સંજાયે.
૮. બ. કા. ત્રણ બેઠા સાથે બેસાડી, દ. વ અવળે સાંભળી પંખ. આ કડી પછી રા રાવળે મેઘલેલો પાકાંતરમાં નીચેની કડી છે—
ગરુડ ગત નણી ખરી, સર્પ સર્વે નય,
બંધન દૃઢયાં બે બાળનાં આળ્યા જડુપતિ રાય.

કડવું ૨૪ મું

શંખ-શબ્દ તણું કારણ, રિપુ-દેહનું વિહારણ,
 કૃષ્ણનું જણ તે બાણને થયું, બાણ પ્રાક્રમ કંઈએ અયું;
 અનિરુદ્ધ કહે, સુણો^૧ નારી, શંખ વાગ્યો, ને આગ્યા હોર,
 છૂટયાં બંધન કારાગૃહ ચંકી,^૨ જાને દળધર ને સાત્યાક;
 બોલે પ્રભુમ્ન મોટે સ્વરે, બાણ-પાણ છેદાશે ખરે,
 જોવિંદ-મતિ ન જાય કળી, જાદવસેના તે આવી મળા;
 મંત્રી કહે, સુણો અસુરનરેશ,^૩ જાદવસેનાએ ચાંપ્યો દેશ,
 અનુચર આગ્યો લઈને વાત, દળ દીસે છે અમંખ્યાત;
 મંત્રીને દ્રાધી લેત-સમરમાય, સૈન્ય તે આપી તે આશાય,^૪
 નાનાવિધ કુંકુભિ મડમડે, સજ્જ થરી વીર વાહન ચડે;^૫

પાખર બખ્તર ધૂધરમાળ, ડચકારે ઘોડા દે દાળ,
 મોરડે મણિ કુમતણાં લટકે, પોતાના પડછાયા દેખી બડકે;^૬
 બક્ષા અસવાર ઉપર ઉટકે, હસતા હય હોડે છે લટકે,
 વાનરિયા વેગે આવે નાર્યતા, છૂટા કચ્છી ને પાણીપંથા;

૧. બૃ. કા. સુણ સુંદરી.

૨. ક, જ છૂટયાં બંધન જાદવ ચંકી.

૩. ૬ મંત્રી કહે, સુણો નરેશ. ૪ દળ જાદવનું સંવાપે દેશ.

૪. ૩ સૈન્ય સજ્જનને આપી આશાય; બૃ. કા. સૈન્ય તત્પરે આપી આશાય.

૫. ૬ અશ્વધારી વીર વાહન ચડે, ૪ અશ્વ લઈ વીર વહવા ચડે.

૬. ક પોતાની છાયા દેખી બડકે.

નોંધ—ઘોડાનું વર્ણન ક્ષેપક લાગે છે પણ anachronism માની
 અત્ર મૂળમાં દાખલ કર્યું છે. જળી તે બીજી પ્રતોમાં પણ છે, એટલે
 પ્રેમાનંદીય દોષું જોઈએ.

૭. બૃ. કા. લટકે, હોડે હય કિંડે ને અટકે.

૮. બૃ. કા. વાહનિયાં.

ઠાખરા, ઠાળા ને ઠલંગી,^૧ કુમુદ, નીલા ને પચરંગી,
પીળા, પોપટિયા, ચંપકવર્ણા, બિજળા, અરણી ને હરણા;
તેલંગી, પવનવેગી ઘોડા, બહુ રથ અનુપમ જોડયા,^૨
સજળ વાદળ જેવા હાથી,^૩ ઉપર બેઠા હિ અકળ-હાથી;
અસવાર ને પાળા અનંત,^૪ ધસે ધીર, ડસે બહુ દંત,^૫
પુગ-પોળે તે સૈન્ય ન માય, હણે જાલવને, ઠહેતા જાય;
ટાળાં ઉપર ટાળાં ધાય, પંખપદારે તે ધરણી ધ્રુવય,
રીસે અંતરમાં ધડધડિયો,^૬ રણ ગય બાણાસુર ચડિયો;
દરા દિશાથી મારજ દંધાય,^૭ કોટિ શંખ તે સાથે પુરાય,
કર ઝાટકયા બાણાસુર મલ્લ, પૃથ્વી યાય જીયલપાયલ;
આવી ગર્જના ડીધી જૂપાળ, ખળભળિયાં સાતે પાતાળ,
બહસોક જઈ પહોંત્યો નાદ, બાણે કીધો કૃષ્ણને સાદ;^૮
આબ્યા અરુડે ચડી ખેપ કરી,^૯ નહિ જવા દઉં પાછા ફરી,
ઉન્મત્ત જાલવ ઉન્મૂખજ, તમે દમ્યો સંસાર સકળ;
ક્ષત્રીકુળમાં લગાડી ખોડ, નહિ જગતમાં તમારી જોડ,^{૧૦}
કુંવારી ઠન્યાને કપટે વરો, ક્ષત્રી ખળનાં કારજ^{૧૧} ઠરો;

૧. ૬ ઠાખરા, ઠાળા ને ઠલંગી, પંખાળા હડણુ રજલગી, ૪ પંખાળા
હડણુ પીળા લંગી; બ. કા. પંખાળા બિડે અખલંગી.

૨. જ, ૪ બહુ રથને અથ જોડયા, ૪ લલા અરવાર જુદે જોડયા.

૩. ક હળ વાદળ સરખા હાથી, ૪ જ્યાં ફળવાદળ સરખા હાથી.

૪. ૬ રથ, પાળા, ને અથ અનંત, ૬ બહુ પાળા અરવાર અનંત.

૫. ૪ ધસે ધીર કરડે મુખદંત, ૬ ધીર ધસે ડસે મુખદંત; બૂ કા.
ધીર ધસે ને કરડે દંત.

૬. બૂ. કા. ૪ હડહડિયો. આ લીટી ક આ છે. બીજી પ્રતોમાં નથી.

૭. જ, ૪ મારજ દશે દિશા પુરાય.

૮. બૂ. કા. શ્રીકૃષ્ણને બાણે કીધો સાદ.

૯. બૂ. કા. ખગારૂદ આબ્યા છે ખપ કરી. ૧૦. બૂ. કા. મા આ લીટી નથી,

૧૧. બૂ. કા. હણણુ.

સધળે વાંકા થઈને પડવરો, દરમાં સાથ થાય^૧ પાધરો,
 ફેફડે ધર્મ કીધુ કુંવરે, લડવા આવ્યા છો ઉપરે;^૨
 તવ હસીને બોલ્યા ભગવાન, અમો લઈ આવ્યા છું જન,^૩
 વિધાતાએ કીધો રે સંજંધ, વર કન્યાના છોડો બંધ;
 બાણાસુરને ચડિયો કાળ, મેંજંધ રાનો રે, ગોવાળ;^૪
 ૪સહુને આપુ રે પહેરામણી, હમણાં મોકલું જમપુર ભણી;
 બાણાસુર એમ બોલ્યો વ્યંજ, કૃષ્ણે સર્જે કીધુ સારંગ,
 કડાઝૂડ કટક બેઠું ચયાં, ઉધાડાં તે આપુધ ગયાં;
 ૫ખાંડાં કર ફેરવે તલ્લવાર, કાઠે સર બાધાથી બહાર,^૫
 તોમર, ત્રિશૂલ ધરિયાં મુશળ, ગાળે હળધર લઈને હળ;^૬
 છાપન કોટિ જાદવ ગડમડયા, દાનવ ઉપર તૂટી પડયા,
 દાનવ માનવ દળ દળાય, દેખી બાણાસુર અકળાય;
 બોલ્યો બાણુ ધરી અભિમાન, કૃષ્ણ, ઉતારું તારુ માન,
 વાધ્યા જાદવ સુર સમાન, બાણે ધરિયું તે શિવનું ધ્યાન;
 અગિયાર કોટિ ગણુ સેનાય, લઈ પધાર્યા શંકરરાય,
 ૭વિધનવિદારણુ ગૌરી ગણેશ, આગળ આવે શ્રીમહેશ;
 ભૂત, પ્રેત, ભેરવ, વેતાળ, સમ જવર લીધા તત્કાળ,^{૧૦}
 ૮ચોસઠ શિકોતરી, બાવન વીર;^{૧૧} કોપી કોષણ પાડે રીડ;
 ૯૨કાઠિણી, શાકિણી સંહારી, એણી ઘેરે આવ્યા ત્રિપુરારિ,

૧. બૃ. કા. પેસે.

૨. ક. શું લડવા આવ્યા તે ઉપરે.

૩. જ અમો લાવ્યા છું જન.

૪. બૃ. કા. એવી આપીશ પેરામણી.

૫. બૃ. કા. નેનં ફેરકે ફેરે તરવાર.

૬. બૃ. કા. જ દંડ જુદાં થયુ તેણી વાર.

૭. ૬ ગાળે રામ કરમાં લઈ હળ

૮. બૃ. કા. અસુર.

૯. આ લીટી બીજી પ્રતોમાં તેમજ બૃ. કા. માં નથી.

૧૦. બૃ. કા. ૬ સપ્તજ્વર વ્યાધિ ને વ્યાળ, ૧૧ દસ જ્વર વિધન કાળ.

૧૧. આ લીટી બીજી પ્રતોમાં નથી; બૃ. કા. માં નથી ૧૨. બૃ. કા. શીકોતરી.

પોઠિયા પર ભેહા શલપાણુ, વ્યાધાંજર ઝોઢયું પરિધાન,^૧
વાગે શિંગ ડમર ને ડાક, ગાંજ્યા હરિહર દધને હાક.

વળણુ

હાક મારી શંકરે, ક્યાં ગયા કેશવ રામ રે ?
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, હરિ હર તણે સંગ્રામ રે.

કડવું રૂપ મું

રામ સામેરી^૨

આવ્યા જુદે તે શંકરરામ, સેવઠની કરવા સદાય,
ભોજો ભોજાનો ભગવાન,^૩ દેખી રીઝયો દૈત્ય^૪ રાજન.

હાળ

રાજન રીઝયો દૈત્યનો,^૫ તે શરણુ શંકરને ગયો,
પાયે લાગી પંચવદનને, સમાચાર સધજો કહ્યો;
પુત્ર ને પ્રણમન તણો, તેણે કૃણ લગાડ્યું લાંછન,
નમાત્ર-પદવી ભોગવી, ચોરી^૬ સેધું ઝોખા-ભવન;
મેં બંધતે અનિરુદ્ધને રાખ્યો, હણતી દયા મુજને આવી,
એવા અપરાધ છિપર આવ્યા, કૃષ્ણ ઠટક ચડાવી;
વાત વિરોધની સાંભરી, શિવે હડાપો બેદ,
નમ્યો નંદવને મંદારો,^૭ શંકરને ચડિયો કોધ;^૮
જુદે તે આવ્યા ભૂત ભૈરવ, પ્રેત બહુ પિશાય,
શાકિણી શિખતરી મેચરી, ભક્ષ ભક્ષ કરતી વાય;

૧. જૂ. ઠા. વૃષભે ચડી આવ્યા બાણનાથ, નંદવ સેનાનો કરવા પાત.

૨. ચ સોરઠી, ફ સામેરી. ૩. મ ટોળાં ભોજાનાં ભયાનક.

૪. જૂ. ઠા. અમુર. ૫. ઠ, જૂ. ઠા. છાનું.

૬. વ નમ્યો નંદવ સેન્યા મંદારો. ૭. ઠ શંકરે દીધો પ્રતિબોધ.

પંચદૂત સાથે પરવયો, ઠાસી તણા ઠેટવાળ, •
 વીર વૈતાળ ને ઠાસલા, આગળ દયો પશુપાળ;^૧
 બાણાસુર બળિભદ્ર સામે, ચંદર ને શ્રીકૃષ્ણ,
 સાત્યકિ ને સ્વામી કાર્તિક, નંદી ને ચામુંડ;^૨
 કૃતવર્મા કોભાંડ સામે, સાંજ ને ધૂમ્રશ્વેચન;
 શાણ્ધિતાક્ષ ને સોમકેતુ, ગણપતિ ને પ્રહુમન;^૩
 રથી સામા રથી આભ્યા, દસ્તી સામા દસ્તી,
 બદવને શ્રીદરિ. હકારે, હર અસુરની વતી;^૪
 ભોગળે ભોગળ પડે ને થાય ગદાના કટકા,^૫
 ગમનમાં જેમ વીજ ચમકે, થાય ખડગના ઝટકા;
 પદ્મિ, ફરસી, પરિધ, બાલા, ભોગળ ને ભીંડીમાળ,
 ઉખાડાં, ખપુવા, ત્રિચળ, ચક્તિ, વઢેવીર વિકરાળ;
 મિરિ તરુવર અરિય ચર્મ, વરસે દાનવ ફુટ,
 સાંજ બાલા મલ્લ ખાઝે,^૬ પડે પાહુ ને મુટ;

૧. બૃ. કા. માં આ કડી નથી, એને બદલે—

• મહાસુભટ બળીઆ પ્રાકભી, દંદ નુર્જનું કરું શું વખાણ !
 ગડગડિયા સાત્યકી અદંદારી, સન્મુખ મૂકે બાણ.

૨. બૃ. કા. નંદી ને ચારુદ્રેષ.

૩. આ પછી એક કડી જ પ્રતમાં વધારે છે, પણ તે એપક લાગે છે—
 ઉત્તરેન ને કુબેર આભ્યા, લક્ષ્મણ ને લક્ષ લાભ,
 ગર્ગાચાર્ય ને શુકાચાર્ય, જે લાણમાં તોડે આભ.

૪. અસુરને શિવ ઉપરતી; બૃ. કા. હણે શિવના ઉપસ્તી.

૫. બૃ. કા. ભોગળે ભોગળ પડે ફરસી, ગુરજના ચમકારા; ક થાય •
 ગદાના કડાકટ.

૬. બૃ. કા. તેમ ખડગતણા ચમકારા; ક થાય ખડગના ઝડકા;
 ય તલવારના થાય ઝટકા.

૭. બૃ. કા. સાંજ લીધી પરિધ બાલાં શર ચક્રથી ચૂર થતાં

૮. આ સાંજ બાલા મલ્લ મુર્છ કરે, પડે મલ્લ કેરી પૃષ્ઠ,
 જ સાંજ બાલા મલ્લ વાગે, પડે પાહુ ને મુટ.

પ્રમળ માયા આમુરી, તેણે યર્ષ રહ્યો અંધકાર,
 ૧ બહુ વીર વાહન ચક્રચૂર ચર્ચા, વહે શોણિતની ધાર;
 અરિથ ચર્મ ને મેદ કર્મ, બદલ દૈત્ય દળાય,
 ધર્મ ચૂકી, મામ મૂકી,^૨ કાયર પુરુષ પળાય;
 શોણિતની ત્યાં સરિતા વહે, બયાનક દીસે ભોમ,
 પમપ્રહારે રુધિર બેડે, સત્રજ થયો છે બ્યોમ !^૩
 કુતૂહળ દેખી દેવ કંપ્યા, હવેા હાહાકાર,
 બળિભદ્ર ને બાણાસુર વડે,^૪ કેમ સહે ભૂમિ ભાર !
 નયણે દેખી નવ શકે, તે સ્થામ રુધિર પ્રવાહ,^૫
 જોમણીનું બક્ષ ચાલ્યું, સુખી સિયાણા યાય;
 વ્યાધ વણિયર ભૂત ભેરવ, સિવસેનાની વૃત્ત્ય,
 સંતોષ પામી શાકિણી, કસ્તૂર કરતી નૃત્ય;
 ૧ કોઈ કાયર ચક્રને નાહા, આશ્ચર્યે ઓસરિયા,
 શરા વઢિયા શર પ્રખ્યાતે, આવી આસરાએ વરિયા;
 ઓખા અનિરુદ્ધ કારણે, રાજાયા રાણા રાય;
 ૭ ધર દારા સુત રહ્યાં અળખાં, સ્વર્ગે ચાલ્યા ગય;

૧. જ. કા. શર ચક્રે ચૂર ચાતા. આ બે લીટીની પહેલાં જ. કા. માં બે લીટીઓ વધારાની છે—સરખા ને મહા સુમટ બળીઆ, થયો રણસંહાર, હરત ચરણ ને અવણ નાસિહા, છેડે થાય હાંહાકાર.
૨. ૬ રણ ઊડી મામ મૂકી. ૬ કર્મ ઊડી મામ મૂકી.
૩. જ. કા. જ શું સાચર યારો બ્યોમ ? ૬ શું બ્યાકુળ ચારો બ્યોમ ! ૬ સૂરજ દંડાણી બ્યોમ. ૬ શું અચુદ્ધ ચારો બ્યોમ. ૪. જ. કા. જળમંત બુજગે હવે, જ બળ ધરી બુજ થાય મૂકે. ૫. ૬ ચાલ્યો શોણિતનો પ્રવાહ. ૬. અહીંથી બે લીટીઓ જ. કા. માં તથા બે પ્રતોમાં નથી.
૭. આ લીટી જ. કા. માં નથી. ૬ માં—

કૃષ્ણ વહારે જોઈને, શું વડો છે ભય આણી !

તે દેખી હાકણ નદી, કોણે ચડયા શલ્યાભી,

સરખાવો વળણ સાથે—સટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, રાક લાગી દરિયાની.

કુસુમશ્યામો પોહતા તે, રુધિરમાં તણાય;
 સાગરશું સંગમ હવે, શોણિત-સરિતા વહી,
 અરિય ચર્મની મેદની, બે પાજો બંધાઈ રહી;
 માતંગ અંગ-મસ્તક વિહોણા, શું ગ્રાહ છે વિકરાળ !
 કુંભસ્થળ શું કાયલા, શીશ-કેશ શેવાળ !
 નરકર શું ભુજંગ બાસે, મુખકમળ શું કમળ !
 નેત્ર મચ્છ, મુમટ બગલાં, નરનાભિ તે વમળ;
 રૂંદુભિ તણાયાં, રથ ભાગ્યા, શોભીતાં વહાણ !
 નીરખીને આ દારુણ નદી, કાપે ચડ્યા શલપાણ.

વળણ

શલપાણિજી સુંદિયા, વૃષભ હાંક્યો બુધર બણી,
 વિપ્ર ગ્રેમાનંદ કહે કથા, રાડ લાગી હરિં હર તણી.

કડવું રડું સું

રાજ સોરઠી

ધાધ^૧ આળ્યા સંકર સંગ્રામે, ધર્મ ચક્ર યસુદર્શન સ્થામે,
 બાળે-ગરુડે તે હેલ છળીસો, હાંક્યો પોઠિયો હરે હડીસો;
 હરિએ ચક્ર ચડાવ્યું ચાક, શિવે સામું કીધું પિનાક,^૨
 આવી અડિયા બે ભગવાન, થયો મંસાર આંદોલમાન;
 વાગી હરિ હર તણી ત્યાં હાક, પુરમાં રાધ્યા રહ્યા છે પાક,
 ભૂલી વિધાત્રી લખે તે લેખ, મૂળે ધરણી ને સળક્યો શેષ;

૧. જ. કા. પ્રવાહે તણાયા રથ નતા.

૨. જ. કા. ભટ—હવે કહું રાડ હરિહરતણી. ૩. વિપ્ર ગ્રેમાનંદ એમ કહે,
 કહું રાડ હરિહરતણી; ૪. હવે રાડ ભુજંગ

૩. જ. કા. સંકર આળ્યા છે સંગ્રામે. ૪. જ. કા. ધર્મ ચાપ તે સુંદર સ્થામે.

૫. જ. કા. મૂક્યું રાંકરે પિનાક. ૬. જ. કા. ચળ્યા વિધાત્રીના લેખ.

ફૂટયું આકાશ, તૂટ્યાં અગ્નિ, પડ્યા ગર્ભવતીના ગમ,
કરી ચાપ તે મંડલાકાર, શિવે બાણ મૂક્યાં છે બાર;
તે પૂઠે મૂક્યાં પંચવીર, છેલ્લાં આવતાં શ્રીજગદીશ,
સાત સહસ્ર, લક્ષ્મી ને કોટ, વરસે બાણ તે કોટાકોટ;^૧
વાળ્યો જલ્દવનો મંહાર, પ્રગટ્યો દેવમાં હાહાકાર,^૨
કૂબળે મૂક્યું મોહાસ બાણ, મૂછો પામ્યા તે પિનાકપાણ;^૩
કીધું પોદિયા ઉપર શયન, ધાયો બાણાસુર ગજન,
આબ્યા શુક્રાચાર્ય જ સાર, ટાળવા શિવજીનો વિકાર,^૪
બાણે કીધી છે બહુ વાન, કીધી ગણપતિને માન;
ધાયા દૈત્ય તે જનના દૂત, તૂટી પડ્યા તે ભેરવ જૂત,^૫
જુદ પ્રબળ કર્ણ રણછોડ, આવી અસુરની કન્યા કોડ;
આસુરી માયા કરતી નાર, કોઈ નથી કિ ઉરજ-ભાર,^૬
કોઈની આંખ જ ઉગ્ર કપોલ, કોઈનું મુખ તે મોટી પોળ;
કોઈનાં મસ્તક ગિરિ સમાન, કોઈનાં શૂભિએ ભરાએ કાન,

૧. ફૂટયું આકાશને તૂટ્યાં અગ્નિ જે સખે તૂટ્યા આકાશનાં અગ્નિ.

૨. જી. કા. રાત.

૩. જી. કા. વરસે બાણ તે કોટાકોટ.

નોંધ:—આ લીટી પછી જી. કા. માં રાક્ષસી-રાક્ષસીવાળી ૧૪ લીટી છે. એ પછી પાઠભેદથી “પ્રગટ્યો મહાદેવને વળી બાર, વાળ્યો જલ્દવનો મંહાર” એમ આ પછીની લીટી અપાયા પછી બીજી ૯ લીટી વધુ છે.

૪. જ પ્રગટ્યો મહાદેવનો પરિવાર. જે પ્રગટ્યો શંભુજીનો બાર

૫. વ, ક મોહ પામ્યા પિનાકપાણ. ૬. જી. કા. સામળ પરીક્ષિત રાજન.

નોંધ:—આ પછીની ચાર લીટી જી. કા. માં નથી, પણ પછીની રાક્ષસી-રાક્ષસીવાળી લીટીઓનાં કોઈક કોઈક ચરણ પાદટીપ કે માં જણાવેલી પેલી ૧૪ લીટીમાં મળી આવે છે. અહીંથી બાકીનું કાવ્ય જી. કા. માં પ્રાયઃ જુદું છે. જુઓ પરિશિષ્ટ ૧-૫ ૯૪ થી ૧૧૮. બેરાક કયાક કયાંક કોઈ કોઈ પંક્તિ કે કડી મળતી આવે છે

૭. વ મૃતસંજવનીએ ટાળ્યો વિકાર.

૮. ઝ ભડ કોટિક ભેરવ જૂત.

૯. વ કોઈ સામની પીડાય ઉરજ ભાર; ક કેટલીક મારતી ઉરજ ભાર.

૧વાનતા વારુણીમાં ઘણ મગન, વસ્ત્રવિહોણી ફરે નગન;
 ગ્રહી, બમાવે જોઈ મગન, જાદવ સૈન્યા કીધી ભગન,^૧
 હરખી શાકિણી કાકિણી સર્વ, આજ આખું ઉગાળીનું પર્વ;
 ભૂડી મામા, વરુઓ વર્ણ, ચુડેલ ચાલે અવળે ચરણ,
 વરસે શોણિત શિલા ને સર્પ, કાખ્યા સ્થામ રામ કંદર્પ;
 કૃષ્ણે આખ કીધી ધણી વક્ર, મૂક્યું કોપ કરીને ચક્ર,^૨
 છેઘાં કાકિણી શાકિણીનાં શીશ, ગંડા નાસે પાડે ચીસ;
 છેઘાં શ્રવણ નાસિકા ને નેણ, ત્યાં તો જીડી રુધિરની ઝેણ,
 'કાઈ'ને બાલા વાગ્યા ભય, કાઈનાં નાક કપાયાં ટય;
 છેઘાં કવચ ને બાલા છેક, નાહા અસુર મૂકીને ટેક,^૪
 ગાળ્યો બાણાસુર તે ઉન્નત, ધનુષ ધરિયાં છે પંચશત;
 વરસે બાણ તે દાનવ દક્ષ,^૫ શત સદસ આયુધ ને લક્ષ,
 નાડી સૈન્યા સહુ ભડભડાટ, હસ્તી પાડે છે ચુચુવાટ;
 ૧૫ડ્યો જાદવ-જોધર્મા ભગ, આકર્ષ્યું સ્થામે સારંગ,
 કૃષ્ણે છેઘાં ધગ ને દંડ, કીધો રચ - તે શતખંડ;
 છેઘું છત્ર એક અનોપ, કાખ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ,
 બાણાસુર કહે કરી કોપ, હવે ન જાય જીવતા ગોપ,^૭
 ચતુર્ભુજે કીધી ચોપ, માયા મૂકી થયા અલોપ,
 સોદયા સ્થામ રામ સર્જી ઘણ, ગાળે બાણ તે ઠકડધન,^૮
 પ્રગટી માયા તેણીવાર,^૯ મત્રે નિવારી તે મોરાર,^{૧૦}
 વરસે ગિરિ તરુવર ધાર, જાદવ સૈન્યા ખાધી હાગ;

૧. આ વર્ણન જૂ. કા. મા સરખાવવા જેવું છે ૨ ય જાદવ સૈન્યા કીધી ભગન.

૩. ય મૂક્યું પૂરણ કોષે ચક્ર, જ ચતુર્ભુજે મૂક્યું ચક્ર.

૪ ય અસ્વારે મૂક્યો ટેક ૫ ક દેવ્ય કારણ વરસેરે દુ.ખ.

૬. અર્ધાંધી ૪ લીટી જૂ. કા. મા પાઠાવરથી છટી હવાઈ છે

૭ ઇ જીવતો ન જાય ગોપ. ૮ ય સાદ્યો બાણ ખાડું કરી ધન.

૯. ક અસુરે માયા કીધી વિભિર. ૧૦ ઈ તત્ક્ષણ તે ઉદી મોરાર

ક્રીડા વાહન વિહોણા વીર, ઝતિભંગ તે સર્વ શરીર,
 હજારે મૂકી હવે મામ, ૨ દારુણ દેવ તણો સંગ્રામ; ૩
 ભદ્રવનું દેખી કષ્ટ, કૃષ્ણે કોપી કોધની દષ્ટ,
 દિવ્યાસ્ત્ર મૂક્યું છે બાણ, છેદી માયા પુરુષ પુરાણ;
 ક્રીડાં મુગટ વિહોણાં શીશ, લીધું ચક્ર તે શ્રીજગદીશ,
 છેદવા માંડયા ન્યારે હાથ, આવી બાણાસુરની માતઃ
 કાળા કોટરા એવું છે નામ, દેખી નગ્ન ને લાલ્યા શ્યામ,
 નવ મૂક્યું તે સુદર્શન, નાશી છૂટયો તે બાણ રાજન;
 ચક્ર ચડાવ્યું બીજવાર, ૪ હવે દેવોમાં હાહાકાર,
 નાઠી કોટરા પાડી ચીસ, હવે હાથ હણે જગદીશ;
 અકળાવ્યો બાણ રાજન, આવી પડિયું તે સુદર્શન,
 જેમ છેદે કા વડની ડાળ, તેમ કર કાપ્યા તત્કાળ;
 પછી રાખ્યા છે જીજ ચાર, બાણ પૃથ્વી પડયો મોઝાર.

વળણ ૫

બાણાસુર પૃથ્વી પડયો, પીડા પામ્યો પંડ રે,
 સદાશિવ કોપે ચડયા, ૧ ત્યારે બળભણ્યું બ્રહ્માંડ રે.

કડવું ૨૭ મું

રાજ માદુ

ધણું કોખા દેવ ડુંદ-માલી, અકળાવ્યા શીવનમાલી,
 મૂક્યો પિત્તભર મહાદેવ, હરિએ જવર પ્રમટ્તો તત્પ્રેવ;

૧. આ બે પંક્તિ બૃ. કા. માં છે પણ એ બેની વચ્ચે આ પછીની
 “ક્રીડા મુગટ વિહોણા”-વચ્ચે ૪ લીટી બીજી લીટીઓ સાથે છે.
૨. ૧ હરિ હજારે મૂક્યો મામ. ૩. ૧ દારુણ દેવ તણો સંગ્રામ.
૪. ૧ મૂક્યું ચક્ર તે બીજવાર, ૨ ચક્ર ચડાવ્યું બીજ વાર.
૫. આ વળણ સાથે આ કડવું બ્રહ્મજેસદ્ આપે છે, ન્યારે બૃ. કા. ના
 કડવાના અત્તભાગ સાથે આ જ વળણ છે, અને તે બ્રહ્મજેસદ્ નથી.
૬. બૃ. કા. ત્યારે કાપ્યા ચોદ બ્રહ્માંડ, રે, ૧ તેને ગાળડ બ્રહ્માંડ રે.
 જ હડાડ બ્રહ્માંડ રે. નોંધ:—આ પછી બૃ. કા. માં પ્રાય હુડ છે.

વાતજ્વર તેહનું નામ, પિત્તજ્વરશુ કીધો સંગ્રામ,
 તરિયો મૂક્યો તે ત્રિપુરારિ, એકાંતરિયો મૂક્યો દેવ મોરારિ;
 શિવે ટાલિયો તાવ હકાયો, કાળજ્વર શ્રીકૃષ્ણે વકાયો,
 જૂતજ્વર મૂક્યો ઉમયાનાથ, એમ જ્વર પ્રગટ્યા છે સાત;
 ઝોખાદરણ સાબજે ધરી ભાવ,^૧ તેના જીરણ જાયે તાવ,
 શુક્રદેવ કહે, સુણો રાય, હરિ હર તણો મહિમાય;
 મહાદેવ અગ્નિ હિમજલે, વિઠ્ઠલો વરસાદ વરસાવે,
 થયો ક્રોધ તે રૂપ કપાળા, કામકામથી સર્જિ પ્રજાળા;
 હરિ હર બંન્ધો હડે ભરાયા, ત્યાં તો બ્રહ્માજી વહારે^૨ ધાયા,
 આવી જોગ્યા બંન્ધોને હાય,^૩ તમે જુદા મૂકો, દીનનાથ;
 રત્નતિ કરીને સામા રહી, કમળાકંથે વારતા કહી,^૪
 નમુ મંઆધર પશુપાળ, નમુ ગિરિધર દેવ દયાળ;
 નમુ જટાધર ભરમભાર, નમુ મોરપિંચા ધરનાર,
 નમુ દેવદુઃખ ધરનાર,^૫ નમુ જગત-જીવણુદાર;
 નમુ જટાધર ભરમભાર, નમુ ભસ્તક મુચ્છ ધરનાર,^૬
 નમુ નીલકંઠ દુહમાળ, નમુ ગુણધર ગોવાળ;
 નમુ ઉમિયાવર જોગેશ,^૭ નમુ શ્રીધર શ્રીહૃષીકેશ,
 નમુ શંકર બ્રહ્મકપાલી, નમુ શ્રીકૃષ્ણ શંખધારી;^૮
 નમુ ત્રિવદન ત્રિપુરદામ, નમુ ભક્તવત્સલ શૂધર નામ,
 નમુ સદાશિવ શિવ હિપાસી, નમુ વિઠ્ઠલવર વનવાસી;

૧. ઐ ઝોખાદરણ સુણે કરી ભાવ.

૨. ય જ દેવ વિદેશી વારે ધાયા.

૩. ॥ બેહુ મધ્યે આવી જોડયા હાય.

૪. એ બ્રહ્માજી વારતા કહી. ય કમળાસને વારતા કહી.

૫. ક નમુ દુહને દીધો માર, ઐ નમુ ગદાધર ગોપાળ.

૬. ય નમુ ભસ્તક મુચ્છ ધરનાર. ૭. ક નમુ કમરધર મહેરા.

૮. ઐ નમુ શ્રીકૃષ્ણ શંખ કરુણાવળી.

નમું દાવાનલ પર્જન્ય, નમું કુંકુભિનાદ મર્જન,
 નમું પિનાક-ત્રિશલપાણિ, નમું સારંગધર પુરુષપુરાણી;
 નમું વૃષભ જેનું વાહન, નમું કૃષ્ણદેવ પાવન,
 તમે જગતના પિતા કહાવો, કાં છતવાને મૃત્યુ અપાવો;^૧
 દીન વચન ઘઘાએ બાખ્યાં, શિવ કૃષ્ણે આયુધ નાખ્યાં,
 હેતે હરિ હર બંન્ધો ભેટાડ્યા, પડ્યા ભેદ સર્વે છટાડ્યા;
 બાણુ શ્રીકૃષ્ણ-ચરણુ નમિયો, મંતાપ તેનો સહુ સમિયો,^૨
 પછી જ્વર પ્રગટ્યા જે સાત, ઘઘાને કહે છે વાત;^૩
 હવે અમે તે ક્યાં જઈ રહું, તમ વિના કોને કુઃખ કહું ?^૪
 ચતુર્મુખ બોધ્યા મુખ વાણી, તમે રહો પૃથ્વીને જાણી;^૫
 અધર્મ કરે જે નરનાર, પશુ વનસ્પતિ તણા જે કાળ,
 ત્યાં તમારો નિવાસ, એમ જ્વરની પૂરી આશ;^૬
 ઓખાહરણ સાંભળે સંતોષ, જ્વર જનને ન પ્રમટે દોષ,
 જે સાંભળે ધરીને ભાવ, તેના જાણે સાતે તાવ;^૭
 એવું કહી હવા અંતર્ધાન, સંતોખા શ્રીભગવાન,^૮
 અનિરુદ્ધ શ્રીકૃષ્ણને મળિયો, છૂટ્યાં બંધન, વિભ્રમ ટળિયો;
 નાણું મોકલે બાણાસુર રાખ, વરકન્યાને પીડી ચોળાય,
 વર ઘોડે ચડ્યો, ગીત ગાય, અનિરુદ્ધ આગ્યો માલ્યરામાય,
 શુકજી કહે, પરીક્ષિત રાજન, બાણાસુર આપે છે કન્યાદાન.

૧. 'ક' સર્વ લોકને સુખ ઓપાવે. 'ક' કાં પ્રભને મૃત્યુ ઊપાવે.
૨. 'બ' પ્રાણુ ઉદ્ધાનો શોકજ સમીઓ.
૩. 'ક' જઈ વિધિને પૂછે વાત.
૪. 'ચ' સ્વામી અમને સ્થાનક દીજે, આપે યાનક ત્યાં રહીજે.
૫. 'ક' ચતુરાનન કહે જી વાણી, તમે પૃથ્વીમાં રે'જે જાણી.
૬. 'ક', 'ક' અર્ધા મોટા ને અર્ધા બાળ, અર્ધ પશુને અર્ધ પંખાલ,
- ભાણુસને મસ્તક ચઢાને, હંચ દસ્તીની આગળ વડાને;
- તદાં તાવ વસો જઈ વાસ, તવ જ્વરની પદોચી આસ.
૭. 'ક' ત્યાં તમે ના રહેયો તાવ. ૮. 'જી' કૃષ્ણને કોટિ દીધાં માન.

કહવું ૨૮ મું

રાગ દેશાખ

સુમે વર્તે તે સાવધાન, અસુરપત્ની કરે છે ગાન,
 મર્ગાર્થ મોટા મુન, લાગી વેદવિચક્ષણ ધૂન;
 શુક્રાર્થ આચાર્ય ઋષિ, ધૃત તલ જવ અમિ મૂકી,
 હાથ સરુઓ અને રવાડા થાય, પાસે બેઠો બાણાસુર રાય;
 તાર્હા આડું અંતરપટ તાણી, ઝોખા માર્હારામાં આણી,
 અનિરુદ્ધ આગળ બેસાડે, મુખ આગળ દુઃખ વિસારે;
 હાથેવાળો સાલો છે પાણુ, વરકન્યા મુંદર મુગલુ,
 આડાં અંતરપટ અળગાં લીધા, કન્યા છાંટણે તંબોલ કીધા;
 પહેલું મંગળ તે વરતાય, વરકન્યાને ફેરા ફરાય,
 બેરીના શબ્દ અનુપમ થાય, ગીત માનિની મંગળ ગાય;
 ધેનુ આપી સહસ્ત દ્વઝણી, સહસ્ત દારી આપી વિચક્ષણી;
 ખીનું મંગળ તે વરતાય, ત્રણ સહસ્ત રથ શ્રીહાર,
 ત્રીનું મંગળ તે વરતાય, આખ્યા ચૌદ સહસ્ત તોખાર;
 આખ્યા આયુધ સેવકજન, સોનું રૂપું સાત મથુ ધાન,
 ચોથું મંગળ તે વરતાય, આપી સાતસો અનુપમ ગાય;
 પહેરામણી આપી કીધા નમસ્કાર, આપી દિનને દક્ષણા સાર,^૧
 એમ વર્ત્યો મંગળ ચાર, અશુર-પત્ની પીરસે છે કંસાર;
 હસી હસી આરોગે સીબરચાર, મન આનંદનો નહિ પાર,
 તાર્હા દારીજત ગીતો ગાય, જમાત્રને હસવું થાય,
 જમો જમો કંસાર, જમાઇ, કીધી વડવા જેવી કમાઈ;
 ઠાઠાયા પેઠો ધર ખંખોળા, તમે છેતરી ઝોખાખાઇ બોળા,
 તારા કુણુ પિતા, કુણુ માત ? શું કરીએ ? બૂલી વિધાત;^૨
 દાનવ માનવ જેતો ખામી, નીચ બેંચની કન્યા પામી.

૧. જ એમ બીજી ત્રીજી પ્રદક્ષિણા સાર. ૨. ક શું કરીએ બૂલી વિધાત.

શાગ ફેર

છોરા ઘી પી રે ઘી પી, તારું ચરીર^૧ થાય કાંઈ માતું રે,
તારે ઘેર ક્યાંથી ફુગાણું રે, રખે સાસરિયાં વિના થાય વહાણું રે;
એમ ગીત આય છે વરણી રે, વરઠ-ન્યા ગિઠ્યાં પરણી રે,
આર સુવાસણુ આવી વધાવે રે, એમ અખંડ એવાતણુ ભાવે રે;
વળી વિમ્બને આપે દાન રે, ઝલિ સંતોષી દીર્ઘાં માન રે,
રાય બાણામુર સાગ્યો પાય રે, વિઠ્ઠલને આપી વિદાય રે.

વળણુ

વિદાય આપી કૃષ્ણને, પ્રણિપત વિવિધ કરી,
માતા વળાવે જોખાખાઈને, શિખામણુ દે છે ફરી ફરી.^૨

કડવું રદ મું^૩

શાગ ધનાઢી

પુત્રી પધારો રે, સોભાગણી સાસરે રે,
ભાગ્ય તારાની દુસના કૃષ્ણ કરે રે ?
અમે અપરાધી અવશ્યુ-ભર્યા રે,
અમે તમને બહુ કૃષ્ણિયાં કર્યા રે.

દાળ

કૃષ્ણિયાં કીર્ધા, દીકરી, મરણુ લગી નદિ વીસરે રે,
માતાપિતા શત્રુ થયા, મનની ખટક કેમ વીમરે રે,
બાહ, બાપે બંધન બાંધિયાં,^૪ દોષિયાં વેઠ્યાં, દીકરી,
મોટું ઘર વર પામિયાં, તે તું તારે કમે^૫ કરી;
— જલવકુળ વસુદેવજી, દેવકી ને શકિષ્ટી,
બળિબદ્ધ, સાત્યકિ, પ્રહુમ્ન, શ્રીકૃષ્ણ ત્રિભુવનધણી;

૧. જ તારું મુખ મનોહર માતું રે. ૨. એ શીખામણુ દેડ સાંજન દીકરી.

૩. નોંધ:—આ કડવું જુ. દા. ના પંખા કડવાથી થોડા પાકમેદે ખૂબ મળતું છે.

૪. એ બાહ ! બાપે મને બંધન રાખી.

રુકિમણી ને સસભાભા, જાણુવતી ને રેવતી,
 ગમે દીકરી, આજસ કરતી, ચરણ તેના સેવતી;
 ઉમ્ર પુણ્યે, ઝોખાગાઘ પામી અનિરુદ્ધ નાથને,
 એ સુખ આગળ દુખ વીસરશે, ને જોખમ જાણના હાથને,
 શી શિખામણુ દઉં, દીકરી, અમારી લાજ વધારને,
 પ્રોતે પતિ આજ્ઞા આપે તો,^૧ પિયર બણી પધારને,
 સસરા નેહની લાજ કાઢને, નવ બોલીએ જીએ સ્વરે,
 આવુ ઝોઢીને દોડીએ, દષ્ટિ રાખીએ બોમ ઉપરે,
 રૂડી જૂડી વાત વીસરી, સાબળાને વિચારીએ,
 ઉધાડા કેશ ના મેલીએ, ધણું ઝીણું વસ્ત્ર ના પહેરીએ,
 માથ વિના કે પ્રુરુષ સાથે,^૨ જાન, જોઈ ન ફીજીએ,
 સાસુ સસરા રોસ કરે તો, સામે ઉત્તર ન દીજીએ,^૩
 પરાયે ઘેર જમીએ નહિ, નહિ જોમીએ અરુપરુ,
 પૂછયા પછી ઉત્તર દીને, જથારથ બોલીએ ખરુ;
 દાસી માણસનો સંગ ન કરીએ, પિયરને ન વખાણીએ,
 અનત અવગુણુ હોય સાસુતણુ,^૪ સ્વામી મુખ ન આણીએ,
 મોટે સાદે હસીએ નહિ,^૫ કામ સાથે તાલી ન દીજીએ,
 જીભા રહી ઉવાડે માથે, મારી પુત્રી, પાણી ન પીજીએ,
 ભરથાર પહેલુ જમીએ નહિ, ઉચિષ્ટ જમીએ નાથનું,
 'તું'કારીએ નહિ સેવક સાદે, માન રાખીએ સહુ સાથનું,
 દિવસે ના મૂંઝીએ, દીકરી, વચન પ્રજુજના પાળીએ,
 સાસુ સસરા સાદ કરે તો,^૬ જી જી કહી ઉત્તર વાળીએ,

૧ ક પ્રેમે પિયુ આજ્ઞા આપે તો ૨ જે સાર્થ સમાન કોઈ પુરુષ સાથે

૩ જ વળતો ઉત્તર ન દીજીએ ક પૂછયા પછી ઉત્તર દીજીએ.

અ ઉતાવળો ઉત્તર ન દીજીએ

૪ જ લાખ દુખ હોય શરાર પક્ષનું ૫ ક મોટે સાદે બોલીએ નહિ

૬ જે સાદ કરે સાસુ નેહાણી જથારે.

એમ ઝોખાને વિદાય આપી, વત્યો જયજયકાર,
 શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યો દારકા, પરણાવી કુમાર;
 ઝોખાહરણ અતિ અનુપમ, તોપ ત્રણે જય,^૧
 શ્રોતા થઇને સાંભળે, તેને વૈકુંઠપ્રાપ્તિ થાય;
 ગોવિંદચરણે ત્રંચ સમર્પ્યો, ગુરુને નામું શીશ,
 ઝોખાહરણ જે ભાવે સાંભળે, તેને કૃપા કરે જગદીશ;
 આગણુત્રીસ ઠડવાં એનાં છે, પદસંખ્યા કાઢી નથી,
 સુણે ભણે ને અનુભવે, તેની પીડા જય સર્વથી;
 વીરક્ષેત્ર મધ્યે વાસ વાડીમાં, વિમ્બ ચતુર્વંશી જાત,
 પ્રેમાનંદ આનંદે કહે, જય જય વૈકુંઠનાથ.

-
૧. જ ઝોખાહરણ જે સાંભળે તેના તાવ સાતે જય,
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, સન્મુખ શ્રી જદુરાય;
 ઝોખાહરણ તણી કથા, કવિતા કહે કર્ણેડ,
 શ્રોતાજન જવણે મુળી જાણે શ્રીરણુછાડ.
 ૫. હરિજન કહે હરિદાસ, નિર્મળ થાય અંગ,
 પ્રેમાનંદ કહે પરમેશ્વરને, કૃપા કરે સારંગ.

પરિશિષ્ટ ૧

નોંધ:—મૂળ ૨૯ ઠડવાંના ઓખાદરણમાં કયાં કયાં ઉમેરા
યછે બૃહત્કાવ્યદોહનવાણું પઠ ઠડવાનું ઓખાદરણ થયું છે એ સરળ-
તાથી પકડી શકાય એ માટે આ પરિશિષ્ટમાં એવા ઉમેરાની
આગળ ઉપર-નીચે આંકડા મૂક્યા છે. ઉપરનો આંકડો ૨૯ ઠડવાંના
આ પૂર્વે છપાયેલા કાવ્યનાં પાનાં જતાવે છે અને નીચેનો આંકડો
૨૯ લીટી પછી એ ઉમેરા આવે છે એ જતાવે છે.

બૃહત્કાવ્યદોહનમાં છાંયેલા પરન્તુ ઓમજ્જ્વીરીસ ઠડવાંના
ઓખાદરણમાં નહિ આપેલા લાગ

મૂળના ૧ લા ઠડવાની ૧ લી કડીને સ્થાને બૃ. કા. માં
નીચેની ૪ લીટી છે; બૃ. કા. માં રાગ “સામગ્રી” છે.
શ્રી ગુરુગોવિંદને ચરણે લાગું જી, ગણપતિ શારદા વાણી માયું જી,
અંતર્ગતમાં ઇચ્છા છે ધણી જી, ભાવે ભાણું કથા દરિ તણી જી;
જે સાંભળતાં સુખ થાયે જી, મનની તે ચિંતા જાયે જી;
અતુલ શ્લોક જેને માને જી, તેના ગુણ શું લખીએ પાને જી.

ઠડવું ૨ જી

હું તેણે શુભાર્થને પૂછિયું, લાગી ગુરુને પાય,
કહો ગુરુજી, તપ ક્યાંનો, શુદ્ધ મને ઉપાય;
શુક બોલ્યા હેત કરીને, સુણ, બાણાસુર રાગન,
સર્વ યજ્ઞી ઉત્તમ ઉપાસન, કહું પરમનિધાન;
મંગાતો જઈ તપ કરો, ઉપાસો મહાદેવ,
બોળો શંભુ પ્રસન્ન થઈ, વર આપશે તતખેવ;
શુકનાં વાયક સાંભળ્યાં, થયો બાણુ-મન ઉદ્ભાસ,
તપ કરવાને ચાલિયો, મન ધરીને વિશ્વાસ;

દૈવ નેત્ર ઉઘાડીને નીરખિયું, ત્યારે દીદા શંકર જાણુ,
ધરી દશીને ચરણે લાગ્યો, સ્તુતિ કરી નિરવાણુ.

૬૬ કંડવું ૩ છું (મૂળના કંડવા રજા પછી)

રાજ ચમન-કંઠયાણુ

આંબ્યા આંબ્યા ઉમથા સહિત મહાદેવ, દીગી દીગી અસુર તણી ધણી સેવ;
 નયણે નીરખ્યો અસુરનો દેહ, દીકો સુધાં કાઢવત તેડ. ૧
 તેને લાગી શંભુજી તાળી, બાણાસુર બેઠો આસન દંઠ વાળી;
 એવાં એવાં તપનો માંઓ અમ્યાસ, માથા ઉપર ફૂટી નીકળ્યાં ધાસ. ૨
 એના તપનો નહિ આંબ્યો પાર, એમ વર્ષ ગર્વા છે એક હગ્ગર;
 એવું તપ જોધને બોલ્યા ત્રિપુરાસિ, તમે સાંભળો, પાર્વતી નારી. ૩
 એને તપે ત્રેલોક બધુ ડોકે, બાણાસુર તો બોલાવ્યો નવ બોલે;
 તમે કહો તો એને વર આપુ, ને હું સત્ય વચન કરી યાપુ. ૪
 વળતાં બોલ્યા પાર્વતી રાણી, એવા કુણને નાપો, ચલપાણિ;
 દૂધ પાઇને ઉછેરો છે સાપ, તેથી તમે પામગો મહામતાપ. ૫
 પહેલાં તમે ભગ્નાગદ વરદાન દીધુ, વરદાન પામ્યો કાગ્ગ એનું સીધુ;
 વરદાન ગવણાદિકને આપ્યાં, તેણે કુણે જનકીનાથ સંતાપ્યા. ૬
 તે માટે ઝાઝું શુ તમને કહીએ? હાં રે એવા કુણથી વેગળા ગ્હીએ;
 પછે તમને શી શિખામણુ દીને? બોળા શંભુ, રૂંડું જાણો તેમ કીને. ૭
 જાઓ નારી, પાનીએ શુદ્ધિ તમારી, વરદાન આપતાં ન રાખીએ વારી.
 એવું કહીને બોલ્યા તે બોળેનાથ, દીધો બાણાસુરને શિર હાથ. ૮
 ઊઠ, ઊઠ, પુત્ર! તું વર માગ્ય, તું તો સમાધિ તજીને જગ્ય.
 વાણી શંભુની સુણીને જગ્યો, તેણે શિવજી પાસે વર માગ્યો: ૯
 સ્વામી, મને સદસ હાથ જ આપો, મુજને પુત્ર કરીને યાપો;
 એક એક હગ્ગત એવો કીને, હસ્તી સદસ તણું બળ દીને. ૧૦
 અસ્તુ અસ્તુ કહીને શિવે વર આપ્યો, તેને તો પુત્ર કરીને યાપ્યો;
 વગ્દાન લઇને દાનવ ઘેર આવ્યો, તેને ગ્રધા નગર-ઘોકે રે વધાવ્યો. ૧૧

વળણુ

વધાવ્યો ત્યાં લોક સર્વે, આનંદ ધણો મન યાપ રે,
 આવી રાજ બેઠો બાણાસુર, તેને ઊલટ અંગ ન માપ રે. ૧૨

(મૂળના કડવા ડાઘની પહેલી ૪ લીટીને બદલે પાઠાંતર)

કડવું ૪ થું

રાગ કેદારી

વર આપી વળ્યા વિપધારી રે, સદસ બુઝ પામ્યો અલંકારી રે;
 ખોખારીને કહે, પામ્યો હું જય રે, હું તો ચયો છુ અક્ષય રે. ૧
 અભિમાની ખોલે એમ અર્વવચન રે, પુર વિષે આવ્યો રાજન રે;
 મહુને આનદ વાધ્યો મન રે, ૨

મૂળના ચોથા કડવા પછી બુ. કા. દો. માં છ કડવાં વધુ
 છે, તે ત્યાંનાં ૫ થી ૧૦ કડવાં.

કુ કડવું ૫ મું

રાગ ખિલાવલ

વળા વળા પૂછ્યું પરીક્ષિત રાય જી, શુકદેવજી, કહોને કથાય જી;
 દેવકન્યા પ્રગટી જેહ જી, દૈત્યપુત્રી તણે મહેહ જી. ૧

હાજ

દૈત્યપુત્રી કેમ હવી, શુકદેવજી, કહોને સત્ય;
 વિસ્તારીને વર્ણવો, આખા તણી ઉતપત્ત્ય. ૨
 શુકદેવ વળતું બોલિયા, તમે બધી પૂછી વાત;
 આખાની ઉતપત્ત્ય કયમ હવી, કહું તમને સાક્ષાત. ૩
 એકવાર ગિરિ કૈલાસથી, શિવજી તે મધુવન જય;
 ઉમયાજી ઘેર એકલા, તેણે વિચાર્યું મનમાં. ૪
 શિવને દિવસ થાશે બણા, નદી ને બૂગી સંગ;
 સતાન મારે કાર્ધ નહિ, તે માટે લ્યોને સંગ. ૫
 શિવજી કહે, કરજો પ્રગટ, ઇચ્છા થકી સંતાન;
 તપ કરવાને જાઉં છું, ધરવાને હરિનું ધ્યાન. ૬
 એમ કહીને શકર ચાલ્યા, આઘ્યા તે અંગાતીર;
 દદ આસન વાળીને બેઠા, મનમાં રાખી ધીર. ૭

દિવસ કેટલા વહી ગયા, ને ચૈત્રમાસ તે આબ્યો;
 પરમેવો ઉમયાને અંગે, થયો તે તો નવ આબ્યો. ૮
 માર્ગન કરવા ઇચ્છા કીધી, મલિન દીર્ઘ અંગ;
 સુગધિ તેલ કકડાવિયાં, જલ ઉષ્ણ મૂઝ્યું પ્રસંગ. ૯
 પાર્વતીએ મન વિચારિયું, મદિરમાં નથી કાય;
 હું પુત્ર એક પ્રગટ કરું, જે દાર આગળ જોય; ૧૦
 પછે દક્ષિણ અંગથી મેલ ઉતારી, ઘડ્યું પુત્રનું રૂપ;
 તેના હાથ પગ ને ઘૂંટણ, પહાની, ટૂંકકું અંગસ્વરૂપ. ૧૧
 ચતુર્ભુજ ને હાંદ મોટી, મોટું તે મસ્તક સંગ;
 કપોલ ત્રીવા સુદર શોભે, વિચિત્ર દીસે અંગ. ૧૨
 તેના વામ કરમાં કમળ આપ્યું, બીજે બેરખો જાણ્યું;
 ત્રીજે હાથે જલકમંડલ, દક્ષિણ ફરણી પાણ્ય. ૧૩
 બાજૂબધ ને બેરખા, કુંડળ બાહ્યાં કણ્યું;
 કટીએ જાંબે મેખલા ને, ઘૂંધરા બાંધ્યા ચરણ્ય. ૧૪
 તેને સપનું ઉપવીત આપ્યું, મોહિક આપ્યો આહાર;
 મૂષકનું વાહન આપ્યું, ઉર સેવંત્રાનો દાર. ૧૫
 તેનું ધૃત સિંદૂરે અંગ ચરચ્યું, કાયા કંચનની પરિધામ,
 પ્રતિદાર કરીને શાપિયો, ગણપતિ ધરિયું નામ. ૧૬
 મુખ વચન માતાજી બોલ્યાં, હું માર્ગન કરું આ વાર;
 કોઈ પુરુષ આવે આંગણે તો, ગમળે જીભો દાર. ૧૭
 એકલો બાળક બારણે બીશે; વિચાર્યું મન માત;
 એની પાસે જોડ હોય તો, બેઠાં કરે બેઠે વાત. ૧૮
 વામ અંગથી મેલ ઉતારી, ઘડ્યું કન્યાસ્વરૂપ;
 તેની શોભા શી વર્ણવું, શુકદેવ કહે, સુણ જૂષ. ૧૯
 તેનું વદન પૂનમચંદ્ર સરખું, નેન નિર્મળ જાણ્યું;
 નાસિકા શુકચચ સગ્ગી, દશન બીજ પ્રમાણ્ય. ૨૦

તેના અધર અતિ ઓપે રાતા, કપોલ ગ્રીવ નેહ;
 શુભદંડ છે ગજસૂંઠ સરખા, કુચ બીજોર તોહ. ૨૧
 તેની જંઘા જાણે કદલી સરખી, હર હિજવળ અંગ;
 તેના ચરણ જાણે પદ્મના, કેસરી કટીનો લંક. ૨૨
 કર કંઠણ ને મુદ્રિકા, કંઠે ધુષ્પનો હાર;
 કરણે ઝાલ ઝખૂકે, પાપે નેપૂરનો ઝમકાર. ૨૩
 મસ્તકે ગૂંથી રાખડી, કંઠે મુક્તાનો હાર;
 અણુવટ પામે વીણવા, કટીમેખલા શણમાર. ૨૪
 તેને ચણિયો ચોળા પહેરાવિયાં, ચિર ધાટડી પરિધામ;
 શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, તેનું ઓખા ધરિયું નામ. ૨૫
 તેને દીંગલાં ને ટોડલી, કુંડલી કાચળા નેહ;
 પાંચ કોડાં, દાગડી, વેલણ, રમવા આખ્યાં તેહ. ૨૬
 કુંકુમ ચૂંદન ચાંદલો, કાજળ સિંદૂર સંગ;
 તેલ તંબોલ ને નાડાછડી, કરી તે પૂજા અંગ. ૨૭

વધાણ

કરી પૂજા અંગ સોહીએ, કુંવરી કન્યા નેહ રે;
 શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, એમ ઓખા પ્રગટી તેહ રે. ૨૮

કટવું ફેરું

રાજ સામગ્રી

વળા વળા પૂછયું પરીક્ષિત રાજ જી, શુકદેવજી, કહેને કથાય જી;
 ઉભયા-અંગથી ઊપની નેહ જી, દેવપુત્રી તણે સંદેહ જી. ૧

દાળ

સંદેહ મારા મન તણે, તે ટાળાએ, ઋષિરાય;
 એ બ્રાત ભગિની હારે મૂકી, રચ્યો કણ ઉપાય? ૨
 ત્યાર પૂઠે શું થયું, મુંને સંભળાવોને એહ;
 વિસ્તારીને વણવો, શુકદેવજી, સર્વે તેહ. ૩

શુકદેવ વળતું બોલિયા, તું સાંભળ 'રાજકુમાર;
 ઉમયાએ જોખાની પ્રત્યે, એમ કહ્યું તેણીવાર. ૪
 હું મંદિરમાં માર્ગ મ કરું છું, ત્યાં દીધી ચિખામણ,
 કોઈ પુરુષ આવે આંગણે તો, કરશે મુજને જાણ. ૫
 એમ કહીને ગયાં ધરમાં, ઉતારયું ઉષ્ણોદક સાર;
 બાવનાં ચંદન ઘોળિયાં તે, કનકપાત્ર મોજાર. ૬
 વચ્ચે આજુપણ તજીને, નહાય છે ઉમયા માત;
 મોકળે કેશે નેત્ર મીંચી, બેઠાં છે સાક્ષાત. ૭

રાગ મારુની દેશી

ઋષિ નારદજી તેણીવાર, હતા ઘણસખા મોજાર;
 ઋષિએ મન કર્યો વિચાર, હું તો જાઉં ત્યાં નિરધાર. ૮
 શિવ ઉમિયાને વદવાડ, માંહોમાંહીં કરાવું રાડ;
 એવું વિચારયું ઋષિરાય, જ્યાં ઉમિયાજી બેઠાં નહાય, ૯
 આવ્યા અંતરિક્ષથી ઋષિરાય, ત્યારે દીડી પાર્વતીએ છાંય;
 જાણે પહેરું તે વચ્ચે સુવેષે, રમે ઉવાડું અંગ રે દેખે. ૧૦
 તે માટે શિરના કેશ, તેણે ઢાંક્યું તે અંગ સુવેશ;
 જોઈ ઋષિ નારદ સિધાબ્યા, શિવ પાસે મંજાતટે આવ્યા. ૧૧
 આવી બોલ્યા શિવશું વાણી, મારી વાત સુણો, સખપાણિ;
 તમે ધરી બેઠા શું ધ્યાન, ઘેર પ્રગટયાં છે બે મંતાન. ૧૨
 એવું સાંભળતાં તત્કાળ, બિડી અંગમાં મોટી જ્વાળ;
 એવું કહીને ચાલ્યા છે સુન્ય, મહાદેવ હવા અતિ સન્ય. ૧૩
 શિવ ધરમાં પેસે જ્યારે, પેત્રે જોદે વારયા ત્યારે;
 અલ્યા મોરટો છે કે બિખારી, નાહવા બેઠાં છે માત અમારી. ૧૪
 માંહોમાંહે યથો સંગ્રામ, બેમાં કોઈ ન છડે દામ;
 જટા સાંધીને નાંખ્યા છે ઈશ, મહાદેવને ચડી અતિ રીશ. ૧૫
 દીકા પાડું ને ગડદા સાય, અન્યોઅન્ય બીડી છે બાય;
 ધાયા ભૂત ભૈરવ વૈતાળ, રણે કોપ્યો ઉમિયાનો જાળ. ૧૬

ધણું કોખ્યા શ્રીત્રિપુરારિ, ગાળ્યા ગણપતિ બહુ રીચ ધારી;
 બેહુ સરખા છે બળવંત, ધણું કોખ્યા તે હમિયાના કંથ. ૧૭
 કોખ્યા ગણપતિ તે બહુ અંગ, સર્વ મેનાનો કાધો બંગ;
 નાહી સેના દેખી બળધીસ, કોખ્યા ગણપતિ, કોખ્યા ઈશ. ૧૮
 બેનું રૂપ બચંકર બાસે, દેખી મુનિવર નાવે પાસે;
 જટા સાહીને નાખ્યા ઈશ, ત્યારે શિવને ચડી અતિ રીશ. ૧૯

હાજ

નંદિક જોગી ને બરબોગી, દીસંતો અવધૂત;
 આગ્રા વિના અધિકાર ન જવા, જો હોય પૃથ્વીનો ભૂપ. ૨૦
 વચન એવું સાંભળીને, કોપિયા શિવ રાય;
 ત્રિશૂલ ભારી શિર હેદિયુ, જમ પડયું અંદરથમાંય. ૨૧
 ઝોખા મનમાં ત્રાસ પામી, દેખીને દારુણ કર્મ;
 માતાની પાસે કહેવા ન ગઇ, નવ લલો આગળ મર્મ. ૨૨
 મહાદેવ મંદિરમાં ગયા, ઝમક્યા તે હમિયા મન;
 નેત્ર ઉઘાડીને નીરખિયા, શિર કેશે ઢાંક્યું તન. ૨૩
 વચ્ચ પહેરીને થયાં બેઠાં, પૂછિયું શિવરાય;
 બે બાલક તો ખારણે મૂક્યાં, કેમ આવ્યા મંદિરમાંય. ૨૪
 શિવ કહે, શિર હેદિયું, ચેલો પુરુષ હૂતો જોહ;
 સ્ત્રીહત્યા મેં નવ કરી, જીવતી તો મૂકી તેહ. ૨૫
 એમ કહેતાં હમિયા પડ્યાં પૃથ્વી, એ શુક્રાધુ શિવરાય ?
 અંગ ચક્રી ઉત્પન્ન કર્યાં, બેહ બાલક તમારાં થાય. ૨૬
 હમણાં તે મારા પ્રાણ કાઢું, કાં જિવાડો એહ;
 શિવ કહે, શિર હેદિયું, જમ પડયું પવંત તેહ. ૨૭
 એક મૂરતમાંહીં મસ્તક આણી, મેલો તે એને અંગ;
 નંદી ભુંગીને મોઢવ્યા, જર્મ જોયા પવંતશૃંગ. ૨૮
 મસ્તક તો લાખ્યુ નહિ, એક હસ્તી દીઠો વન;
 એકદંત ને મહાઉન્મત્ત, જમ વિદારયું તન. ૨૯

મરતક લઈને આવિયા, શિવ ઉમિયા કેરી પાસ;
મહાદેવે મરતક ચોડિયું, વરદાન દીધુ હાથ. ૩૦
મારે હાથે દુઃખ જ પામ્યો, મુજ પહેલો પુખ્ત,
શુભ કામે રમરણ કરે, તેનું સિદ્ધ કારજ થાય. ૩૧

વળણ

વરદાન એવું આપિયું, શિવે તેણે દામ રે;
પહેલી પૂજા કરી પોતે, ગજવદન ધરિયું નામ રે. ૩૨

કડવું ૭ મું

રંગ મારુ

ઉમિયા આવ્યાં તે મદિર બહાર, નવ દીકી તે ઝોખા કુમાર;
મીઠાની કોઠડી ફૂટી જ્યાંહે, કન્યા નાશીને પેકી ત્યાંહે. ૧
ઉમિયાને ક્રોધ ચડ્યો અપાર, ઝોખાને શાપ દીધો તેણી વાર.
ત્યાર પહે તે શું થાય, તેની કહું હવે કયાય. ૨

હાથ

શાપ પુત્રીને હવો, તે સાંભળો કહું રમ્ય;
વરસ એક લગણુ પુત્રી, રહેજે લવણુની માંય. ૩
વચન એવું સાંભળીને, દુઃખ પામી મન;
લવણુ મધ્યે કામળ કાયા, કેમ જાશે વરસ દન. ૪
ગદગદ કંઠે ઝોખા બોલી, દયા કરો મુજ માત;
અપરાધ કિંચિત્માત્ર છે, તેમાં આવડી શી ધાત ? ૫
મેં શાપ તમારો શીશ ચડાવ્યો, અનુગ્રહ કેમ થાય ?
માના કહે, મહિમા વાધશે, તારો મૃત્યુલોકની માંય. ૬
પછે પાર્વતીજીએ પ્રેમ આણી, કલા માસ જ એક;
વરસ આવે હિતમ કરીએ, ચૈત્ર માસ વિશેષ. ૭

તે માસે તે લવણ કેરા કરે મંમદ જોડ;
 પાર્વતીનું પુત્રીને કહે, તે દુઃખ પામે દેહ. ૮
 ચૈત્ર માસે વ્રત અલણું, કરે જે સ્ત્રીજન,
 સંસારનાં સુખ ભોગવે, પામે પુત્ર કલત્ર ને ધન. ૯
 ચૈત્ર કેરા દિન ત્રીશે, અન્ન અલણું ખાય,
 માતા કહે, સત્ય જાણુજો, તે રવર્ગવાસી થાય ૧૦
 માતા કહે, મહિમા કહું, એવો ચૈત્ર નિર્મળ જાણુ;
 એક માસ અલણું ન કરે, તેનું મિથ્યા જીવ્યું જાણુ. ૧૧
 વ્રત કરીને દાન કરવું, લવણ કેરું જોડ,
 આખ્યાન સાંભળે પાતક જાયે, નિર્મળ થાયે દેહ. ૧૨
 પાંચ દહાડા પાછલા, વ્રત કરે સ્ત્રીજન,
 કરે ભોજન લવણ પામે, એક ઉત્તમવળ અન્ન. ૧૩
 હું શાપમેચન પુનને કહું છું, ઝોખાને કહે છે માંય;
 શ્રી ભગવાનકૃપા વર થશે, તે અદશે તારી બાંધ. ૧૪
 સર્વે દોષ દળશે તે યજ્ઞી, સાંભળ ઝોખાબાધ;
 મંત્રોપી એમ એ સર્વે કહી, આનંદ પામ્યાં સહી ૧૫
 પછે ઝોખા લવણમાં પેડી, શાપ મટાડવા કાજ;
 શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહું બાણ્યાસુરનું કાજ. ૧૬

વળણ

કથા કહું તે સાંભળો, ધરીને એક ધ્યાન રે;
 તે પછી શુ નીપજ્યું, વિસ્તારું, રાજન રે. ૧૭

કડવું ૮ મું

રાજ વેરાડી

એક સમે ચડાળણી, બિભી રાજદાર;
 વાસીદું વાળી કરી, કીધું ઝાઝઝમાળ. એક સમે-

રાગ તે સૂતા જિહ્યા, અતિ પ્રાતસકાળ;
 મુખ આડી સંભાજની, રાખી રે ચંડાળ. એક સમે
 તે જોઇ બાણાસુરે પૂછિયો, સધજો વિસ્તાર;
 મુખ આડી સંભાજની કેમ રાખી તે, નાર? એક સમે
 ચંડાળણી ઠહે, રાયજી, સાંભજો મહારાજ;
 વહાણામાં મુખ કેમ દાખવું, જણી કીધી મેં લાજ. એક સમે
 રાગ ઠહે, સત્ય જોલ તું, નહિકર દેશુ રે દંડ;
 શા માટે આડી ધરી, સંભાજની, રંડ? એક સમે
 વળતી ચંડાળણી એમ વહે, સાંભજો રે ભૂપાળ;
 સાચું જોહું છું હું હવે, રખે હેતા રે ગાળ. એક સમે
 પ્રાતસમે જોવું નહિ, વાંઝિયાનું વદન;
 તમારે કાંઈ છારુ નથી, સાંભજોને રાજન. એક સમે
 તે માટે સંભાજની, આડી કીધી મેં રાય;
 સાચું જોહી છું, જે ધટે, તેવો કરજો રે ન્યાય. એક સમે
 રાગએ સત્ય માન્યું સહી, નવ કીધો રે ક્રોધ;
 રાજ મૂકી કેલાસે મયો બાણાસુર જોધ. એક સમે
 તપ કરવા વેગે મયો. દહ ગળી વિશ્વાસ;
 ધ્યાન ધર્યું મહાદેવનું, મુને પુત્રની આશ. એક સમે

કડવું ૯ મું

રાગ મારુ

તેજે સમે રાણી ઠહેવા રે લાગી, જોઈ રાગનું અપ;
 બાણમતી એમ જોલિયાં, રાય યયો વૃક્ષસ્વરૂપ. ૧
 રાય, એ વરને શું લાવિયા, તમારી કાણુ આવશે મંગ?
 અપત્ય શેં નવ લાવિયા, હું હુલાવત હિચરંજ. ૨

બાણુમતી દુઃખ પામી કહે, બહુ બળ તણું શું કામ ?
સંતાન મારે કાંઈ નથી, સિર વાંઝિયાનું નામ. ૩

રાગે રિધસિધ ત્યાગ કાધી, ચાલિયો વનમાંડે;
કૈલાસ ગિરિએ આવિયો, એહા છે શિવજી ન્યાડે. ૪

તાતને ચરણે લાગિયો, તવ પૂછ્યું શિવરાય;
સંતાન મારે કાંઈ નથી, કાંઈ પુત્ર પુત્રી ધાય. ૫

ત્યારે પાર્વતીજી બેઠિયાં, મારો પુત્ર એક મણેય,
તે તો આધો નય નહિ, ત્રિલોકનો દેવેશ. ૬

અપત્ય કો આપે નહિ, જે પોતાનું સંતાન;
તેનીશ ઠાટીએ પૂજા કરી, મૃત્યુશ્વેદર્મા માન. ૭

દેવ દૈત્યમાં પ્રીત ન હોયે, પિતા પુત્ર ન યાય;
વચન એવું સાંભળી, મન ઝાંખો થયો એ રાય. ૮

પછે ઉમાએ શિવને કહ્યું, પુત્રી લવણમાં છે નેહ,
તેને ત્રીસ દહાડા થયા પૂરા, આપોને પુત્રી તેહ. ૯

ત્યારે પુત્રી કહેવા લાગી, સાંભળો, મુજ માત;
કૈલાસ છૂ ક્યારે આવું, સત્ય કહોને વાત. ૧૦

દ્વાગણુ વદ તૃતીયાને દિવસ, તું આવજે મારી પાસ;
ગાર કરીશ જો પુત્રી મારી, તો પૂરીશ તારી આશ. ૧૧

તે ભરપૂર્ માનન લઈને ચાલ્યો, લવણ મધ્ય કુમાર;
માથે ચડાવી થયો મારગ, આવ્યો નગર મોગર. ૧૨

પછે બાળન બાગીને કન્યા ઠાટી, દોહું સુંદર રૂપ;
પંચામૃતે પખાણી કરી, શણુગાર સમઘ્યા ખૂપ. ૧૩

બાટ ચારણુ મણુ ગંધર્વને, ત્યાં આપિયાં બહુ દાન;
તરિયાં તોરણુ બાંધિયાં, બણે પુત્રી પુત્ર સમાન. ૧૪

અને બેસાડી નગર મધ્યે, દેરવી લાવ્યો રાય;
વાનિત્ર વાળે અતિ ધણું, વળી મંદી જસ બહુ ગાય. ૧૫

શુકદેવ કહે, પરીક્ષિત સુણો, પહેલી દેવકન્યા રાય;
સંદેહ મનનો ટાળાએ, પછી દૈત્યપુત્રી રાય. ૧૬
નિત્ય રાજસભામાં બાણુ બેસે, ધરે બહુ અભિમાન;
એવું જોઈને બોલિયો, કોભાંડ ને પરધાન. ૧૭
ગર્વ ન કીજે રાયજી, કાંઈ મન વિચારી જોય;
પાંચ દહાડા પુરુષને, કાંઈ છાયા ફરતી હોય. ૧૮

વળણ

છાયા ફરતી પુરુષને, સરખી સદા ન હોય રે;
ગર્વ કદી નવ કીજીએ, ખાનો રાગ સોય રે. ૧૯

કહ્યું ૧૦, સું

રાગ સામેરી

બાણાસુર નૃપ ઝોચર્યો, દેશું તે કન્યાદાન;
તેને પુણ્યે પામશું, ફળ કાઢિ યદ સમાન. ૧
આકાશવાણી એમ હવી, સાંભળજે રાય નિરધાર;
પુત્રી ઇચ્છાવરે પરણશે, કારણરૂપ કુમાર. ૨
ત્યારે રાગ વિરમય પામ્યો, છે કાંઈ કારણવાત;
આકાશવાણી એમ હવી, કાંઈ વરતશે ઉત્પાત. ૩
શુકાચાર્યને તેડિયા, પ્રજા પૂછ્યું રાય;
આકાશવાણી સુણીને, મને ચિંતા મન બહુ થાય. ૪
જન્મપત્રિકા કરી એહની, અશુભ ગ્રહ ને હોય,
તેને હું કરું પાધરા, કર મૂછ ધાલ્યો સોય. ૫
શુકાચાર્ય જ બોલિયા, એ બળ તણું નહિ કામ;
વિચારીને જોને રાગ, મનમાં ગોટી હામ. ૬
તે બલિધ્ય ટાળ્યું નવ ટળે, સહુ ને આડે આંક;
નિમિત્ત ઠા છૂટે નહિ, ત્યાં ગ્રહ તણો શો વાંક ? ૭
જન્મપત્રિકા કરી એહની, સાંભળ, રાજકુમાર;
એ કન્યા જ્યારે પરણશે, ત્યારે વરતશે હાહાકાર. ૮

અન વિચારી રાખ બોલ્યો, શુક્ર પ્રત્યે ઝેમ;
એ કન્યા નવ પરણાવું, એ વાતનો મારે નેમ. ૯

વળણુ

નિયમ મારે એ વાતનો જે, પરણાવવાનો હું નહિ;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે, ઝોખાને, માળિયે ચડાવીએ સહી. ૧૦

સાખી

ઝેમ કહિને માળિયે, રાખી ઝોખાખાધ રે;
રખવાળો બહુ મૂકિયા, સુણો, પરીક્ષિત રાય રે. ૧૧

૬૬ મહાવનમાં ગયો રાય બાણ, સારંગને કર્યો સાવધાન;
મૃગિયાએ ગયો રે વનમાં તાત, ઝોખા ચિત્રલેહાએ જાણી રે વાત.
ચિત્રલેહાને કહે ઝોખાય, ચાલો સહિયર, પૂછએ ઉમિયાય;
ચંદનપાત્ર, કુસુમના રે હાર, ત્રીક્ષ્ણ દ્વૈક્ષ્ણ મૂક્યા સાર;
નૈવેલ બીજોરાં ને શર્કરા સાર, પૂજા થાળ ગ્રહી કર નાર;
ઉપહાર લઈને ચાલ્યાં સતી, મનમાં વિરહની ચર્ચ ચટપટી.

૬૬ કડવું ૧૪ મું (મૂળના કડવા હમા પહેલાં)

રાગ કેહારી

નાથ વિના હું એકલી, કેમ કરીને રહેવાય ?
ઠામજ્વર પ્રગટ થયો, જ્વાળા કેમ સહેવાય ? નાથ વિના ૦ ૨૬
માતપિતા વેરી થયાં, જેણે દુઃખમાં નાખી;
વાંક વિના વિપત ધણી, આ શણીએ રાખી. નાથ વિના ૦ ૧
મારો હરખ રહ્યો હેડા વિષે, રંડાયો વળગ્યો;
કંથવિભેગ છે દોલસો, પ્રાણજીવન અળગો. નાથ વિના ૦ ૨
શણુગાર સજીને હું શું કરું, દેખાડું કોને ?
સેજ બિછાવી સ્વામી વિના, જોઉં કોના મોને ? નાથ વિના ૦ ૩
ઉજ્જડ વનમાં હું રહું, નહિ કોને જોઉં;
તરકરતી જેમ માતને, કોડીમાં રોવું. નાથ વિના ૦ ૪

મારી દિન દિન ઠાયા નખળી, સૈયર શુ કરીએ ?
 કંથવિભેગ છે દોહલો, ફાટીને મરીએ. નાય વિના૦ ૫
 હોએ સુખ ઘણુ પિયર વિશે, તોએ ઝોધુ આવે;
 બાઈ બોળાઈ મેણા દીએ, નહારી કહાવે. નાય વિના૦ ૬
 જ્ઞાને રે પિયુ મેં પરબળ્યો, પેલા ભવની રે માંહે;
 તે દૈવે મુને દડ દીધો, આવી આ ભવ માંહે. નાય વિના૦ ૭
 રાત વેરણ થઈ મારી, નહિ વહાણુ વાએ;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ જો મળે, તો સુખકું યાએ. નાય વિના૦ ૮

હડવું ૧૫ મું

(મૂળનું હડવું ૭ મું, આ પુસ્તકનું)

૧૬ સમય સંજોગ સૂર્યને અસ્તે, કુચમર્દન કરે છે સ્વદસ્તે;
 અધર કરડે ચુંબન દે ઘેલી, બેઉ ચરણુ હેરે પર મેલી;
 લડયડતી આવે હોડી, ચિત્રચેહાને પાડે ભુજ બીડી,
 સૂતા સન્નગએ એકઠાં વળગી, સૈયરને ન કરે અળગી;
 પર્યંત પ્રેમદા રમે, એમ આજે નિશા નિરમમે;
 ૧૫ ઝોખા જીવમાં ન જાણુતી હતી, સખીની સેને જઈને સૂતી,
 તેને યાવા ન દે ઉપરાંટી, અન્યોઅન્ય બરાવે આંટી;
 ૧૫ પીળી પાત્ર ને વાધો લાવ, શિર તોરો છે દૂધ શુભાસ,
 શોભે ભૂપણુ તે નવરગ, હાથે મોંઢળ શોભે અંગ.
 ૧૫ વ્યાધો વામાને વેદનો રાગ, સ્વપ્ને પામી સુખ સંભોગ;
 નાય જોલાવે કરી આદર, પહોંતી શામાની સાદર.
 રતિસંગ્રામ કરે છે નિઃશંક, ગ્રહી અધરે દેતી ડંખ.
 ૧૫ ભાંગી નાખ્યો તે ભોમનો ભેદ, જીવન્યો અમૃત પરસ્વેદ;
 મધુરી બોલે જંતરણી, એમ મોઢે વાત અંતરની;
 ૧૨ મનમાહિ તે મન મયુ પેશી, ખાલું, ખાધુ તે એકઠાં બેશી,
 ખીડી અરંધી કરેલી નાથે, આપી ઝોખાજીને હાથે.

- ૨૬ અનિરુદ્ધ વિમાસે મન, ચિત્ત બાગ્યું વિચાર ઉત્પન્ન,
કહે, મુજ કુલ જોઈ લાજ, રખે જાણે શ્રીમદારાજ.
૨૭ એમ વિચારે ભરથાગ, વિરદાવુર જાણકુમાર,
પતિને જોઈ મોહ જ પામી, પછે વિરદની વેદના વામી.

કડવું ૧૬ મું (મૂળનું કડવું ૮)

રામ સામેરીની સાખી

- ૧૬ સામેરી સજન વળાવિયો, તાતી વેળુ માંહે;
હું ન સરજી પાદણી, પિયુને પળ પળ કરતી છાંય રે. ૧
સાહેલી, સાગર ઊલટયો, રતન તણ્યાયાં જાય;
કરમહીણો ભરે મૂઠડી, તેના શખે હાય બરાય રે. ૨
સેજે સૂતા સ્વપનો બયો, પિયા શ્રુતી મોરી જાંહે;
ઝોચિતાં ઝખડી ગર્હ, પિયુ ન દેખું ત્યાંહે રે. ૩
સહ્ય ત્યારે પિયુ સાંભરે, જાગ્યું તો પિયુ જાય;
રેન કે સ્વપ્નાંતરે, કશું નિજી મોરી માય. ૪
સ્વપ્નાં પિયુ આવિયો, જાયે લાગો ધાય;
ખસિદારી એ સ્વપ્નાડી રે, મત સ્વપ્ના હો જાય રે. ૫
સ્વપ્નાને તોરા કદા ક્રિયા, મત જમાવે મોય;
જો મેરા પિયુ ના મિલે, તો મેં મરગી સોય રે. ૬

રામ સામેરી

જાગી જાગીરે રામા રસભરી, તપાસેસેજલડી ફરી ફરી રે.—રામા. ટેક.

- ૧૭ ઊડીને સજ્જા પર બેડી, વિચાર વિગે ચેડી રે;
ચતુરાં ચતુને ચોળીને જોતી, પછે નેત્રે નીર ભરી રાતી રે. રામા ૧
બુજ દઈને લગ્નાટ રે બેડી, વિરહભરી છે જાળી રે;
થરથર મૂળે ને કાંઈ નવ સૂઝે, રૂએ છે આંસુડાં ઢાળી રે. રામા ૨

૧૭ કડવું ૧૭ મું

રાગ રસિક મહુલાર

મારો પિયુ પરદેશી યધ રહ્યો, રિસાવ્યો ભરયાર;
 રતન આવ્યું તું હાથમાં, રાખી ન શકી આણીવાર રે. મારો૦
 હવે દોષ દેવો શો કર્મને, હાસ્યમાં થયું કલ્પાત,
 મેં તો મરકલડે મુખ ફેરવ્યું, મારા નાથને પડી છે બ્રાત રે; મારો૦
 હવે વહેલા પધારોને, નાથજી, મારું હૃદય કાટી રે જાય;
 સુખસામર વહી ચાલિયો, જોળન તણાયું જાય રે. મારો૦
 વ્યાકુળ મન કન્યા તણું, કેશ છૂટા છે ચારે દિશ;
 હાથ ધસે, કલ્પાંત કરે, હવે શું થાયે, જગદીશ? મારો૦
 ચેલે ભવે કર્મ શાં કર્યા, પાપી પતિવિજ્નેગની જવાળ;
 હંશ રહી હેઠા વિષે, રંમમાં ડગિયો રે વ્યાળ. મારો૦
 મો દિશા બાળે બામિની, ઝોચિંતા ઘો દરશન;
 જીઠે, બેસે, અવની પડે, જેમ જળ વિના તલપે મીન. મારો૦
 એમ રદન કરે સુંદરી, જાગી ચિત્રલેખા તલકાળ;
 તેણે હૃદયા સાથે આપીને, ચુંબન દીધુ માલ. મારો૦
 તાત તારો જો જાણુશે, આપણુ બેનો આણુશે અંત;
 સાચું કહે ને મારી, બહેનડી, તેં શું દીધું સ્વપન. મારો૦

વળણ

ઝોખા કહે, સુણ, બહેનડી ' મુને ભાવ ન લગાર રે;
 ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, પ્રાણુ લાવતાં શી વાર રે.

૨૬ કડવું ૨૬ મું (મૂળના કડવા ૧૭મા પહેલાં)

રાગ ચૌષ્ઠી

કામિનીએ જ્યારે કટક જ દીધું, અને યર્ષ નિરાશ.
 અરે દેવ તેં એ શું કીધું, મને ફૂતી મોટી આશ.
 વહાલા, કેમ વદશો રે, મારા નોધડિયા ભરયાર. વહાલા. ૧

બોલાવી બોલે નહિ, પડી યમ આચારખંડ;
 હાડી બેડી દરી, તેનું વદન નિહાળે કંથ. વહાલા. ૨
 સ્વામી, તું કેમ સાંખિયો રે, રાંઠને ઘેર રતન;
 ધાડે કબે હું પામી, મારો મદનમનોહર કંથ. વહાલા. ૩
 તીવ્ર બાણ બ્યારે છૂટશે રે, કેમ સડેશો ક્રોમળ શરીર;
 એવું શ્રવણે સાંભળાને, હાડી બિહો વીર. વહાલા. ૪
 મારા પિતાને રે બાણ યથું છે, કટક મોકલ્યું પ્રોદ;
 બાણાસુર નથી બાણતો, એવો કેમ થયો છે તે મૂઢ? વહાલા. ૫
 મારે સ્વામી, તમે કાલે હાથે, આયુધ નથી રે એક;
 ચાર લાખ વીર પાહ્યા, સામા ચર્તા ધરો વિવેક. વહાલા. ૬
 અબળા, તુંને શું કહું રે, તું તો યમ રે અબળુ;
 બાર તણી ક્રોમળ કાઢીને, લઈ સર્વના પ્રાણ. વહાલા. ૭
 ઝોખા, તુંને શું કહું રે, તું તો ઘેલી નાર;
 તારા બાપે વીર મોકલ્યા, તે તો મારે લેખે ચાર. વહાલા. ૮
 અબળતણાં તાંહાં જૂથ મળિયાં, પંચાનન મળિયો એક;
 તેનું પ્રાકમ કેટલું, તમે કહોની, વિનતા વિશેષ. વહાલા. ૯
 એમ કરતાં નહિ છૂટીએ રે, કાલાવાલા તે ફેક;
 જુઓની વહાલી, હું જુદું કરું, જેમ જુએ મામનાં લોક. વહાલા. ૧૦
 અનિરુદ્ધ મરડીને નીસર્યો રે, ઝોખાએ સહાયો હાથ;
 પ્રીતમ, વહવા નહિ દઈ, મારા મદનમનોહર નાથ. વહાલા. ૧૧

૫૭ કડવું ૩૩ મું (મૂળના કડવા ૨૩મા પહેલાં)

રાગ બેહાગ

દયા ન આવી, ઝોખા રહે રે, છે દૈત્યપતિ દુરમત; મારી સજની.
 બાકરી બાંધી બિજવર સાથે, વેર વધાર્યું સત્ય. મારીં ૧
 પાતળિયા પંજર પિયુજને, નાગપાસના બંધ; મારીં
 બાંધી લીધો બળ કરીને, ક્રોમળરૂપ મદન. મારીં ૨

ધાળે રે ધરણીધર, શ્રીવર, આપદા પામે નાય;	મારી૦
પુત્ર તમારા હિમર પ્રહાર જ, કરે છે દૈત્યનો સાથ.	મારી૦ ૩
ભારે દળ કોભાડે મેલિયું, વકારચો બળી વીર;	મારી૦
તોએ રણુથી નવ ઓસરિયો, સાગરનું જેમ નીર.	મારી૦ ૪
બેદ કરીને બાંધી લીધો, શા નાગપાશના બધ !	મારી૦
શ્વાસ ન માયે, બહુ અઠળાયે, અંગ આકર્ષ્યાં સંધ.	મારી૦ ૫
તાપ સમાય નહિ સ્વામીને, હુ કરું દેહની પાત;	મારી૦
વાર લાગે લક્ષ્મીવર તમને, તો ચારે મહાહિતપાત.	મારી૦ ૬
ઠમળમુખ શ્રમથી સુકાયું, ઠન્યા કરે આકંદ;	મારી૦
અનિરુદ્ધ સમરે શામળિયાને, ઠમળાવર ઓવિંદ.	મારી૦ ૭
ત્રાહે ત્રાહે રે ત્રિકમળ, સુતની કરજો સહાય;	મારી૦
વિપત-વેળા વહારે ચડીને, કરો ભમતતી રક્ષાય.	મારી૦ ૮
બજ-બ્રાહ્મી મુક્તા પમાડ્યો, કીધી હરિશ્ચન્દ્ર-રક્ષાય;	મારી૦
દાનવકુળ નિઠંદન કીધાં, કીધી પ્રહ્લાદની સહાય.	મારી૦ ૯
આજ આંખેથી આંસુમાં ચાલે, જશે મારા પ્રાણ;	મારી૦
સુખ શરીર શાતા નહિ અંગે, લાગ્યો દવ નિર્માણ.	મારી૦ ૧૦
મનસા વાચા એ વર વરિયો, અવર તે મિથ્યા જાણ;	મારી૦
રૂપ અને ગુણવંતો સ્વામી, સત્ય કહું છુ, પ્રાણ.	મારી૦ ૧૧
તાત કઠોર, દયા નહિ હૃદયે, ઠામળ મારો કંથ;	મારી૦
પ્રહાર કરીને બાંધી રે લીધો, શ્રીહરિ વેગજે પંથ.	મારી૦ ૧૨
ઠાણુ સહોદર આવે અવસર, શોધ કરવાને જાય;	મારી૦
નાત જાતને જાણુ નહિ તો કુણુ બિહીને ધાય.	મારી૦ ૧૩
પિતા પિયુજીને વેરી રે દેખે, પરબવે બહુ પેર;	મારી૦
નાગ તણા કુતાર હળાહળ, ફેરવી નાખે લહેર,	મારી૦ ૧૪
ટળવળે અંગ, અગ્નિ રે બઠ્યો, કંઠે પડિયો શોષ;	મારી૦
પૂર્વ તણા કર્મ આવી નડિયા, ઢોને દીન્ય દોષ.	મારી૦ ૧૫

તાત ઠહે તો કાયા રે પાકુ, વિષ ખાઈ આ વાર;	મારી૦
સ્નેહ ન જાણે કાઈ રે મનનો, કાં પીડે ભરથાર.	મારી૦ ૧૬
તાત તણે મન કાઠ નહિ, મુને સજળો લાગે સ્નેહ;	મારી૦
છોડુ પોતાનાં જાણી કીળે, દયાળ, ન દીળે છેદ.	મારી૦ ૧૭
ખાણાસુર મહા પુરુષ જ્ઞાતા, નેથી ચૂક ન થાય,	મારી૦
ખાળક ઉપર પ્રદાર શો કઠવો, જદપિ હોય અન્યાય.	મારી૦ ૧૮
વહાલા થમને વેર જ વાળો, શુ નથી આવતી લાજ;	મારી૦
નીચ પદારથ, નથી કુળ નીચુ, કૃષ્ણકવર મહારાજ.	મારી૦ ૧૯
નીચું નાક ન હોયે એથી, નિરર્થક શો મંત્રામ;	મારી૦
મોટાસાથે વિરોધ ન કરીએ, નહિ નિર્મળહળધર સ્યામ.	મારી૦ ૨૦
સકળ પૃથ્વી આઠે ચડાવી, અસુરનો ફેડયો ઠામ;	મારી૦
વેર વધારી વિદુલ સાથે, કર્યા કરશે વિત્રામ.	મારી૦ ૨૧
સ્વામી મારાને શિર સમરથ, તેને ચડશે કોપ;	મારી૦
ભદ્ર ઇચ્છે જો તાત પોતાનું, વિષનું ખીજ મા રોપ.	મારી૦ ૨૨
જુદ-સમે આકાશે રહીને જુએ છે નારદ દેવ;	મારી૦
જયમા આણીશ, અમો જશુ દારામતી, જુદ કરશું તત્ત્વેવ.	મારી૦ ૨૩
નિર્ભય રાખી વીણાધર મયા, પરવરિયા આકાશ;	મારી૦
પહોતા ઋષિ જીતરિયા હેઠા, બેટયા શ્રીઅવિનાશ.	મારી૦ ૨૪

વળવું

બેટયા શ્રીઅવિનાશને, કુશળ વારતા પૂઠે વળા;
ઠહે નારદ, અનિરુદ્ધને રાખ્યો કારાગૃહમા દૈત્યે મળી. ૨૫

૬૭ (મૂળ-કડવું ૨૬ મું-પૂ. કા. ૩૭ મું)

છૂટે બધુક નાળ ને જોળા, ફેરવે ક્રોધે બીડીમાળા;
સણસણતાં શર બહુ છૂટે, તેણે કપાળ બડનાં ફૂટે. ૧
વળગે શૂત પ્રેત આવરણ, વઢે ચુડેલ અવળે ચરણ;
મરતક સમડી ધિક્કધિકાવે, કિલકિલ કરતી ઉપર આવે. ૨

- હરખી શાકિણી ડાકિણી સર્વ, આગ્યું જાણે ઉગણીનું પર્વ,
ચૂસે કદ ને ઘૂંટકા ભરે, મુખે રધિરના રેલા ઊતરે. ૩
- ઢેલ્લી વારુણીમા ચઢ મગન, વસ્ત્ર વહોણી ફરે છે નગન;
ગ્રહી બમાવે જોદ્ધ ગગન, જાદવ-સેના કીધી ભગન. ૪
- આખ્યા સામા જાદવ જન, દેખી ખીજ્યા પંચવદન;
ઢેલ્લીની તે આખ્ય કપોળ, કોનાં મુખ જાણે મોટી પોળ. ૫
- લંબગતની, વિપરીત વાન, કોના બુનિએ બરાએ કાન;
જીભ સળકે સપોકાર, મુખે કિલકિલ કરે ઉચ્ચાગ. ૬
- ધણા જાદવ ખાધા કરડી, નાહી સેના તે મારમ મરડી;
ધાયા રાક્ષસ હેતા માર, જહુસેનાએ ખાધી હાર. ૭
- ફૂટે ફૂર્મ નાળ ને ગોળા, નાહા જાદવ ટોળેટોળા;
પ્રમટ્તે મહાદેવને વળી ખાર, વાળ્યો જાદવનો મહાર. ૮
- વઢે ડાકિણી શાકિણી સંહારી, એમ કોખ્યા શ્રીત્રિપુગરિ;
નાહું સૈન્ય દોહું ચોપાસ, ત્યારે કોખ્યા શ્રીઅવિનાશ. ૯
- હરિએ ચક્ષુ કીધી વક્ર, પછે મૂક્યું સુદર્શન ચક્ર;
છેલ્લા ડાકિણીશાકિણીના શીશ, રડા નાસે ને પાડે ચીસ. ૧૦
- કોને બાલા વાગ્યા બચોબચ્ય, કોઈનાં નાક છેદાયા દમ્ય;
છેલ્લા હસ્ત શ્રવણ ને ચરણ, નયણે જોડે રુધિરનાં જરણ. ૧૧
- ફરી જાદવ જુદે વળિયા, હામહામથી આવીને મળિયા;
મૂકે શિવ અપરિમિત જાણુ, બલા મુખટ તને છે પ્રાણુ. ૧૨
- કૂળે મૂક્યું મોહાસ જાણુ, મોહ પાખ્યા પિનાકપાણુ;
કીધું પોહિયા હિપર શયન, સાંભળ પરીક્ષિત રાજન. ૧૩
- રણે કોખ્યો જગાનો અધ, ધાયા અણુપતિ ને વગ્મા રક્ષક;
મહાક્રોધ અભ્યંતર આણી, ધાયા ધનુષ વિગે સર તાણી. ૧૪
- ધણી જાદવસેના મારી, ક્રોધ ચક્રી કો ન હિમારી;
ધસ્યા રાક્ષસ કરતા માર, જાદવમાં થયો હાહાકાર. ૧૫

- ત્યારે ધાયે સાત્યકિ ઘર, કીધી અમુર સેનાને ચૂર;
 પ્રગટયું માયા તણું તિમિર, મત્રે નિવારે તે જલુવીર. ૧૬
- છેઘાં કવચ બાલા તે છેઠ, નાહા અસુર મૂઢીને ટેક;
 ગાજ્યો બાણાસુર ઉન્મત્ત, તાણ્યાં ધનુષ તે પંચ શત. ૧૭
- નાખે બાણુ તે દાનવ દક્ષ, શત સદસ્ર અયુત ને લક્ષ;
 નાડી સેના તે બડબડાટ, હસ્તી ચીસ પાડે ચડચડાટ. ૧૮
- પડે જલદવર્મા બહુ ભંગ, ત્યારે કાપ્યા શ્રીસારંગ;
 સ્યામે આકર્ષ્યું સારંગ, બાણે બેઘુ તે બાણનું અંગ. ૧૯
- કૂણે છેઘો ધ્વજનો દંડ, રથ કીધો તે શતખંડ;
 છેઘુ છત્ર અતિ અનોપ, કાપ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ. ૨૦
- બાણે પાડ્યો મસ્તકનો ટોપ, દેખી કૃષ્ણને ચડિયો કોપ;
 કીધા વાહન વિના વીર, અતિભંગ થયાં શરીર. ૨૧
- છેદવા માંડ્યા ત્યારે હાથ, આવી બાણાસુરની માત;
 કોટરા એવું તેનું નામ, દેખી નમ્ર ને લાલ્યા સ્યામ. ૨૨
- નવ મૂક્યુ તવ સુદર્શન, નાસી છૂટયો બાણુ રાજન;
 પાછો કોષ કરી તે વાર, થયો જુદા કરવા તૈયાર. ૨૩
- રાયે ફરી કટક સર્જી કીધું, બાણે વઢવા દદામુ દીધું;
 જ્યાં ઊભા સ્યામ ને રામ, આવી કીધો મહાસંગ્રામ. ૨૪
- પછે માંડ્યું આસુરી કર્મ, વરસે મસિ રુધિર ને ચર્મ;
 ધાયે સમુદ્ર વાધે જેમ પર્વ, વરસે તાર્દા અસ્થિ-ઉપદ્રવ. ૨૫
- નાસે જલદ બળિયા સર્વ, બલા સુબટ તજે ગર્વ;
 હળધર નાહા મૂઢી મામ, દૈત્યે દારણુ કીધો સંગ્રામ. ૨૬
- નાખે કર્દમ, કાંટા, સર્પ, વરસે શત્રુ દાનવ-નર્પ;
 પાડ્યું જલદવર્મા ભંગાણુ, નાહા હળધર લક્ષને પ્રાણ. ૨૭
- દાનવ રાય મૂકે દોટ, ઠોની ગ્રહીને મરડે કોટ;
 બેનાં ગ્રહી અક્ષણે શીશ, ખેદ પામ્યા શ્રીજુગદીશ. ૨૮

ગરુડ થયો છે ગતિભંમ, સત્યાપ્રહારે ભાગ્યું અંગ;
 રથ વહોણા કીધા રામ, મૂડી મામ ને નાહા કામ. ૨૯
 મુંદરશ્યામજી, કીજે સદાય, બદલ કરે છે ત્રાલ ત્રાલ;
 દેખીને દેવ પામ્યા ખીક, બાણે વાળા રુધિરની નીક. ૩૦
 ખીન્યા કુણુ, ખેડયો ખગજન, અતિ ક્રોધ ચડયો છે મન;
 ચક્ર લીધું હેઠવા હાથ, કીધી ધમ્મજા તે વૈકુંઠનાથ. ૩૧
 એમ કાપ્યા શ્રીજગદનાથ, હવે છેકું બાણુના હાથ;
 મૂક્યું ચક્ર તે ખીજવાર, દૈત્યોમાં થયો તે હાહાકાર. ૩૨
 નાકો બાણુ વાળીને મૂક, હરિયે ચક્ર તે મૂક્યું પૂંક;
 અંગેઅંગમાં લાગી જવાળ, જેમ છેડે કે વડની ડાળ. ૩૩
 એમ કપાય બાણુના પાણુ, ત્રાલ ત્રાલ વહે મુખ વાણુ;
 અંગે વહે શોણિતની ધાર, કાપ્યા કર બાણુના તે વાર. ૩૪
 આવી ખેકું સુદર્શન, અકળાયો બાણુ રાજન;
 જેમ છેડે વૃક્ષની ડાળ, તેમ કર કાપ્યા ગોપાળ. ૩૫
 જેમ જૂડે વૃક્ષને વન, તેમ કર કીધા હેઠન;
 પછે રાખ્યા કર ત્યાં ચાર, પડયો બાણુ તે જૂમિ મોજાર. ૩૬
 અંગે રુધિર વહે વિવર્ણ, જેમ પર્વતથી નીસરે ઝરણુ;
 સૂતો કરે જિવનું ધ્યાન, પ્રણુ, રાખો સેવકનું માન. ૩૭

વળણુ

બાણુસુર પૃથ્વી પડયો, પીડા પામ્યો પડ રે;
 વળા સદાશિવ કાપે ચડયા, કાપ્યાં ચોદ બ્રહ્માડ રે. ૩૮

કડવું ૩૮ મું

શબ શમયી

જાગ્યો રે જોગી પૂરણક્રોધ જી, છેક તણાયા, વાધ્યો વિરોધ જી,
 બાણુને લાગ્યો જીયલી કીર્તીડ જી, સેવક દીકો માસનો પિંડ જી. ૧

પિંડ જાણે માસનો એવી, દીડી અસુરની કાય;

વિશ્વપ્રભેની ધમ્મજા કીધી, ધનુષ ધરણું શિવરાય. ૨

ચાલ

કોધે બાળા કહે કપાળા, તેં ટાળા મારી મરણદ;	
એ પણ મારું ને સર્વ મંહારુ, ઉતારું ઉન્માદ.	૩
વૃષભ હાક્યો ને ગરુડ તાક્યો, મુખે બોલ્યો મેઘસ્વર;	
મત્ર ફૂક્યો ને કૃષ્ણ દૂંક્યો, મૂક્યો કાળજવર;	૪
જાદવ-સેના યધ્ધિ આકળા, તાવે તે પીડયાં તન;	
કૃષ્ણે મૂક્યો એકાતરો, તેણે ખીન્યા પંચવદન.	૫
શિવે હકાર્યો ઠાઠિયો, વરસે જેમ હુતાશન;	
તરિયો મૂક્યો ત્રિકમે, તેણે દમ્યા દાનવ જન.	૬
પશુપાળે મૂક્યો પિતજવર, વાતજવર મૂક્યો લક્ષ્મીવર;	
મહાદેવે પછે મૂક્યો, સઘલાત કાળજવર.	૭
લોહદડ તેના હાથમાં, છે નેત્ર લોહીવરણ;	
ધર્યો પણ પાછો ખર્યો, જોઈ અશરણશરણ.	૮
કૃષ્ણે મૂક્યા નેટલા, તેણે રાખી શિવની લાજ;	
સામજવર રણિતે કરે, તમો બન્યો છો, મહારાજ.	૯
જવરને વર હરિએ આપ્યો, હરિકથા બને જેહ,	
નિન્દા કરે શિવજી તણી, પીડજો તેની દેહ.	૧૦
ઝોખાહરણ ને સાંભળે, અંતર આણી વહાલ;	
કષ્ટ હોએ જો જવર તણું, મૂકજો તેનો ખ્યાલ.	૧૧
પછે અગ્નિજ્વલ મૂક્યું શંકરે, પ્રગટ્યો તે હુતાશન;	
સેના દીડી હાજતી, હરિએ ગ્રેયો પરજન્ય.	૧૨
વરસાદે વહ્નિ સમાવિયો, યધ્ધિ દૈત્ય ઉપર વૃષ્ટ;	
પવનાત્ર મૂક્યું શંકરે, ટાળ્યું અસુરનું કષ્ટ.	૧૨
ધૂળ-ઠાટ યયો વાયુથી, રજો ભરાણું જાદવ-અશ;	
સર્પાત્ર મૂક્યું ત્રિકમે, તેણે વાયુ કીધો બક્ષ	૧૪
સેના નાફે બાણની, પ્રગટ્યા તે સર્પ અપાર;	
પછે મહાદેવે ગરુડાત્ર મૂક્યું, તેણે કીધો નાગસંહાર.	૧૫

ખગે ચચના પ્રહાર માંડ્યા, દમ્યા નદવ-ચર,	
કુષ્ણે શસ્થા કોટ પ્રગી, મરુડ કીધા ચૂર	૧૬
શકરે વળ્લાલ મૂક્યુ, પર્વત કીધા શત-ખડ,	
જૂધરે જ્વલાલ મૂક્યુ, ડોલ્યા ત્રણ જ્વલાડ.	૧૭
મહાદેવે રુદ્રરૂપ કીધુ, બાળુ સર્વ મસાર,	
પશુપતાકા કાઢિયુ, ત્યારે હવે હાહાકાર.	૧૮
ધૂળે ધ્રુવ ને મેરુ ડગિયો, ખળખળ્યા પાતાળ,	
સાગરે મરજદ મૂકી, ડોલ્યા દશ દિક્ષાળ	૧૯
શિવને ક્રોધે શેષ મળક્યો, ડોલિયા દિગ્ગજ,	
ચન્દ્ર સૂર્ય કાખા થયા, આપણ પામ્યો અજ	૨૦
અષ્ટ પર્વત ગળ્યા ભૂમિએ, થઈ સૂકી વનસ્પતિ સર્વ,	
નક્ષ કિન્નર વિદ્યાધર કાપ્યા, અપ્સરા ને મધર્વ	૨૧
ચૂક્યા તાપસ તપથી, ધ્યાનથી ચૂક્યા જગત,	
ક્રોધજ્વાળા ભેગેશ્વરની, બગે સંધુ જગત	૨૨
ત્રૈલોક્યમાં છુબાણુ વગ્તુ, થાએ મર્મના પાત,	
વાયુ ફંધાયો વિશ્વનો, થઈ કોગી છવની ધાત	૨૩
કષ્ટ નાણી સૃષ્ટિનું, શ્રીવૈદરભી-વસ્ત્રભ,	
બાણુ મૂક્યું સંજીવન, થયુ જગત નવપલ્લવ	૨૪
પુનરપિ પ્રલ્હે માડિયો, વિષ્ણુએ માડ્યો વાદ,	
મુનિવર અમર આવિયા, તે કરે આરત-નાદ	૨૫
સુરરાય ને સરસ્વતી, કરે છે વેદસ્તવન,	
તોએ ક્રોધ મૂકે નહિ, પછે આવ્યા કમલાસન	૨૬

વળણ

કમળબૂ અતરિક્ષથી આવ્યા, ક્ષમા ક્ષમા એમ ઓચરે,
શુભદેવ કહે પરીક્ષિતને, પછે જ્વલા સ્તુતિ કેવી કરે. ૨૭

કડવું ૩૯ મું

૨૧૭ દેરાદે

સ્તુતિ કરે છે બ્રહ્માય દે, નમો નમો; હું તો બેઢિને લાગું પાય દે, નમો નમો.
 છે ત્રિભોવનના તાત દે, નમો; કાંઈ આરંભ્યો ઉત્પાત દે, નમો.
 બ્રહ્મા જોડી જોબા હાય દે, નમો; જુદા મૂકી દો, દીનાનાય દે, નમો.
 છે ગંગાધર પશુપાત્ર દે, નમો; તમો ગરુડ ચડ્યા ગોપાળ દે, નમો.
 જટાધારી જરમાધાર દે, નમો; મોર-પીંછના ધરનાર દે, નમો.
 ઉભિયાવર જોગેશ દે, નમો; મદા સિદ્ધ છે હાંસીદેશ દે, નમો.
 જય પિનાક-ત્રિશલપાણિ દે, નમો; સારંગધર પુરુષ પુરાણી દે, નમો.
 તમે જગત્પિતા કહેવાઓ દે, નમો; પ્રજાને કાં મૃત્યુ ઉપજાવો દે, નમો.
 સુખ આપી દુઃખ કોષ નાપે દે, નમો; ઉઠેરી વૃક્ષ કોષ ન કાપે દે, નમો.
 તેડી ધરમાં ન દીને ધાત દે, નમો; સુધા કહીએ વિશ્વની વાત દે, નમો.
 છેલ ન દીને લાડ લગવી દે, નમો; નવ નાખીએ જીયાં ચડાવી દે, નમો.
 ન ધટે રનેલ તમ તૂટે દે, નમો; તો પ્રજાનું આયુષ ખૂટે દે, નમો.
 ખીને યુદ્ધ કરતા માતંગ દે, નમો; થાય હમવેલીનો ભંગ દે, નમો.
 સામા સાગર જુદે જાય દે, નમો; તેથી જગત જધું તથાપ દે, નમો.
 કોપ માંડ્યો સદાશિવે દે, નમો; તો પ્રજા કષ્ટ પેરે જીવે દે, નમો.
 આવી સ્તવે છે ઋષિ સમ દે, નમો; સ્વામી, વિશ્વ થયું છે તમ દે, નમો.
 સ્તવે ભારતી રહી એક મન દે, નમો; યુષ્ઠ ગાય નિમમ ધન્ય દે, નમો.
 સ્તવે નાગ પામ્યા છે કષ્ટ દે, નમો; સ્તવે શિવને પર્વત અદૃ દે, નમો.
 નમે તાપસ ને સંન્યાસી દે, નમો; સ્તવે સદસ્ય ઋષિ અઠ્યાશી દે, નમો.
 નમે દૈત્ય થયા કાપર દે, નમો; કરે સ્તુતિ સાત સાપર દે, નમો.
 એમ સ્તુતિ સર્વે કીધી દે, નમો; ન મૂકે શિવે વાત લીધી દે, નમો.
 હાકી ઉઠ્યા કૃષ્ણ ને હર દે, નમો; ક્રોધપૂરિત કમળાવર દે, નમો.
 ક્રોધદષ્ટિ અન્યોઅન્ય દે, નમો; વ્યાધ્યો કાળ જન્યોને મન દે, નમો.
 શિવે વાદ વિપરીત માંજો દે, નમો; બેઢિએમારખલાજનો છાંજો દે, નમો.

એત વનવાસી ઝોવાળ રે, નમો; હું પ્રીછુ છુ, પશુપાળ રે, નમો.
કામ બહુ શામાના સંજોગી રે, નમો; ખરા બીલડી કરા બોગી રે, નમો.
ઝીહત્યાએ દેહ થઈ કાળી રે, નમો; શું કહેવડાવો છો, કપાળી રે, નમો.
હો નિર્દય મામાના મારણ રે, નમો; હો શ્વશુરના સંહારણ રે, નમો.
તેં જગ્ની ઝપિની નારી રે, નમો; ખરા જન્મ તણા બિખારી રે, નમો.
મયો જન્મ ઝોદતા કાંબળી, નમો; કંઈ કયા રૂડી ન સાંબળી, નમો.
હો બળિના દારપાળ રે, નમો; છોજી જાણુનમર-રખેવાળ રે, નમો.
એવું કહેતાં શિવ દાખ્યા રે, નમો; ગયા દાડ મન્થો જુદે બાધ્યા રે, નમો.

વળણ

બાધ્યા બન્થો મરગદ મૂકી, જમત પ્રસ્થે થાય રે;
વાહન મૂકી ધર્યા બન્થો, મધ્યે પજ્યા બ્રહ્માય રે.

કડવું ૪૦ મું

રામ હેલાલ

ફરી સ્તુતિ બ્રહ્મા કરે, નમો નમો. વિનય-વાયક ઝોવરે, નમો નમો.
જય જય ત્રિભુવનરાય રે, નમો. શિવ તમને નમુ છુ પાય રે, નમો,
ને ને વૈકુંઠરાય રે, નમો. ને ને પતિ-કૈલાસ રે, નમો.
ને ને દેવમુરારિ રે, નમો. ને ને ત્રિપુરારિ રે, નમો.
ને ને ત્રિચુજાનિત રે, નમો. ને ને ઇન્દ્રનિત રે, નમો.
ને ને ગરુડારૂઢ રે, નમો. ને ને વાહનપશુ પ્રીઢ રે, નમો.
ને ને કમળાવર રે, નમો. ને ને હમિયાધર રે, નમો.
ને ને ઠાટિમદન રે, નમો. ને ને પન્થવદન રે, નમો.
ને ને પીતામ્બર રે, નમો. ને ને વાધાંમર રે, નમો.
ને ને રૂપે ચિત્તચોર રે, નમો. ને ને કપૂરગૌર રે, નમો.
ને ને પરાતપર રે, નમો. ને ને દિગ્મળર રે, નમો.
ને ને પ્રભુ પરમેશ્વર રે, નમો. ને ને જોગેશ્વર રે, નમો.
ને ને પતિ-વૈકુંઠ રે, નમો. ને ને નીલકંઠ રે, નમો.

ને ને ટાળો જમના તાપ રે, નમો ને ને ઉતારો બેઠ ચાપ રે, નમો.
 ને ને રતવે ચતુર્થ રે, નમો. ત્યારે શિવે નાખ્યું ધનુષ રે, નમો.
 ને ને અશરણશરણ રે, નમો. ને ને જિતરયા ધરણ રે નમો.
 ને ને આદિ અંત રે, નમો. ને ને ભોળા બળવંત રે, નમો.
 દીન વચન બ્રહ્માએ બાખ્યાં રે, નમો. ત્યારે ધનુષ બંન્ધોએ નાખ્યાં રે, નમો.
 વદતા હરિહર બેટાડ્યા રે, નમો. પડિયા જોદા ફરીને ઉઠાડ્યા રે, નમો.
 પછી તેડયો બાણાસુર રાય રે, નમો. તે તો નમ્યો હરિને પાય રે, નમો.

વળણ

મસાર આનંદ પામિયો, પ્રમત્ર થયા બ્રહ્માય રે;
 વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે કથા, હવે વિવાહ કમ્પ પેરે યાય રે.

કરવું ઠી સું

રાગ સારંગ

વળી શુકલ વડે રે વચન, સાંભળો પરીક્ષિત રાજન;
 બ્રહ્માએ હરિહરને બેટાડ્યા, પડ્યા જોદા તે ફરીને ઉઠાડ્યા. ૧
 તમો બંન્ધો કરો એવાં કામ, તો પૃથ્વીનો કુણુ કામ;
 ઇંદ્રે કીધો અમૃત પરમન, જિહ્યા જોદા તે નવજોખન. ૨
 છૂટ્યું બંધન, અનિરુદ્ધ મળિયા, ધણાદિવસના વિજેગટળિયા.
 બાણાસુર તે પાએ નમિયો, હાથ કાપ્યા તે દુઃખ સમિયો. ૩
 જનર પ્રગટયા ફતા ને સાત, બ્રહ્મા, પ્રત્યે કહે છે વાત;
 જવરે બ્રહ્મા પ્રત્યે કહ્યું, સ્વામી, આજ્ઞા આપો ત્યાં રહું. ૪
 બ્રહ્માજી કહે હું વાણી, તમે રહેજો જગતમાં જાણી;
 અર્ધો મનુષ્ય-દેહને હાર, અર્ધો વનસ્પતિ મોગર. ૫
 ત્યાં રહેજો તમારો વાસ, એમ જવરતી પૂરી આશ;
 ઝોખાહરણ સુણે ધરી ભાવ, તેનો જાય અજરણ તાવ. ૬

- શુકદેવ કહે, સુણ રાય, હરિ હર તણો સમુદાય;
કહે હરિને, તેડાવો જન, વિધિએ આપુ કન્યાદાન. ૭
- આપી આગા શ્રીકૃષ્ણે આવી, જાદવને લાવો સમજાવી;
અકૂર સાસકિ બંન્ધો ગયા, જાદવ-કુટુંબ સહુ લાવિયા. ૮
- હાંડે જાદવરાણી મોડામોડ, ટોળે થાતી છપ્પન કોડ;
રાય લખી લખી પત્ર તેડાવે, દામદામથી સહુકા આવે. ૯
- રાયે રચના કાઢી સારી, લીધ્યો મંડપ કનકની ગારી;
હેમગિરિ વિધ્યાયજ બોલાવ્યા, ઉદ્યાયજ અસ્તાયજ આવ્યા. ૧૦
- ત્રિકુટાચળ ઝેરુ મૈનાક, ગધમાદન ગિરિ ચક્રવાક;
અજમેલ ગિરિ સુશીલશંભ, ધક્કાગિરિ નતાલ અભંગ. ૧૧
- માગ્યા તૂંગ્યા શહેરમાં બેર, ધક માદવગિરિ શાશ્વેર; (?)
દેવગિરિ કનકાચળ પધરાવ્યા, અષ્ટકુળ પર્વત ત્યાં આવ્યા. ૧૨
- આવ્યા દેવ ઠાટિ તેત્રીશ, ઝાણિ સર્વે દે આશીશ;
નવ કુળ તેડાવ્યા નાગ, આવ્યા મોટા રાય સુહામ. ૧૩
- તેડ્યાં રાજકુળ છત્રીશ, જાગ્યક જન આવ્યા બહુ દિશ;
અનિરુદ્ધને પીઠી ચોળાય, શુભ નારીઓ મંગળ ગાય. ૧૪
- પીઠી ચડાવો પટરાણી, જાદવ-સ્ત્રીઓ ગાએ સાધુ વાણી;
પંચ શબ્દ કુંડુભિનાદ, રાજો વાજિત્ર ગોભા વાદ. ૧૫
- જોવા ત્રિભુવનથી સહુ આવ્યા, રાય બાણુને મન ધણુ ભાવ્યા;
બાણુ ઉતારે ઉતરાવે, કૃષ્ણજી ગ્રહશાંતિક કરાવે.
વિવાહ મંગળની રચનાય, સમર્થ વરધોડાની થાય. ૧૭

વળવળ

વરધોડા ચડે અનિરુદ્ધનો, જાદવ તત્પર થાય રે;
બાણુસુરને માંડવે, જાદવ-રાણી ગીત ગાય રે.

કરવું ૪૨ મું

રાગ દેશ

આદિતની ધરુણી, હાં રે તમે નિદ્રામાં પોદો;	
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રાંદલ જાગવો રે.	૧
બ્રહ્માની ધરુણી, હાં રે તમે નિદ્રામાં પોદો;	
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, સાવિત્રીને જાગવો રે.	૨
ચંદ્રમાની ધરુણી, હાં રે તમે નિદ્રામાં પોદો;	
જીવાવરને તેલ સીંચારો કે, રાહિણીને જાગવો રે.	૩
શ્રીકૃષ્ણની ધરુણી, હાં રે તમે નિદ્રામાં પોદો,	
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, લક્ષ્મીને જાગવો રે.	૪
પ્રદ્યુમ્નની ધરુણી, હાં રે તમે નિદ્રામાં પોદો;	
અનિરુદ્ધને તેલ સીંચારો કે, રતિ વહુને જાગવો રે.	૫
મહાદેવની ધરુણી, હાં રે તમે નિદ્રામાં પોદો;	
ઝોખાને તેલ સીંચારો કે, હમિયાને જાગવો રે.	૬
ગણપતિની ધરુણી, હાં રે તમે નિદ્રામાં પોદો;	
ઝોખાને તેલ સીંચારો કે, સુધજૂધને જાગવો રે.	૭
બાણાસુરની ધરુણી, હાં રે તમે નિદ્રામાં પોદો,	
ઝોખાને તેલ સીંચારો કે, બાણુમતી જાગવો રે.	૮

વળણ

તેલ ચંપેલ ચકાવો, સજની, સર્વે મળાને આવો;
નિદ્રામાંથી જાગત ઘડને, ગીત મધુરા ગાવો.

રાગ ધોળ

પાડી ચોળો પાડી ચોળો પટરાણી રે, મગ દળો મગ દળો હોં રાણી રે.
પમધુઓ પગધુઓ વરની બાબી રે, ઝોખાજી તો રહેજો અખંડ સોહાગી રે.
ચંદન ચરચ્યાં. છે અપાર રે, જૂથજૂ પહેરાવ્યાં છે સાર રે.
વર તો વરધોડે ચડિયા રે, અશ્વ અનુપમ ને હીરા જડિયા રે.

તેના તેજ તણો નહિ પાર રે, ત્યાં તો નીરખે છે નરનાર રે.
નીરખી નીરખી દીએ છે આશીશ રે, જીવાવર જીવએ કોડ વરીશ રે.

કડવું ૪૩ સું

રાખ ધનાશ્રી

વળી તે વિહિવા આડિયો ને, જીત્યા જાદવરાય;
રુક્મિણી-મન આનદ ધણો રે, ત્યાં તો માનુની મંગળ માય.
અનિરુદ્ધજીની ધોડણી.

સાજન સહુ ટોળે મળ્યા ને, સુરિનર મળ્યા છે અપાર;
પાનનાં આખ્યાં ખીડલાં, તે પર શ્રીફળ ફોફળ સાર. અનિરુદ્ધજીનીં
ચૂવા ચંદન છાટણાં રે, ઈસર કુંકુમ સાર;
ભાટ બંદીજન બહુ મળ્યા, તે તો બોલે છે જયજયકાર. અનિરુદ્ધજીનીં
વાજિત્ર વાગે અતિવણાં ને, માઢીં બેરીનો નાદ;
ઢોલ દદામા ગડગડે રે, ત્યાં તો સરણાધ્યએ લીધો વાદ. અનિરુદ્ધજીનીં
અપ્સરા નાએ છદ્મની, માઢીં નારદ તુંગરુ ગાય;
મધુરીશી વેણા વાજતી, એનો આનંદ ઝોમજીવ થાય અનિરુદ્ધજીનીં
સાબેલા સર્વે શોભતા ને, અસવાર થયા વરરાય;
ધનમન તેજ નયાવતા રે, એવા સુર નર અતિ હરખાય. અનિરુદ્ધજીનીં
શૌણ્ધિતપુર પાટણ બહુ રે, ફૂવડે સોહાવી વાટ;
અનિરુદ્ધ વર ધોડે ચડયા રે, ત્યાં ગેરીએ સોહાબ્યાં હાટ. અનિરુદ્ધજીનીં
ચંચળ ચાલે ચાલતી ને, રંગે રાતે વાન;
મખિયરડે મોતી જડયાં રે, ધોડીનું પંચકથ્યાણી નામ અનિરુદ્ધજીનીં
પલાણુ પરવાળાં તણાં ને, નંગ પીરોગ્ગ સાર;
રતન-જડિત બે પિંગડાં રે, તેની ઝગમગ જ્યોત અપાર. અનિરુદ્ધજીનીં
ઘાટ તે પહેયાં શોભતા ને, રામણુ દીવો હાય;
મોડ બાંધ્યો રાણી રુક્મિણી રે, જેને કૃષ્ણ સરખા નાય. અનિરુદ્ધજીનીં

છત્ર ચામર ને વાવટા રે, દીવાનો નહિ પાર;
 પૂઠે તે આવે જનરડી રે, તે તો મંગલ ગાતી નાર. અનિરુદ્ધજીનીં
 વર વહેલા થઈ તોરણ ચડયા રે, સાજો છાંટે નીર.
 તેને મનવાંછિત આપ્યું રે, પછે બાળઠે જિભા વીર. અનિરુદ્ધજીનીં
 સામુ આવી સતજ થઈ રે, પહોંતી મનની આશ;
 ઓખાને અનિરુદ્ધ પરણશે રે, શુભ ગાય પ્રેમાનંદદાસ. અનિરુદ્ધજીનીં

કડવું ૪૪ મું

રામ ત્રિતાલી ઓખાઈ

અનિરુદ્ધ ત્યાં મંડપે આવ્યા, બાણાસુરને મન ધણું ભાવ્યા.
 મુખધી બોલ્યા અમૃત વાણી, પૂંખે પારવતી પટરાણી.
 ધૂંશળ મુશળ રવઈને ત્રાક, પૂંખી તાણું જ્યાવરનું નાક.

જિભાસ

ધૂંશળે મા પૂંખીશ જિભા, ધૂંશળે વૃષભનું જોતરું રે;
 મુશળે મા પૂંખીશ જિભા, મુશળે અમૃત ખાંડણું રે. ૧
 રવાઈએ મા પૂંખીશ જિભા, રવાઈએ મહીનું વસોવણું રે;
 તરાકે મા પૂંખીશ જિભા, તરાકે એ વિશ્વનું ઢાંકણું રે. ૨
 સરૈયે મા પૂંખીશ જિભા, સરૈયા વૃષભનું ચારણું રે;
 છડી પીંડીએ મા પૂંખીશ જિભા, છડી પીંડીએ હંદરવો ખણું રે. ૩

રામ ત્રિતાલી ઓખાઈ

ઠારી નાખી છે છડી પિંડી, જિભા હરખે હરખે દીંડી;
 ગજે ઘાટ ઘાલીને તાણ્યા, જ્યાવરને માયરામાં આણ્યા. ૧
 આડા અંતરપટ ધરાય, હસ્તે હસ્તમેલાપક થાય;
 જોશી ઠહે છે સાવધાન, ગર્ભાચાર્યને દે અતિ માન. ૨
 સહુ મળી ત્યાં મંગળ ગાય, એવા આનંદ ઓચ્છવ થાય;
 આવી બેઠા મોટા રામન, બાણાસુર તે દે ધણું માન. ૩

વળણ

કોડ પહોતા મન તણા, અમે આપ્યા પાન રે; ૪
વર વહુ આપ્યાં ચોરીએ, દે બાણુ કન્યાદાન રે.

કડતું ઠપ સું

રાગ ધન્યાશી

સુર અસુર તો આવી મળ્યા, મનમાં તે આનંદભર;
બાણુરાય ને પ્રહુમન, કરવા બેઠા મધુપર્ક. ૧
હરિ હર સખામાં બેઠા, સુર તે તેત્રીસ કોડ;
અવર રાણા ને રાયજી, સરખા તે સરખી જોડ. ૨
વાળિત્ર વાગે અતિ ધણાં ને, ખંદીજન કહે શુભ કૃત્ય.
રાગ રંગ ચૈકાર યાય છે, કરે અપ્સરા નૃત્ય; ૩
શુકાચાર્ય કહે બાણુરાયને, ઘોને કન્યાદાન;
આ દિવસ નહિ આવે ફરી, સાંનિધ્ય શીભગવાન. ૪
બાણુરાય કહે, શીઘ્ર મંગાનું, જે જોષએ તે આજ;
કન્યાદાન હજી કોડથી, અનિરુદ્ધને શ્રીમહારાજ. ૫
જળપાત્ર કુંકુમ દણિ દુર્વા, શ્રીફળ ફોફળ જેહ,
કનકપાત્ર કર મહીને, રાણીજી લાભ્યાં તેહ. ૬
વેદમંત્ર-હિઆરથી, કરે પૂજા તતખેવ;
પૂજા પો વિવિધ ચડાવે, બણીને ઋષિ દેવ. ૭
કર અંજલિ લક્ષને, પછે બોલિયો રાય બાણુ;
કન્યાદાન લ્યો અનિરુદ્ધજી, જોકું છું બે પાણુ. ૮
અનિરુદ્ધ કર આગળ કરે, મનમાં અતિ ઉલ્લાસ;
ઝોખા અનિરુદ્ધ રાજી થયાં, કીધું નેત્રમાં હારય. ૯
સુતાનો સંકલ્પ કરીને, હરખ્યો રાય બાણુ;
તે દાનની દક્ષિણા પછી, આપિયાં કોટિક દાન. ૧૦

ગળ અથ ને ભૂમિ દાસી, કનકપાત્ર અનેક;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહેતાં ન આવે છેક. ૧૧

કડવું ૪૬ મું

રાગ ત્રિતાલી ઝોખાઇ

મગળ ફેરા ત્યારે ફરાય, મળી માનુની મંગળ માય;
દર્પ ધરે બાણ મનમાય, સાનિધ્ય શ્રીવૈકુંઠરાય. ૧
પહેલે મંગળે ત્યાં માર, આપ્યા રથ સહિત તોખાર;
બીજે ધેતુ આપી અપાર, ત્રીજે કુંજર ફેરી દાર. ૨
ચોથે ફૂંચી સહિત ભંડાર, આપી કોધો છે નમસ્કાર;
બાણાસુર બોલ્યો મુખ વાણ, મંપુટ કરી બે પાણ; ૩
હું તો સેવીશ તમારાં ચરણ, શુદ્ધ રાખજો અંતઃકરણ;
એમ રાચે કન્યાદાન દીધુ, વિવાહ-કર્મ સંપૂર્ણ કીધું,
હરિનો કોઇ ન જાણે પાર, બંન્ધો કોધા સ્ત્રી ભરતાર. ૪

વળવું

કારજ પૂરણ, મંગળ વરત્યાં, જોવા મળ્યો મંસાર રે;
ચોરીમાં દપતી બંન્ધો, આરોગે કંસાર રે. ૫

કડવું ૪૭ મું

રાગ જિભાસ

કસાર જમે જમે, રે જમાઇ, તારી રૂડી દોસે કમાઈ;
છોરા, તું તો કાજો ન કાજિયો, છોરા, તું તો શીખોમાથી સડિયો. ૧
છોરા, તું તો નખ જેવડો નાનો, કેમ આવ્યો હૈયા જાનો;
મારી ભોળા ઝોખા જડેન, તારાં ચોર તથા છે ચેન. ૨
મારી કન્યા ન જાણે કાંઈ, તેને કપટે કીધું તે સાંધ;
હૈયા, છત્રપતિએ જાણ્યો, કેવો કારાગૃહમાં ધાણ્યો. ૩

તારા આપનો આપ તેડાવ્યો, તેણે પગે લાગીને છોડાવ્યો;
 તારી કમળા માતા છે ધાડી, તુને નવ દેખાડે ઘીની વહાડી. ૪
 તારો પિતા જે છે કામ, તેનું ચંચળ ચિત્ત, નહિ કામ;
 સ્યામ રામે શું લગાવ્યાં લાડ, જેણે ખાધું અન્ન-બરવાડ. ૫
 અમને દાનવને માનવ જોતાં ખામી, નીચ વરેજીય કન્યા પામી;
 તારો વંશ તો બર્ષો કામ, તેણે લગ્નવ્યું બાણાસુરનું નામ. ૬
 ક્યાંથી પેઠા તું ખંખોળા, તે તો છેતરી ઓખા બોળા;
 તારા પુણ્ય તણો નહિ પાર, રાજપુત્રી પાસ્યો પીંડાર. ૭
 રૂઢી વડુ પામ્યો તુ રાય, એક વાર અમ આગળ નાય;
 એમ રામા કરે બહુ રીત, અન્યોઅન્ય ગાય છે ગીત. ૮
 વળતી દેવકન્યા ગાય વરણી, તે તો ઠેસવની જનરણી;
 તમે લાંબી શું લૂછી દલાવો, રૂપે ભૂંડણુ સરખી ભાવો. ૯
 અમારો અનિરુદ્ધ તીખો મરી, એ તો સ્વપ્નામાં મયો વરી;
 કન્યાને મન એ વર બાવ્યો, તેણે આંદર દહને તેડાવ્યો. ૧૦
 વર વડુ એકઠાં મળિયાં, બાણાસુરનાં તે હૈડાં દળિયાં;
 તેણે કોધો એ ઉપર ટોપ, બાળ્યાં કવચ ને વળા ટોપ. ૧૧
 શું થયું સિંહસૂતને સહાયા, હરિ દળધર કેવા ધાયા;
 અમારા સ્યામ રામ બ્યારે રૂઢા, ત્યારે વેવાઈ કોધા દૂંઠા. ૧૨
 રણમાં રઝળ્યા રાણાના અંગૂઠા, છોડી આપીને જીવતા છૂટયા;
 એાં મારીને કન્યા લીધી, ધર વસાવવા વડુઅર કીધી. ૧૩
 એમ ગીત ગાય છે વગણી, વર કન્યા તે ઊકર્પા પરણી;
 ત્રપિ સદસ્ય અઠચાશી ધીસ, દે છે વધૂ વરને આશીય. ૧૪
 માગણુ ઉચિત પામ્યા દાન, સદુને મંતોગે બમવાન;
 અતિ આનંદ ઓગળવ થાય, નારી ગીત અનુપમ ગાય. ૧૫

વળણુ

ધર વસાવવા વડુઅર કીધી, ઘેર જશું આનંદ રે;
 ખરપર વિનોદની વારતા, દહે ભટ પ્રેમાનંદ રે. ૧૬

કહણું ૪૮ મું

રામ સામઘી

સાંભળો પરીક્ષિત રાય જી, કંસાર પૂરો યાળી માંય જી;
ધૂત ખાંડ નાખી લાવી જી, રાણી માયરા મધ્યે આવી જી. ૧

હાળ

કંસાર રીતે ને પરમ પ્રીતે, આરોગે નર નાર;
સ્વજન નરખે ને મન હરખે, જિલટ અંગ અપાર. ૨
જાદવ સઘળા જાનૈયા, માનિયા જોમ દેવ;
તેલમર્દન અંગમંજન, કરે છે સેવક સેવ. ૩
ખાન પાન ભક્ષ જોજન, નાનાવિધ પકવાન;
જાનને ધણું માન દીધું, રીઝવ્યા ભગવાન. ૪
ધૂધરા ધમકે, ઢોલ ઢમકે, યાય છે સંગીત ગાન;
અપ્સરા નાચે ને રાય રાચે, જાત્યક પામે દાન. ૫
હાથા તોરણ બારણે, કેસર અંગ દોળાય;
ભાતભાતના મુગંધાદિક, અંગ લેપન યાય; ૬
મંડપ શોભા મહામનોહર, વિવિધ પેરનાં કામ;
કહે કવિ, ત્યાં શું વખાણું, દીડે પહોંચે હામ. ૭
શ્રીકૃષ્ણ શિવ સભા મધ્ય જોડા, જાદવ છાપન કોડ;
અનિરુદ્ધ જોખા ખિરાજતાં, જાણે માલતી ચંપક છોડ. ૮
શ્રીકૃષ્ણ જાદવ વહે વાણી, સાંભળો બાણુરાય;
પહેરામણી પ્રભુમને કરી, જાન કરો વિદાય. ૯
વિદાય આપો રાય અમને, યાય છે બહુ દિન;
બાણુસુર કહે, વેગે કરીને, આગા દેશું સ્વામિન. ૧૦
ચરણરેણુ હું તમારો, મારો શો અધિકાર;
જો જોઈએ તે લખાવો, હું આપી કરું નમરકાર. ૧૧

કડવું ૪૯ મું

રામ ધન્યાથી

સાત્યકિ કહે છે, લખો કામળમાં, એક લાખ માતંમ;	ગયજી.
સાનસંગાથે પાણીપંચા, પંચ લાખ તુંગ;	રાયજી.
રથ પટકુળ પાખરી સુરભિ, ઘટે ને રોકારોક;	ગયજી.
મન ધન્યું અમે માગીને લીને, ન રહે મનમાં રોક;	રાયજી.
છાપન કોડ જાલવને કાળે, આયુષ સહિત શણુમાર;	રાયજી.
જાલવણુવતી ને કોષ ધેર છે, તેને પટકુળ સાર;	રાયજી.
દેવકી રૂઢિભણી રોહિણી રેવતીને, આપો સોળ શણુમાર;	રાયજી.
સુભદ્રાને ચીર પાંચ-વરણું, વળી સોળે શણુમાર;	રાયજી.
અનેક ગામ ને દેશ જ આપો, તો હાથ ધરે શીરામ;	રાયજી.
લક્ષ ગામ ચાર દેશ આપીને, કરો પ્રભુને પ્રણામ;	ગયજી.
રોક જોઈએ તો સોનું રૂપ, જળાભદ્રને પૂછો તેડ;	ગયજી.
પ્રભુમ વહેવાઈ તમારો, મનમમતી વરણું નેડ;	રાયજી.
ધણું અમે શુ લખાવીએ રાણા, સમપણ સાધ્યા હાડ;	રાયજી.
જમાઈ ને માગે તે આપો, તેમાં અમને જો પાડ;	રાયજી.
જૂરસી દક્ષિણા આજણુને આપો, તેનો અહીં શો આક;	રાયજી.
જન જયકને સહ કોષ આપે, ને હોય દરિદ્રી રાંક;	રાયજી.
રીતભાત સાત્યકિએ લખાવી, તે સર્વે આપી બાણુરાય;	ગયજી.
કર જોડીને જીભો સમુખ, શીકુંણુને નમ્યો પાય;	રાયજી.

વળણુ

પાય નમ્યો પરિણામને, આનંદ અંગ ન માય રે;
 છાપન કોડને પહેરામણી કરી, પૂજ્યા ત્રિભુવનરાય રે.
 ત્રિભુવનપતિ મંત્રોપિયા, આપ્યાં વચ્ચે વાદન રે;
 પુત્રી આપી પાયે લાગ્યો, દોષી સ્તુતિ સ્તવન રે.

કહતું ૫૦ સું

રાગ ધન્યાશી

પુત્રી પધારો રે, સૌભાગ્ય સાસરે, ભાગ્ય તમારું રે, તુલના કૃષ્ણ કરે;
અમે અપરાધી બહુ, અવગુણી બરયા, પુત્રી, તમનેરે અતિ દુખિયાં કરયા.

રાગ ખિલાસની

દુઃખ પામી દીકરી તે, મગ્ધુ લગી કેમ વીસરે;
માતા પિતા વેરી ચયાં તારાં, મનની ખટખટ કેમ નીસરે. ૨

બાપ, બાપે તુંને બંધનમાં રાખી, દુઃખ વેદ્યું બહુ, દીકરી;
મોટું ધર કુળ પામી તે તો, તું તારે ભાગ્યે કરી. ૩

ઉત્ત્ર પુણ્યે ઝોખાખાઇ તમે, પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથને;
તે સુખ આગળ દુઃખ વિસાર્યું, જોખમ બાણના હાથને. ૪

શિક્ષા દઉં તને, દીકરી, મારી તારી લાજ વધારને;
જો પ્રીતે પિયુ આગાં આપે, તો પિયરબણી પધારને. ૫

ઉત્તમેન હળધર પ્રભુમન, વાસુદેવ ત્રિશુવનધણી;
શ્વશુર પક્ષમાં સર્વ કુટુંબની, સેવા ભક્તિ કરજો ધણી. ૬

રુક્મિણી જાંશુવતી ને ભદ્રા, સત્યભામા સત્યા સુંદરી,
લક્ષ્મણા કાલિંદી શૃંગા, અષ્ટ પટરાણી ખરી. ૭

રતિ રંભાવતી દેવકી, માયાવતી સતી રેવતી;
રખે દીકરી આગસ કરતી, તું ચરણ તેનાં સેવતી. ૮

શ્રી ભૂંડી વાત સાંભળી હોય, કોઇ આગળ નવ ચહેરીએ;
ઉધાડા કેય ન મૂકીએ, ઘણું ઝીણું વસ્ત્ર ન પહેરીએ. ૯

કામ ધરનાં બતાવ્યાં કરીએ, ન કરીએ કાંઈ અરુપરું;
પૂજ્યા પૂઠે સુદમ સાહે, બોલીએ જામને ખરું. ૧૦

પાત્ર પડે નવ ઠેલીએ, ક્ષમા રાખીએ બહુ ઉદરે.
આધું ઝોઢી ચાલીએ, રાખીએ દષ્ટિ ભૂમિ-પરે. ૧૧

સંતાપ સાસરે ન કીજીએ, પિયરને ન વખાણીએ;
લક્ષ દુઃખ હોય સાસરે, પણ સ્વામીને ન જણાવીએ. ૧૨

દાસી માણસનો સંગ ન દીજે, નીચને મળ્યે માઠું સહી;
 સાસુ રીસ કરે ધણી, જપણુ સામે બોલ કરીએ નહિ. ૧૩
 સાસુ નણુંદાને જોઠાણીની, સેવા ભક્તિ કરજો ધણી;
 પંર-ધેર નિત્ય જમ્યે નહિ, ગયે હલકાઈ યાયે આપણી. ૧૪
 મોટે સ્વરે હસીએ નહિ, ઠાઈ સાથે નાળા નવ દીજ્યે;
 જીભાં રહી ઉઘાડા માથે, પુત્રી, પાણી ન પીજ્યે. ૧૫
 ભરથાર પહેલું જમીએ નહિ, બાઈ, ઉચ્છિષ્ટ જમીએ નાથનું;
 તુંકારીએ નહિ સેવક આદે, મન રાખીએ સર્વ સાયનું. ૧૬
 માત' પિતા ને ભાત ભગિની, પિયર-સુખ ન સંભારીએ;
 આવો બેસો જીજી ઠહીને, કુળની લાજ વધારીએ. ૧૭
 સહુને ગમતું બોલીએ, બાઈ, અહંકાર કરીએ નહિ;
 હસતું વદન નિત્ય રાખીએ, સુખ દુઃખ સમાન ગણીએ સહી. ૧૮
 દિવસે ન સૂઈએ, દીકરી, બહેન, વચન પિયનું પાળીએ;
 સાસુજી જ્યારે સાદ કરે, ત્યારે જીજી કરી હિતર આલીએ. ૧૯
 મૃશુર જોઈની લાજ કીજે, ન બોલીએ જીએ સ્વરે;
 એમ ધણી શિક્ષા દઈ માતા, પુત્રીને વિદાય કરે. ૨૦

વળણ

વિદાય કરે પુત્રીને, ધન વસ્ત્ર દઈ અપાર રે;
 માત પિતા વળાવવા આવ્યાં, સાથે કુટુંબ પરિવાર રે. ૨૧

હડતું પૈરું મું

રાગ ધન્યાશ્રી

બાણાસુર મળા ઘેર જાય રે, સહુ સુવાસણ ગીત ગાય રે;
 અનિરુદ્ધ પામ્યો શુભ કન્યાય રે, ત્યાં જાલવ હસતા જાય રે. ૧
 સાહેલી મળા સહુ ટાળે રે, અન્યોઅન્ય મળીને બોલે રે;
 પછે ગીત ગાય છે વરણી રે, ઝોખાને લઈ જાય છે પરણી રે. ૨

રાખ ફટાણાંની ચાલ

આવ્યો આવ્યો દુવારઠાનો ચોર, એના વડપિતાએ ચારખાં ઠોર,
 લાખેણી લાડી લઈ ગયો રે. ટેક
 એનું શુ કરીએ વખાણ, એણે જીત્યો તે રાય બાણ, લાખેણી
 આવ્યો આવ્યો કામકુમાર, જલકુલનો એ કુમાર, લાખેણી
 આવ્યો આવ્યો નંદતણો ગોવાળ, એ તો મામા કંસનો કાળ, લાખેણી
 આવ્યો આવ્યો હજીવર કેરો વીર, ગાયો ચારી તે જમનાતીર, લાખેણી
 આવ્યો ગોપીએનો આખણચોર, એ તો નામર નંદકિશોર, લાખેણી
 એની મધુરી છે બહુ વાણી, એનો વડપિતા મહીનો દાણી, લાખેણી
 એને મન આનંદ બહુ થાય, સખી ઝોખાને લઈ જાય, લાખેણી
 એમ સહિયરો ગાએ ગીત, મન આણીને બહુ પ્રીત, લાખેણી
 તિહાં આનંદ સદુને થાય, બટ પ્રેમાનંદ જય ગોય, લાખેણી

રાખ ઠેકાણે

ઝોખાખાઇ ચાલ્યાં ચાલણુદાર, સાથ મૂક્યો સહિયર તણો રે;
 મૂક્યાં માતપિતા પરિવાર, માથ લીધો જલદ તણો રે. ૧
 ઝોખાખાઇએ ભરિયાં નયણે નીર, મનમાં આનંદ અતિ ધણો રે;
 ચિત્રલેહા આવી દેવા ધીર, મિલાપ કરી ઝોખા તણો રે. ૨
 બંધ્યો બેટયાં હૈડાં સાથ, મનમાં આનંદ પામ્યા રે;
 ભણે પામી તું અનિરુદ્ધ નાથ, દુઃખ તે સધળાં વામ્યા રે. ૩
 આપણુ રમતાં સહિયર સાથ, સુખમાં તે બહુ મહાસર્તા રે;
 હવે લીધો બાઇ જલદ-સાથ, અમને મૂકી ચયાં ચાલતાં રે. ૪
 મોહું ધર પામી સહિયર તું, રાજી હું મનમાં થઇ રે;
 સુખમાં તારે બાકી શુ, પીડા વુજ મન તણી ગઈ રે. ૫
 બહેની, ડાહ્યાં યાજે આપ, માયા મનમાં રાખજો રે;
 બોલું ચાલું કરજો માથ, વહેલાં તે દર્શન દાખજો રે. ૬
 તારે કહે છે ઝોખાખાઇ, ચિત્રલેહાને પાચે પડી રે;
 બહેની, વુજ સાચી સમાઇ, સહુ સહિયરમાં તું વડી રે. ૭

- બાઈ, તેં જાણ્યો મારો હાથ, રક્ષા કીધી મુજ તણી રે;
 મેળવી આપ્યો તે અનિરુદ્ધ નાથ, દયા આણી તેં ધણી રે. ૮
- ન્યારે જપતી પતિ મનની માંહી, વ્યાકુળ બહેની હુ થતી રે;
 મુખોપ કરતી મુજને ત્યાંહી, સમજ મુજમાં ન હતી રે. ૯
- અનેક ગુણ છે તારા, બહેન, તે મુજને નહિ વીસરે રે;
 દુજ વિના મુજને નહિ એન, હોતે મુજ હૈં હરે રે. ૧૦
- બાઈ, દુજને કહુ આપોઆપ, સહિયર, કો દિન આવશુ રે;
 અપરાધ મારો કરજો માફ, કુશળતા તમને કહાવશુ રે. ૧૧
- એમ ઠહી બરતી નયણે નીર, ચિત્રવેદા છાતી રાખતી રે;
 બહેતી, બીજે તાગે ચીર, હૈં સાથે આંપતી રે. ૧૨
- એટલે આવી આખાની માત, નયણે નીરધારા વહે રે,
 પુત્રી, મારી સાંભળ વાત, મુજ સિખામણુ મન લહે રે. ૧૩
- દુજને કહેતી મુજની વાત, દૂર પધારશે દીકરી રે;
 હવે મુજને કાણુ કરશે શાંત, કેને બેધને રહુ કરી રે? ૧૪
- બહેતી, મધુરી બોવતી વાણુ, તે મુજને બહુ સાંભરે રે;
 વહાવી, હું તો મારા પ્રાણુ, વિસારી નહિ વીસરે રે. ૧૫
- બહેતી, રહાં તારાં બામ, દિપાબ્યો બદલ સાથને રે;
 પુત્રી, રહેજો અખડ સૌભાગ્ય, પામ્યા અનિરુદ્ધ નાથને રે. ૧૬
- એમ દીધો ત્યાં આશીર્વાદ, મહિયર વહેલાં આવજો રે;
 સેવો પવિત્ર સામુના પાદ, દુઃખ હોય દોલ્યાલાં કહાવજો રે. ૧૭
- આખાબાઈ, રહેજો દ્વારિકામાંહી, ત્યાં અમને મંભાગજો રે;
 'ગોમતી નદાજો જઈને ત્યાંહી', તણે પક્ષને તારજો રે. ૧૮
- એમ ઠહી દેવ રહી લાં માત, નીરખે છે નયણુ મરી રે;
 એટલે આબ્યો સહિયર-સાથ, મળવા તૈયારી કરી રે. ૧૯
- સાસરે જાઓ છો તમે, બહેન, મમરો નહિ અમને કઈ રે;
 દુજ વિના નહિ અમને એન, સખી, હું સગી કો નહિ રે. ૨૦

બહેની, રમતાં આપણુ સાથ, સહિયર ટાળે સદુ મળી રે;
 હવે પાખ્યાં અનિરુદ્ધ નાથ, પાછાં પિયર આવજો વળી રે. ૨૧
 બહેની, તું મા આંસુ પાડ, છાની રહેને તું જરી રે;
 એટલે ત્યાં આવ્યો કૌભાંડ, બહેની, વાત હદું ખરી રે. ૨૨
 અદકી ઝોછી કહી હોય વાત, તે મનમાં નવ રાખજો રે;
 કામા કરજો, મારી માત, વહેલાં મુખડું દાખજો રે. ૨૩
 એમ સર્વે મળી ભેટયાં ત્યાંહે, માતપિતા સહિયર સદુ રે,
 વાત કરે છે માંદોમાંહે, મનમાં આનંદ છે બહુ રે. ૨૪

વળણુ

ઝોખાતે સંતોષિયાં, ન્યૂત ન ગણી કાંઈ રે;
 જાનીવાસે જોતજ આગળ, દોરડો કેમ હોડાય રે.

કડવું પર મું

રાગ ધ્રાવણ મંબળ

બ્રહ્માએ વાળી ગાંઠ, છખીલી, દોરડો નવ છૂટે;
 તારો મહાદેવ બાપ તેડાવ, હો લાડી, દોરડો નવ છૂટે. ૧
 તારી પાર્વતી માત તેડાવ, હો લાડી, દોરડો નવ છૂટે;
 તારો મણુપતિ આત તેડાવ, છખીલી, દોરડો નવ છૂટે. ૨
 તારો બાણુસુર બાપ તેડાવ, હો લાડી, દોરડો નવ છૂટે;
 તારી બાણુમતી માત તેડાવ, છખીલી, દોરડો નવ છૂટે. ૩
 તારો કૌભાંડ ઠાકો તેડાવ, હો લાડી, દોરડો નવ છૂટે;
 સર્ગા સર્વેને વેગે કહાવ, છખીલી, દોરડો નવ છૂટે. ૪
 હવે કન્યાની જનરડી ગાય, હો લાડા, દોરડો નવ છૂટે;
 ત્યાં તો આનંદ ઝોચ્છવ યાય, છખીલા, દોરડો નવ છૂટે. ૫
 બ્રહ્માએ વાળી ગાંઠ, હો લાડા, દોરડો નવ છૂટે;
 તારો શ્રીકૃષ્ણ વડવો તેડાવ, છખીલા, દોરડો નવ છૂટે. ૬

તારો પ્રહુમ્ન બાપ તેડાવ, હો લાડા, દોરડો નવ છટે;
નારો હળધર કાકો તેડાવ, છખીલા, દોરડો નવ છટે. ૭
તારી રતિ માત તેડાવ, હો લાડા, દોરડો નવ છટે;
તારી ગોવાળ-મંડળીને કહાવ, છખીલા, દોરડો નવ છટે. ૮

વળવળ

એમ રીતમાત ત્યાં કરી, ગોત્રજને લાગ્યા પાપ રે;
ગોર આશીરા દે ધણી, બાણાસુરની કીધી રક્ષાય રે. ૯

કડવું પડે મું

સામ સિંધુરો

પવિત્ર કીધું અસુર-કુલ ને, વહેવાઈ વિશ્વંભર યયા;
પુણ્ય મારાં પૂર્વ જન્મનાં, પ્રભુજીએ કીધી દયા. ૧
પ્રહલાદ-અર્થે નૃસિંહ હવા ને, હિરણ્યકશિપુ ઉદ્ધારિયો;
બાલિ કારણુ વામન હવા, મારા જીજ્ઞેષા ભાર ઉતાગિયો. ૨
હિરણ્યાક્ષ માટે વરાહ હવા, એમ બાણે વાણી ઓચરી;
સર્વપે મુને ધણી કૃપા ને, અનિરદે ઝોખા વરી. ૩
અપરાધ મારો ક્ષમા કરીએ, હરિ, તમ સામે હું વદયો;
એવું કહીને રાખ બાણાસુર, કૃષ્ણને પાત્રે પડયો. ૪
બેટો કીધો કરે અહીં, શ્રીકૃષ્ણે વખાણ્યો બહુ;
જંદુકુલ દિપાબું અમારું ને, તમ પુત્રી થયાં વહુ. ૫
અન્થોન્થે માન દીધું, જાદવ સહુ તત્પર થાય;
સાસરે વળાવી ઝોખાને તે વારે, માતા દે શિક્ષાય. ૬
પુત્રી, પિયરને દિપાવજો, જો પામ્યાં મોટું સાસરું;
જરા દમાજો, દીકરી, ડહાપણુ જરા રાખો ખરું. ૭
એમ કહી ઝોખા વળાવ્યાં, બેટયાં પુત્રી માય;
જાન વળાવી વળ્યો પાછો, જાનદે બાણુરાય. ૮

- ઠેલાસ ગયા ગિરિગપતિ, કૃષ્ણ પધાર્યા દ્વારામતી;
 ઝોખા અનિરુદ્ધ ઘેર આવ્યા, બેટચા રુદ્રમિણી રેવતી. ૯
- ઉત્તમ ંકયા બામવત તણી, સાંભળતાં સુખકારી;
 પાપ સધળાં પ્રલય થાયે, પરમપદ પામે ભારી. ૧૦
- વ્યાધિ ને સત્ત જ્વર સમે, જો સાંળજે રોહે કરી,
 સુખ સંપત્તિ પરિવાર વાધે, મનકામના પૂરે હરિ. ૧૧
- શ્રીરામચંદ્ર-પ્રતાપથી પદગધ કયા હવી;
 કાલાવાલા માની લેજો, જયારય કહે કવિ. ૧૨
- વીરક્ષેત્ર વડોદરું, ગુજરાત મધ્યે મામ;
 ચતુર્વંશી શાંતિ આહુલ્ય, કૃષ્ણસુત પ્રેમાનંદ નામ. ૧૩

વળજી

નામ નારાયણ તણું, ભાગે ભવજંમળ રે;
 બદ પ્રેમાનંદ કહે કથા, બજો શ્રીગોપાળ રે.

શ્રીગણેશાય નમઃ

અથ ઓસ્વાહરણ નાકરકૃત લિખ્યતે

કંડકું ૧ છં

સમ ગોઠી

પ્રથમ મણાધિપત્ય દેવ ગાઠ્યએ,
 નેત્રી શરણુ આનંદ મંગલ હોત;
 અષ્ટસિદ્ધ નવનિધિ પાઠ્યએ,
 ત્રીન લોકમિ ન્યાસિકિ સેવા;
 પંચામૃત પુષ્પ ચઢાધ્યએ,
 રવિદાસ પર કૃપા ઠીને;
 દુમ ધમ્મ હો તે પાઠ્યએ.

હાળ

સ્વામી પ્રથમે લંબોદર કરું પ્રણામ,
 માયું સિદ્ધ બુદ્ધ શારદાય; ૧
 સ્વામી સિંદૂરે કરું શશુગાર,
 મોદક આહાર દુનિ ચરચીએ; ૨

હાળ

મોદિક આહાર દુનિ ચરચીએ, મનવાંછિત તે આપ્ય,
 સેવક તાહારો સાધુ છું, સ્થાનક રિયર કરીને ધાપ્ય; ૩
 જીરીનંદન વિશ્વવંદન બીડમંજન દેવ,
 તેત્રીસ ઠાટીમાં સર્વ સુરનાર કરે તારી સેવ. ૪

x

x

x

x

સિદ્ધ બુદ્ધ નારી ગુણુમંડારી લક્ષ્મણ બેટા નેહ,
 મનમંમના પુત્રવધૂ ઠહીએ સકલ ગુણુમાં તેહ; ૫

રિદ્ધ સિદ્ધ જેહની કુંવરી આનંદરૂપ અપાર,
 ક્ષેમ કલ્યાણ જમાણ બણીએ ગણપતિનો પરિવાર; ૬
 રમરણુમાત્રે સકલ સિદ્ધિ આપે પારવતી જેહની માત,
 સ્વામી કાર્તિકે બ્રાત જેહના, મહેશ કહીએ તાત; ૭

લિયલે:

મહેશ જેનો તાત સ્વામી પૂરે મનોરથ મન તણા,
 પ્રથમ લંબોદર વર્ણવું પછી ગાઈ ગુણ તેહ તણા.

કહતું ૨ છું

રામ માત્રુ

સ્વામી એ વેદવ્યાસ તણો સુત જેહ ૨,
 તેહ પ્રતિ પરીક્ષિતે પૂછિયું ૨.

હાંજ

પરીક્ષિત રામે એમ પૂછિયું તમે સાંભળો વ્યાસતન,
 પૂરણ સિદ્ધ કેમ પ્રીછવ્યા ? તે ગ્રેમ આણી મન; ૧
 આ શંકા મને નીપજી તે પૂછવા મન થાય,
 વિસ્તારીને વણુવે શુકદેવજી કથાય; ૨
 બાણાસુર જે મહાબળિયો સહસ્ર જીજ્ઞાસા માટે ?
 ઝોખા અનિરુદ્ધ કેમ પરણિયા તે વાત ધાસો ધાટે; ૩
 કોણે કર ત્યાં આપિયા ને કોણે છેલા પાણિ ?
 એ યુદ્ધ એણીપેર કયમ હતું તે વિસ્તારી કહો વાણી; ૪
 શુકદેવ વળતા ભોલિયા સાંભળ પરીક્ષિત મન,
 તે પ્રશ્ન ઉત્તમ પૂછિયો, તારી બુદ્ધિને ધન્ય ધન્ય; ૫
 તે કથા વ્રજને મેળળાવું, સાંભળ પરીક્ષિત રાય,
 વિસ્તારીને વણુવું જેમ સદેહ મનનો બાપ; ૬

- શ્રીભાગવતમાં દશમ રકથે કથા ઉત્તમ જેહ,
સામળતા કુક્તિ હરે હરિવશ કેરી તે તેહ; ૭
- હરિવશ કેરી કથા સુણુતા તૃતીય જ્વર ત્યાંહા જાય,
તે માટે એ કથા ઉત્તમ ઉખાનો મહિમાય; ૮
- આઘ બહા સદા કર્તા, મરીચ તેહના તન,
મરીચના કશ્યપ ઋષિ, તમે સાંભળો રાજન; ૯
- કશ્યપનો સુત હિરણ્યકશ્યપ, તેહનો સુત પ્રહ્લાદ,
જે કારણ નરસિંહ પ્રગટયા રમરણુતા દીધો સાદ, ૧૦
- વિરોચન સુત તેહનો કહીએ, તેહનો બલિ રાજન,
તેણે આત્મા સમર્પી પ્રિય ને સંતોષિયા ભગવાન; ૧૧
- પુત્ર શત બલિરાયના તે મહાજય નિધાન,
તે મહિ પુત્ર વડો કહાવે બાણાસુર જેહનું નામ; ૧૨
- તેણે શુક્રાચાર્ય તેડિયા ને પૂછ્યુ લાગી પાપ,
અહો ! ગુરુજી, તપ કરવાનો કહોને મહિમાય; ૧૩
- જ્યાં તે વર કથમ પામીએ, કહોને તેહ પ્રકાર,
જે ઉપાસન કીધા થકી સુખ પામીએ મંસાર, ૧૪
- શુક્રાચાર્ય બોલિયા સુણ બાણાસુર જુજુમાન,
સર્વથકી ઉપાસન ઉત્તમ કર્યું પરમ નિધાન, ૧૫
- મંમાતટ જઈ તપ કરો ને ઉપાસો મહાદેવ,
બોળો તે નાય પ્રસન્ન થઈ વગ આપશે તતખેવ; ૧૬
- વચન એવુ સામળાને બાણ મન ઉત્થાસ,
તપ કરવાને ચાલિયો તે ધરી મન વિશ્વાસ; ૧૭
- અસુર વેગે ત્યાં ગયો ન્યાં ગંગા કેર્ગ તીર,
ચોરાસી આસન વડે તપ કરે, આધ્યું કષ્ટ શરીર; ૧૮
- ગ્રીષ્મ ઋતુ પંચામિ સાધે, આસન પૂરે પાણ,
ચોદોગમ પાવક પરજવલે, ઉપર તપે ત્યાં બાણ; ૧૯

તેહને લાગી છે શબ્દજીય તાળા,	
તે તો બેઠો છે આસન વાળા;	૩
એવું તપ જોઈ બોલ્યા ત્રિપુરાદિ,	
તમે સાંભળો, પારવતીજી નારી;	૪
તમે કહો તો એહને વરદાન આપુ,	
હું તો સત્ય વચન કરી ચાપુ;	૫
બાણાસુર બોલાવ્યો નવ બોલે,	
એને તપ ત્રિભુવન ડોલે;	૬
વળતાં બોલ્યાં પારવતીજી વાણી,	
એવા કુટને ન પાઈએ પાણી.	૭
ન્યમ દૂધ પાઈને હિંદુરવે સાપ,	
તેથી પામે આમળ સંતાપ;	૮
પહેલું તમને બરમાંગદે કુઃખ દીધું,	
વરદાન આપીને કાર્ય એવું કીધું,	૯
વરદાન રાવણને તમે આપ્યાં,	
ત્રેણે તો જનકીનાથ સંતાપ્યા;	૧૦
તે માટે ધણુ ધણું શું કહીએ,	
એવા કુટની સંગ નવ રહીએ;	૧૧
તમને શી શિખામણુ દીને,	
બોળા શબ્દ 'હું' જાણો તે કીને;	૧૨
જાઓ નારી, પાનીએ શુદ્ધિ તમારી,	
વરદાન આપતા ન રાખીએ વારી;	૧૩
એવું કહીને બોલ્યા બોળા નાથ,	
દઈ બાણાસુરને ચિર હાથ;	૧૪
જિહ્વા જિહ્વા પુત્ર, તું તો વર માગ,	
તું તો સમાધિ તજીને જામ;	૧૫

વાણી તે શંભુની સુણી જાગ્યો,	
તેણે તો શિવજી કને વર માગ્યો;	૧૬
સ્વામી, સદસ હાથ મુને આપો;	
હુને પુત્ર કરીને થાપો;	૧૭
હાથ એક એક એવો દીને,	
હરતી સદસ તણું બલ કીને;	૧૮
શિવે 'અસ્તુ' કહીને વર આપ્યો,	
તેહને તો પુત્ર કહીને રથાપ્યો;	૧૯
વરદાન લઇને દાનવ ઘેર આવ્યો,	
તેને નગરલોકે વધાવ્યો;	૨૦
રાજ બેઠો બાણાસુર રાય રે,	
તેને બિલટ અંગ ન માય રે.	૨૧

કંઠવું ૪ થું

૧૧૩ (૧)

સમા પૂરીને બેઠો બાણાસુર, સૈન્યનો નહિ પાર જી.	
યોદ્ધા સધળા નયને નીરખ્યા બે ભુજ આકાર જી;	૧
પોતાને ભુજ સદસ શોભિત બધ તણો નહિ પાર જી,	
કો સુખદ દષ્ટ નવ પડે ને મુદ્ધ કરે અપાર જી;	૨
અંતર અત્રુને વિદ્વોક્તાં બિપત્તું દુઃખ અપાર જી,	
આ સદસ ભુજ તે શાને આવ્યા વૃક્ષશાખા-ભાર જી,	૩
વળા પાછો આવિયો તે શશુ કરે પાસ જી,	
આવીને તેણે બાથમાં ધાલ્યો પરવત ગિરિ કૈલાસ જી;	૪
મને હાથ તે શાને આપ્યા (બલવંત સદસ ભુજ જી.)	
કો વીર વઢવા આપીએ સુખદ તે સમો મુજ જી;	૫
અહ્યા, તે તો તારે વણુ કલે મેં હિપાયો વિશેષ જી,	
સદસ ભુજ તારા છેદશે ને મસ્તક રહેશે એક જી;	૬

સ્વામી, તે કયમ જાણીએ ને તેનું શું દર્શાત છ? ૭
 લે ધ્વજ; એ ભાંગી પડે ત્યારે જાણે આવ્યો અંત છ; ૭
 તે ધ્વજ લંબને આવિયો ને કવિયો હું આજ છ, ૮
 હોય વીર (તો) વઢવા આવશે, ધન્ય ધન્ય માડું રાજ છ; ૮
 હવાં હું કોને નહિ માનું, ત્રિશોક્યના પતિ તાત છ, ૯
 મારે માથે શંભુ પિતા ને પારવતી છે માત છ; ૯

ઉચ્ચે:

પારવતી ત્યા માત છે મારે, મનમાં આસક્તિ ધણી.
 બાણાસુરને વરદાન આપ્યું, થયો તુષ્ટમાન કૈલાસ-ધણી.

કડવું ૫ મું

રામ સોરઠી

માત તાત તે ઉમયા ને ઈશ, બલ વાધ્યુ દૈત્યને શીશ,
 શુક્રદેવજી ઢહે, શુભ રાય, હાં રે કહું તેહ તણો મહિમાય,

હાજી

કહું મહિમા તેહ તણો ને સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપ,
 એનું શરીર એવું શોભતું જાણે વૃક્ષનું જ સ્વરૂપ, ૧
 પતાકા કર મહિ શોભતી શિવની આપી જોહ,
 વન માંહે... ... ધ્વજ બાંધી તેહ; ૨
 આનંદ પામ્યો અતિ ધણો ને પુર પોતાને જાય,
 વનવાસી મક્ષ સધળા આવી લાગ્યા પાય; ૩
 મહાવન માંહે મલપતો અભિમાન ધરતો મન,
 (વનવાસી ગીટ માંડી રહ્યા નીરખતાં એનું તન); ૪
 આજ પાખે નવ નીગખિયુ તરુ ચરણ ચાલે કોય,
 એ ત્યાં નિશ્ચે જાણીએ કો રાજા હોય; ૫
 એવું વનચર જાણીને તે રહ્યા તેણે સ્થાન,
 પછી અસુરપતિ ચાલિયા તે ધરીને અભિમાન; ૬

- આપ-બહે ઠરી મળના તેણે ક્રૂણ્યા પર્વત ઝીઠ,
ધરા સઘળી ધમધમી ને ચંપ રહ્યા દિગ્મૂઠ; ૭
- એટલે નમર સમીપ આવ્યો, દલ સાહસુ જાય,
બાણાસુર પ્રતાપી દેખી યોધ નમિયા પાય; ૮
- સેના લઇને સાંચ્યો, તેણે જીત્યા દશ દિશ્પાવ,
દૈત્યને સુખ જીવળે ને દેવને શિર હાલ, ૯
- ત્યાંથી સ્વર્ગે મંચ્યો ને જીત્યા મધગા દેવ;
પાતાલના નાગ જીત્યા ને ઋષિય કરાવે સેવ; ૧૦
- દિગ્વિજય કરી નગર આવ્યો, પડો પોઠાયો વન,
રાયની આજ્ઞા માને નહિ તેનું સર્વ ટળશે ધન; ૧૧
- વનપતિ વાહિત હજે ને મેધ માગ્યાં નીર,
નદી નિર્મળ પ્રવાહ ચાલે, આન્યદષિ મધુ ખીર, ૧૨
- મૃત્યુ લોકનાં માનવી તે સદા સુખિયાં જન,
સ્વર્ગવાસી દેવતા તે કષ્ટ પામે મન, ૧૩
- એણી પેરે રાજ્ય પુરમા કરે બાણાસુર રામ,
શોષિતપુરમાં દૈત્ય દલની બેઠા હિ સંભાય; ૧૪
- શુકદેવ ઠહે, પરીક્ષિત સુણો અભિમન્યુ કરા તન,
દેવ સર્વે એકઠા મળાને વિચાર કીધો મન, ૧૫
- ચાલે હિમાચલજીધ ધ્યાન ધરીએ ને હિપાસીએ ઈશ,
ઠદાચિત્ પ્રસન્ન થાયે, શત્રુ ટાળે શીશ; ૧૬
- વેગે વહીને આવિયા દેવ હિમાચલની સાંગ,
એકાન્તે એક ચિત્ત ગહીને કષ્ટ કરતા અંગ; ૧૭
- ફલ ફલ પત્ર તાન્ય કીધા તજી નિદ્રા તોય,
એટલે ત્યાંહા અંતરિક્ષથી આઠાશવાણી રહોય; ૧૮
- ઠેલાસ વિગે એક કન્યા સુંદર ઝોખા નામ વિજ્ઞાન,
દેવનાને સુખ જીવળશે ને દૈત્યને શિર કાળ; ૧૯

દેવકન્યા દૈત્યપુત્રી હશે એહ પ્રસંગ,
ગર્વ એહનો ઊતરશે, હેદયાં સધળાં અંગ; ૨૦
દેવતા-આનદ પામિયા ને યયા મન રળિયાત,
બાણાસુરે વરદાન નિમિત્તે કરી સધળે ખ્યાત; ૨૧

કડવું ૬ ઠું

રામચી

વળા વળા પૂછે પરીક્ષિત રાય, શુકદેવજી, કહોને કયાય,
દેવકન્યા જેહ કહેવાશે તે દૈત્યપુત્રી કયમ થાશે ?

હાથ

તે દૈત્યપુત્રી કયમ હવી ? શુકદેવજી, કહો સત્ય,
મને વિસ્તારીને વર્ણવો ઓખા તણી ઉત્પત્ત; ૧
શુકદેવજી વળતા બોલિયા, તે બહી પૂછી વાત,
ઓખાની ઉત્પત્તિ કરી કહું સધળા ખ્યાત; ૨
એકવાર ગિરિ કૈલાસથી શિવ મયા મધુવન ન્યાંહિ,
હિમયા તે અંગે એકલાં ને વિચાર્યું મન માંહિ; ૩
શિવને મથે ધડી બે ચાર થાશે નંદી ભૂમી સંગ,
મુગંધ તૈલ જલ ઉતમ મેલ્યું માર્જન કરવા અંગ. ૪
ત્યારે પાર્વતીએ મન વિચાર્યું, મંદિરમાં નથી કોય,
પુત્ર એક પ્રગટ કરી મેલું દાર-આંગણે જોય; ૫
પછી દક્ષિણ અંગથી મેલ ઉતારી અધઃ ધડિયું રૂપ,
તેહને હાથ પગ ને ઘૂંટણ... હાટક અંગ સ્વરૂપ; ૬
ચતુર્ભુજ ને કાંધ મોટી, મોટું મસ્તક રંગ,
કપોલ ગ્રીવા મુદર શોભે, વિચિત્ર દોસે અંગ; ૭
તેને વામ કરમાં કમળ આપ્યું, જીને જિહ્વિરજો બાણ,
ત્રીને હાથે જલકમંડલુ ને દક્ષિણ કરે બાણ; ૮

- બાજુબંધ, જિહ્વિરખા બાંધ્યા, કુંડળ ધાત્યાં દર્ણ,
તેને કટીએ કટીમેખલા ને ધૂધરી બે ચરણ; ૯
- તેને સર્પનું ઉપવીત આપ્યું ને ઉર સેવત્રા દાર,
તેને મંદિરમાંથી ઉદર આપ્યો ને આપ્યો મોદિક આદાર; ૧૦
- તેનું ધૂત સિંદૂરે અંગ ચરચું ને ઠાણનું પરિધાન,
પ્રતિદાર કરીને પ્રીછવ્યો, મણુપતિ ધરિયું નામ; ૧૧
- એવો કરીને આંગણે મેલ્યો, ઝોટલે આસન આપ્યું,
ઉમધાએ અભિષેક કરીને સ્થાનક સ્થિર કરી સ્થાપ્યું; ૧૨
- મુખ વચને માત બોલ્યાં, માર્ગ ન કરું છું આ વાર,
કો પુરુષ આવે આંગણે તો રાખે ભોમો બહાર; ૧૩
- એકલો બાળક બહાર બેસે; વિમાર્યું મનમાંથી,
કાંઈક પાસે જોડ હોય તો કરે બેઠો વાત; ૧૪
- પછી વામ અંગથી મેલ હિતારીને ધડયું કન્યા કેરું રૂપ,
હું શોભા તેની વર્ણવું, શુકદેવ કહે, મુણુ શૂપ; ૧૫
- તેનું વદન પૂનમચંદ્ર સરખું, નયન નિર્મળ જાણુ,
તેની નાસિકા શુકચંદ્ર સરખી, દશન બીજ પ્રમાણુ; ૧૬
- તેના અધર રાતા અડુણુ ઝોપે, કપોલ ત્રીવા જેઠ,
ભુંજદંડ મજસૂંદ સરખા, કુચ બીજેરાં ફલ તેઠ; ૧૭
- તેને જંઘા યુગ્મ તે કદલીરથંબ, હિંદર ઉજાગવલ અંગ,
તેને ચરણે જાણીએ પદિની, સહીં કેસરી કટિ લંક; ૧૮
- તેને મસ્તક ગૂંચી રાખડી, કંઠે મોતી કેરો દાર,
અણુવટ પાયે વીછિયા, કટિમેખલાનો શૃંગાર; ૧૯
- તેને કર કંકણુ મુદ્રિકા, કંઠે પુષ્પ કેરો દાર,
કર્ણે તે બેઠુએ ઝાલ ઝળકે, નેપૂરનો ઝમકાર; ૨૦
- ચરણ ચોલી પહેરાવિયા, શિર ઘાટડી પરિધાન,
શુકદેવ કહે, પરીક્ષિત મુણો, તેનું ધર્યું ઝોખા નામ; ૨૧

દોલડી, લીંગલી, પૂતળાં, કોથળા, કુલડી જેઠ,
પેાંચી, ઠંઠાં, દાળડી, વેલણુ રમત આપી તેઠ; ૨૨
કુંકુમ, ચંદન, ચાંદલા, કાળજા, સિંદૂર સંગ,
તેલ, તાંબૂલ, છડી, નાડાં કરી પૂજા અંગ; ૨૩

ઊથલો

કરી પૂજા અંગ સોઢે, કુંવરી કન્યા જેઠ,
શુકદેવ ઠહે, પરીક્ષિત સુભો, એમ ઉપા પ્રમદી તેઠ. ૨૪

કંઠવું ૫ મું

રાગ રામચો

વળા પૂછિયું પરીક્ષિત રાય, શુકદેવજી, કહોને કથાય,
જે ઉમયા-અંગથી બિપની જેઠ, દૈત્યપુત્રી તણો સંદેહ;

દાળ

સંદેહ મારા મન તણો તે દાળાએ, ઋષિરાય,
એ બાત બગિની દાર મૂક્યાં રચી એહ ઉપાય; ૧
તે વાર પૂઠે શું થયું, અને સંબળાવોને રનેહ,
હુંને વિરતારીને વર્ણવો, શુકદેવજી, સર્વે તેહ; ૨
શુકદેવ વળતા બોલિયા, તું સાંભળ, રાજકુમાર,
ઉમયાએ ઉપાજી પ્રત્યે એમ કહ્યું તેણી વાર; ૩
હું મદિરમાં માળેન કરું છું, દીધા સિખામણુ વાણુ,
કો પુરુષ આવે આગણે તો કરે મુજને જાણુ; ૪
એમ કહીને ગયાં ધરમાં, બેતર્યાં ઉત્તમ વાર,
બાવના ચંદન ઘોળિયાં તે કનક પાત્ર ઝોઝોર; ૫
વસ્ત્ર આભરણુ તજી નાહવાને બેઠાં ઉમયા રંગ,
પછી મુક્ત કેરી નેત્ર મીંચી કરે માળેન અંગ; ૬

રાગ મારુ

[ઋષિ] નારદજી તેણી વાર હતા બ્રહ્મસભા-મોઝાર,
 ઋષિએ કીધો મન વિચાર, હું તો જાઉં ત્યાં નિર્ધાર; ૧
 શિવ હિમયાને વડવાડ માહોમાહે કરાવું ગદ,
 એવું વિચારી મયા ઋષિરાય, તે વારે હિમયાએ દીકી હાંચ; ૨
 જાણ્યું પહેરું વસ્ત્ર સુવેષે તો એ અંજ હિમાકું ન દેખે,
 તે માટે શિરના કેશે તેણે હાંચું અંજ સુવેશે; ૩
 ઋષિ નારદ ત્યાંથી આવ્યા, શિવ પાસે ગગાતટ બાવ્યા,
 આવીને બોલ્યા શિવશું વાણી, મારી વાત સુણો, શક્તપાણિ; ૪
 બાવ્યાં બાવ્યાં તમારાં ધ્યાન, પારવતીએ બે ઉપજાવ્યાં મંતાન,
 એવું સાંભળતાં તત્કાળ [શિવને] જીકી મનમાં ઝાળ; ૫
 એવું કહીને ચાલ્યા મુન્ય, મહાદેવ યયા ચિત્તશન્ય,
 આવ્યા પર્વત ગિરિ કૈલાસ, જાણ્યું ક્યાંથી પુત્રપ્રકાશ; ૬
 શિવ ધરમાં પેશે જે વારે પેલે ચોષે વાપી ત્યારે,
 હતા ! ચોરટા કે બિખારી ? નથી જોતો વાત વિચારી; ૭
 ધરમાં ચાલ્યો ક્યાં જોગીડા ! જય, નાહે છે માંહે મારી માય;
 માંહોમાંહ યયો સંગ્રામ, તેહેમાં કે નવ હાંડે હામ; ૮
 જટા સાહીને નાખ્યા ધૃષ્ટિ ત્યારે ચડી સદાશિવને રીસ, ૯

[હાળ]

જટિલ જોગી બરમજોગી દીસ-તો અદ્ભુત,
 આગા વિના અધિકાર નહિ જો હોય પૃથ્વીભૂપ; ૧૦
 ત્યારે વચન એવું સાંભળીને કેાપિયા શિવરાય,
 તેનું ચક્ર મેલી શિર હેલું, જઈ પડ્યું ચદ્રચ માંહ; ૧૧
 તે વારે ઝોખા મનમાં ત્રાસ પામી દેખી દારુણ્ય કર્મ,
 માને તે કહેવા નવ મર્ષ, નવ લલો આમલો મર્મ; ૧૨
 મહાદેવ મદિરમાં ગયા, ઝખક્યાં તે હિમયા મન,
 નેત્ર હિમાડી નીરખિયું, શિર કેશે હાંચું તન; ૧૩

વસ્ત્ર પહેરીને નીસર્યા ને પૂછિયું શિવરાય,
 પેલાં બાળક બહાર મેલ્યાં, કયમ આવ્યા મદિરમાંથી ? ૧૪
 ત્યારે શિવ કહે, શિર છેલું પેલા પુરુષ હતો બહાર [જેહ],
 સ્ત્રીદત્ત્યા મેં નવ કરી, જીવતી મૂકી તેહ; ૧૫
 એમ કહેતાં પડ્યાં પૃથ્વીએ, શુ કયું શિવગય ?
 એ અંગથી ઉત્પન્ન કીધાં, પુત્ર મારો થાય; ૧૬
 હવે માદરા પ્રાણ કાઢું, જિવાડોને એહ,
 શિવ કહે, શિર છેલ્લું જઈ પડ્યું પૃથ્વી તેહ; ૧૭
 એક મુહૂર્ત મહિં મરતક આણી મેહેલો અંમ,
 પછી નદી જૂંગી દોડિયા જઈ જોયા પર્વતશૃંગ; ૧૮
 તે મરતક તો લાખું નહિ, એક હસ્તી દીરો વન,
 એકદંત ને મહા ઉન્મત્ત, વિદ્યાર્થુ તેનું તન, ૧૯
 તે મરતક બેઠને આવયા ઉમયા તે કેરી પાસ,
 મહાદેવે મરતક ચોડિયું, વરદાન દીધું દાથ; ૨૦
 મારે હાથે દુઃખ પામ્યો તો મુજ પહેલી પૂજા થાય,
 શુભ કાર્ય સમરણ કરે તેનું સિદ્ધ કાગળ હોય; ૨૧
 વર એવો આપિયો તે સિવે તેણે હામ,
 પહેલી પૂજા કરે પોતે, ગજવદન ધરિયું નામ; ૨૨

કહ્યું હે મું

રાજ વેરાડી

ઉમયા આવ્યાં તે મદિર બહાર, બિભી દીડી ઓખા કુમાર,
 મીઠાની ચોરડી હતી ન્યાહ, ઓખા નાડીને પેળે ત્યાંહ;
 ઉમયાજીને ક્રોધ અપાર, ઓખાને શાપ દીધો નિરધાર,

[હાજ]

જે શાપ પુત્રીને દેવો તે સાંભળો કહું, રાય;
 વર્ષ એક લગણે પુત્રી રહેજે લવણની માંદ; ૧

વચન એવું સાંભળાને અને દુઃખ પામી મન,
 લવણ મધ્યે ડોમળ કાયા કયમ જશે વર્ષ દન; ૨
 ગદ્ગદ કંઠે ઊચરે, મુને મયા કરો મુજ માત,
 અપગધ કિંચિત માત્ર માહરો ને એવડી થી વાત? ૩
 મે જાપ તમારો શીશ ચડાવ્યો, અનુગ્રહ કયમ થાય ?
 માત કહે, મહિમા વાધશે તારો મર્ત્ય લોકની માંદ; ૪
 પછી પારવતીએ ગ્રેમ આણીને કહ્યો માસ જ એક,
 વર્ષ આદિ ઉત્તમ કહીએ એમાં ચૈત્ર માસ વિશેક; ૫
 ચૈત્ર માસે લવણ કરો ત્યાં કરે મંગ્રહ જેક,
 પાર્વતી પુત્રીને કહે છે, તે કદ પામે તેક; ૬
 'લવણ કરું' કાર્ય ગૃહસ્થે ન કરવું નિરધાર,
 'ચૈત્ર માસે લવણ કરો ન કરવો વળી આહાર; ૭
 'ચૈત્ર માસે લવણ બસે જે કો માનુષ જન,
 'પણ લવણ લેપન 'સર્જે' કાયા તે મૃત્યુ પામે તન; ૮
 'ચૈત્ર માસે' પ્રત અલૂણું કરે જે કો સ્ત્રી જન,
 સંસારના મુખ ભોગવે, પામે પુત્ર કલત્ર બહુ ધન; ૯
 ચૈત્ર કરો દિવસ ત્રીસ અન્ન અલૂણું ખાય,
 માતા કહે, એમ જાણજે તે સ્વર્ગવાસી ખાય; ૧૦
 પાંચ દહાડા પાછલા પ્રત કરે જે સ્ત્રી જન,
 નક્કા ભોજન લવણ પામે એક ઉન્નતવલ અન્ન; ૧૧
 માત મહિમા એમ કહ્યો, એવો ચૈત્ર નિર્મલ જાણુ,
 એક અલૂણું નવ કરે તેનું વૃથા જીવવું ઈજાણુ; ૧૨

૧, ૨, ૩, ૬ આ. (ક, ખ,) શરૂઆતમાં. ૪ પણ (૩ માં નથી)
 પ. દેહ સર્જે (ક, ખ) કાયા (નથી). ૭. ચૈત્રે અલૂણું પ્રત ઉત્તમ કરે
 સ્ત્રી કો જન (ગ). ૮. આણુ. (દુઃખ).

દેહરક્ષાને દાન કરવું લવણ ઠું નેહ,
 પાર્વતી પુત્રીને કહે છે, શાપમોચન એહ; ૧૩
 પછી ઝોખા લવણ પેડી, શાપમોચન માય,
 શુકદેવ કહે, પરીક્ષિત સુણો, પછી બાણાસુર રાય. ૧૪

કહ્યું ૧૦ મું

રાજ સરમઝી

રાજના મંદિર વિષે આવી રે ચાંડાલ,
 જનિત્ય પ્રભાતે રજ વાલી ઠરે ઝાકઝમાલ;
 એક સમે ચાંડાલણી આવી રાજદાર,
 વાસીકું વાળી કરી જિભી તે નાર;-એક સમે ૧
 ત્યારે રાજ સુનો જિદિયો અતિ પ્રાતઃકાલ,
 મુખઆડે માર્જની રાખી રે ચાંડાલ;-એક સમે ૨
 તે જોધને બાણાસુરે પૂછિયો વિસ્તાર,
 ક્યમ રાખી સંમાર્જની, સત્ય કહેને રિચાગ;-એક સમે ૩
 વળતી ચાંડાલણી કહે, સાંભળો મહારાજ,
 વહાણામહે મોંહક્યમ દાખવું જણી કીધી લાજ;-એક સમે ૪
 રાજ કહે, સાચું કહે નષિતર દેશ દંડ,
 ક્યમ રાખી સમાર્જની, સત્ય કહેની, હો રંડ;-એક સમે ૫
 વળતી ચાંડાલણી કહે, સાંભળોની હો રાય,
 સાચું જોઈએ જે ઘટે તેવો કરજોને ન્યાય;-એક સમે ૬
 પ્રાતઃસમે જોધએ નહિ વાંઝિયાનું વદન,
 ડાઘ તમારે છોકડું રે નથી, રાજન;-એક સમે ૭

૧. પુત્રી તુલને પ્રેમ આણી (ક, ખ,) ર. ક. ખ. માં નામ નથી.
 ૩. ખ નિસ પ્રતે, ક. નિત્ય પ્રતે ૩ માં આ કડી નથી.

કંઠવું ૧૧ સું

૫.

રાખ માવું

તેણે સમે રાણી કહેવા લાગી જોઈ રાખનું રૂપ,
 બાણુમતી એમ બોલિયાં, રાય થયો તે વૃક્ષ સ્વરૂપ; ૧
 હલા 'એ વરને શું લાવિયાં? કોણુ આવશે તમારી સંજ?'
 કેા અપત્ય શેં નવ લાવિયાં? હું દુલાવતી ઉજાંજ; ૨
 બાણુમતી દુઃખ પામિયાં, બળો સર્વનું કામ,
 સંતાન મારે કેા નહિ, શિર વાંઝિયાનું નામ; ૩
 રાયે રિદ્ધિ સિદ્ધિ સર્વ ત્યાજ્ય કીધી, ચાલિયો વનમાંડેં,
 કેલાસ ગિરિ આવિયો તે, શિવ એકા હિ જ્યાંડેં; ૪
 આવી શિવને ચરણે લાગ્યો ને પૂછિયું શિવરાય,
 સંતાન^૧ મુજને આપીએ, કેા પુત્ર પુત્રી થાય; ૫
 પાર્વતીજી બોલિયાં, માહારે પુત્ર એક ગણેશ,
 તે તો આપ્યો નવ જાએ ત્રેલોકપતેા દેવેશ; ૬
 અપત્ય કેા આપે નહિ જે પોતાનું સંતાન,
 તેત્રીસ કોડે કરી પૂજા મર્ત્ય લોકમાં માન; ૭
 દેવ દૈત્યમાં પ્રીત ન હોયે, પિતા પુત્ર ન થાય,
 વચન એવું સાંભળી મન ઝાંખો થયો રાય; ૮
 ઉમયા ઠહે, સહી કુંવરી લવણુ માંડેં જેહ,
 દિવસ દહાડા થયા પૂરણુ, આપો પુત્રી તેહ; ૯
 ત્યારે ઝોખા કહેવા લાગી, સાંભળ માત નિર્ધાર,
 કેલાસ ક્યારે આવું, મને કહે સત્ય વિચાર; ૧૦
 કાગણુ સુદિ તૃતીયા તથા દિને આવે મારી પાસ,
 ગોધ^૨ કરીને પુત્રી માહારી, પૂરીશ તારી આશ; ૧૧

૧. ક નામ નથી. ખ. ખનાશી. ૨. ક, ખ, ગ. લાવીયો, તારી
 કોણુ આવશે સંજ. ૩. મારે કેા નથી. (૧૧)

તે બર્યુ બાજન લેધને ચાલ્યો લવણુ મધ્યે કુમારી,
 માથે ચાલી ચયો મારમમાં, આપ્યો બવન મુઝારિ; ૧૨
 તેણે બાજન બાજી કન્યા કાઢી, દીર્ઘું સુંદર રૂપ,
 પંચ દ્રવ્યે પખાણાને શણુગાર સંજ્યા બૂપ; ૧૩
 હાથીએ બેસાડીને નગર ફેરવી, આવિયો ધરમાંહ,
 વાનિત્ર વાળે અતિ ધણું, બહુ ધન ખરચે ત્યાંહ; ૧૪
 બાટ ચારણુ શુણુ માંધવને આપિયાં બહુ દાન,
 તરિયા તોરણુ બાધિયાં જ્યમ પુત્ર પુત્રી સમાન; ૧૫
 શુકદેવ ઠહે, પરીક્ષિત સુણો, એમ દેવ કન્યા તે, રાય,
 સંદેહ મનનો ટાળિયો, એમ દૈત્યપુત્રી થાય; ૧૬
 નિત્ય રાજ સભા બેસી કરે બહુ અભિમાન,
 એવું મનમાં જણીને વળતો વઢે પરધાન; ૧૭
 અભિમાન ન કીળે, રાયજી, હઠે વિમાસી જોય,
 પાંચ દહાડા પુરુષને તે છાય ફરતી હોય. ૧૮

કલ્પું ૧૨ મું

રાજ સોરઠી

દેવાંગના કે ઉર્વશી પ્રમદ દીસે આજ,
 મેનકા સમાન દીમે સુદર ત્યાં મહારાજ; ૧
 રણિપાત ઘઘને વચ્ચ આપ્યાં અને મુક્તાદાર,
 અશ્વ રથ બલ્ય બૂધણુ દાનનો નહિ પાર; ૨
 બાણાસુર નૃપ ઊચરે, દેશું તે કન્યાદાન,
 તેણે પુણ્યે ફલ પામશું કોટી યજ્ઞ સમાન; ૩
 આઠાસવાણી એમ હવી, નૃપ, સાંભળો નિરધાર,
 ઇચ્છાવર એ પામશે કે કારણરૂપ કુમાર; ૪

- ત્યારે રાજા વિરમે પામિયો કાઈક કારણ વાત,
આકાશવાણી ધમ હવી, તે કાઠ વર્તશે ઉત્પાત; ૫
- ત્યારે શુક્રાચાર્યને તેડીને પ્રત્ન પૂછે રાય,
આકાશવાણી સુણી મુજને ઘણી ચિતા થાય; ૬
- જન્મપત્રી કરોની એહની, જે શુભ અશુભ ગ્રહ હોય,
તેને કડુ હું પાધરા, કર મૂછે ધામે સોય; ૭
- ત્યારે શુક્રાચાર્યજી બોલિયા, એમ બલતણુ નહિ કામ,
વિચારીને જોને રાજા, મનમાં મોટી દામ; ૮
- બવિધ્ય ટાળ્યુ નહિ ટળે, સહુ કહે તે આડો આંક,
જન્મપત્રી મે કરી તે પથ્યુ નહિ કોનો વાંક; ૯
- એ કન્યા જ્યારે પરણ્યો ત્યારે વર્તશે હાહાકાર,
એથી તારા હસ્તનો ઊતરશે ત્યાં ભાર; ૧૦
- ત્યારે રાજા બોલિયો ત્યાં શુક્ર પ્રત્યે એમ,
એ કન્યા પરણ્યાયુ નહિ, મારે તે એવો નેમ; ૧૧
- દિવસે દિવસે પૃથ્વી પામે કુચરી કારણુરૂપ,
જેમ જેમ દેખે પુત્રીને તેમ વિચારે મન જૂપ; ૧૨
- મોટી કન્યા દીડી જ્યારે તેડાવ્યા સૂત્રધાર,
રચો મદિર માળિયાં સમ ભોમ્યજ સાર, ૧૩
- આજ્ઞા તે લક્ષને રચ્યાં મદિર સમ મોહોલ વિશાળ,
હેમ, મુક્તા, દ્રામ, સ્કાટિક, રત્નનો નહિ પાર; ૧૪
- મવાક્ષ સુદર, ચક્રવા તેની અનુપમ ભાત,
દાર ઉત્તમ રચી શોભા માણેક ફેરી જ્વત, ૧૫
- કૌભાણ્યતનયા સુદરી તેનું ચિત્રલેખા નામ,
સખી કીધી એ પ્રેમશુ, ઉત્તમ કીધુ કામ, ૧૬
- વાજતે વાજિત્ર તે કુવરી પધાર્યા છે તેહ,
મધ્યે ચિત્રલેખા સંગ શોભે સમૃદ્ધિ સધળી જેહ; ૧૭

સુભટ વીર બહુ મોકલ્યા સહસ્ર નિયુત રાજ્ય,
 ખાણામુર નૃપે મોકલ્યા તે કુંવરીરક્ષા-ઠાળ્ય; ૧૮
 વર્ણુ દેહ વિશાળ સોહે, સુભટ કરે હિચાર,
 દિવસ રજની બમે પૂંઠળ શૌર્ય ધીર્ય બંધાર; ૧૯
 એમ રક્ષા કરે માંહે બહાર ચોધ અમંગ,
 મધ્યે ઝોખા ને ચિત્રશેખા બંન્ધો બહુ રંગ; ૨૦
 અક્ષકીડા ને ટીંગલાં, વાધ બકરી સાર,
 રમત કનક તણી આણી રચ્યો હર્ષ અપાર; ૨૧
 મીત, હમચી, હંબોડા ને કરે ઢહાણી વિચાર.
 નિમમે દિનને રાત્ર રમતાં સખી ગળકુમાર. ૨૨

કહવું ૧૩ મું

રામ ગોરી

રાજકુંવરી પ્રોહી થઇ, રમત તજને અસમી રહી,
 ચિંતાતુર થઇ ઠામિની, અતિ જોબનમદ છે ભામિની; ૧
 મનમાં બેઠી કરે વિચાર, આભ્યંતર દુઃખનો નહિ પાર;
 ચિંતાતુર થઇ જોટશે, ચિત્રશેખા આવી તેટશે; ૨
 પાસે આવીને પૂછી 'વાત, સાચું કહેને મારી, માત,
 તું કાં દીસે છે અણુમણી, શા માટે જોસે શરમણી ? ૩
 કહે ચિંતા મનની પરહરી, તારી આથ પૂરે નરહરિ,
 વચન સુણી ઝોખા જિયરે, આગળ દુઃખ નિવેદન કરે; ૪
 સાંભળ સખી, દેખાકું કથી, તું સરખી કે વાહાલી નથી,
 મારું દુઃખ કહ્યું નવ જાણ, સંભળાવું તુજને મહિમાય; ૫
 મુજને કામ કરે સંતાપ, રાત દિવસ પીડે તે આપ,
 મારો પિતા નવ જાણે મર્મ, કાંઈ ન જાણે ધર્માધર્મ; ૬

પ્રીતી કન્યા ઘેર જોડને, પાતક શિર બેસે તેડને,
 સાત વર્ષની કન્યા જોડ, ગોરી નામ કહેવાયે તેડ; ૭
 આઠ વર્ષ તણી રોઢિણી, હિતમ કન્યા દસ વર્ષ તણી,
 વર્ષ અગિયાર થયાં જોડલે, રજસ્વલા કહીએ તેડલે; ૮
 બાર વર્ષની કન્યા જ્યાંદ, ઘડાદત્યાદિક પાતક ત્યાંદ,
 મુખ આગળ જણુ કમલાં ભરે, માવ બાપ નરકે સાંચરે; ૯
 જેમ કન્યા મૂકે નિઃશ્વાસ, તે પાપી વંશ પમાડે નાશ,
 તે મારો પિતા ન જણે રીત, સજની! તુજ સાથે છે પ્રીત; ૧૦
 દુઃખ દાણો તો ધર્મ જ રહે, સજની, વાત વિચારી કહે,
 વચન સુણી ચિત્રલેખા વહે, સહિયર! દુખ ના ધરશે હેઠે; ૧૧
 જો તુજ સરખો વાંછે પતિ, તો તમે ગોર આરાધો સતી,
 ગોરની પૂજા કરતાં દેહ, મનવાંછિત ફલ પામે તેહ. ૧૨

કંઠવું ૧૪ મું

શમ માત્રુ

માળિયામાં માર્જન કરીને બેઠી રાજકુમાર,
 ગોરપૂજન કરવું છે મારે, ઝોમ કરે વિચાર; ૧
 ચિત્રલેખાએ ગોર શણુગારી અને નવશત સળ્યા શણુગાર,
 ચરણા ચોળાને ચૂંદડી, કંઠ પુષ્પ કેરો હાર; ૨
 અગ્નિલ ગુલાલ ને સુખડ, કેસર કરતૂરી ને બરાસ,
 અનેક સુગંધ ઉખેળાને દીપક ક્યાં પ્રકાશ; ૩
 જાંઘ જૂંઘ ને માલતી, મોમરો ને મુચકુંદ,
 કમલ કરેણી ને કેતકી, માંહેં સેવત્રીની સુગંધ; ૪
 પારિજાતક અને કેવડો અને ચંપક ને ચુલાખ,
 અનેક પુષ્પ અણાવીને ત્યાં ભરી મેલી જાખ; ૫

નાનાવિધનાં નૈવેદ્ય મેદ્યા, બરાસ બોડી ત્યાંહ,
ભાવ કરી બોજન કરાવી, પ્રીત ધણી મનમાહ; ૬
અમર કપૂરે આરતી, ધમકે તે ઘંટાનાહ,
નૃત્ય કરે ને ગીત ગાયે મધુરે મધુરે સાહ; ૭
નમી નમીને પાયે લાગે ગોર તણે તે વાર,
માત મુજને આપીએ બારે મન મમતો બરધાર; ૮
શુકદેવ ઠહે, પરીક્ષિત મુણો, એ કયા ધરો ચિત્તમાંહ,
બાણાસુરને મર્વે ચડ્યો, પ્રધાન વારે ત્યાંહ. ૯

કડવું ૧૫ મું

રામ ગોડી

એણીપેરે બોલે છે કોમાંહ, છાંડી છાંડી રામ, મર્વે અતિ ધણો,
આવડું શુ આવે છે અભિમાન? વારે વારે રામ, શુ તમને વારીએ?

દાળ

વારે વારે શું તમને વારીએ? રામ, આવડું શું અભિમાન?
મર્વે કરતાં ગાનિયા તે સાંભળ, રામ માન; ૧
અત્યા ' આગે પૂર્વજ તારે મન આવ્યો અહંકાર,
હિરણ્યકશિપુ વિહારિયો ધરી નૃસિંહનો અવતાર; ૨
પિતામહે પ્રભવ્યાંતા શ્રેષ્ઠ કર્તા નેહ,
વરુણ સાથે જઈ વઢ્યો^૧ પાતાલ પેશી તેહ; ૩
દિગપાલ દશ તેણે દમ્યા, ત્રૈલોક્ય વર્તી આણુ,
જેને સૂર્ય સરખા વશ વર્તે, ચંદ્રમા કરે પ્રજ્વાલ; ૪
સુરપતિ સેવા કરે ને નામલોક પોતે લીધો,
સુરનર મુનિજન દેહ દમિયા, પાવક પોતે પીધો; ૫

કૃષ્ણ સાથે જઈ વઢ્યો ને સાંપડ્યો^૧ સુધાટ,
 દિનાળે જળ શેષશર્મા પોઢ્યા તારા ભય માટ; ૬
 પણ એ તો ઠાંઈ રૂઠું નહિ ને અમેા જોતાં આજ,
 હવે થોડે દહાડે બ્રહ્મ થાશે તારું રૂઠું^૨ રાજ; ૭
 એવી વારતા કરે છે ત્યાંહાં રાય ને પરધાન,
 પેલી પ્વજ તો બાંગી પડી ને સાંભળ, રાય વિદ્વાન;^૩ ૮
 ધડી બે ચાર વહી ગઈ ને ધ્યો હલકાપાત,
 નમર મધ્યે વર્ષવા લાગ્યો ડુધિરનો વરસાદ; ૯

ઉચ્છેા

ડુધિરનો વરસાદ વરસે, બોલ માનો અમ તણો,
 એણીપેરે કૌભાંડ વીનવે, હાંડો ગર્વ રાજ અતિ ધણો.

કડવું ૧૬ શું

વારે વારે શું વારીએ? સાંભળ, રાજ, વાણ,
 સૂર્ય પાછળ અંધારું દીસે, મોઢું આશ્ચર્ય આણ; ૧
 આ નક્ષત્ર તો તૂટી પડે ને દીસે ધોર અંધાર.
 વીજ તો જળૂકે ધણું ને જોતાં માંદિ^૪ અકાલ; ૨
 આ એહેવી વાણી સાંભળીને રાય રમવા જાય,
 સ્ત્રીએ સાથે પરવર્યો જલકીડાને રાય; ૩
 તેણે સમે બાણાસુરની તનવા ઝાખા જેનું નામ,
 ચિત્રદેખા ચિંતતી તે બલી ચતુર સુગણ; ૪
 કીડા કરતાં નીરખ્યાં બાણાસુર જે નરનાર,
 મનમાંહેં થઈ કલ્પના, ધન્ય ધન્ય દેવ મોરાર; ૫

૧. રો પડો રો ઘાટ (ક) રો વડો ઝાઘાટ (ખ) રોંપીએ સુધાટ
 (ગ) ૨. ઠાંઈ રાજ (ક) ત્યાંહાં રાજ (ખ) ૩. વિદ્વાન (ખ) અભિજ્ઞાન
 (ગ) ૪. રહી છે, આવીને આ દાલ. (ખ).

- આવ માતા ધૈર્ય ને ચૌદ લોકનું જ્ઞાન,
આજ મન અભિલાષ થયો છે, પૂરો મનોરથ કામ; ૬
- વરતી ચિત્રલેખા ધ્રુમ બોલી, સંભળ બહેની, વાત,
કૈલાસમાં જઈ પાર્વતીને માગોને તમે નાથ; ૭
- એવું વિચારી બિપટી આકાશમાર્ગે તેહ,
આવતી અંતરિક્ષથી સદાશિવે દીડી તેહ; ૮
- દેખી કામબાકુલ થયા શંભુ જોઈ તેનું રૂપ,
મંદિરમાં તમે જાઓ પાર્વતી, એમ કહે શિવ ભૂપ; ૯
- સુંદર એ ત્રૈલોક્ય માંહે દીપ્ત છે વળી કાઈ,
આવે છે વરવા મુને કૈલાસપતિ જોય; ૧૦
- જો પાસે તમને દેખશે તો યાશે મનમંગ,
મંદિરમાં તમે જાઓ પાર્વતી, કરું રૂપ સુઅંગ; ૧૧
- માહારે ઉઠંગે તમે રહો ને ગંગા રહેશે શાશ,
રાખશું એને હૈયા ઉપર, એમ બોલિયા ધૈર્ય; ૧૨
- પછી પાર્વતી એમ બોલિયાં, તમે એ શું બોલ્યા, નાથ ?
એ તો પુત્રી આવે તમારી, નેત્રે દીધા હાથ; ૧૩
- ત્રીજે નેત્રે જોવા લાગ્યા શિવજી વળતા ત્યાંજ,
પાસે આગ્યે ઝોખા દીડી, લાગ્યા તે મનમાંજ; ૧૪
- વેગે આવીને વર માગ્યો, ઉમયાને બિડી જાળ,
સદાશિવ વિહ્વળ થયા તે માટે ચડિયો કાળ; ૧૫
- દેખ કરીને વચન બોલ્યાં માત તે તેણી વાર;
ત્રીજે તેડી તેરસે આવી, તારે ત્રણ હજો ભરથાર; ૧૬
- આવી ચિત્રલેખા ચિત્તભ્રમ થઈને વહે પરમ વચન,
અપરાધ નથી ઝોખા તણો, માત, જુઓ વિચારી મન; ૧૭
- આ અકળ મત છે દૈવની તે કોણે કળી ન જાય,
ક્ષમા કરોને માત માહારી, કહીને લાગ્યાં પાય; ૧૮

પછી પાર્વતીજી પ્રેમ આણી બોલિયાં નિજ વાણ્ય,
 વરદાન એક તે ત્રણ વાર તારો તે ત્રણે પાણ્ય; ૧૯
 વળતાં ઝોખા બોલિયાં, સત્ય સત્ય, હિમયા માત,
 તે પેર મુજને પ્રીછવો, હું નયને નીરખું નાથ; ૨૦
 મહાનિદ્રામાં પોઢયા હશે તેને સેજે તે વરસે તેહ,
 પછુ ત્રણ વાર ત્યાં તુજને વરશે તારો વર ત્યાં દેહ; ૨૧
 વળતાં ઝોખા બોલિયાં, માત, સ્વપ્ને ન સરે કાળ,
 પછુ નાહાલિયો નવ નીરખીએ જે પ્રત્યક્ષ બેઠો આજ; ૨૨
 મારી વાણી વૃથા ન હોયે, શણગાંઠ બાંધી ચાલે,
 તે પ્રમાણુ કરીને પરવરી તે શોણિતપુરમાં માહાસે; ૨૩
 દિવસ કેટલા વહી ગયા ને રજની ત્યાં નવ ભય,
 હવે ગણુતાં ગણુતાં દહાડશે તે આવિયો છે ત્યાંય. ૨૪

કહણું ૧૭ મું

શબ સામેરી

વૈશાખ સુદિ દાદશીને છાટે સળ્યા સર્વ શણુમાર,
 બહુ પુષ્પ લાવી પ્રેમદા તેના ગૂંથ્યા હિતમ હાર; ૧
 ધણાદીપક કીધા માલિયા માંહે, તેનો ચમર રહો રે પ્રકાશ,
 આજ બિહિની, વર તમારો આવશે, એમ સખી કરેછે હાસ્ય; ૨
 ચંદનભર્યાં કચોલમાં અને બિલટ અંગ ન માય,
 આજ મુજને જાગણ કરાવે, હું સખી, લાગું પાય; ૩
 ધણાં બીડાં પાનનાં ને મેવાનો નહિ પાર,
 વેણા લઇને માન માંડું, સખીશું રાજકુમારી; ૪
 તે ગાનની ધૂન્ય ગગન ચાલી અને મોહી રહ્યા સર્વ દેવ,
 પારવતીએ પૂછિયું કે સદાશિવને તતખેવ; ૫

આજ ઓખા ફેરે માલિયે આવડો શો આનંદ ?
 શાપ તમારો મિથ્યા કરે છે પેલી ચિત્રલેખા મંદ; ૬
 પારવતીજી બોલિયાં, શાપ મિથ્યા તે કેમ માયે ?
 તામસી વિદ્યા મોઢલી તે પ્રવેશ કરતી^૧ જાયે; ૭
 ત્યારે ઉમયાના વચન થકી આજસ આલ્યું અંગ,
 મિહુ જણાને નિદ્રા આવી, થયું તે જામણુ ભંગ; ૮
 સ્વામી દોઢો સ્વપ્નમહિં ઉમયા તણે પસાય,
 આવી સ્વપ્નામાં વરી ગયો, કહું તેહની વારતાય. ૯

કરવું ૧૮. અં

રામ કલ્યાણ

સ્વપ્ન લાધે છે ઓખાને તેણી વાર, જણે પાસે બેઠો છે બરથાર,
 તે તો કામળ અતિ સુકુમાર,^૨ સુંદર અંગ મોહિની અપાર; ૧
 સ્વપ્નામાં વત્યો મંગળાચાર, ત્યાં તો આરોગ્યા કંસાર,
 તેહેને કંઠે મુક્તાક્ષનો હાર, તેણે વાધી પ્રીત્ય અપાર; ૨
 તેણે સમે ચિત્રલેખા ત્યાંહાં જાગી, તજી નિદ્રા ભીડી તે ભાગી,
 તેહેને પેલી વાત હદેમાં વાગી, તેણીએ ઓખાખાઈ જાગી; ૩
 તજી નિદ્રા ભીડી ધાઈ, (બોલી મુખથી ઓખાખાઈ),
 દેવી, શું કહે છે તું, ખાઈ? જોઈ હું તારી ચતુરાઈ; ૪
 જાગી તો નવ દેખે બરથાર, અતિ આકંદ કરે છે કુમાર,
 મારે પિઠ પિઠ જીયું સંસાર, હવાં ક્યમ પામુ દુઃખનો પાર? ૫

કડવું ૧૯ મું

રાખ સોરઠી

હાં રે તેં તો શાનિ મુને જગાડી રે' મુજને વેહની પીઠ લગાડી રે,
 જગાડીને અજુગતું કીધું રે, મારું સર્વસ્વ દરીને લીધું રે; ૧
 બેહેની, તેં એ શું કીધું કામ રે, કાઠાં ગયો માહરો આત્મારામ રે,
 વરજી હવડાં ફૂતા માહરે પાશ રે, માહોમાંહે કરતાં ફૂતાં હાસ રે; ૨
 વરજી ગુમ થઈ ઠાંહ પિઠા રે? માહારા હટેકમલમાં બિડા રે,
 ઝોખા ધાધ ધાધ હામ હામ જુએ રે, અતિ આકંઠ કરે નિ ધણું રૂએ રે; ૩
 હાં રે માહારો કંથડો મળે તો જીવું રે, નહિતર વિપકું ઘોળીને પીવું રે,
 હું તો કરીશ આત્માનો ધાત રે, સખી ! સત્ય જાણુજે વાત રે; ૪
 મિં તો વર વિના નવ્ય રિહિવાય રે, હુંને કાણુ વરસાં સો યાય રે,
 માહારા કાણુ જન્મની કરણી રે, હું તો સ્વખ્યાંતરમાં પરણી રે; ૫
 તારે વલતી બોલી ચિત્રલેખા રે, જાણ, રૂડી તાહારી ભાગ્યની રેખા રે,
 તું તો પરણી સ્વખમાં જેહેને રે, હું તો સાચે પરણ્યાવું તેહેને રે; ૬
 હું તો ચિત્રવિદ્યા સર્વ જાણું રે, ત્રેલોક્ય લખીને વિખાણું રે,
 તેમાં તાહારો વર જે હોય રે, તેહેને આણીને આપું સોય રે. ૭

કડવું ૨૦ મું

રાખ મારુ

અરે દેખાડીને દીધો દંડ, પાછું વિષ નિ પાકું પંડ,
 પતિ વિના સ્ત્રી મૃત સમાન, પતિ વિના નવ્ય પામે માન; ૧
 પતિ વિના નવ્ય રહે વેહેવાર, પતિ વિના નિદે સંસાર,
 પતિ વિના મંદિર ને કૂપ, (પતિ વિના નવ શોભે રૂપ). ૨
 પતિ વિના નવ્ય થાયે ધર્મ, પતિ વિના નામ રહે ઘટ સર્મ,
 પતિ વિના નવ્ય જાણે કાળ, પતિ વિના લોક બેસે આળ; ૩

પતિ વિના પુત્ર તો નબ્બ થાય, પતિ વિના વહુ નબ્બ લાગે પાય,	
પતિ વિના પોહોંએ નહિ હામ, પતિ વિના જણે નહિ નામ;	૪
પતિ વિના લગ્ન કામ્યની, ચંદ્ર વિનાં જેવી જામિની,	
પતિ વિના પિહર નહિ માન, પતિ વિના સંસાર તે રાન;	૫
પતિ વિના નબ્બ બોલે હશી, પતિ વિના ચતુરાધ કશી ?	
પુરુષ હોય નારી-શિર જ્યાંહ સઠલ તીર્થ ઘેર બેઠાં ત્યાંહ.	૬
પરમ બક્ષિત કરવી પત્ય તણી, પછે છઞ્છા ધરવી હરિ ભણી,	
જો આસે તો જાવું સાય, નહિતર બજવા વૈકુંઠનાથ.	૭
ઝોવો ધર્મ અજવાનો સહી, તે મારેની વાણી કહી,	
ઝેણી પેરે દુઃખ મનમાં ધરી વળતી ઝોખા બોલી ફરી.	૮

કહણું ૨૨ મું

રાગ પરજિયા

અરે ઝોખા બોલી છે નિજ વાણ્ય રે, સખી સામલ્યને નિર્વાણ્ય રે,	
કરે વીનતી જોડી પાણ્ય, તેહેને મુજને આપો રે આણી રે.	૧
અરે ઝોખા થરથર ફૂળે દેહ રે, કીડા સાંભરે કાધી જોહ રે,	
તન પીડે ખીખી રનેહ, તેહેને મુનિ આપો રે આણી રે.	૨
અરે માહરે શુ કલ લાગું અંગ રે, માહરુ થયું કન્યાત્રત ભગ રે,	
સ્વમામાં પામી પતિનો સમ, તેહેને મુનિ આપો રે આણી રે.	૩
એનો તરુણ દેહ સુકુમાર રે, જણે કામ તણો અવતાર રે,	
એહેવો પામી'તી ભરથાર રે, તેહેને મુનિ આપો રે આણી રે.	૪
અરે નર અંગે સામવવાન રે, જેહને કુંડળ સોહીએ કાન રે,	
જેણે પરણીને મેહેલી રાણી રે, તેહેને મુનિ આપો રે આણી રે.	૫
અરે જોની લટકતી દીસે ચાલ રે, મુજને પરણી ગયે છે કાલ રે,	
જેહેને દપકું કાધુ માલ્ય રે, તેહેને મુનિ આપો રે આણી રે.	૬

જેહેને પીતાખર પરિધાન રે, મુજને કેહેતો ગયો નહિ નામ રે,
 ત્યારે ક્યાંથી સરિ માહારુ કામ, તેહેને મુનિ આપો રે આણી રે. ૭
 અરે માહારિ અન્ન વસ્ત્ર નહિ ભાવ્ય રે, મુને જોષએ સરજસ્વભાવ રે,
 ભાગ્યું મધ્ય સમુદ્રમા નાવ રે, તેહેને મુનિ આપો આણી રે. ૮
 અરે હર્વા કરવો કવણુ હિપાય રે ? મારો પાપી પ્રાણુ ન જાય રે,
 મે તો કંથ વિના નવ્ય રિદિવાય રે, તેહેને મુનિ આપો આણી રે. ૯
 અરે ત્યારિ ચિત્રલેખા કહે વાત રે, ઝાખા સાંભળાએ મોરી માત રે,
 વસ્ત્રે લોહીને અશ્રુપાત રે, તેહેને મુજને આપો આણી રે. ૧૦
 દુઃખ રખે જાણે લોક રે, સખી ! જાને ધરિછિ શોક રે,
 હર્વા ચીતરું ત્રિલોક્ય રે, અરે નિશ્ચે રાખો હંદે રે. ૧૧
 માહારે નારદનું વરદાન રે, જાણુ સકલ સૃષ્ટિનું માન રે,
 તમે હંદે રાખો સાન કે ચિત્ત નિર્ભે કરો રે. ૧૨
 અરે તમે જોર પૂછ જોહ રે, તે તો નિષ્ફલ ન જાયે તેહ રે,
 તમે પતિશુ રાખો રોહ રે, હર્વા મનમાં ધારો રે. ૧૩

કહતું ૨૨ મું

રામ માત

એણી પેરે બોલી ચિત્રલેહા, બાધ, દુઃખ કાં ધરો કામલદેહા ?
 એહેવી વાત ત્યાં નવ કીજે, એણી વાતે કાર્ય નવ સીએ. ૧
 વાતે વડા નં થાય રે, બાધ, દુઃખ ધરાં છે તે શોક,
 એ વાત તો વિરમે^૧ પડશે, ત્રિવિધ છે જ્યાંહ લોક. ૨
 કહે રે બાધ, તે કેહેવો ઊ ને કુંણુ તેનું નામ,
 કહે રે બાધ, તે વર્ણુ કાણુ ને કાણુ તેહનું ગામ. ૩
 મામ હામ જાણુ નહિ નવ જાણુ સિધ્ધ ને હામ,^૨
 માળિયે જે વરી ગયો, જે તેજપુજર કામ. ૪

ઠોભાણુ ઠેરી દીકરીએ કીધો મન્ય વિચાર,
 ત્રેલોક્ય જાણુ લખી દેખાડું પ્રત્યક્ષ વર્ણુ અદાર. ૫
 મુરેનર મુનિજન લખી દેખાડયા અને કિંનર મક્ષ,
 દગે તો દિગપાત્ર દેખાડયા અશ્વિનીકુમાર સમરથ. ૬
 ઇન્દ્રસદન ત્યાંહાં લખી દેખાડું અને વૈકુંઠ લખિયું જોડ,
 પાતાલ ને મૃત્યુ લોક દેખાડયા, સ્વર્ગ દેખાડું તેડ. ૭
 નિશા માંહાં નાગ લોક લખિયા અનિ પ્રત્યક્ષ વર્ણુ અદાર,
 રાજકુલી છત્રીસ લખિયા, જે જાણ્યાધિપત્ય સાર. ૮
 રેરથાવરની વતી જંગમ લખિયા, હવા ન રહું કોપ,
 આટલામાં દેખાડ સખી, તે વર આણી આપુ સોય રે. ૯

કડવું ૨૩ મું

સખ માણુ

તાંહાં કોણુ ગદા અણુલખિયા, આજ ઓખા જાઈ અપાર દુઃખિયાં,

હાજ

અપાર દુઃખિયાં ઓખાજાણુ તો શું કરવું આજ ?
 પછી લખી છે કાગ્ધાં, મીઠુભણુનું રાજ. ૧
 યાદવ સખજા લખી દેખાડા જે છે હાપન કોડ,
 આટલાં માંહાં કો નથી, કહે કામ્પની કર જોડ; ૨
 તિવારે શ્રીકૃષ્ણ દેખાડા વસી કૃષ્ણનો પરિવાર,
 પુત્ર પ્રહુમન લખી દેખાડા જે કામનો અવતાર; ૩
 ત્યારે ઓખા કિહિવા લાગી, માંજત્ય જિહિની વાત,
 આ અણુસારે મુઠુંને એહેવો જાણું વર્ણું છે નાય; ૪

૧, ક નથી.

૨. આ લખુ હપર સ માં

ખટ તો લખીઆ ત્યાંહાં ચક્ર લખીઆ અને જાણુ લખીઆ ચ્યાર
 વરણુમને ચરચર લખીઆ જીરે મન્ય વિચાર

ત્યારે અનિરુદ્ધ લખી દેખાડયા ને લખતાં પેખો તેહ,
 ત્યારે ઝોખા લજ્જ પામી, શીખ અંગર દેહ; ૫
 લખતાંમાં તે નીરખિયો નિ ગ્રેમે માદારો પુષ્પ,
 એ વર મુજનિ આણી આપો, હમડામાં અતિ હર્ષ; ૬
 અરે 'બાપ' ત્યાંહાં કોણુ જઈ શકે? નિ ત્યાંદાંને વસમો વાટ,
 સુદર્શન ત્યાંદાં ફરિ પૂઠિ, નહિ જીવ્યાનિ આસ; ૭
 ત્યાદારિ ઝોખા કિહિવા લાગી, તું સાંભલ્ય બેઢેની આજ,
 મુજને છિ પ્રીત્ય જ તાહારી, તું ઠરી આવીસ કાજ; ૮
 આજા લેધનિ સંચરી આઠાશમાર્ગે જાય,
 એચરીગત્ય સંચરી જણે, નહિ કો નિશા માંહ, ૯
 અંગ બલદ અતિ ધણે ને આનંદ પામી મન્ય,
 સિંધુ ત્રહ આવી રહી જ્યાંદાં ગોમતી-દર્શન; ૧૦
 આગલ જુએ તો નારદઋષિ સાહી ણિહા નાક,
 ગોમતીમાં મળૂં ન કરિ ત્રિલોક્ય માને હાક; ૧૧
 દેઈ પ્રદક્ષણા ચરણે લાગિ, બાપ, કોહો કાંઈ કાજ,
 તમે શે કામ્ય આંદાં આખ્યાં દારકામાં આજ? ૧૨
 ત્યારિ પ્રશસા એહેવી હવી, મન્ય ગોમતીનું રતાન,
 શ્રીકૃષ્ણજીને ભેટવા આવી જૂધર શ્રીભગવાન; ૧૩
 સાચું કિહિ રે કામ્યની નિ તાદારિ શું છિ કામ?
 ત્યારિ કરંપુટ ઠરી જિયરી, સાંભલોનિ તમે સ્વામ; ૧૪
 બાણાસુરની દોકરી હવું ઝોખા સેજ સ્વપન,
 અનિરુદ્ધ સેજ વરી ગયો, વિદ્વંસ થયું તાં મન; ૧૫
 હે એ વર મુજને આણી આપો, નહિતર કાઢીશ પ્રાણ,
 તિ માટિ હું આંદાં આવી, ઋષિજી ચતુર સુગળ. ૧૬

જિથણી

ઋષિજી ચતુર સુગળ જાણી શ્રમ અમારો સાર્ય કરે,
 અનિરુદ્ધ વિના પાછી ફરું તો ઝોખા ત્યાં નિકે મરે.

કડવું ૨૪ મું

શામ પરજિયો

ઝેણી પિરિ ઝોખા નારદેવ, સહિ યુદ્ધ થાશે ત્યાંહાં અથમેવ.

હાળ

- સહિ યુદ્ધ થારો ત્યાંહાં, સહિ તે દેવ કૌતક જોય,
ઝોખા અતિ આનંદ કરશિ, સર્વ મિદ્ધ કાર્ય હોય. ૧
- તામસી વિદ્યા ઋષિ નારદે બજાવી યાપી તે ત્યાંહાં ૫૮,
જોરે જાઇ, તુનિ આવતાં જતાં ન પડે કોની દષ્ટ; ૨
- દૃષ્ટ પ્રદક્ષણ ચરણે લાગી, માંબસોની ઋષિરાય,
કદાચિત મુદ્ધને વેલા પડે તો તમે રિદ્ધિજ્યો સાહાય; ૩
- આકાશમાર્ગે સંચરી, નેદની આકાશમાર્ગે ગમ્ય,
વેગે વિછેદે ત્યાંહાં આવી, કૃષ્ણનાં મહિર રમ્ય; ૪
- મહિર તો થીકૃષ્ણજીના, સાંભસો લોક ઉજોલ,
શુકદેવ કહિ, હું પાર ના પામુ, મહામનોહર તેલ; ૫
- ૧૬નકમય કોશીસડાં ને ઋષ્ટિક મણિના સ્તભ,
સૂર્યકાંત મણિ અવલસે, ચંદ્રકાંત મણિ અતિ રમ્ય; ૬
- ચૈદ્ર્યકાંત મણિ માણેક, હીંગ કોશીમડાં જડાવ,
ચંદન કાઢના ઝોટલા તે જિહ્વા કેરા દાર; ૭
- પંચ પિરોજ પાટ વરિયા, કનક લીધ્યાં સાર,
ચંદ્રકાંત મણિ ચોક ચોરસાં, તલિયા તોરણુ ખાર; ૮
- ઝેહેવે સુંદર રચાનક જિહ્વા, આગવ નૃત્ય જ થાય,
વારુણી પાન કરે વારેવારે, ચોદસ ચમર દલાય; ૯
- દાસીને નિદ્રા નહિ ને સેવક સડના પાસ,
ઝેહેવે સમે તે હામ્ય જ બેઠો જોનો પિતા થીઅવિનાશ. ૧૦

કડવું ૨૫ મું

રાજ વિશાળી

ચિત્રલેખા ચિતા કરે, મનમાંહેં દુઃખ અતિ ધરે,
 જ્ઞાનદષ્ટે સહી નારદ અંભારે, સમરતા ધીધી સાર,
 ચિત્તમાંહેં તું ચિતા મ આણીશ, અમ્મે ઊભા છું ખાર; ૧
 અદૃષ્ટ કર્ણવિદ્યા ઋષિ બણાવી ને ઊભી તે વીરની પાસ,
 ધન્ય ધન્ય રે તું વીરાધ્ય વીર જાણું, વાણી કરું રે પ્રકાશ; ૨
 થર થર ધૂળે ને શ્વાસ ભરાયે, મનમાં કરે વિચાર,
 કેહી પિરિ સંખ્યા લેખ જાઉં, શું થાશે પ્રાણઆધાર! ૩
 પછે મન દદ કરીને સેન્યા લીધી મસ્તક સાર,
 આકાશમાર્ગે ઉત્પત્તી ચિત્રલેખા તેણી સાર;

હાળ

અનિરુદ્ધની ત્યાં સેન્યા લેખને આકાશમાર્ગે જાય,
 સુદર્શન ત્યાં આડે આવ્યું અંતરાય તે થાય; ૬
 નારદઋષિ વેગે આવી ઊભા કીતક જોય,
 ‘દેવકાર્યે લઈ જાય છિ જાતાં ન રાખો કાય’; ૭
 સુદર્શનને મુકાવીને ઉતાવળી થઈ આવી,
 એક પોહોરમાં શાશ્વિતપુરમાં અનિરુદ્ધને ત્યાં લાવી; ૮
 બાણાસુરના નગરે રખોયુ, નહિ ઠહેનો પ્રવેશ,
 અનિરુદ્ધની ચિત્રલેખા લાવિ તે નારદનો ઉપદેશ; ૯
 ઝોખા ગિડી કરે ઝોરતો, હૈડે હર્ષ ન માય,
 અન્ન ઉદક ત્યજીને બેડી, આણું વરસાં સો થાય; ૧૦
 એહેવે ત્યાંહાં ચિત્રલેખા દીડી, આનંદ જીવેનો તત્કાલ,
 દર્ષ પ્રદક્ષણા ચરણે લાગી, માહારી કરી સંભાલ; ૧૧

મનગે ત્યાંહાં વાસ પુરોનિ, અનિરુદ્ધ તેડી આણો,
આખા ને ચિત્રલેખા નારદ ચોથું ઠા નવ જણે. ૧૨

કડવું ૨૬ મું

રાગ આરુ ૧

વલી વલી આખા ઠહે, રખે રે ગાઈ ઠા લહે,
શયને આળ્યો છે આપણે રે.

ઢરા ૩૨૨

શયને આળ્યો આપણે, જણશે જા' આળ્યો રાય,
છહાં જિહાં ઠા નવ જણે, એકેવો ઢરાનિ ઉપાય. ૧
વમતી ચિત્રલેખાએણી પિરિએલી, ચિંતાન આણુશોચિત,
અહિયાં જિહાં ઢરા લીલા, કામય તમારો કંથ. ૨
તેણે સમે ત્યાંહાં અનિરુદ્ધ જાગ્યો, જોયે તો વિપરીત,
અસુરતણાં વાગ અવણે સાંભલી થઈ રહ્યો ભયભીત;
આ સુદરી તો કોહોની કહીએ, આ તે કોહોની દાસ ? ૩
ચિત્રભ્રમ થયો રાય મનવિભાસે, હું આળ્યો કોહોને અવાસ ? ૪
વલતી ચિત્રલેખાએણી પેરે બેઠી, સાંભળો રવામી વાત,
સત્યારથ ત્યાંહાં અમો કહું, રખે કરતા ધાત; ૫
આ બાણાસુરની દીકરી આખાને હવું સ્વપ્ન,
અનિરુદ્ધ સેને વરી ગયા નિ થયું વિદ્વંસ મન; ૬
કહે, એ વર યુજનિ આણી આપો નહિતર કાઢીશ માણ,
તે માટે યુજનિ ધહાં લાવી, તું છા ચતુર સુમણ, ૭
તે માટે તદ્દમ્યો વરોનિ એકને, એક તમારી નાર,
એવા વચન ચિત્રલેખાએ કહા તેણી વાર, ૮

૧. ક, જ રાગતુ નામ નથી ૨. ક, સમાં ટાલ છે પણ તે 'સિને
આળ્યો પછે આપણે' એ લીંગની પહેલા

વલતો અનિરુદ્ધ એણી પેરે બોલ્યો, ન જાણું કુલ કાચ !
 અગણે હું કેહેલી પેરે પરણું, હટે વિભાસી જ્ઞેય; ૯
 વલતી ચિત્રસેખા એણી પેરે બોલી, તાહરા બાપના બાપ વીર,
 જાંબુવતી રીંછડીનિ પગ્ગયા જમ્મને તેને ઘેર; ૧૦
 સોલ સહસ્ર ત્યાંહાં એકસો ઠન્યા નરકાસુરની વરિયા,
 ક્રોધુ જાણે તેહેની જાત જાત ન્યાત ન જાણું પરિયા; ૧૧
 'ક્રૂટ પાપણી, એ શું બોલી, હવડાં બડી જશે,
 જીત્યે દાવે સોળ સોગડી સધગા કાચી થાશે;' ૧૨
 ચિત્રસેખા કહે, કહી દેખાડું એહેના કુલની કયાત,
 સાત પેઢી લગી હું જાણું છું પૂર્વજ કેરી વાત; ૧૩
 એના પૂર્વજ પૂર્વે પ્રોઢા વિધ્યુભક્તને બાવ,
 તે માટે હું કહી સંભલાણું પછી ન થાયે રાવ; ૧૪
 દ્વિરણ્યકશિપુ નરદરિ વિહારો તેહ તણો પ્રહ્લાદ,
 તેહ તણો વિરાયન વારુ, આર્યા વિધ્યુનાં કાજ; ૧૫
 તેહ તણું^૧ વલી કહી દેખાડું રામને નામે ગચ્ચો,
 તેહેને આગણે તારો પિતા જાચક થઇને માચ્ચો; ૧૬
 તેહેને શતપુત્ર માંહે મોટો બાણાસુર બળિયો,
 મહાદેવે પુત્ર કરી થાપો અકલ ન જાયે કળિયો; ૧૭
 તેહેની તનયા ઓખાબાઇને લાખું ત્યાંહાં સ્વપન;
 સ્વામી સેજ્યે વરી ગયો નિ વિહવલ થયું ત્યાં મન; ૧૮
 વલતો વીર એણી પિરિ બોલ્યો, સાંભલ ઓ તું સીધું,
 મહાનિદ્રામાં પોઢો છૂતો ત્યારે^૨ મુજને સપનાંતર દીધું; ૧૯
 હું જાણું બાણાસુરની તનયા ઓખા તેહેનું નામ,
 તે સંધાતે ક્રીડા કરું છું શોણિતપુર ત્યાંહાં ગામ; ૨૦

૧. ક, ख, કમ. ૨. ख सार्या; क कहीजे देखाडूँ, ग तेहतણું કલ
 કહી, ૩. ख भां नथी.

- હવે મનના મનોરથ પોહોત્યા આહારા મન્ય આણી પ્રેમ,
વલી વલી છુગનિ પૂછું છુ, છું છું કુસળી ક્ષેમ; ૨૧
- મધિર્વ વિહિવા ત્યાંહાં કીધો, - પરણ્યાં અનિરુદ્ધ નાર,
ઝોખાને ચિત્રક્ષેપા અનિરુદ્ધ વત્યો જોજોકાર; ૨૨
- એમ કરતાં બહુ દિન જ પળિયા, કારણુ ન જાણે કોય,
એકવારનિ સમે માલિયેથી તાંબૂય પકિયો સોય; ૨૩
- તે દેવનિ સેવક સર્વે મનમાં કરે વ્યમાર,
આશે આપણુ રાયનિ કહીએ જૈનિ ત્યાંહાં નિરધાર; ૨૪
- સંભળાવીએ રાયનિ, નહિતર ચઢસિ રીસ,
જો જાણુ ન કીજીએ તો કરે આપણુનિ રીસ; ૨૫
- સમા પૂરીનિ બિડો જાણ્યાસુર જોહવો કૃતાંત કાલ,
આવીનિ પરણ્યામ જ કીધો અક્ષેકેત રખવાલ; ૨૬
- એકાંત બેશાનિ સંભવાબધુ, સ્વામી સાંભલો વાત,
સત્યારથ ત્યાંહાં અમ્યો કહું છું, રખે કરતા ધાન, ૨૭
- આટલા દિવસ અમ્યો કિલિતા નોહોતા કરતા બેઠા લાડ,
આંતાપુરમાં કોયક છોકરો કરે છે વણસાડ; ૨૮
- વચન એહેવું સાંભલીનિ બિડી માથે ઝાલ,
ચાર લાખ ત્યાંહાં વીર મોકલા મહા મોટા વિકરાલ; ૨૯
- નાનાવિધ્યનાં આયુધ મોહોટાં, છુંબારવ અપાર,
હય તણા હિંસારવ થાયે, મહિં ગજતણો નહિ પાર; ૩૦
- માહોમાહે પિરિ બોલે આંહાં લગી કોણુ પલિયો,
ન હોય રે એ નાહાતો કુંબર અતલીબલ ત્યાંહાં બલિયો; ૩૧
- કુલાહલ ત્યાંહાં ચવણે સાંભલી અનિરુદ્ધ આશ્ચર્ય થાય,
સ્વામીની આગાં લેઈનિ ઝોખા જોવાં જાય. ૩૨

કહવું ૨૭ મું

રાગ સોરઠી

દામ્પતીએ ન્યારે કટક દોહુ અને થઇ રે નિરાશ,
 અરે ' દેવ ' તેં આ શું કીધુ, હુંને હતી મોટી આશ;
 હવાં કયમ વદશે રે સ્વામી ' ઠામલ મારા કંથ ? આંચલી.
 આજ અમો લીલા કરું નિ એ શું હવું રે અકાલ,
 કષ્ટ કરીનિ પામિયો હવિ રક્ષા કરોને, ગોપાલ; ૧
 ધાડે કષ્ટ પામિયો એહેવો મદનમોહન કંથ,
 સ્વામી કયમ સહી રહે મુજ રાંધ ધિર રતન ? ૨
 આજોટે ત્યાંહાં અવનિ ઉપર, રુદન કરે રે અપાર,
 બોલાવિ બોલે નહિ ને નયને વેહે જ ધાર; ૩
 વલી બેઠી બેઠી યાથે ને વદન વિખાણે વીર;
 તીવ્ર ખાણુ ન્યારે છટસિ કયમ સહસિ ઠામલ શરીર; ૪
 માહારા પિતાને જાણુ થયું ત્યાહારિ કટક મોકલ્યું મૌઢ,
 પાપી જાણે કાંઈ ન જાણ્યું જાણામર તે મૂઢ; ૫
 વલતો વીર એણી પેરે બોલ્યો, એ કાલાવાલા દોઢ,
 એ સાથે એહેવું યુધ કરું તે જીએ સુરનર લોક; ૬
 અરે સ્વામી, તમ્મે હાલે હાથે, આયુધ નહિ ત્યાં એકે,
 ચાર લાખ ત્યાંહાં વીર મોકલા સેના સહિત અનેક; ૭
 અગત્રા, હું ઘુજનિ કહું નિ માહારું, આયુધ એસાણુ,
 દાર તણી બોગળ કાઢીનિ લેઉં સર્વના પ્રાણુ; ૮
 અજાણુતાં શત યુધ મલે અને પ્રમટે કેસરી એક,
 એને પ્રાક્રમે શું હોયે ? વનિતા, જોને વિવેક; ૯
 અબલા, હું ઘુજનિ કહું, હું તાંહાં ગેહેલી જાણુ,
 કે મરીશું કે મારીશું પણ નહિ મેહેલું મુજ માન; ૧૦

વનિતા, વાણી સુણ તું માહરી, જો તું કરી વિચાર,
તાહારે બાપે ચાર લાખ મોઠલ્યા માહારે મન તે ચાર; ૧૧
એમ કીધે નવ્ય છટીએ, એ કાલાવાલા ફેક,
અમો એહેવાં યુધ ઠરું જે જીએ સધલા લોક; ૧૨
અનિરુદ્ધ મરડીને નીસરે, ઓખા સાહે હાથ,
હું વ્રજનિ જાવા નહિ દેઉં, સુંદર માહારા નાથ; ૧૩

કકતું ૨૮ મું

રાજ મારુ

ઓખાએ નારદ ત્યાં સંભાવો ને આવ્યા તાં તત્કાલ,
દેખ પ્રદક્ષણા ચરણે લાગી, માહારી કરી મંભાલ; ૧
આશીરવાદ ઋષિ નારદે દીધો, સૌભાગ્યવતી ઓખાખાઇ,
બલો બલો પ્રભુમનનો કુંવર ચિરંજીવ અનિરુદ્ધ માર્ધ; ૨

હાજ

બલો બલો પુત્ર પ્રભુમનનો મહાવીર વિકરાલ,
બાણાસુર વીર મોઠલ્યા આવ્યો તેહનો કાલ; ૩
તાહારો પિતામહ પૂર્વે 'ઔઠો વૈકુંઠ કરો નાથ,
અંતરિક્ષ માર્ગે અમ્યો જોઈ હું, શા વાવરે છે હાથ; ૪
વીર વિકરાળે ભોગળ લીધી કોપ કરીને ધાય,
મારી કટક સર્વ કટકા કીધું, કોપે નાહા જાય; ૫
અંગ ધ્રુવે ને કાંઈ ન સૂઝે, આવ્યા રાયને પાસ,
શું બાણાસુર બેસી રહા છો ? કટક કીધું મર્વ નાથ; ૬
એક છોકરો આવ્યો છિ તેડેના ઠાઠા પાણ્ય,
તણ્ય બાગનું કટક માર્યું, એક રહ્યું નિરવાણ્ય; ૭
વલતો બાણાસુર એણી પેરે બોલ્યો, તમે શું મોંઢોં લેધ આવ્યા ?
જે કો ત્યાંહાંથી પાછા ફરિયા, તત્કાલ પ્રાણ છોડાવ્યા; ૮

- વલતા વીર ખીખ મોકલ્યા ખટ લાખ બલવંત,
અંતઃપુરમાં કાયક છોકરો, આણે તેનો અંત; ૯
- એક તણું ત્યાંહાં ઝોસડ બે ને બેનું ઝોસડ ચાર,
ચાર નણુ ત્યાં આઠ જ કહીએ, વીર મનાવ્યા દાર; ૧૦
- અંગ સનાહ, હાથે હથેરાટ, મુગટ ટોપ મંધાત,
મેના મહિત વીર સંચરિયા, ચયો રાય રલિયાત; ૧૧
- ઘણા દિવસ યથા રે, ખાલક, હવાં તું ક્યાંહાં જાય ?
ખાણુતણાં આકર્ષણુ, નાનડિયા, તિં તે કયમ ખમાય ? ૧૨
- અનિરુદ્ધ પર ખાણુ જ વરસે, નાનાવિધનાં અસ્ત,
તે આદે કા પાર ન પામે એહેવાં વામે શસ્ત; ૧૩
- આયુધ મૂકે અનેક વિધનાં મહા તીવ્ર ને જાણુ,
ત્યાંહાં થકી એહેવો જીડે છે જાણે જિગ્યો જાણુ; ૧૪
- અનિરુદ્ધ ત્યાંહાંથી એહેવો વાખ્યો, મારી પાડયા કોડ,
તેહને જાણે તેહ જ માયો, કહે કવિતા કર જોડ; ૧૫
- અંગ મૂળે, ઠાંધ ન સૂએ, આવ્યા સમને પાશ,
શું ખાણુસુર ખેસી રહ્યા છે ? કટક થયું સર્વનાશ; ૧૬
- એક છોકરો એહેવો આવ્યો િ તેહેના દાલા પાણ્ય,
ચાર ભાગનુ કટક માર્યું, એક રહ્યું નિર્વાણ્ય; ૧૭
- આયુધ પામે તે વટે છે, ભોગવ લેછનિ બડિયો,
ન હોય રે એ નાહાનો કુંઅર, અતલિમય તાં બલિયો; ૧૮
- અમે ને આયુધ નાખું છું ખેડો સામે સાદાય,
તે જાણુ સાહી અમ હિપર નાખે, ખાણુ અમારા જાય; ૧૯
- વલતો ખાણુસુર એણી પેરે બોલ્યો, ગયા હતા જલ પાખી,
શા માટિ તમે પાછા વલિયા ? શેં વઢયા તમ્યો સાંખી ? ૨૦
- શા માટિ તમ્યો ન વઢિયા ? કોડોનો સગો સુણીને ?
સ્વામી, ત્યાંહાં લગણુ પગલાં કીને, ઘેર જિહાં શું કીને ? ૨૧

વલતો બાણાસુર એણી પેરે બોલ્યો, કોણ હિ સપરાણો ?
 વડી વારનો કટક જ મારે, કોણ રાય, કોણ રાણો ? ૨૨
 ત્રેલોક્ય અહિં નામ જ મારું, કૌભાંડ, સાંભલ આજ,
 એણે છોકરે નીચું જોવરાખ્યું, ધિક્કય ધિક્કય મારું રાજ. ૨૩

કડવું ૨૯ મું

રામ પરનિયો

કૌભાંડ કહે છે, તું સાંભળ્યોની રાજ, કહું એક સાચો મર્મ,
 એણે એક યોધે દસ લાખ માયાં, તેણે ન રહ્યો આપણો ધર્મ; ૧
 સત્વર ચર્મને સૈન્ય સંભાલો, બિહારું નહિ કામ,
 દસ દિશા છૂતી યસ લીધો એણે છોકરે, બોલ્યું તાહારું નામ; ૨
 રાય, પૂર્વે મેં તને પ્રીછ્યો'તો, તારિ અહંકારે થયો અંધ,
 અહંકારે લંકાપત્ય કેરે રણે રાલ્યો રામ દશકંધ; ૩
 અહંકારે કૌરવપત્ય કેરો જો રાય દુયોધન,
 શત બ્રાત સાથે રણ રહ્યો, રાણીઓ રાજા વન; ૪
 અહંકારે અનુર્ન ઓચપાં તે સાંનિધ્ય શ્રીભગવાન,
 જાણુલી લગે હું અવતર્યું (?), અનુર્ન ઉતાર્યું માન; ૫
 પહેલું રચલ પૃથ્વી વિષે, પ્રતાપ તાહારો પ્રસસ્ત,
 આ સમે અવલોકતાંમાં તારો ઉદે પામ્યો અસ્ત; ૬
 અરે દેવ, દૈત્ય, ખલીસ, રાક્ષસ, જૂત, ગ્રેત કે યક્ષ,
 એ બાલક સારુ જલ નહિ, એણે મોષ માયો લક્ષ; ૭
 સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાલ મધ્યે કેહેવાતો તું એક,
 આજ તુણવત તુજને કથી, છોકરે વાળ્યો છેક; ૮
 એહેવું સુણીને રાજા વિરમે પામ્યો, મધ શુદ્ધ ને સાન,
 શિથિલ અંગ દેખી રાયનું પછે બોલિયો પરધાન; ૯

- એક આશ્ચર્ય મુજને લાગે છે, એક અસંભવ વાત,
 એક ભોગશે સર્વ માયાં, એણે કયો મહા ઉત્પાત; ૧૦
- તમ્મો હર્ષા શું હારો છો હૈયે, જલતણા મુત જાણુ ?
 આજ વદન નીરખતાં મુજ નથી રહેતા પ્રાણુ; ૧૧
- કોભાડ વાણી જિયરે, પ્રાક્રમ તારું પ્રચંડ,
 એ સસા ઉપર મિંહ કશો ? પરવત થાય સતખંડ; ૧૨
- એ જાણકને જાંધીને લ્યાવું, એહેમાં તે કેટલું કામ ?
 આ શોણિતપુરના સુમટ કેરું મુખ આજ ટાલું સ્થામ; ૧૩
- ત્યારે રામ રક્ષિયાત થયા નિ આપ્યા સર્વ શૃંગાર,
 તું તો માહારો વડ જાંધવ કહીએ, આ સર્વ તારો ભંડાર; ૧૪
- જાઓ વીરા, તમે વેગે કરીનિ કરી આવો શુભ કામ,
 વધામણી વેહેલી મોઠલજો, પેલા શત્રુનો ફેડી કામ; ૧૫
- વચન શીશ ચઝાવીને જીહ્યા કોભાડ તેણી વાર,
 સેના સધલી સર્જ કરાવી તેહેની શોભાનો નહિ પાર; ૧૬
- મહામોહોટા ગજ ગેહેવર સરખા મહમલિત ને કેહેવાય,
 હીરાજડિત અંખાડી ઝલકે તેહેનિ જ્યોતિ રવિ ઢંઠાય; ૧૭
- સૂર્યવંશી ને સોમવંશી પાખરિયા કેકાણુ,
 મોહોડે મોતી પરાયાં વધી રતનજડિત પલાણુ; ૧૮
- એહેવા અશ્વ દોરી આગલ ચલાવ્યા તેનો મણ્ડતા નાવિ પાર,
 અનેક પાલખી રથ સુખાસન તેણે સુમટ થયા અસવાર; ૧૯
- દક્ષિણ દેશનો હાથી મોટો તેણે શોભીતા શૃંગાર.
 મેઘાડંબર છત્ર ઢલકે તેણે પોતે થયા અસવાર; ૨૦
- નિશાને નિર્ગોપ વાળે, શરણાઈઓ રણતૂર;
 ચતુરંગી સેના તરવરી તે જાણીએ સાગરપૂર; ૨૧
- નાથ્ય ગોવા જાણુ જહુવિધ કરતા કરતા મારોમાર,
 જઈનિ દૂક્યા પેલા માલિયા સન્મુખ, ઝોખા કરે વિચાર; ૨૨

જો સ્વામી તમારા ચિત્તમાં આવે તો કરું વીનતી આજ,
ચિત્તલેખા દારકામાં લેખને જાય તો સિદ્ધ પામે સર્વ કાજ; ૨૩
એહેવું કહેતાં અગ્નિ લાગ્યો, ચઢી અનિરુદ્ધની રીસ,
ચરણ ફેરી આંગલીથી જવાલા લાગી શીથ; ૨૪
સંગ્રામે સન્મુખ ન રહે તો લાતો માદારો વંશ,
આણાસુરનિ અમ્યો મારું જ્યમ કૃષ્ણે માર્યો કંસ; ૨૫

ગદ્યલેખ

ચાલ દ્રોહ

હાલ મારી જિહ્વોનિ અતલિગલ વીર,
પર્વત પડછંડા વાળે ન રહે મન ધીર; ૨૬
આકાશવાણી એહેવી હવી રે, શું જુઓ છો મુર ?
શસ્ત્ર તુને ભેદે નહિ ને મારી કરે તુ ચૂર; ૨૭
ભોગલ દર મધ્યે લેખનિ પછે જાહેયો બાલ,
યોધ સર્વ જોઇ રહ્યા જેહનો ખૂટો કાલ; ૨૮
ભોગલ નાખીને એણે વાલ્યો ત્યાં મંવાગ,
કોપિયો કોભાડ હિપર કરે મારોમાર; ૨૯
કોભાડે તેડાવિયા સેનાપતિ જે ત્યાંહાં સર્વ,
યુધ કરવા તણો જેહેને હતો ધણો ગર્વ; ૩૦
મારવો છિ એકનિ તેમાં શું જુઓ છો, ખૂર ?
સકુ મલીનિ ત્રુટિ પડા, કરો મારી ચૂર; ૩૧
કોભાડે બાણવૃષ્ટિ કરી ત્યાંહાં અપરંપાર,
નાલ્ય જોગા ગુર્જના દે છે સગલો માર; ૩૨
આશરો આંખા તણો ને દેવ સર્વે સદાય,
રાખનારી રાખતો તેને માર્યો કેમ જાય ? ૩૩
હાથી હલકારું, એહેવું ધરે છે મન માંદ,
એટલે અનિરુદ્ધ આતીને ત્રુટી પડે છે ત્યાંદ; ૩૪

બિછલીનિ ગદા મેહેલી હાથીનિ ત્યાં શીશ,
 નાહો મદગલિત ત્યાંહાં ચકી પાડીનિ બહુ ચીસ; ૩૫
 વલી ખીજ ભોગલે ભાંગ્યા છે ત્યાંહાં તો ચરણ,
 હાથી તે હોં? પડ્યો નિ રાય રણો તે ધરણ; ૩૬
 ઢાપ્યો અનિરુદ્ધ પછે, આણી મન્ય ગર્વ,
 નાહો કોભાંડ પછે સૈન્ય નાકું સર્વ; ૩૭
 / ત્યારે વિચારીને વીર રણો, હવે ક્યમ મરાય ?
 સિંદના મુખ આગત્ય શિયાલ નાકું જાય; ૩૮
 નાહા ભાંગ્યા જોધા આવ્યા, આવ્યા સહુ ધેર,
 મુખટપણું એ શું લહે ? સિંધુઆની પેર; ૩૯
 આવ્યો કોભાંડ પોતે ત્યાંહાં ગિરો છે રાય,
 હૈયે હોલી બલી રહી, હવે શો કરવો ઉપાય ? ૪૦
 ત્યારિ દોઢો બાણામુરે નિ બીડી છિ ઝાલ,
 ટહે તો એકને ખાંધી લ્યાવું છુજ આગળ બાલ; ૪૧
 કોભાંડ ત્યાંહાં બોલ્યો નહિ, નથી રહી ગત્ય,
 સ્વામી, હું તો ગયો તો બૂલ્યો શુદ્ધ નિ મત્ય; ૪૨
 ભોગલ મારી એણે પાડ્યો બહુ ત્રાસ,
 સ્વામી, એકને છતવાની મૂકી લોની આસ; ૪૩
 શંભાર કરીને જે ગયાંતા વડવા બ્રાત,
 શાહસાગરમાંહે બેઠા તો શું પૂછો છો વાત ? ૪૪

કડકું ૩૦ સું

સર્ગ પંચમીયો

બાણામુર ત્યાંહાં પોતે જાય, કટક સધલું પૂઠે પલાય,
 અનેક આયુધ ખડગનિ ગદા મુર્જર ભોગલ વીધે ત્યાં સદા; ૧
 તીવ્ર બાણે બાધા ભરી ચાલ્યા મુખટ સહુ વેગે કરી,
 યયો કટકમાં બેલાબેલ, એમ પડ્યા જયમ કાપે ફેલ; ૨

- એમ પડયા જાણે વૃક્ષ સમૂહ, વાળે પંચ-શબ્દ રણતૂંગ,
એણી પિરિ યુધ ઠરિ અવસ્યમેવ, અંત્રિક્ષ જીએ ક્રપિ નારદ દેવ; ૩
- હવડા દારઠા જાઉં તંતમેવ, થીકૃષ્ણુનિ દ્યાનું અવસ્યમેવ,
રખે ખીલીતો તું ત્યાં જાલ, કટક સર્વનો આણે દાલ; ૪
- તાહારે યુદ્ધે અસુર કંપે ઘણું, ધન્ય હિર-ગુજ જનુની તણું,
ખાણાસુર ઉપર ભોગત્ર પડી, અવની ઉપર ગયો રડવડી; ૫
- ભાગ્યો રથ કડકડી, પોહોર પૂડે જીડો ધડકડી,
ખાણાસુરનિ વાગી સાંગ, એથીંતી આવી ગઇ અંગ; ૬
- રાયનિ વાગી નીસરી ગઇ, ખાણાસુરનિ વાચા રહી,
પોહોર પૂડે સુખ્ય જ ધઇ, વહી રથ ઉપર બેઠો નંધ; ૭
- ભાગો રથ કડકા થયો, હવડાં ગ્રાણુ અમારો ગયો,
ચહેલો બોલ એહેવો શિં નૃપ્ય કલો ને કે બલિયો આવી રહ્યો; ૮
- રાયે મન્યુ વિભારયું મલી, બેઠા પ્રધાન ને રાખ મલી,
આ વાત ન જાયે ઠોણે ઠલી, આણી વાર ત્યાં જીવ્યા રહી; ૯
- એહેને આપણુ કીળે એમ નામપાસ બાંધીને જેમ,
ઠોભાંડ કહે વાર્તા રમ્ય, આપણુ એહેને કીળે ધેમ; ૧૦
- નામપાસમાં ગમ્ય માદારી, મનમાં જ્ઞાન વિભાથી કરી,
નામપાસ બંધન કરી પછે આશિષિમે જાગે મંરી; ૧૧
- એહેને ઠરવા લો અનુપાન, એણી પેરે બોલ્યો પરધાન,
ઠા મોહોટાનો છે દે બાલ, સાંભળનિ સાંચું, જૂપાલ; ૧૨
- નામપાસે ત્યાંદા બાંધ્યો વીંગ, સાંસો કરી રહો સંરીર,
ઓખા બેઠી પાડે ચીસ, અનિરદનિ દે છે આશીય; ૧૩
- ચિરંજીવી મારાં બરથાર પાપી જાપ કરે છે પ્રદાર,
દોહીકું જાણે એક લગાર, સંસારમાંડે સ્વામી સાર; ૧૪
- " ઓખા તું ઠાં પામે કુન્ન, કાલ મુજને ચારો સુખ,
તાહારો સસરો વેડુંદણી સાર કરે મંસાર જ તણી." ૧૫

અનિરુદ્ધે ઈશ્વરે સંવરી નાનાં વિધની સ્તુત્ય જ દરી,
તે કહું હું ગુણવિસ્તાર, સુષુપ્તા દુઃખનો પામે પાર. ૧૬

કહવું ૩૮ મું

રાગ વિરાડી ૧

આમ મહિપાસુરમર્દિની સકલ દેવની ગુણવર્ધની,
ફક્ત ખીજનું શોણિત પીધ, અંડમંડ તે વાદન કીધ; ૧
ધૂમ્રધોયન તું ધંધોલ, ગુંબનિગુંબ તે રણ રમહોલ,
મધુકૈટભ પમાડયો મોહ, એકવારે મુજ સાહામું. જોય; ૨
અનેક દૈત્ય તિં માર્યા જેહ, કહેતાં પાર ન આવે તેહ,
અસુરે સર્વ છંડાળ્યા કામ દેવ સર્વનાં કરવા કામ; ૩
તું સાર માહારી કરને સોય, નહિતર અગત્યા સાહામું જોય,
તું કાલકા નિ તું તોતલા, કોટી સૂર્ય સૂર્ય વાધી કલા; ૪
તું બ્રહ્માણી હંસા પ્રોહ, વૈષ્ણવી તું ગરુડારંહ,
છદ્રાણી ઐરાવત તેહ, અરે સારે મોરી કરનિ દેહ; ૫
આર્ષિ, નું મન્ય વિચારે સોય, નહિતર અગત્યા સાહામું જોય,
સ્તુત્ય કરતાં આળ્યા ઈશ્વરી, શિં પુત્ર મેહેલ્યો પરેદરી; ૬
ઈશ્વરીએ ત્યાં થાપ્યો પુત્ર, ગર્વે માટે જાણિ ધરમુત્ર,
કાલ્ય આવશે છાપન કોડ, લેઈ જાણિ તને અંધન છોડ; ૭
એમ કહીનિ ઈશ્વરી ગઈ અને દારકામાં સિદ્ધ જ થઈ,
પ્રહ્મન જલમદ્ર બલિયા જેહ, કૃષ્ણનિ મંદિર આચ્યા તેહ; ૮
એમ નકહે દારકાનો રાય, બરે પધાયો મુજને સાહાય,
પ્રહ્મન કહે, એ શો કોપ થયો—અનિરુદ્ધનિ કો હરિને ગયો; ૯
એ મોહોદુંડર્મ દારકામાંદાં થયું, પુત્ર પલાયો, હવાં યુંરંહું ?
તું સેવકની વાહારિ ધાય, બક્તવછલનું ગિરદ કિહિવાય; ૧૦

પોતાની પુત્રનિ કો હરિનિ જીવ, તમાગ મનમાં દયા નવ થાય,
કુણુ ઠહિ, તમે સ્વાતિક સુણો, અમ આગવ બોલ બોલો ધણો; ૧૧
ગાંભ્યો નહિ જાય પુત્ર આપણો, કો નહિ ગણે સુતનિ ધણો,
આંહી થી સેવક મોકલો બહુ, બુવન સ્થાનિક સાધનો બહુ; ૧૨
શોધી લાવો સુતનો દામ, પછી આપણુ તે કીને દામ. ૧૩

કહવું ૩૨ મું

રામ સારંગ

અરે કેમવા તો કર્ણાત કરે ને સામર્થો સારંગપાણુ,
આજ પ્રાણુ અમ્યો તજશુ કે પુત્ર અમારો આણુ; ૧
આજ પ્રદુમન કુ ખિયો થઇ બેઠો, દૈયકે કુખ ન ગાય,
એક જ અનિરુદ્ધ પુત્ર પામે પ્રાણુ અમારા જાય; ૨
રૂક્મણી ત્યાંહા મધી રુદન કરિછિ, કામ્યની દર્શા ક્યમ રહેશે ?
વિરમ દામ રાખો હરિ, કાણુ કિદિશિ બૂખો તરશે ? ૩
અરે જાલવ, શું બેસી રહા છો ? એ કાણુ તમારો ધર્મ ?
આજ દૈવે કુખણી કાધી, એ કરિછિ માહારુ ઠર્મ; ૪
અન્યોઅન્યે અમના બોલે, અમ્યો બૂદશુ બડીએ,
પરમેશ્વરે જે પુરુષ મર્જ્યા હોય તો ત્યાં જાને વડીએ. ૫
સ્વામી, બક્ષતવસ્તવનું ખિરદ તમારુ, ગોરનો આપ્યો તન,
સંતોષનનિ સંતોષિયા, તમે સંતોષો માહારુ મન. ૬
સાંગરમાં હાથી ગાધી કાઢો, બોલે મેહેલ્યો જાન,
ગોગણીનું મન મનાવ્યું, એહેવો હું ગોપાલ. ૭
છપન કોડનિ ચિતા પડી છે એટલિ નારદ આજ્યા,
પૂજા અરચા બહુવિધ કાધી, નારદ ઋષિ વધાવ્યા. ૮
ઋષિ પ્રતિયર્તા એણી પેરે બોલ્યા, ગો અપગધ અમ્યો કાધી ?
આજ અમારો પુત્ર અનિરુદ્ધ કાણુ દરિનિ લીરો ? ૯

વલતા ઋષિ એણી પિરિ બોલ્યા, અગત્યા, આણો ત્રેમ,
ચાનદો અમો બોલું છું, તોહારો સુત છિ કુલસક્તેમ. ૧૦

કરવું ૩૩ મું

રામ મારુ

કાણે સુત કીધો હશિ હરણ, રખે પમાડ્યો હોયે મરણ,
એ ત્યાંહાં માયા કે ખેચરી, અંત્રિક્ષથી કાઢ બેઠ ગયું હરી; ૧
એ ત્યાંહાં વાતો કહી ન જાય, માતપિતાનિ દુઃખ ન માય,
મલ્લમનજી વિચારી કહે, પુત્ર તણો શોક મુજનિ દહે; ૨
પુત્ર વિના સૂનો સંસાર, પુત્ર વિના ધિક્કય અવતાર,
પુત્ર વિના કરુણા નહિ અંગ, પુત્ર વિના નહિ મોક્ષપ્રસંગ; ૩
પુત્ર વિના પૂર્વજ નવ્ય લહે, પુત્ર વિના કુલ નિશ્ચે દહે,
પુત્ર વિના કે ન પામે નીર, પુત્ર વિના અગ્નિ ન પામે શરીર; ૪
પુત્ર વિના વાહાહું નહિ સોય, પુત્ર વિના કે મુખ નવ્ય જોય,
પુત્ર વિના કે દુઃખ નવ્ય હરિ, પુત્ર વિના સહુ નિંદા કરિ;
ગિહા શોક ધરિ છિ ત્યાંહાં, નારદજી પધાયો ત્યાંહ. ૫

કરવું ૩૪ મું

રામ વિશદી

નારદ કિહિ છિ રે કૃષ્ણનિ, તમે સાંભળોનિ મત્ય,
માહારે છે પ્રતિષ્ઠા જે નવ્ય બોહું (હું) અસત્ય. ૧
લોકર્મા આધીછિ વારતા, આલીંગારો એહ,
તે ત્યાંહાં મુજનિ નાવડે જણો સર્વે તેહ. ૨
એક પ્રમંથે હું મયો'તો આપ કાંઈકે કાજ,
શાશ્વતપુર એક નગર જ મોહોદું, બાણાસુરનુ રાજ્ય. ૩

- તેહેની તનયા ઓખાગાધને લાધુ ત્યાંદાં સ્વરન,
અનિરુદ્ધ તેહેની વરી મયો નિ વિધેવ ચયું ત્યાંદાં મન. ૪
- કેહે, એ વર મુજને આણી આપો, નહિતર કાઢીગ પ્રાણુ,
ચિત્રસેખા ચંતની તે મલી ચતુર મુજણુ. ૫
- જિ ધડીમાં અહીંઆં આવી તે દારકા માલ,
ચોથી ધડીએ લેષ ગઈ તે ગાણિતપુર છિ જ્યાંદાં. ૬
- પ્રાકમ "તો પ્રમદા તણાં રાં કદું, પરમદા,
અક સરણુ ચૂકવ્યું, ડા નવ્ય લડો તે મર્મ. ૭
- પછે ત્યાંદાં લીલા કરે . રગમંડપ પ્રીદ.
પાપી બાપે તે જાણિયું ને જાણામુર મૂદ. ૮
- અનેક વીર ચેહેલા મોકલ્યા લક્ષ તે ત્યાં ચ્યાર,
તેહેની પુત્રે મારિયા, તે મનાબ્યા હાર. ૯
- અને વસી બીજા મોકલ્યા ખટ લાખ અધરત,
તેહેની પુત્રે મારિયા નિ તેહેનો આણો અંત. ૧૦
- પછે રાય પોતે ગયો ને હિતાવલો તે જાય,
તેહેને પુત્રે મારિયો એ તારો મલિમાય. ૧૧
- પછે ત્યાંદાં નામપાશે જાણિયો પાપિયો પાપિય,
કારાગૃહમાં રાખિયો નિ તેહેની ધણું ! ૭ કદ. ૧૨
- પડી જિ હુ જિભો રડો તો કદ કલુ ન જાય,
મુજ દેખનાં મારિયો-તે મિ કયમ ખમાય ? ૧૩
- નારદ કિહિ છિ કૃષ્ણનિ, તમે સુણો દેવ મોરાગ,
તાદારિ તો પુત્ર િ ધણા, ધણો ત્યાંદાં પગિવાર. ૧૪
- અરે રામી, સાંભણે, પાવા ત્યાંદાં ન જવાય,
અગિવાર સદસ જોગન જાણું, ધણા ઘાડા યાય. ૧૫
- ગોવિંદ, સમરો ગરુડનિ, લેઈ જાય તત્કાલ,
એક મુહૂંતમાં પોટોચાડશે મૈન્ય સદિન, ચોખાન. ૧૬

ગોવિંદે ગરુડ સમારિયો, આવિયો તે પાસ,
 દેઈ પ્રદક્ષિણા ચરણે લાગે, સ્વામી શ્રીઅવિનાશ. ૧૭
 વિલંબ હવે ત્યાહા શો કરો? કેહેતાં નાંવિ પાર,
 હિતાવલા પ્રભુ ચાઓનિ ગરુડ ઉપર અસવાર. ૧૮
 બલભદ્ર ભાઈનિ સાથે તેડયા પ્રભુમન લીધા મન,
 એવી પેરે ચઢીને બેઠા કરી ગરુડવાહન. ૧૯
 બિ ધડીમાં આવિયા ગગા ડેરે તીરે,
 કૃષ્ણ હેઠા જિતરા નિ ગરુડે પીધુ નીર, ૨૦
 પાણી પૂગણુ વાવર્યુ નિ ત્યાંથી જિઆ બેવ,
 બિ ધડીમાં આવિયા શોણિતપુરમાં દેવ. ૨૧
 બાણામુરના નમરમાહા ઢાણુ ઢાણુ રખવાલ,
 રાય આગન છુળ ગઈ, આવ્યા શ્રીગોપાલ. ૨૨
 પાવક ત્યાંહાથી પરજસો હુતાશનનો તાપ,
 ગોવિંદ કિહિહિ ગરુડનિ, કંઈએક દેખાડો આપ. ૨૩
 પાણી પૂગણુ વાવર્યુ તે (તાં) પાણુ નાખ,
 પછે હુતાશન બાપડો (તે) ગયો ત્યાંથી સાક્ષ. ૨૪
 ત્યાંથી આધેગ ચાલિયા, જુએ તો જૂત ત્રેત,
 પ્રાણે ભારી પાડિયા, તેહેને ક્રોધા અએત. ૨૫
 વહી આધેરા ચાલિયા તો ક્રૌંચનો નહિ પાર,
 તેહેને ચાએ ભારી પાડિયા, તો બીજા ગયા રાજદાર. ૨૬
 એક સાંભવ, રાજ, વીનતી, આવ્યા શ્રીગોપાલ,
 નમી નમી ઠહેરે શયનિ ને દારના રખવાલ. ૨૭
 એક પંખી મહા મોહોદુ ધણુ તે નમરમાહે ન માય,
 ઉપર ત્રણુ તેજસ્વી બેઠા તેહેની કુંવર કાય. ૨૮
 વંચન એહેવુ સાંભલી વળી મોઠક્યા વીર,
 સેના સંહિત શૃંગારિયા, પર્વત સરખાં શરીર. ૨૯

અનેક આયુધ લેધને કૃષ્ણ સાહામા જાય,
 ગોવિંદ કિલિછિ ગરુડને, કાંઈ દેખાડો બલ કાય. ૩૦
 તેહેને પાંખે મારી પાડિયા, વીર કીધા ચૂર,
 વલી વીર ખીખ મોકલ્યા ને ચરા માહે ચર. ૩૧
 કૃષ્ણ કહે બલમદનિ, તમે સાબચો બ્રાત,
 આપુણુ એક ઉપાય રચીએ તે રૂડી વાત. ૩૨
 આમલ. કીજે ગરુડને, દક્ષિણ પ્રણમન,
 ૧ વામ બાજે રહો તમે, વચમાં રહે આ તન,^૧ ૩૩
 એણી પિરિ જો યુધ કીજે તો, એનિ જિતાય,
 જેહેની કૂંઠે દવ અમે તેણે તે સુ બલ નવ ચામ.^૨ ૩૪
 મરુડ, હવે વેહેવા ચાઓ, શુ વિચારો મન ?
 કિલિતામાં ચયો ઉદિત વિનતા કેરો તન. ૩૫
 પાંખ વાગી પખીની ને નાસી ચાલ્યા નામ,
 અનિરુદ આવી જિભા રણા નિ કીધો શખનાદ. ૩૬

કડવું ૩૫ મું

રાખ સામેરીઠ

અનિરુદ છટયો જેટલે બાણાસુરે ધરિયું ધ્યાન,
 વહને દેસ આગવી નિ તણનિ અભિમાન, ૧
 કર જેડીનિ કરિ વીનતી, સમરથ ઉમયાનાય,
 પરદલ પીડે મુજને, આવિયો જાદવ-સાથ ૨
 સેવકનિ બીડે પધારો, કરુણાસિધુ કૃપાન,
 નમર વીટયુ જાદવે તે સહિત શ્રીગોપાન. ૩
 માહારિ પાસુ તમમણું, બહુ સુખટ કરે આતિશોર,
 તે કારણુ પ્રભુજી, પધારો, મુજને વીર દેખાડો જોર. ૪

તમારી હાથ કરી કૃષ્ણને લગાડું પાપ,
 શોણિતપુરમાં આવીએ, મુદ્દને ઠાડ કૃષ્ણનુ થાય. ૫
 કૃષ્ણ પરમેશ્વર સદુ ઠહિ, માહારિ તો શિવ જગદીશ,
 તે દારણુ અણુજી, પધારો, બલ વાધે શીશ. ૬
 રતવન સેવક તણું સુણીનિ ગદિયા શિવ રાય,
 ત્રિભોવનમાં ભક્ત માહારો બાણાસુર દિહિવાય. ૭
 નદી બુંગી તેડિયા ને વૃપભ ચદયા મહાદેવ,
 સાથિ તે ખટમુખ ગિરિસુતા, માંહે જૂતાવલિ તતખેવ. ૮
 અંગ વિભૂતિ સોહામણી ને ભુજ બદુ વિશાલ,
 મૃગચર્મ ઓઢ્યું બિહામણું ને લોચન ત્રણ વિકરાલ; ૯
 જટાજૂટ સોહામણી ને તે મધ્ય પાવન મંમ,
 હાથમાં ડમરૂ ત્રિશુલ છે, આ પાર્વતી અર્ધામ. ૧૦
 દુહમાલા શોભતી ને ઢંઢમાં વિષ સાર,
 ભક્તની બીડે પધારિયા તે ગોણિતપુર મોઝાગ. ૧૧
 બાણાસુરનિ વધામણી મધ જે આવીયા મહાદેવ,
 તેહેને આપી વધામણી, ગદયા હર્ષશું તતખેવ. ૧૨
 આવીને જીભા રોહોનિ, ચરણે નાચ્યું શીશ,
 સ્વામી, મુજને કૃપા કીધી પાર્વતીપતિ ધીશ. ૧૩

કહ્યું કે મું

રામ મારુ

બાણાસુર ત્યાંહાં પોતે જાય, આણુ એહેવી ત્યાંહાં કરાય,
 રખે રે ઠાઈ ઘેર રહે રે:-

હાલ

રખે રે ઠાઈ ઘેર રહે, એહેવી દેવરાની આપય,
 બાપ માહારા શો વડો છે (I) એમ જોશે વાપય; ૧

- આયુધ નાનાવિધ તથા તમે સ્થાનિ પોશ્ય વીસ,
પાછી પાની કો નમ્ય કરશે, અમે રહ્યા હું શીશ; ૨
- અરુડે પાંખે મારિ પાડ્યા તે વીર નાદા જાય,
એક કહે હત્યા ! શું નાસો છો ? શીશ જિભા રાખે; ૩
- વકાયા પાછા ફરો તેડેનું ગરુડ ઉપર ધ્યાન,
આ તે વાહન કૃષ્ણ કેડું (હું તે) ઉતારું (એનું) માન; ૪
- બલભદ્ર નિ કાર્તિક વટિ હિ, કો જાન્યો નમ્ય જાય,
અન્ન અન્ન્યોઅન્ન્ય વાવરિ, સિવ વિષ્ણુનો મહિમાય; ૫
- કાર્તિક ત્યાંથી એહેવો વાધ્યો, ગાન્યો વસતો વીર,
બલભદ્રજીએ જાણ્યુ માયુ, શાશિત આશ્યું શરીર; ૭
- ત્યાદારિ મહાદેવજી કાપે ચઢ્યા, કાપ કરીનિ જાય,
વળી સાદામા આવીયા વૈકુંઠ કેરા રાય; ૮
- ઈશ્વર કૃષ્ણ બેટુએ મળાનિ સુદ માડ્યું ધોર,
અન્ન અન્ન્યોઅન્ન્ય વાવરે, બહાડિ આશ્યો શોર; ૯
- સંત્રામ મહા મોહોટો રચ્યો, આયુધ કોડ-દશ વીસ,
અત્રિક્ષથી દેવતા જુએ હિ કોડ ત્યાં તેત્રીસ; ૧૦
- તે વારે મોહાજી જ મેહેલિયું, મેહેલું દેવ મોશર,
મહાદેવજી, મોહ પામિયા ને બલ નહિ જ લગાર; ૧૧
- તે વારે મહાદેવજી-કાપે ચઢ્યા, માથે ધાયો કોધ,
જા રે પુત્ર, હું મેહેલો ચમનિ, એમ દીધો પ્રતિબોધ; ૧૨
- આગા દીધી તેહેનિ પછિ વચન બોલ્યા ઈશ,
બાણાસુર ઘુજનિ કહે, તે વચન ચકાવે શીશ; ૧૩
- આવીને જિભો રહી તેજે કયો હિ પ્રધામ,
સુદ કેહેવું આવડે, અત્યા- કરાં હું શું કામ ? ૧૪
- તથા ચરણ માહારે હિર, ત્રણ વદન, ત્રણ પાણ્ય,
તથા નેત્ર નિ ત્રણ નામિમા, ત્રણ નિશાન ૧૫

- ગામી સિંચી વપનો નિ મેરજો માદાડું નમ, ૧૧
 એદેની લક પુદી ને તેદેનો ફેલ દામ; ૧૧
 આગીને જોએ રંગો તે પાપિયો પાપિય, ૧૨
 તેજુ જામજ ઉપરિ આગીને ખારી રજ રી મુદ; ૧૩
 -જામજને ગીલ વાગી, જાદાંઠે હી જામ, ૧૪
 જામજ પોરે જુગી ને માલ માલ જોપામ; ૧૫
 વલતા વિખુજી જોલિયા નિ તુ બજો કદારે, વીર, ૧૬
 આખનિ, આપજ નિ વડીએ, મરજે મરખા મીર; ૧૭
 એદેનું કિદિનાં આવિયો પાપિયો પાપિય, ૧૮
 આગીને તેજુ ફૂજી ઉપર ખારી રજ રી મુદ; ૧૯
 મીદનિ ગીલ (૧૮) વાગી, જાદાંઠે હી જામ, ૨૦
 ફૂજીજી વ્યાકાસ વળા, લદે, રે મળા જોપામ. ૨૧
 વલતા વિખુજી જોલિયા જીવન જુમદાંધાર, ૨૨
 માકમ તાદાડું પ્રમયુ, તું આખને ખીજવાર; ૨૩
 એદેનું કિદિનાં આવિયો નિ તેદેના સાળા પાળ, ૨૪
 ૧ માળા પાળત ફેરવીને નાખિયો નિર્વાળ; ૨૫
 જોગત તજી ત્યાંદાં જાલ પડ્યો, ત્યાંદાંથી જી આખ, ૨૬
 વલી પાંડો ફરી આખો, એદેના સાળા પાળ; ૨૭
 પાળે સાદી પછાડિયો, પછાડનાં પાળી ચીમ, ૨૮
 વલી ખીજવારનો મંજ્યો ફૂજીજીની યીલ; ૨૯
 તિવારે ફૂજીજીએ ઉપયો એકાંતરિયો એસા, ૩૦
 તેદેનિ દીધી આગા, એ પાપિયાને ખાર; ૩૧
 દીકા દીકે, પાડુએ પાડુ, સરીરે સરીરના પ્રદાર, ૩૨
 બે વીર બધા વડે છે, મે નખ, દે ત્યાં એસાર. ૩૩
 એકાંતરિયે લેષ ત્રેમજાનિ જાધિયો ત્યાં બંધ, ૩૪
 મીફૂજી આગલ આણી નાખ્યો, મારો એને મંધ; ૩૫

ત્રાહે ત્રાહે શ્રીકૃષ્ણજી ઓ કમલા કેરા કંથ,
 એકાંતરિયે મારિયો નિ આણો માહારો અંત; ૨૯
 વધી વધી વિષ્ણુજી, વીનવું, અંપરાધ કીધો અપાર,
 દીનાનાથ દયાવજી, મુકાવીએ એકમોર; ૩૦
 સ્તુત્ય કરતાં તેહેને કૃપા કીધી, મુકાવ્યો ત્યાંહાં તેહ,
 દેઈ પ્રદક્ષિણા ચરણે લાગો, એહેને પૂજ્યું એહ; ૩૧
 કૃપાનિધાન તમો કૃષ્ણજી, તમારું નામ ધન્ય ધન્ય,
 સંસારમાં હું અવતર્યો, કર્યાહાં અમારું જીવન ? ૩૨
 તો કહ્યું, જા તું રચાવર જંગમ, એકે ચારે ખાણું;
 ઓખાહરણ જે સાંભળે તે ચક્રી અલગો જાણ્ય; ૩૩
 વચન એહેવું કૃષ્ણે આપ્યું ત્રેઈઓ સ્થાનકે જાય,
 વક્તતા જાણા બીડિયા દેલાસ કેરે રાય; ૩૪
 લાંદે મોહાત્ર ત્યાં મેહેલિયું સાહામા રહી જીગદીશ;
 અગન્યત્ર જ મેહેલ્યું સાહામા રહીને ઈશ; ૩૫
 મરુણ્યત્ર જ મેહેલિયું રહી(ને) દેવ મોરાર,
 પવનાત્ર જ પાઠ્યું સ્વામી (શી)ત્રિપુરાર; ૩૬
 નાગાત્ર જ ત્યાં મેહેલિયું સાહામા રહીને ઈશ,
 મરુડાત્ર જ ત્યાંહાં મેહેલિયું સાહામા રહી જીગદીશ; ૩૭
 મણ્ડપત્ય ફરરી ફરવી પાડ્યું દલ બંગાણ્ય,
 બક્ષમદે દલમુસલ લેધ ઠર્યું કચ્ચરધાણ્ય; ૩૮
 નંદી ને પ્રધુમન વડે મહા મોહોટા યોધ,
 જૂતાવલિનો પાર જ નહિ, યાદવ હાપન કોડ; ૩૯
 બ્રહ્માત્રનું લાં જાણ્ય મેહેલ્યું, મેહેલ્યું સમરથ ઈશ,
 સારંગ ધનુષથી પાઠ્યું જાણ્ય લાં જીગદીશ; ૪૦
 વાયવ્યાત્ર જાણ્ય મેહેલિયું, મેહેલ્યું તે લાં ઈશ,
 પર્વતાત્ર મેહેલિયું, મેહેલ્યું તે જીગદીશ; ૪૧

પાશુપતાક્રમ કરવા પ્રત્યે ધૃષ્ટિ લીધું હાય,
 નારાયણાત્ર જ રક્ષા કરવા મેહેલિયું જુમનાય; ૪૨
 મુદ્ધર્ષન ત્યાં કાઢિયું નિ કાઢિયું જુમદીશ,
 ત્રિશલ ત્યાં તોળા રહ્યા સાહામા રહીને ધૃષ્ટિ; ૪૩
 શુકદેવ ઠહિ, પરીક્ષિત સુણો, મન્ય માગ્યું સોય,
 એ જોડને વદતા-યુગ જાએ તો પાર ન પામે કામ; ૪૪
 મંદેહ માહારા મન તણો, અત્ર અહેવાં કાઠ,
 એ મુદ્ધ જે એણી પિરિ હવું તે કયમ ભાગી રાઠ; ૪૫
 અત્ર અહેવાં કાઠિયાં તે મેહેલવાનિ આહાર,
 શેષ ત્યાંથી અસળ્યો ને ધરતી નાખ્યો ભાર; ૪૬
 આ પૃથ્વી ત્યાંદાંથી જીડી ચાલી જહા કેરે પાર,
 દેધ પ્રદક્ષિણા અરણે લાગી, સ્વામી થીઅવિનાશ; ૪૭
 તમારી આગા થકી કાલાહસનું કામ,
 ધૃષ્ટિ નિ જુમદીશ વડે તો ક્યાં રહેવા મુજને કામ; ૪૮
 વક્તતા જહા બોલિયા ને, પૃથ્વી, તું અવિધાર,
 જહ તમે તો સ્થાનક રહોનિ, અમ્યો કરશું સાર; ૪૯
 જહસદનથી જહા પધાયો શોષિતપુર મોઝાર,
 આવીને કૃષ્ણનિ નમ્યા, સાંભલો દેવ મોરાર. ૫૦

કડવું ૩૭ મું

રાગ પરજિયા

એણી પેરે બોલ્યા શુકદેવજી, સાંભળ પરિક્ષત રાય,
 મદાદેવ ને શ્રીકૃષ્ણજીની ગુણિ કરે જહાય; ૧
 મદનમૂર્તિને હું નમું, નમું સિવજી ધ્યાન,
 મરતકમુકુટને હું નમું, નમું કુંડલ કાન; ૨
 કોરગુમમણિને હું નમું, નમું જટાન્ધ્રોટ,
 ગ્રોધધારીને હું નમું, નમું શંગી કાટ; ૩

લક્ષ્મીવરને હું નમુ, નમુ ઉમયામતાર,
 તુવસીદલને હું નમુ, નમુ ચદિ કલ્હાર; ૪
 પીતવસ્ત્રને હું નમુ, નમુ અંગવિભૂત,
 ચક્ર સુદર્શનને હું નમુ, નમુ તેજ ત્રિશુળ; ૫
 વૃષભવાહનને હું નમુ, નમુ ચરુડાસન,
 બેહુએ જાણુની રાત્રી કરિ બ્રહ્મા એકે મંત્ર; ૬
 શિવ વિષ્ણુની રાત્રી કરી બ્રહ્મા સ્થાનક જાય,
 ત્યાર પૂઠે શું થયું, સાબિતો કહું, રાય, ૭

કડવું ૩૮ મું

રાગ ૧

બાણાસુર તે એકલો જાય ધાયો ધાયો ધરણીધર બણી,

હાથ

ધાયો ધાયો : ધરણીધર બણી તેણે એક મારી સાંગ,
 ગડમડતી ગડગડાટ કરતી જઈ વાગી કૃષ્ણનિ અંગ; ૧
 ધીહરિનિ શીરા વાગી, એહેથી મેહેલી મર્મ,
 ભગવાનજી ભોમે પડયા નિ આંખિ આવ્યાં તર્મ; ૨
 ત્યારે શ્રીકૃષ્ણજી કાપે ચઢયા નિ સુદર્શન લીધુ હાથ,
 હાથ એના છેદી નાખું, જુએ સખતો સાથ; ૩
 વચમાં આવી માતા કોટરા વસ્ત્ર વોહોણી તન,
 શ્રીકૃષ્ણજી હિપરાટા ચક્ર રલા નિ લાળ્યા ત્યાંહાં મન્ય, ૪
 અરે, રંડા ! તુ જા પરી નિ તું કરાંછાં સુ એહ ?
 વચમાંથી રિહિ વેગલી, શુ નગન દેખાડે દેહ ? ૫
 રાક્ષસી રાત્રી કરવા લાગી, સાબિતોનિ તમે, નાય,
 માહારિ કાળે રાખીએ એક મરતક નિ બે હાથ, ૬

ત્યાં તો શરિયા ચાર જલાવે, ધૂસર મુસલ રૂડાં બાવે,
 ત્રાક સૂત્ર મંગાથે સોહીએ, નેતરું રવાઈ સંગાથે નેમએ; ૫
 વામ કરમાં બરમની પીંડી, દક્ષિણ હાથે ફરની લીંડી,
 કામિનીએ મુઠીએ જિયીકીધી, માયા પાઞ્જ ફેરવી નાંખીદીધી; ૬
 નાસિકા તાણી વલી સોય, ત્યાહારિ લોક હસિયા સર્વકાય,
 કનક કોડિયા સંપુટ કીધાં, ગધાક્ષત કરી નિ લીધાં; ૭
 તે જલદય કરી નિ પાયે ધરિયાં, દક્ષિણ ચરણ દર્ષ પરવરિયાં,
 જડિત આસન માંડ્યુ ન્યાંહ જમનિ અનિરુદ્ધ જિહા ત્યાંહ; ૮
 ઓખાગામનિ નવરાવો, વેગે ગોરજ આગળ પધરાવો,
 કરમાં કનકચૂડો સાર, કંઠે મોતી કેરો હાર; ૯
 કટિમેખલાનો ખણકાર, પાયે નેપૂરનો ઝણકાર,
 પાનેત્ર પટકુલ વિહિરો, કંચુકી સુવર્ણ કેરી ધરી; ૧૦
 કરમાં શીફલ વલી ધરિયાં, ગોત્રજ કેરો પૂજન કરિયાં,
 ત્યાંહાં ચિત્રમેખા ચતુર મુખ બોલે વચન મધુર; ૧૧
 તેણે ઓખાનિ કટીએ ધરિયાં, વેગે મંડપમાં પરવરિયાં,
 ત્યાંહાં અનિરુદ્ધ સન્મુખ જિહા તે તો તેત્રીસ કોડે ફોહા; ૧૨
 ત્યાહારે હાથો તે સુરિનર લોક, આવડો અનર્થ કીધો તે ફોક,
 આડે અંતરપટ જ કરિ, બ્રહ્મા વદે ત્યાંહાં જિયરિ; ૧૩
 ત્યાંહાં તો માનુની મગલ ગાય, બ્રહ્મા સાવધાન કિહિવાય,
 પાનેત્ર ગાહણ્યાં મંદાણ્યાં, વરકન્યા મીઠવ બંધાણ્યાં; ૧૪
 કંઠે વરમાલા તે ધામે, હાથેવાલો સાલો છિ હાથે, ૧
 વેદી ચોરી ત્યાંહાં બંધાય, ત્યાંહાં માનુની મગલ ગાય; ૧૫
 ત્યાં શરિયા ચાર તે દ્યાવિ, આનંદ સહુનિ મન બાવિ,
 પિહિયુ પિહિયુ મંગલ વર્તાય, ત્યાંહાં તો હસ્તીનાં દાન અપાય; ૧૬
 ખીચું મંગલ વર્ત્યુ ન્યાહારે, આખ્યા અમ્ય અનોપમ ત્યાહારે,
 ત્રીજી પરદક્ષિણા ત્યાં સાર, એમ વર્ત્યા મંગલ ચાર; ૧૭

કંસાર બાણામતી ત્યાં ત્યાવિ, અનિરુદ્ધ ઓખાનિ આરોગાવિ,
 ઓખા અનિરુદ્ધનિ ખવરાવિ, આરોગતાં રૂઝું બાવિ; ૧૮
 અનિરુદ્ધે શુદ્ધ આચમન કરિયાં, મુખમાં તાંબૂલ બીડાં ધરિયાં,
 સૌભાગ્યવતી આવી ચાર તે વધાવીનિ નીસરી બહાર; ૧૯
 દવિ હાથધાલણાં થાય, બ્રહ્માં સ્વસ્તિ ત્યાં બણાય,
 હસ્તી દશ સદસ્ય ત્યાં આપ્યા, સકલ શૃંગાર કરીનિ યાધ્યા; ૨૦
 અશ્વ આપ્યા ત્યાંહાં લક્ષ્મી એક, અશ્વ આપ્યા ત્યાંહાં વિશેષ,
 ઓખાનિ ત્રુટા અંતરયામી, સાસુ લક્ષ્મી સરખી પામી; ૨૧
 છપન કોડ માંડવે આવ્યા તે આપોષે જર્થ બાવ્યા,
 ગર્ગાચાર્યનિ તેડાવો, તેહેનિ ધોતિયાં અપાવો; ૨૨
 પ્રભુ પૂરણ ત્યાંહાં એ હોય, ત્યાંહાં સુરિનર કોતક જોય,
 હવે માંડવે ત્રહરીનિ(?) પધરાવો, મંડપમાં વેગે વધાવો; ૨૩
 ચરકન્યા સાથે લીધાં, ત્યાંહાં કુંકુમના હાથા દીધા.
 રામણ દીવો લક્ષ્મીને હાથ, સાહમા બિહા વૈકુંઠનાથ; ૨૪
 કુંકુમછાંટણાં ત્યાંહાં ધાય, ત્યાંહાં બિશટ અંમ ન ખાય,
 શુકદેવ કહિ, સુણ રાય રે, સદ્ગુ જનીવાસિ જાય રે. ૨૫

કડવું ૪૨ શું

શામ સારંગ

બાણાસુર આવ્યો જનીવાસ કૃષ્ણને ગોરવ તુતરવા રે;
 સાજન સહિત પધારજો મને મોહોટો રે કરવા રે; ૧
 ગોરવ મનાવિને આવિયો રાય કૃષ્ણ શું ઘેર,
 સેવક સદ્ગુ સજ યયા, કાધી રસોઇની પેર; ૨
 શાક પાક ચેરપેરનાં નિ નીપની બહુ ખાત,
 છપન ભોગ તે નીપના, રાય યયો રસિયાત; ૩

ત્યાં તો શરિયા ચાર જલાવે, ધૂસર ઝુસેલ રૂડાં બાવે,
 ત્રાઠ સૂત્ર મંગાથે સોહીએ, નેતરું રવાઘ સંગાથે બેઠાએ; ૫
 વામ કરમાં બરમની પોંડી, દક્ષિણ હાથે ફરની લીંડી,
 કામિનીએ મુઠ્ઠીએ જીમીકાધી, માથા પાઞ્જ ફેરવી નાખીદાધી; ૬
 નાસિકા તાણી વલી સોય, ત્યાહારિ લોક દસિયા સર્વઠાય,
 કનક કોડિયાં સંપુટ કીધાં, ગંધાક્ષત કરી નિ લીધાં; ૭
 તે જલકલ કરી નિ પાયે ધરિયાં, દક્ષિણ ચરણ દર્ધ પરવરિયાં,
 જલિત્ર આસન માંડ્યું ન્યાંહ જમનિ અનિરુદ્ધ બિહા ત્યાંહ; ૮
 ઓખાખાધનિ નવરાવો, વેગે ગોરજ આગળ પધરાવો,
 કરમાં કનકચૂડો સાર, કંઠે મોતી કેરો હાર; ૯
 કટિમેખલાનો ખણકાર, પાયે નેપૂરનો ઝણકાર,
 પાનેત્ર પટકુચ વિહિરો, કંસુકી સુવર્ણ કેરી ધરી; ૧૦
 કરમાં શ્રીફલ વલી ધરિયાં, જોતજ કેરો પૂજન કરિયાં,
 ત્યાંહાં ચિત્રમેખા ચતુર મુખ જોલે વચન મધુર; ૧૧
 તેણે ઓખાનિ કટીએ ધરિયાં, વેગે મંડપમાં પરવરિયાં,
 ત્યાંહાં અનિરુદ્ધ સન્મુખ બિહા તે તો તેત્રીસ કોડે દીઠા; ૧૨
 ત્યાહારે હાથે તે સુરિનર લોક, આવડો અનર્થ કીધો તે ફોક,
 આડે અંતરપટ જ કરિ, બ્રહ્મા વહે ત્યાંહાં જીયરિ; ૧૩
 ત્યાંહાં તો માનુની મંગલ ગાય, બ્રહ્મા સાવધાન કિહિવાય,
 પાનેત્ર ગાઠણાં મંઠાણાં, વરકન્યા મીલવ બંધાણાં; ૧૪
 કંઠે વરમાલા તે ધાત્રે, હાથેવાત્રો સાલો છિ હાથે, ૧
 વેદી ચોરી ત્યાંહાં બંધાય, ત્યાંહાં માનુની મંગલ ગાય; ૧૫
 ત્યાં શરિયા ચાર તે ત્યાવિ, આનંદ સહુનિ મન બાવિ,
 પિહિલુ પિહિલુ મંગલ વર્તાય, ત્યાંહાં તો હસ્તીનાં દાન અપાય; ૧૬
 ખીન્તું મંગલ વર્ત્યું ન્યાહારે, આપ્યા અશ્વ અનોપમ ત્યાહારે,
 ત્રીજી પરદક્ષિણ ત્યાં સાર, એમ વર્ત્યા મંગલ ચાર; ૧૭

- કંસાર બાણામતી ત્યાં લ્યાવિ, અનિરુદ્ધ ઝોખાનિ આરોગાવિ,
ઝોખા અનિરુદ્ધનિ ખવરાવિ, આરોગતાં રૂકું ભાવિ; ૧૮
- અનિરુદ્ધે શુદ્ધ આચમન કરિયાં, મુખમાં તાજૂન બીડાં ધરિયાં,
સૌભાગ્યવતી આવી ચાર તે વધાવીનિ નીસરી બહાર; ૧૯
- હવિ હાથધાલણુ ચાય, બ્રહ્માં સ્વસ્તિ ત્યાં બણાય,
હસ્તી દરા સહસ્ર ત્યાં આપ્યા, સદૃશ શૃંગાર કરીનિ ચાપ્યા; ૨૦
- અશ્વ આપ્યા ત્યાંહાં લક્ષ એક, અશ્વ આપ્યા ત્યાંહાં વિશેક,
ઝોખાનિ ત્રહા અંતરયામી, સાસુ લક્ષ્મી સરખી પામી; ૨૧
- છપન કોડ માંડવે આવ્યા તે આપોપે જઈ બાળ્યા,
ગર્ગાચાર્યાનિ તેડાવો, તેહેનિ ઘોતિયાં અપાવો; ૨૨
- પ્રથમ પૂરણુ ત્યાંહાં એ હોય, ત્યાંહાં સુરિનર કોતક જોય,
હવે માંડવે ત્રહરીનિ(?) વધરાવો, મંડપમાં વેગે વધાવો; ૨૩
- મરકન્યા સાથે લીધાં, ત્યાંહાં કુંકુમના હાથા દીધા
રામણ દીવો લક્ષ્મીને હાથ, સાહામા બિહા વૈકુંઠનાથ; ૨૪
- કુંકુમછાંદણુ ત્યાંહાં ચાય, ત્યાંહાં બ્રહ્મદ અંત્ર ન માય,
શુકદેવ ઠહિ, મુણુ રાય રે, સહુ જાનીવાસિ જાય રે. ૨૫

કડવું ૪૨ મું

રાગ સારંગ

- બાણાસુર આવ્યો જાનીવાસ કૃષ્ણને ગોરવ ગુતરવા રે;
સાજન સહિત પધારજો મને મોહોટો રે કગવા રે; ૧
- ગોરવ મનાવિને આવિયો રાય કૃષ્ણ શું ઘેર,
સેવક સહુકો સજ થયા, કીધી રસોઇની પેર; ૨
- શાક પાક પેરપેગનાં નિ નીપતી બહુ ભાત,
છપન લોગ તે નીપના, રાય મયો રલિયાત; ૩

વેગે આવ્યા શ્રીહરિ, યાદવ સન્નજો સાથ.
ઉપ્પોદક મેહેલું, વલી નાલા વૈકુંઠનાથ; ૪

આસન આસન મેહેલી છે સોનાની યાલ,
આખલિયા મેહેલિયા ઓપતા દસે ઝાકઝમાલ; ૫

પ્રથમ આવ્યાં ત્રીસણું દાડમ મેવા દ્રાખ,
ખડખૂચ ને દાલસાં રાયણું આખા-સાખ; ૬

સેવ સુવાળા લાપસી, પોલી પાતલી નેહ,
આખારસ ઘોળા કરી સરવને પીરસે તેહ; ૭

ખાખં જલેખી રેશમી મગદલ મોતીચૂર,
પેંડા ધારી દૂધપાક ઘેખર બરપૂર; ૮

સદસ શાક તે નીપનાં, ઠેઠેતાં તે નાવે પાર,
આરિયાં તૂરિયાં રૈંગણુ કાસેર કંઠાણુ સાર; ૯

ઓલાફલી ને અણા, તલ્યવડી વેડમી નેહ,
પૂરણુ કીધ બહુ પેરનાં રાયતાં અતિધણુ તેહ; ૧૦

અથાણું ભાત ભાતનાં, પાપડ પૂનેમ-અંદ,
જાદવ સહુએ જાનમાં, આરોગ્યા આનંદકંદ; ૧૧

જનો ફર કમોદનો, દાળ અંપાના છોડ,
દૂધ ઠડું ને શાકર બેલી, આરોગો, શીરણુછોડ; ૧૨

લવંગ સોપારી ને ઐલચી બીડલાં બાસઠં પાન,
બાણાસુર પાયે લાગીને ઘણું દે છે માન; ૧૩

માંડવે આવ્યા શ્રીહરિ, ઊલટ અંગ ન આવ,
શુકદેવ ઠહે, પરીક્ષિત સુણો, શી શી પિહિરામણી યાવ. ૧૪

કડવું ૪૨ મું

રાગ કલ્યાણ

- કૃષ્ણને કાધી પિદિરામણી, આપ્યા મણિમાણેક ભંડાર,
અનમદ્રનિ કાધી પિદિરામણી, આપ્યા અર્થ મર્થ ભંડાર. ૧
- યાદવને કાધી પિદિરામણી, આપ્યા તેને તોખાર,
લક્ષ્મીને કાધી પિદિરામણી, આપ્યા વજ્ર ત્યાંદાં સાર; ૨
- બ્રહ્માને કાધી પિદિરામણી, આપ્યા ક્ષીરોદક સાર,
પિદિરામણી પ્રીતે દેરી ચહેરાઓ જડુપરિવાર. ૩

ઉપલેા

લાલ

- કાધી પિદિરામણી આત્મ બલી, અનિરુદ્ધ ઝોખા જન,
વેાવાળી પાછા વળ્યા બાણાસુર આવિયા નગર માંદ; ૪
- ઝોખા ચાલી સાસરે, સિખામણુ દે છે માગ,
સાગર નાદાતાં સંભારળે ગોમતીમંગલ માંદ; ૫
- શીકૃષ્ણ માગ્ગ સાચરે અને વાળે તે દોલ નિશાન,
અસુર-વધૂ ગાયે પ્રેમશું દે સર્વ મુકૂન વિખાણ. ૬

કડવું ૪૩ મું

રાગ ધન્યાશી

- અસુરવધૂ કરે વિખાણ, લાખેણી લાડી લેઠ વડ્યો દે, ૧
- આપ્યો આપ્યો દારકનો ચોર—લાખેણી ૨
- દે વ કી મુ ત નં દ કિ મો ૨—લાખેણી ૩
- એતો બલિયો યાદવમાય—લાખેણી ૪
- જુર્યો સુદે દાનવનાય—લાખેણી ૫

જીત્યો	યુદ્ધ	કરીને	શૂપ—લાખેણી૦	૬
બાણાસુર—સુતા			મહારૂપ—લાખેણી૦	૭
જીત્યા	યુદ્ધ	કરીનિ	ચોધ—લાખેણી૦	૮
કર	હેઘા	આણી	કોધ—લાખેણી૦	૯
ત્યાહાં	વલિયા	નિશાણે	ધાય—લાખેણી૦	૧૦
બંદીજન	રતુત્ય	કરાય—	લાખેણી૦	૧૧
આબ્યો	આબ્યો	મદ્યુમન—તન—	લાખેણી૦	૧૨
જેણે	માને	ઝોખાનું	મન—લાખેણી૦	૧૩
શોધિતપુર	દીધી	ડાટ—	લાખેણી૦	૧૪
હરિએ	સુખદ	સંઘાયો	ડાટ—લાખેણી૦	૧૫

કડવું ૪૪ મું

રાખ કહયાણુ

શ્રીકૃષ્ણ	મારગ	સાચ્યો,	વલિયા	નિશાણે	ધાય,	
ઝોખાને	ત્યાં	બેઠનિ	ગોવિંદ	આબ્યા	દારકા	મહિ; ૧
ઘેર	ઘેર	યુદ્ધીજન	જિયરે,	તલિયા	તે	તોરણ બાર,
લક્ષ્મીને	પાયે	લગાડિયાં,	વત્યો	જેજેકાર.		૨
પછી	ગોત્રદેવી	આગળ	આવી	બેઠા	અનિરુદ્ધ	દેવ,
સારે	પાસે	વરકન્યા	ત્યાં	રમે	હે	તતખેવ; ૩
આરવાર	અનિરુદ્ધે	દાલિયા	પછિ	દાણિ	છિ	સુકુમાર,
જીત્યા	તણો	જય	યદુપતિનિ	જાને	છિ	સંસાર; ૪
પિરિ	પિરિ	હાયકંઠણુ	દોરડો	છોડાય;		
ધજાએ	દીધી	દહ	કરી	તે	ક્યમ	છૂટી જાય ? ૫

ઉપલેખ

તે ક્યમ છટી જાય, છત્રીલા, દોરડો નવ્ય છે,	
તાહારા આપનો આપ તેડાવ્ય, છત્રીલા, દોરડો નવ્ય છે;	૬
તાહારો આપ બાણામુર તેડાવ્ય, હો લાડી, દોરડો	
તાહારી બાણામતી મા તેડાવ્ય, હો લાડી	૭
તાહારો ચંકર તાત તેડાવ્ય, હો લાડી	
તાહારી પાર્વતી આછ તેડાવ્ય, હો લાડી	૮
તાહારો ગણેશ બાછ તેડાવ્ય, હો લાડી	
તાહારી ચિત્રલેખા સખી તેડાવ્ય, હો લાડી	૮

કડવું ૪૫ મું

શુકદેવ કહે પરીક્ષિતનિ, તિં કયા પુછી જોહ,	
વિસ્તારીનિ . વર્ણવીને બાળિયો મંદેહ;	૧
એકમના જે માંભણે દવે કયા ત્યાં દરિવંશ છ,	
કૃષ્ણ દ્રેપાયન ઊથરે, તેડેનુ ન જાયે નિર્વંશ છ;	૨
તૃતીય જગર પીડે નદિ, એમ જોણે દેવ મોગર છ;	
હરિવંશ મહિં કયા મહા મનોહર માર છ;	૩
અડસઠ તીર્થ ત્યાંદાં વસિ. ત્યાંદાં એ કયા વંચાય છ;	
નૌતમ કયા એડેવી જે વિવાહ ત્યાંદાં આખાય છ;	૪
શીખે મુલે ને ગાય સાંભણિ તેડેનુ દુઃખ તેવામે છ,	
ધર્મ અર્થ ને કામ મોક્ષ કલ આર પદાગ્ય પામે છ;	૫
દીસાવાળ-કુવ અવતરો ને વીરક્ષેત્રમાં વામ છ,	
કર જોડીનિ કરે વીનતી નાકર હરિનો દામ છ;	૬

અવૃણુ મત ને ઠરિ તેહેની પોહોએ આશ ૭,
ઓખાદરણ ને સાંભરે તેહેને વેડુંઠવાસ ૭; ૭

ધતિ

इति श्रीमहाकृत ओखाहरण संपूर्णहः समाप्तः । धीरस्तु ॥
સંવત ૧૮૪૧ વર્ષે શાકે ૧૭૦૬ પ્રવૃત્તમાસે શ્રાવણમાસે
સિતે પક્ષે ચતુર્દશ્યાં ૧૪ જાનિયાસરે ઉત્તરાષાઢાનક્ષત્રે વર્ષે
ધર્માશ્રતૌ પ્રીતિયોગે શનિજકર્ણ તદુપરિ વિષ્ટિકર્ણે મકરાક્ષ-
ત્રે દક્ષિણાયનગતે સૂર્યે.

રાવલ ગોવિન્દરામાત્મજવિष्णुरामમિશ્રં પુસ્તકં ।
લલિતં વિष्णुराम.

કવિ નાકર-કૃત

ઓખાહરણમાં

કડવું ૪૨ મું*

રાગ સારંગ

મહાદેવ બાણાસુર આવિયા ગૌરવને નોતરે રે, વીનતી કરી એમ કહું, હુંને મોહોટો કરે રે;	૧
પારવલીજી ધરમાં ગયાં જ્યાંઈ રાણી રૂક્મણી રે, સત્યજાત્રા સહુ નારને વીનતી કરી ધણી રે;	૨
વલ્લર્તા કમલા ખોલિયાં, વેહેવાણુ, મુણો તમ્મે રે, ગૌરવની જે રીત્ય તે સર્વ લેશું અમ્મે રે;	૩
વારુ કહે મન હર્ષતાં, ઘેર ગયાં વલી રે, કરાવેા વેગે રાય રસોઇ ઉતાવલી રે;	૪
રામ કૃષ્ણ પ્રણમન અનિરુદ્ધ સહુ મલ્યા રે, ગાદવ સહુ પરિવાર દેવે ન જાય કલ્યા રે;	૫
કેસર પાઠાં તેય અભ્યંગ કરે વલી રે, જલ બિનાં શીતલ નાજા જાદવ સહુ મલી રે;	૬
પીતાંબર બલાં પેહેરણો સહુને આખ્યાં વલી રે, અંગૂઠા ધણું સાર, કાયો રેશમી રે;	૭
ચરણોદક શ્રીકૃષ્ણનું લે છે સહુ મલી રે, બક્ત યમ બરપૂર કે પાપ ગયાં જલી રે;	૮

- ત્યાદાથી આસને આવિયા ચંદન પાટલે રે,
 યાળી ઠ્યોલાં હિમનાં, ઝારી જલદલે રે; ૯
- આખલિયા તકિયા બલા, સોનાના લોટડા રે,
 જલ ઝારી ચળૂ સાર દીસે ફૂટડા રે; ૧૦
- પછે પ્રીસવા આઘ્યાં નાર શ્રીમદાદેવની રે,
 લાપસી સેવ ને વડા ખીર તે મેવની રે; ૧૧
- ચોલી વડાં ને વેડખી, વાસી ઠપૂરની રે,
 પૂરી ઠ્યોરી ઢોઢળી સાકર ચૂરની રે; ૧૨
- લાકુઆ લક્ષ પ્રકારના ચૂરમા ચોટિયા રે,
 સેવૈયા મોતિયા દલ મગદલ તણા રે; ૧૩
- સક્કરપારા ને ખાજલાં ઝીણાં પાતલાં રે,
 તવસાંઠલી ને ચુંદપાઠ, મેમુજ દહીંચરાં રે; ૧૪
- ધેગર જલેશ્રી ધૂધરા સેવ છટી ઠળા રે,
 પેઢાં એલમી પાઠ તે ફીણી ધણું મળા રે; ૧૫
- દૂધ ઠડું ને રેવડી, સાકરિયા ચણા રે,
 રેશમી મરડી(ર) પાપડી પુદ્ધા મળ્યા ધણા રે; ૧૬
- પક્ષવાનનો નહિ પાર, ઠડું તે ફેટલાં રે,
 પછી શાક કયો સવાદ ઠલીએ તેટલાં રે; ૧૭
- કંઠોડાં ને કરમદાં કારેલાં ઠાંકડી રે,
 આરિયાં તૂરિયાં ને તૂંબડાં વાઘોલ પાપડી રે; ૧૮
- ખીરાં ખડખડાં ને દુધિયાં મલકાં રીંગણાં રે,
 તીલ્લાં ને તાડસાં ઠેલાં, આંગ મળ્યા રે; ૧૯
- રતાણુ પિંડાણુ ને અલતી સ્તરણાં રે,
 આરાંખાણુ સકરકંદ રાયતાં પૂરણાં રે; ૨૦
- મટર તખર તે નીચુઆ બાત્યનાં રે,
 ચોલી ફળા ગવાર, કયો સડુ બાત્યનાં રે; ૨૧

- સરસવ સૂઆ, બરૂચી તાંદલને બહુ ચયો રે,
 ગેથી લૂણી ને બરૂચી કણુ મેથુઓ રે; ૨૨
- ચૂદો ચણોદી ગોખરુ અલવી પાદડા રે,
 દાયલી તે ઠોડચ પ્રકારની, ખાટા પકવડા રે; ૨૩
- કદી વડી ને પાપડ તીખા તમતમા રે,
 ચણા ઝાવર ને રાયતાં મદા તે મહમઠ્યા રે; ૨૪
- મગ ને લખર દાળ મસૂરની રે,
 જાણે જામનાં ફૂલ કે વાસના ફૂરની રે; ૨૫
- ખાંડ ઘણી માહે મહેકે, ઘી તે સહરુ ધણું રે,
 ચાપણુની મવાઈ, મુરબ્બો ફેરી તણો રે; ૨૬
- આખા ફેલાં ને રાયણાં મોટાં ફાલસાં રે,
 પરતાં અખોડ બદામ દ્રાખ બહુરસાં રે; ૨૭
- અથાણાં બહુ બાત્યનાં ફેર ફેરી તણાં રે,
 આંખનાં કોદવાં કમ્બેલાં લોણુ આદાં આણ્યાં રે; ૨૮
- બીનાં વડાં ને દહીવડાં ફેટવાં રાંધને રે,
 ખાતાં લાગે સવાદ, વોહોરે છે તે ધાંધને રે; ૨૯
- દહીં દૂધ રાઈ મદો જીરુ જમકારતું રે,
 મીઠું જીરાફું છાશ કે જમણુ પ્રકારતું રે; ૩૦
- સામગ્રી બહુ બાત્યની કહું તે કયમ ફેરી રે,
 જમણાં મુખ એક તો કયમ જાય ગુણી રે; ૩૧
- સોલ સદસ ને એકમે આઠ પટગણી રે,
 પામે ભેઈ ઝોખા વડુઅર મોહોટા બાગ્યની રે; ૩૨
- તે સહુ મદિરમાં જમિયાં યાદવની નારથું રે,
 મોકમાંહે ચગુર્જન સહુ પરિવારથુ રે; ૩૩
- બોજન-સુખ થુ કહું ? જમ તો છે એક રે,
 પાર ન પામે ગેષજ, જમ વિશેષ છે રે; ૩૪

મુખ્યકૃષ્ણ કરે દેવતા રે તેત્રીસ કીડ ને રે,
 શિવ ધ્વજાદિક સ્તુતિ કરે બહુ કર જોડને રે; ૩૫
 સદુના મનમાં હર્ષ આજે પામશુ રે,
 બોજન કરવા જોઈ જોઈ દૂધ સર્વ તામશું; ૩૬
 આજમન નામે દાસ્ય સાહાયુ જોઈ હરખિયા રે,
 પ્રસન્ન થઈ કૃપા કરી આપે પદ આવિયા રે; ૩૭
 આગ્રહું (?) આપ્યું દાસ પોતાનો ચાપિયો રે;
 બાણી નિજ પૂર્વ વચન બવનંધ કાપિયો રે; ૩૮
 મુખવાસ બરાસ એલચી લવંગ કપૂરશું રે,
 કાથો ચૂનો મોતીનો પૂગી બરપૂરશુ રે; ૩૯
 મઠે ગગેરી આલવી પાન તે એલવા રે,
 બીડલાં બાસદ પાન સમાં કરી દેવવા રે; ૪૦
 યાદવ સહુને બીડલાં સોપારી એલવી રે,
 રાણુ રૂદ્રમણીને મુખવાસ બીડી સર્વ મેલવી રે; ૪૧
 ગાંધર્વ ગાયે ગીત નડુઆ નાદશું રે,
 સ્ત્રી જન સધસો સાથ કે શરુઆ સાદશું રે; ૪૨
 મહોમાંડ હરયા કરે પ્રેમ ધણો કરી રે,
 મંડપમાંડાં રહા સંબલી હર્ષે હરિ રે; ૪૩
 લાડીને લેછને પરવરિયા, આનંદ બિપનો રે,
 બેડી થઈને જોય પોતે સાથ સહુ મલ્યો રે. ૪૪

કવિ વિષ્ણુદાસ-કૃત

ઓખાહરણ

શ્રીગણેશાય નમઃ

અથ ઓખાહરણ ત્રિષ્યતે

કલ્પ ૧ હં

- રુધિર ખાંસ સુકાઈ ગયું, ડીલ સુકા કાઠવત યયુ,
 રાયે તપનો ખાંડ્યો અબ્યાસ, આયા ઉપર બેઠે ધાસ; ૫
 મહા તપે કાઈ નબ્બ બોલે, એને તપે ત્રિશુવન ડોલે,
 શેષ સળવળવા લાગ્યો વળી, શિખર ધૂન્યા ને પૃથ્વી ચળી; ૬
 તે તો બેઠો આસન દઢ વાળી, તેહેને ચકર સાથે લાગી તાળી,
 સ્તુતિ કરતાં જાગ્યા શીડર, નેત્રકમળ નિદ્રાને પરહરિ; ૭
 સ્વળતું બોલ્યા તે શિવરાય, મારિ વાન સુણો, ઉમિયાય,
 કોઈક અસુર મહાતપને સાથે, ધ્યાન ધરી મુને આરાધે, ૮
 બલિ રાજ છે એનો બાપ, એ તો માંડીને બેઠો મારો બાપ,
 તમે કોડો તો એને વર આપુ, મારો પુત્ર કરીને થાપુ; ૯
 સ્વળતું બોલ્યાં છે રુદ્રાણી, એવા દુષ્ટને ન પાછાં પાણી,
 ઘૂંઘ પાછને ઉઠેરવો સાપ, તેથી પામીએ મહા સંતાપ; ૧૦
 બેદ બરમાંગદનો લહો, વર પામીને પૂઠળ થયો,
 વરદાન રાવણુને તમે આપ્યાં, તેણે જનકીરાય સંતાપ્યા; ૧૧
 મોટા દેવને કુન્થ જ દીધાં, વળી આજણુનાં રુધિર પીમા,
 માટે ધણુ ધણુ શુ કહીએ, એવા દુષ્ટની સંગે નવ રહીએ; ૧૨
 પછી શી શી શિખામણુ દીને, બોળા રાણુ રૂઢ જણે તે કીને,
 વળતા બોલ્યા છે શ્રમપાણિ મારી વાત સુણો, રુદ્રાણી; ૧૩
 ૧૧૧ પાનીએ છુદ્ધિ તમારી, વરદાન આપતાં ન રાખીએ વારી,
 બોળો નાથ કહેવાઉ તે તો કપટીનાથ કયમ યાહ? ૧૪
 ૧૧૨ ચડાવે જલ તેની ઠાયા કરુ નિરમળ,

તેમાં વડાં ને રુકમણી ને પ્રદુમ્ન તેના તન,
 પદુમનજના અનિરુદ્ધ કહીએ, પરમ કથા પાવન; ૮
 આઘમલા મૃદ્ધિ-કર્તા મરીચિ જેના તન,
 મરીચિના તો કમ્પવ કહીએ, હિરણ્યકમ્પવ રાજન; ૯
 વિષ્ણુમક્ત પ્રહ્લાદજી જેને વાહાલા શ્રીગોપાલ,
 રથંબ કાડીને સ્વામી પ્રગટયા, હિમાયો તે બાલ; ૧૦
 પ્રહ્લાદનો વૈભોચન રાજ, બલગય તેના તન,
 બલ તણો રે બાણાસુર જેનું મહારુદ્રચરણે મન; ૧૧
 એકવાર તો શુક આવ્યા, બાણરાય લાગ્યો પાય,
 અહો, ગુરુજી ! અહો ગુરુજી ! કહોને તપ-મહિમાય; ૧૨
 શુક બોલ્યા હેત ધરીને, સુષુ બાણાસુર યજ્ઞમાન,
 તથુ લોકમાં બસો શંભુ આપશે વરદાન; ૧૩
 મધુવનમાં જઈ તપ કરો, આરાધો શિવ ભગવાન,
 પછી બાણાસુર તપ કરવાને થયો ત્યાંહાં સાવધાન. ૧૪

કંઠધું ૨ છું

શાળ શમશી

શીખ માને બાણાસુર જૂપ, વન જવાને તપસ્વરૂપ,
 શુકન દુવાં મારગ સન્મુખ, રાજ દિલમાં તે પામ્યો સુખ; ૧
 ચાલી આવ્યો મંગાતીર, રાખી મનમાં તે રાજ ધીર,
 ત્યાંહાં કાઠું મુસલ આસન, પછી ધર્મ શિવજીનું ધ્યાન; ૨
 રાય ખેડો આસન હિમ વાળી, કર જમણામાં ત્રહી જપમાળી,
 રાજ શંભુને (એમ) આરાધે, તે (તો) પંચાગિ (પૂરા) સાધે; ૩
 રાજ બાણાસુર નિર્મળ ચીતકાચે પેસે છે જલ,
 માળા ધાવ્યા સુગ્રીવે કાન, તે તો આરાધે શિવ ભગવાન; ૪

- રુધિર માંસ સુકાઈ ગયું, ડીલ સુકા કાઠવત થયું,
રાયે તપનો માંડયો અબ્યાસ, માયા હિપર જોગે ધાસ; ૫
- મહા તપે કંઈ નવ્ય બોલે, એને તપે ત્રિભુવન ડોલે,
રોષ સળવળવા લાગ્યો વળી, શિખર કૂળ્યાં ને પૃથ્વી ચળી; ૬
- તે તો બેડો આસન દઢ વાળી, તેહેને રાંકર સાથે લાગી તાળી,
સ્તુતિ કરતાં જાગ્યા શ્રીકૃ, નેત્રકમળ નિદ્રાને પરહરિ; ૭
- વળતું બોલ્યા તે શિવરાય, મારિ વાત સુણો, ઉમિયાય,
ઠાઠક અસુર મદાતપને સાથે, ધ્યાન ધરી મુને આરાધે; ૮
- બલિ રાજ છે એનો બાપ, એ તો માંડીને બેડો મારો જાપ,
તમે ઠાકો તો એને વર આપું, મારો પુત્ર કરીને થાપું; ૯
- વળતું બોલ્યા છે રુદ્રાણી, એવા દુષ્ટને ન પાછએ પાણી,
દૂધ પાછને ઉઠેરવો સાપ, તેથી પામીએ મહા સંતાપ; ૧૦
- બેઠ બરમાંગદનો લહો, વર પામીને પૂંકળ થયો,
વરદાન રાવણને તમે આપ્યા, તેણે જનકીરાય સંતાપ્યા; ૧૧
- ઝોટા દેવને દુઃખ જ દીધાં, વળી બ્રાહ્મણનાં રુધિર પીધાં,
માટે ધણું ધણું શુ કહીએ, એવા દુષ્ટની સંગે નવ રહીએ; ૧૨
- પછી શી શી શિખામણુ દીજે, બોળા શંભુ રહું જાણે તે કીજે,
વળતા બોલ્યા છે શવપાણિ મારી વાત સુણો, રુદ્રાણી; ૧૩
- નારી પાનીએ જુદિ તમારી, વરદાન આપતાં ન રાખીએ વારી,
હું તો બોળો નાથ ઠેકેવાઈ તે તો કપડીનાથ ક્યમ થાઈ? ૧૪
- સેવા કરી ચડાવે જલ તેની કાયા કરું નિરમળ,
સેવા કરી ચડાવે ચંદન તેની જુદિ કરું ધન ધન; ૧૫
- જે કોઈ ચડાવશે અક્ષત તેને જઈ મળું પ્રત્યક્ષ,
જે કોઈ ચડાવે બીલીનાં પત્ર તેને ધરાવું સોનાનું હત્ર; ૧૬

૧. અ. વળતું બોલ્યા શિવ વાણી, મારી વાત સુણો રુદ્રાણી ન બ. વળતાં બોલ્યાં પારવતી રાણી ૩. અ. માં નથી. ૪. અ. જનકીનાથ.

- પૂજા કરી વળવે ગાલ તેને કરી નાખું ન્યાલ ન્યાલ; ૧૭
- એવું કહીને માથા બોળોનાય, મેહેલ્યો અમરને શિર હાથ,
“જગ જગ બાણાસુર જગ, તું તો શિવ કને વરદાન માગ;” ૧૮
- “હું તો જાણું છું, મહારાજ, આપો શોણિતપુરનું રાજ,
શિવ, માથું હું વારંવાર, મને આપોને કર હજાર; ૧૯
- હરત એકેકા એવો કીજે, હગ્તી સહસ્રતણું બલ દીજે,
“અરતુ અગ્નિ” કહી વર આપ્યો, એકેને પુત્ર કરીને થાપ્યો, ૨૦
- “શિવ, અમર કરો માહારી કાય” ‘અલ્યા અમર તો નવ કો થાય,
અમર નથી કો સ્વર્ગના દેવો રે, જઈ શોણિતપુર રાજ્ય સેવો રે.’ ૨૧

કંકણું ડ જી

રાજ ધનાધી

- વર પામી વળિયો બાણાસુર શોણિતપુરમાં જાય,
વનનાં વાસી પશુપક્ષી રે લાગ્યા છે રે બીહીવાય; ૧
- કહી નવ દીકું નવ સાંભળ્યું રે, જાણ્યું જુદાં ચાલ્યું જાય,
આવીને જોવાં લાગ્યાં રે, દીકો બાણાસુર રાય; ૨
- નગર સમીપે ચાલી આવ્યા બાણાસુર બલવાન,
કોભાડ નામે રાય તણે ઘેર પ્રકટ થયો પરવાન; ૩
- કે.છ એક દૈત્ય તણી રે કન્યા વરાળ્યો રાજન,
મહા પૂરીને મેકો ગજ બાણાસુર બળવાન; ૪
- જોધા સહુના શરીર શોભે, બે જુજ શુભ આકાર,
પોતાના જુજ સહસ્ર શોભે, જય તણે નહિ પાર; ૫
- બળિયો તે બાણાસુર રાજ દેશ જીતવા જાય,
સેના સજ્જી તે વાત સાંભળી ત્યાંહાં તો તૈયાર થાય; ૬

વળતાં તે બાણાસુર રાયે સન્યા છત્રીસ હથિયાર,
 ખેડદેશના મહીપતિ જીત્યા, કહેતાં ના આવે પાર; ૭
 જઈ સુરજને રથે વળગ્યો, સુરજ વિશ્વંસ યાય,
 જોયું ત્યારે કૌતક દીર્ઘ, બાણુ વીર લઈ જાય; ૮
 સુરજે વળતી સાંગ આપી, બાણુ તણ્યાં કરમ,
 સાંગ આપી, વળી વળિયો, સુરજે રાખ્યો ધરમ; ૯
 પાતાલ જઈને પ્લવંગ જીત્યા જ્યાંહાં વસે છે શેષ,
 મણિ આપી વળાવિયો, શેષે રાખ્યો વિશેષ; ૧૦
 જીતી સુરજને વળ્યો પાછો, મળ્યા નારદ મુન,
 પ્રથામ કરીને પાયે લાગ્યો તેણે સમે રાજન; ૧૧
 હો ! નારદજી, હો ! નારદજી, થયું માહારું કામ,
 સદસ હાથ જો શિવે આપ્યા તો શિવશું કરશું મંત્રામ. ૧૨

કડવું ૪ થું

કૈલાસ પર્વત રાયે જઈને ભલી ભરાવી બાય,
 જળમાં બાંધ્યું નાવ ડોલે ત્યમ ડોલે કૈલાસ; ૧
 ધટાટાપ ધનસુદિ ગાળે, ગડમડાટ બહુ ચાય,
 તેણે સમે પાર્વતી ધરમાં લાગ્યાં રે બીહીવાય; ૨
 હાં બીહો હો, પાર્વતી રાણી ! આંગ્યો બાણાસુરરાય,
 એવું કહીને શિવજી ત્યાંથી બાણાસુર પાસે જાય; ૬

૧. જા.

ગુર્જર જંગ ને નાગ લોક જીત્યા દ્રવિડ ને મુસતાન,
 ઇન્દ્રપ્રસ્થ, હસ્તિના પૂર મધુરા મીઠ ને ગુજરાત;
 ત્રિલોક રામેશ્વર જીત્યા રામે બાંધી પાજ,
 સ્વર્ગ જઈને દેવ જીત્યા દેવ નાહી જાય,

અલ્યા ' શોણિતપુરનું રાજ્ય જ આપ્યું, આપ્યા કર હમર,
વળી માગવા શું આવ્યો છે, અલ્યા ' જલિ તણા કુમાર ? ૪
સ્વામી માહારા, મુજને આપ્યું એ તો સર્વ સાથ,
એક જ જોધ મુને જુધ કરવા આપોને સમરથ; ૫
પર્વત પર જો હાય પછાકું પર્વત ચૂરણ થાય,
પૃથ્વી પર જો પગ પછાકું પૃથ્વી ભાંગી જાય; ૬
જોડોરે મહારુદ્ર આપણ વઢીએ આવ્યાહો મારી નમરમહિરે. ૭

કડવું ૫ મું

તે તો વણુ-કહે રે મેં હવંતવ્યો છે એક,
તારી સદસ જુજને છેદશે, રાખશે કર જે ને મસ્તક એક; ૧
સ્વામી માહારા, હું કયમ જાણું ? ચિંતા મુજને થાય.
એ જાણાસુર, લેખને જાને, આપું એક ધમય; ૨
રતે લખને જાંધળે જ્યાંહાં તાહારી છે હમય,
ધ્વજ રે જ્યાહારે ભાંગી પડશે, તાહારા કર છેદાય; ૩
વર પામી વળિયો જાણાસુર, શોણિતપુરમાં જાય,
ધમ લખને જાંધી છે કાષ્ઠ પોતાની હમય; ૪
નિત્ય જીનીને નરજે રામ, ધ્વજ ભાંગી નવ જાય,
શ્રીશુકજી કહે, સાંભળ રામ, જુજને કહું મહિમાય; ૫

ઊથલો

એ કયા રહી એટલે જુજને કહું છું રાય રે,
પાર્વતીને પુત્ર જીપનો તેહનો કહું મહિમાય રે. ૬

૧. આ, જુજને યુધ્ધ કરવાની ઇચ્છા એથી પૂરણ થાય.

૨. આ, ૩ થી ઊથવા સુધી નથી. કડવું આઠુ જ છે.

કટકું ૬ કું

રામ દુહો (૧)

- એક સમે મહારુદ્ર કહે, મારે તપ કરવાનું મન,
તેણે સમે ઉમયાએ માંડ્યું અતિ ધણું રુદન; ૧
- હોરે, શિવજી ! હોરે, શિવજી ! માહારો જન્મારો ક્યમ જાયો
માહારે નથી એકે બાગ્રકો, કહો, વમે શી થાય ? ૨
- મહારુદ્ર વાણી બોલિયા, માહારું રે વરદાન,
એક પુત્ર ને એક પુત્રી (તમે) પ્રમટ કરો સંતાન; ૩
- વર આપી મહાદેવજી વન તપ કરવાને જામ,
એક સમે પારવતી બેઠાં ધરમાં રે નાહાવાય; ૪
- શિવનાં ધર મોહોટાં જાણીને રખે આવતું કામ,
બે બાલક મેહેલું બારણે તો તે બેઠાં જોય; ૫
- દક્ષિણ અંગથી મેલ હિતારી અગ્રઃ ધણું રૂપ,
શોભા તે તેની શી કહું ? શુકદેવ કહે, સુષુ જૂપ; ૬
- હાથ ચરણને ઘૂંટણે પાહાની, દંડ અમસ્વરૂપ,
ચતુર્ભુજ ને શંક મોટી દીસે પરમ વિશાલ,
શોભા તે તેની શી કહું ? કટિએ ધૂધરમાલ; ૭
- પેહેલા કરમાં જલકમંડળ, બીજે મોઢકે હાથ,
ત્રીજે કરે ફરસી સોહીએ, ચોથે રે જયમાલ; ૮
- મણેશને હિપજળીને રે બોલ્યા પારવતી માત,
એની પાસે જોડ હોય તો બેઠો કરે [કાંઈ] વાત; ૯
- પછી વામ કરેથો મેલ લધને ઘડ્યું તે કન્યારૂપ,
શોભા તે તેડેની શી કહું ? શુકદેવ કહે, સુષુ જૂપ; ૧૦
- સેંચો દીલી રાખડી, અંબોડે વાંકી માળ,
કંઠ કપોત ને, કામની તે હીડે મોડામોડ; ૧૧

ક્રોધજા કુલડી વેલણ દાગડી, રમત નાની ભાત
 કંકે પડી નાગાજડી તે આખ્યાં બાધને હોય; ૧૨
 ઉમયાજી (જઈ) નાહાવા બેઠાં, દીઠો તે નારદ સંગ,
 અરે, દેવ ! હવે શું યાશે માહારું, દેખશે નગ્ન અંગ; ૧૩
 ખિટલિયાજા કેશ હતા ઉમયાને તેણીવાર;
 શરીર પોતા કેરું હાંક્યું, કાણ ન લાગી વાર; ૧૪
 નારદ વાણી બોલિયા, ઉમયાજી, તાકારો પાડ,
 મારું નામ નારદ ખરો, માહોમાહિં કરાવું રાડ. ૧૫

કડવું ૭ મું

નારદ ત્યાંથી પરવર્ષો જ્યાંહાં તપ કરે મહાદેવ,
 હોરે, શિવજી ! હોરે, શિવજી ! બજા તમારી ટેવ; ૧
 આંકે ધંતુરો વિજયા ચાવો, કરમાં લ્યો ત્રિશળ,
 મહે મસાણે કરતા હીંડો, માથે ધાલો ધૂળ; ૨
 અહિંયાં બેઠાં તપ કરો, રન્નવ જાણો ધરસૂત્ર;
 તમ વિના તો પારવતીએ ધર ઉપજાવ્યો છે પુત્ર; ૩
 પેતમ્યો વનમાં તપ કરો ને ધેર આત્મા ધરસૂત્ર,
 શિવ શંકરને કોપ અહ્યો કે ક્યાંહાંથી પ્રમદ્યો પુત્ર; ૪
 મહારુદ્ર ત્યાંથી પરવર્ષો કૈલાસ પ્રત્યે જાય,
 ગણપતિ વાણી બોલિયા આંડી ધરી જ્યેષ્ઠિકાય; ૫
 અરે બિખારી જોગટા, શિવના ધરમાં તે ક્યાંહાં જાય ?
 મારી માતા ભવન માહિં કાંઈ બેઠાં છે નાહાવાય; ૬
 હવડાં બિક્ષા માગી આવો પછી આપશે અન્ન,
 માહારી માતા નહાઈ ઊડી તને કરાવશે બોજન; ૭

૧

કહ્યું ન માન્યું મહાદેવે, ધસમગ્યા જાય ધર મોઝર,
જાડા સાહી મહાદેવ તાણ્યા, આણ્યા જારણા બહાર; ૮
ગડગડ ગડદા પડે ગણપતના, ચાલે રુધિરની ધાર,
ઉપરથી મારે ગણપતિ ત્યાંહાં પાદ તણા પ્રહાર; ૯
વણુ આગાએ ક્યમ જતો'તો' બિક્ષાના અધિકાર ?
કહ્યું ન માન્યું મહારુ તો પેટ ભરી મારીશ માર; ૧૦
એવી વાણી સાંભળીને 'ચંદી ત્યાં શિવને રીશ,
ઢાપ કરીને ત્રિચળ મેહેત્યુ, છેલ્લું ગણપતિનું શીશ; ૧૧
મસ્તક ત્યાંહાંથી પરવર્યું છે પડ્યું ચંદ્રને રથ,
ઓખાખાધ થરથર ધૂળે, ધણે યથો અનરથ; ૧૨
ઓખાખાધ જઈ મંતાણી લવણ-ઢાટડી માંલ,
મહારુદ્ર તો જઈને પેહોત્યા જ્યાંહાં પાર્વતીમેદાં નાલ; ૧૩
ઉમયા વાણી બોલિયાં, તમ્મો સાંભળો, મહાદેવ,
માયા ઉપર આવી ગ્હો છો, જળી તમારી ટેવ; ૧૪
એ' જારણે બે જાળક મેહેત્યા તેણે નવ રાખ્યા વારી ?
મહારુદ્ર ત્યાંહાં વેણુ બોલિયા, સુણુ પારવતી નારી;
તોટારી પુત્રી તો નાશી ગઈ ને પુત્રને આગ્યો મારી. ૧૫

કહ્યું ૮ મું

'સાખી'

પુત્ર વિના રે જૂરે માય, શિવ ! મારે પિપલી રે (?),
ફળ વિના જૂરે ઝાંડ, ખાંધવ વિના જૂરે મેહેનડી રે,
એહેવી પુત્ર વિના જૂરે માય. ૧

(અ)ઓદરણ ને પુત્રમરણ વળી વાદાલાં તણો વિયોગ,
એ તો ન આપે, ત્રિકા રે, ધરમાં મંપ હજો, ન હજો વિયોગ; ૨

પુત્ર કરસણ ન શિવ માહારે પુત્ર ધ્યાન (?), વલી પુત્ર આગેવાન,
 ને કુલ પુત્ર નવ નીચને તેહેનાં ચનાં બળે સમશાન; ૩
 પુત્ર વિના માહારે ખીજરિયું રે વનમાં જીભું અમિ બળે રે,
 શાને માર્યો માહારો ગણેશ, શિવ? અને માહારો પુત્ર તેક્યાંદાં મળે રે? ૪

~ દાળ

બોલો હો, બોલો ગણપતિ, બોલો બોલો, વાહાલા બાલ,
 માહારા લાડકવાયા તન, ગંણપતિ હો બોલો બાલ; ૧
 ઉમયાણ કરે છે રુદન, ગણુ શિવ શાને માર્યો માહારો તન; ગણુ ૨
 માહારે હાથે ધડ્યો તો તન, ગણુ માહારો લાડયેલો હો તન; ગણુ ૩
 શિવ! પુત્ર વિના ને માય, ગણુ તે તો વાયે લીધી જાય; ગણુ ૪
 શિવ! પુત્ર વિના ને માય, ગણુ તેહેનું સગું નવ કા યાય; ગણુ ૫
 શિવ! પુત્ર વિના ને માય, ગણુ તે તો તરણા નેવી ગણાય; ગણુ ૬
 શિવ! પુત્ર વિના ને માય, ગણુ તેહેની સંપત પર-ધર જાય; ગણુ ૭
 શિવ! મેં તો લઈ તમારું વરદાન, ગણુ મેં તો ઉપજાવ્યાં સંતાન; ગણુ ૮
 ત્યાહારે શિવજીને આવ્યું જ્ઞાન, ગણુ મેં એહેને આપ્યું હતું વરદાન; ગણુ ૯
 એ તો નારદિયાનાં કામ, ગણુ એહેનું જુદાંબોલો નામ; ગણુ ૧૦
 એણે વાત કરી સર્વ જૂઠી, ગણુ તપ છોડી આવ્યો જીડી; ગણુ ૧૧
 ઉમયા, મેં માર્યો તાહારો તન, ગણુ તો હું જિવાડું પાવન; ગણુ ૧૧

કડવું ૯ મું

નદી બુંગી મોકલ્યો રે, પેહેલી પોળે જાય,
 હસ્તી એક મળ્યો માર્ગમાં રે મેહેલ્યો તે શિર ધાય; ૧
 તે તણું મસ્તક લાવી ધડ ઉપર મેહેલ્યું નેટ,
 મડગડીને હેડો બેડો, આગળ નીકળ્યું પેટ; ૨
 કાણું એહેનું કુંભરથલ શિર, વરવા એહેના દાંત,
 આગળ એહેને સુંદ સોટી, લાંબા પોહોળા કાન; ૩

સભામાં જાશે, શું પોસાશે ? અપાર મુજને દુઃખ,
દેવતા મુજને મેણી દેશે, ધન પાવતીની કૃપ. ૪

કડવું ૧૦ મું

રાજ સાખી (૧)

૩૫ ને ગુણને વાદ પડ્યો તે વળી ગયા રાજદાર,
ગુણને રે આખ્યાં બેસણી, પછી ૩૫ને કયો જુદાર; ૧
૩૬ રે ૩૭ શિવ ! માદારે નામરાં જોગીજન અદ્ભુતા,
ચતુરાષ્ઠી શિવ ! માદારે ચરણાં તેમાં કે કાજન જણતા(૧) ૨
માયા દીની રે પ્રભુ તેં તો સોમકુ, મુરખ ઘેર દીની નાર,
પણ કોયન તો દીનાં કારંગકુ, સો તો ભવ વંશે કિલક(૧) ૩
મુરખ સંગ દીની પચિની, સોમકુ દીને ઉદામ,
પણ નેત્ર તો નિત્ય દીનો કુરંગકુ, એ તો રામ, તાદારો કામ; ૪
પુણ્ય વિના ધન કુણ કામકે, કુણ કામકે ઉદવસ્ત કૃપ,
એ દોષ સખી ! કુણ કામકે, તું ગુણવિના સુંદર ૩૫; ૫
ગુણ દો, શિવ ! માદારે ૩૫ દો, નહિતર તમારું પાહું જ્યો,
૧૫ણ ૩૫ ગુણને ચતુરાષ્ઠી નહિ, શિવ, મુને તાં દુઃખ મ ઘો. ૬

કડવું ૧૧ મું

લાળ

પંચદેવના દેહેરામાંય એકેની વેહેવી પૂજા થાય,
મણિપતિની પૂજા વિના નવ લલિ હું કોડોની પૂજાય; ૧

૧. કડી ૪, ૫, એ માં નથી, કડી ૭ માં માં નથી :—

જડે ન મેણે ગુણ વિના જહોત જડાઈ પાય,

કનક પતુરા દોત હું વાકી પટલ પડયો બચ; ૭

લાખેણી નો પૂગ થાય, એ વિના સર્વ વૃથા થાય;
સોની સમરે ઘટતાં ઘાટ, પખી સમરે જતારાં વાટ,
પથી જ્યારે ચાલે ગામ પેટેહું લે ગણપતિનું નામ; ૨

કથા ગ્રંથ-આરબે જોઈ પ્રથમ એહેને સમરે તેહ,
વિદિવા જન આરબે જોઈ પ્રથમ એહેને સમરે તેહ; ૩

સોવામણી મોલ શણગાર સજે, ગણપતિને મનમાં બજે,
શાહને કાળે રુએ, પાર્વતી (!) શાહને લોચન ચોળે ? ૪

વિદિવા જન યજ્ઞ યાગ જ્યાં હોયે લેશે ગણપતિ ધીને જાળે,
ઝોખા ' ઝોખા ' કહીને જ્યાંહારે માદ કર્યા જે ચાર,
ઝોખા ત્યાંહારે આવી ઊભાં નીસરીને જહાર; ૫

જાણ મરાઠી બામિની, હું ધરમાં નાસી ગયે,
મહાદેવજીએ ગણપતિ માયો, મુજને શુદ્ધ ન કહી; ૬

તે માટે તાહારુ અંમ ગળજો, લજુ ક્ષયતો કાય,
દૈત્યકુળમાં જઈ અવતરજો, એમ જોડ્યાં માય; ૭

ઝોખાજાણ તો થરથર ફૂળે, એ તો વાત અદ્વંડ !
અપરાધ પાળે, માતા, માહારો એવડો તે શો દડ ? ૮

હિમયા કહે, મેં શાપ દીધો તે મિથ્યા તે ક્યમ થાય ?
જા, દૈત્યના કુળમાં અવતરજો, દેવ વરી કોઈ જાય; ૯

ચૈતર મીનારક ઝોખા, તાંહારો રશે રે મહિમાય,
ઝોખાદરણ જે સાંભળે, મહા રાગ યકી મુકાય; ૧૦

એકવાર તો મીઠાં મોળું કરવું રે જોજન,
એકમાસો નવ ચાલે તો દિવસ કરવા ત્રણ; ૧૧

ઝોખાદરણ ત્રણવાર સાંભળવું, કરવું મીઠા-દાન,
ત્રણ રૂપ મોનું વસ્ત્ર વધે, વધે છે મેરુ સમાન; ૧૨

વળતી ઝોખા લંચ પેઠાં શાપમોચન-કાળ. ૧૩

કડતું ૧૨ મું

શ્રીગુરુજી કહે, સાંભળ ગળ, તુજને કહું અદિમાય,
 એ કયા એટલેથી રહી પછી બાણાસુરનું શુ યાય; ૧
 રાય બાણાસુરને બારણે વાળના આરી ચાકાળ,
 નિત્ય પ્રાતે ર-૪ વાગીને કરે આક્રમણ; ૨
 રાય માસિયેથી દોકે ઊતરી, યશે પ્રાત કાળ,
 મુખ આગળ ત્યાં આડી ધરી માતરણી સાર; ૩
 ત્યાં બાણાસુર વળતો વડે મન પામીને દુખ,
 મુને દેખીને - ક્યમ દેર્યું, ડેને તારાડું મુખ; ૪
 ત્યારે ચાકાલણી વળતી વડે, સાંભળો, રાજન,
 તમો ઉચ્ચ છો અમો નીચડું, મોડો ક્યમ દેખાડું, રાજન; ૫
 ત્યાદારે બાણાસુર વળતો વડે, તું સાંભળને રડાય,
 સાચું બોલો કામની, કડું બે કકડા કાય; ૬
 ત્યાદારે ચાકાલણી વળતી વડે, કરશે મા મનખંડ,
 સાચું બોલું પુ, રાજગુ, દવે તો ઘટે તેડેવો કરને દડ; ૭
 રાય, મેલમાં મેલો દુમણો ને તથા મેલો મેલ,
 તથા મેલો કિયો તે મૂએ ન પામે મોલ. ૮

કડતું ૧૩ મું

ચાકાલણી એળીયેરે બોલી, સુણ બાણાસુર તું રાય,
 ચાકાલ કાંઈ એક નથી, છે દસવિધના ચાકાલ; ૧
 ચેડેલો ચાકાલ તો એડેને કહીએ ને નદી ઊતરી નવ નાદાય,
 બીજો ચાકાલ તો એડેને કહીએ ને પરવારા સુશ્રુણાય; ૨
 ત્રીજો ચાકાલ તો એડેને કહીએ ને દૂબે માતપિતાય,
 ચોથો ચાકાલ તો એડેને કહીએ ને પુત્રીનું કન્ય ખાય; ૩

જાળાદરણ

પાંચમેા ચાડાલ તો તેહેને કહીએ નેહેને હૃદયે છે દાલ,
છટો ચાડાલ તો તેહેને કહીએ ને દણે નાનાં બાલ; ૪
સાતમેા ચાડાલ તો તેહેને કહીએ નેહેનું મેલું મન,
આઠમેા ચાડાલ તો તેહેને કહીએ ને દરે પારકું ધન; ૫
નવમેા ચાડાલ તો તેહેને કહીએ નહિ તનયા તન,
દશમેા તે કરમચાડાલ, ચડાલ એ દશ, રાજન. ૬

કહવું ૧૪ મું

વળિયો રે બાણાસુર રાજા પુત્ર મામવા જાય,
મહારુદ્રની પાસે આવી બેરો તપ કરવાય, ૧
હજાર હાથે તાળા પાડે તપ રીઝયા સિવરાય,
ક્યમ આબ્યો બાણાસુર રાજા' શુ વળા મામવાય, ૨
પુત્ર માહારે એકે નથી તેણે ભાગે છે ધરસૂત્ર,
'આપો રે, આપો રે, સિવજી, આપોને એક પુત્ર; ૩
ચિત્રગુપ્ત લલિયા તેડાવ્યા કરમના જોનાર,
પૂર્વે રાજા' તું હતો વૈરમનો અવતાર; ૪
એકવાર બેઠો'તો તું તો વેગે કરવા બોજન,
તાહાગ જોળામાંહે આવી વેગે બેઠો તાહારો તન; ૫
માટીવાળા હાથ હતાં તે બાળકના તેણીવાર,
ત્યાહારે ઘુજને મૂગ આવી, હાંડી કાઢ્યો બાલ; ૬
બાળક ત્યાહારે થરથર ધૂજ્યો, નવ ગણ્યો તુને તાત,
તુને વાહાલો નથી દીકરો તો વાંઝિયા જન્મ સાત. ૭

કહવું ૧૫ મું

હમયા વાણી બોલિયો, તું મુલ્ય બાણાસુર રાય,
તાહારા મનમાં જો આવે તો બાપુ એક કન્યાય; ૧

- બાણાસુર એણીપેરે બોલ્યો, સાંભળ મારી માત,
સુન્ને આપો એક દોકરી, આખા દોકરા સાત; ૨
- વાંઝયાપે બહી દોકરી, દોકરીએ દોવો ચાય,
સે બાણાસુર, લઈ જા, તુને આપી એક કન્યાય; ૩
- ને પુત્રી આવે તેડેનું તું ધરજે જોખા નામ,
મહાંબલિયા બેધા જીવ કરશે, પોંહોંએ મનની આશ; ૪
- વર પામી વળિયો બાણાસુર, શોણિતપુરમાં જાય,
હવે બાણમતીને ગર્ભ રહે છે, ઠઠું તેનો મહિમાય; ૫
- પોપ માસની પૂરણમાસે પ્રમટ થઈ કન્યાય,
વધામણિયા આવિયા તે રાજસભામાં જાય; ૬
- રાજા, તાહારે પુત્રી આવી, ઠેઠેતાં વરણન નવ ચાય,
વચન એહેવું સાંભળીને હર્ષજ અંગ ન માય; ૭
- ને માહારે પુત્રી આવી તો સીધ્યાં સરવે કાજ,
ઠાઠક દેશનો રાજા બેધ આપીય અર્ધ રાજ; ૮
- જાની બેશી તેગવિયા ત્યાં જન્મપત્રી લખાય,
વિદ્યાબળે કરીને બોલિયા શુરુ શુક ને ઠેઠેવાય; ૯
- ચેહેબે ઉમયાના અંગથી પ્રમટી હિ કન્યાય,
તે માટે તો એહેનું ધરવું પૂરણ નામ જોખાય; ૧૦
- આઠાશવાણી તો એમ હવી, તું સુણ બાણાસુર રાય,
એ પુત્રી ઇચ્છાવર વરજે, તાહારા કર છેદાય; ૧૧
- ને પુત્રી ઇચ્છાવર વરે, સહસ્ર હાય તુજ મારે,
પુત્રી ને ઇચ્છાવર કરે-તો બાણાસુર ક્યમ જિમરે? ૧૨
- તે માટે તેડી પ્રધાન એણીપેરે બોલ્યો રાજન,
એ દેવવચન ચિથ્યા ક્યમ ચાય? એહેને મેહેબો, માણિયામાય. ૧૩

કડવું ૧૬ મું

સાખી

..... ગામ જાતાં ચત્રુ કને માગે શીખ,
 જે ઘેર પુત્રી હોય લાડવાઇ તે અંગે માગે બીખ; ૧
 નહો નારી ને ઝપિકુલ, મણિધર નૃપ ને કમલા;
 એટલાનો અંત ન લીજીએ, રાય, જો વાંછો કુચલા; ૨
 અગ્નિ રૂઠ્યો વન દહે, વળી પરજવલે પરવેત, હો રાય,
 અખલા ફી જે કરે તે દૈવ દબ્યું નવ જાય; ૩
 મારગ ક્ષેત્રે જૂનાં ઝરણાં, વળા સાસરે વાસ,
 ભીત ભોરંગ ને કુટુંબ કપીલો એ કહીએ કંટે વિનાય; ૪
 પાડોશી ગરજ શેક અને વળા સર્પ ને સોનાર,
 એકલાં તેને નવ હોયે આપણાં, વળા ઘુરી ને તોખાર; ૫
 ધશક મૂશક ને જ્ઞાન, બીશું, નસ જેરસને મધુપાન, (૧)
 એટલાં છુપાવ્યાં નવ છૂપે, પ્રગટ હોય નહિ દાન; ૬
 મેધ મોભ ને મેદની રે, ગાય ગોધા ને વાકાણુ,
 વડુ વહેરો ને દીકરો, એનાં નીપજ્યે વખાણુ; ૭

કડવું ૧૭ મું

નગર, ચકી એક જોજન રાગે મેહેલ ચણાવ્યો સાર,
 ગોખ ખારી ને ખટાલી, કેહેતાં આવે નહિ ત્યાંહાં પાર; ૧
 મુક્તામણિ ને મોતી જડિયાં, માંલ પિરોજના પાટ,
 હયશાલા મજશાલા અને (વળી) હિંચવા દોલા-ખાટ; ૨
 ઝોખાખાધને મેહેલ્યાં માળિયે, સાથે ચિત્રતેખાપ,
 પશુ પંખી કેા પુરુષનાથી જીયું નવ જોવાય; ૩

સવાલક્ષ જોધા રખવાળા મેહેલ્યા, રે રાજન,
તમ્યો જાગો, દિવસે જાગો, નવ મોંચરો લોચન; ૪
ઝોખા કેરા માળિયામાં નવ પેસે પવન.

કડવું ૧૮ મું

શાણિતપુર પાટણ બાળ્યું રાય બાણાસુરનું ગામ,
તેહેની પુત્રી ઝોખા વળતી રે કરતી ઉત્પન્ન કામ; ૧
ધડી એક ગલીએ, ધડી એક ખાટ, નાનાવિધ રમત કરે,
ધડી એક હોચોળે હોંચકા, ધમધમ વાધે ધૂધરાની સેર; ૨
રમે જમે ને મંગલ માયજોખનવંતી ઝોખા યમ્મમાલિયામાંય. ૩

કડવું ૧૯ મું

હાંજી જોખનિયું આલ્યું ને ઝોખા નાહાનડી રે લોલ,
માહારે જોખનની જાય, મેહેની, ધડી ધડી ધણે રે લોલ; ૧
ચિત્રજેખા સહિયર, સાંભળ માહારી વીનતી રે લોલ,
મોહારો મૂરખ પિતા કેમિં લેહેતો નથી, માહારો જીવ કન્યાકાળ,
વર જોતો નથી રે લોલ; ૨
જોખનિયાનો લટકો દાહાગ ચાર જો, ટણિ માલ-સોંપાણી
તે નહિ મળે રે લોલ.

કડવું ૨૦ મું

પાંચ વરસની પુત્રી રે તે-તો ગૌરી રે કહેવાય,
તેનું કન્યાદાન દે તો કોટિ યજ્ઞનાં ફલ યાય; ૧
તે માટે મારા પિતાને સમજાવી કહો કો વાત,
દેવવિવાહનું ફલ તેહેને, વરસ યયાં જો સાત; ૨

પુત્રી કેરા પિતાને ઠાઠાવો રે, કાંઈ આણો રસિયો ધવ,
 ગાંધર્વવિવાહનું ફળ તેહેને, વરસ થયાં જો નવ; ૩
 નહિકર માહારા પિતાનો નીકળશે કાંઈ વાંક,
 અનુધ્યવિવાહનું ફળ તેહેને, અગિયારે આડો આંક; ૪
 તે હિપર વરસ વાધે, બાર જ્યાહારે થાય,
 પુત્રીનું મુખ પિતા જુએ તો વસે બ્રહ્મહત્યાય. ૫

કડવું ૨૧ મું

ચિત્રદેખા એણીપેરે બોલી, સાંભળ તું, ઓખાય,
 ઘુજને કાજે નહિ પરણાવે બાણુ તાહારો તાત; ૧
 ઘુજને કાજે જો પરણાવે, હેદાય એહેના હાય,
 મુજને કાજે નહિ પરણાવે પ્રધાન માહારો તાત; ૩
 તો જોને, બાઈ પ્રધાનના કાંઈ નથી વઢાતા હાય,
 આપણુ જે જણી રહીએ કુંવારા તો કાહોને કહીએ વાત ? ૪
 ચિત્રદેખા કહે છે, ઓખાબાઈ, રહોને છાનાં આપ,
 ઘુજ વજૂધી બાઈ, હું કુંવારી, મુને તાહારાં લાગ્યાં પાપ. ૫

કડવું ૨૨ મું

ઓખા તાહારા શ્રવણે અજૂકતી ખાસ રે,
 ઓખા ! તું તો ચાલે હંસની ચાલ રે; ૧
 ઓખા ! તાહારે કુંકુમ રોળ્યા માલ રે,
 ચોલનો રંજ, રે ઓખા, તાહારી ચૂંદડીરો; ૨
 ઓખા ! તાહારે બાંહે બાજૂબંધ રે,
 ઓખા ! તાહારું મુખકું પૂનમચંદ રે; ૩

ઝોખા ! તાહારે મન લિપળ્યો આનંદ રે,
ઠસખની ઠાર, રે ઝોખા ! તારે સાચુડે રે; ૪
ઝોખા ! તાહારે હરે એકાવલ હાર રે,
ઝોખા ! તાહારે શોભીતા શયુમાર રે; ૫
ઝોખા ! તને વરસ થયા છે બાર રે,
પાવમે નેપૂર, ઝોખા ! તાહારે વાજણે રે. ૬

કડવું ૨૩ મું

શાગ સાખી

નેપુર નેહુર ને વીંછિયા રે કર ઠઠણુ મુદ્રિકા ને હાર,
પુરુષ વિના ને પેહેરે ગ્રેમદા રે તેહેનો ધિક્ક પડ્યો અવતાર; ૧
સેંચો ને દીલડી રાખડી રે, નયણે કાળલ કુકુમ હાર રે,
કંથ વિના પેહેરે કામની, બાધ ! બળ્યો તેહેનો અવતાર, ૨

હાજી

પછી તોડીને નાખ્યા હાર રે, બાધ ! લે તાગ શયુમાર રે,
હું તો નહિ પામુ ભર્યોર રે, હું તો નહિ ઝોડું ઘાટડી રે; ૧
બાણાસુર મારો બાપ રે, મુને નહિ પરણાવે આપ રે,
મારો પૂર્વ જનમનાં પાપ રે, નહિ હું જોઈ વાટડી રે. ૨

કડવું ૨૪ મું

બાધ ! તુંએ કુંઆરી, હુંએ કુંઆરી, સાબળ સેયર વાત,
ગોર માતનું પૂજન કરીએ તો પામીએ ભર્યોર; ૧

. ૧. આ કડવાની પહેલા બા મા ત્રણ કડવા છે જેમા ચિત્તલેખા
ઝોખાને કપાલંબ અને મહેલા દે છે એ છેપક લાગે છે એમા ૧ હુ કડવું
રે ૨૬ આ કડવા જેવું છે. (સાદરેશ રજા સાને ચાહું)

- વાસી પુણે કરી પૂજા નહિ પામે ભરથાર,
એહેની ' તુ તો અટક(?) ચાલી ધલિસો કરે વિચાર; ૩
- ભરથાર જ્યાહારે હું નહિ પામુ, તું સાંભળ માહારી વાત,
તો આ લે તાહારાં પૂતલાં, માહારી પૂજે જવારાત; ૪
- માટી કેરાં પૂતલા, બાઇ ' એ પૂજ્યે શુ થાય ?
પાણી ઉપર રેડીએ તો આ ફરતા ધોવાય; ૫
- પછાડીએ તો બાંગી ભૂઝે ચાય, માટીએ મદિર ચણાય,
માટીએ ધર લોપાય, સાંભળ માહારી માય; ૬
- પકવાન આમળ મેલીએ, કકડો તે નવ ખાય,
મે પંદર દિન પૂજા કીધી, બોલાવ્યાં નવ બોલે;
અરે, બાઇ ' તું કેહેતી'તી, નહિ કે એહેને તોલે; ૭
- એ માટીનાં પૂતળાં, બાઇ ' એથી વગ ન અપાય,
આ લે તાહારાં પૂતલાં, માહારી પૂજે જવાય. ૮

કલ્પ ૨૭ મું

સાખી

શિવનાં લીને રે ભામણાં, નેણે મંઝા ધરી શીશ,
એક બગીચય તપથો ઉઠાડિયો હું તે ક્યમ મેહેલું, ધરિ ?

શિવનાં લીને રે ભામણાં, નેણે નેત્રે બાળ્યો રે કામ,
એક ત્રિપુર દૈત્ય વિદારિયો, હું તે ક્યમ મૂકું નામ ?

બોળો સૂએ ત્યાહારે સ્મશાનમાં, 'ચોળે ત્યાહારે રાખ,
શિવ માગે ત્યાહારે બિક્ષા' માગે, આપે ત્યાહારે લાખ. ૩

કડવું ૨૮ મું

- હું હિમાચલની બાણેજી, ગણપતિ માહારો વીર,
મહાદેવજીની પૂજા કીધી મન રાખીને ધીર; ૧
- ચિત્રદ્રેખા કહે છે ઝોખાને, સાંભળ સહિયર વાત,
પૂજન કરવા શિવનું તે આજી મગાવે તાત; ૨
- મુજ તાત આપો આજી શંભુ પૂજવા જઈએ,
ઘેલી પુત્રી એમ ન દહીએ, ધરમાં બેસી રહીએ; ૩
- ઘેર આવે મહાદેવજી ત્યાહારે પૂજીને લાગીએ પાપ,
હવે આંતરગત્યમાં ઝોખા ચાલી તેડેનો કહું મહિમાય; ૪
- સ્નાન કરીને કામનીએ પેહેયાં રે શણગાર,
ચીંધુઆ ગાળે ને નેપૂર વાળે, ઝાંઝરનો ઝમકાર; ૫
- નાગ નાગોદર ઝૂમણું, તેડેને ઉર એકાવલ હાર,
આમૂપણુ તો તેણે સન્યાં, તેજ તણો નહિ પાર; ૬
- કનક યાળી મોતીએ ભરી, માંલ શ્રીફળ દોફળ પાન,
આંક ધંતુરો અગધિયો, માંહિ શંખાવલીનાં પાન; ૭
- મહાદેવને પારવતી બેઠાં સારે પાસે રમે,
ઉમયાજી ને વચન કહે તે શિવ શંકરને ગમે; ૮
- મહાદેવ કહે પારવતીને, ઝો ! આવે ઠાઠ નાર,
સ્વામી ! માહારા એ તો કહીએ બાણુની કુમાર; ૯
- ભોળો મનમાં એમ વિચારે, વરશે મુજને ક્ષાત,
પારવતીએ મન વિચાર્યું, હવે રે વંડી વાત; ૧૦
- મહાદેવજીને કામાતુર જાણી લોચન કીધી આડ,
ત્રીજી લોચન ઉઘાડી તે શંકરને લે લોડ; ૧૧
- એટલે ઝોખા ચાલી આવી, કાણુ ન લાગી વાર,
આવડી આવી ઉતાવળા તો નહિ પામે ભરમાર. ૧૨

કહ્યું ૨૯ મું

‘હો, ઉમયા’ હો, માહારી માવડી, હું તો પુત્રી તમારી,
પણ અહિંયા બેઠા તમયો સાંભળ્યું ને કન્યા રહી કુમારી; ૧
હું તો આવી ઈશ્વરને પૂજવા ત્યાહારે સાહામો પામી સાપ,
પરંપરા ચેહેલાં રડાપણુ થયું, હું તો શા શાં ચાવતી પાંપ; ૨
ઓખા કેહેજે, નૃપા લાગી તનનારિ સરોવરિયાને તીરવલા,
માહિ નેહેવારે મેહેલ્યા પાય માહારાં સરોવરિયાં સુધી ગયાં; ૩

૧. અહીં જા મા બે છેપક કહવા હોય એવું લાગે છે. (૮૪ કહવાનું ઓખાહરણ કહાનમહેલું ને ખારી પાસે છે તેમાં આવ્યા કહવા થણા ફેરફાર સાથે મળી આવે છે આખાની કોઈક લીપીઓ એમાં છે)

શાળ શાળુગરને

ચુવા ચંદન કરેતરી ફેસર કૃષ્ણાગર ઘોળી,
કનક કાસકી કેસ હોળ્યા કલમ જલે અંધોળી; ૧
પાયલ પાનડા કલક કાળી ઝેર ઝાઝર અમકે,
પાયલ નેપૂર, પાન, પાનસ ગુવાધાર કુપરી ધમકે, ૨
કર સાહવા લંગર, લંગરવા વાળે અંગે ગોર,
અણુવટ, વીળીઆ, છાતા, છાવળી, રાધકુલના મોર, ૩
અંગુલીઓ અંધાની કલીઓ, નખ નક્ષત્ર સમાન,
ચાવતા ચરણુ ધરે ને ચિત્ત ચલે, અયગાધર્વાનાચાન, ૪
હસ્તકમળ શુ રીમે રૂડા જડાવ ચુરી ખલકે,
ગુજરી, બાળુળધ, બેરખા કુમગ બિલ્લેકે લલકે, ૫
ટેહડીઆળા કામ્લુ તેને જડાવ, વાહના દોર,
ચંદન સુડીને મ ય મોલી કાગળી, કાગળુ બોર, ૬
ઉલ્હડ્યા, બલહડ્યા, અવલીઆ, પીરોન હરડીઆ, કુંદનની કોર
x x x x ૭
પોચી, લગતી ને માદવીઆ મોરડે મોનીતુ માપ,
ઉડા, સાળ અંગુઠા આરસી મધ્યે ઝાલની ખાપ ૮

કહવું ૨ છું

- પોખરાની પે'રી કંચુકી તેને ચુનીઓ ચળકે ધણી,
 બે ખાણુ મુઝાઈળ લલકે મેરિડીએ ટંકામણી; ૧
 અંગાઅંગ અનંગ સોદે બેરખા બે ઝળકે,
 ભણે કલસ કુચ કનના નેવા, કમળકોશ ના ચળકે; ૨
 બે સેરો મોતી તણી ભણે વેંછ અંગાધાર,
 પૂઠે ચમરી સરસો ગોફણ તેને ધુધરીને નહિ પાર; ૩
 વાળે વાળે મોતી પરોબ્યાં વેણી વામુકિ સમાન,
 કામખાણુ ને દયાસ કીડી ભૂકુકિ કોર કમાન; ૪
 શીશકુલ ને રાખડી રતનવણી ભંભર ભણ્યા ભાલ,
 જડાવ ભેલ ઉઘોત પાસે સેંચો મોઢે મભિનો લાલ; ૫
 મુકુટ ઉપર ઉઠેદીધું 'તેને ચાર ફરતા બેર,
 શિકાની સાંકળી સરસા વસંત સામેના મોર; ૬
 માયા કેરી લટ ખસી તે હર ઉપર લપટાઈ,
 પાતાળ ફેડી નાગણી ભણે સામું પૂજવા આઈ; ૭
 નાકે વાળી વિરાળે વાર તેમાં મલ બેઠા છે ચાર,
 શર સોનામાં, ભુગુ મોતીમાં, લાલમાં ભૂમિકુમાર; ૮
 રાનીચર લીલમાં લલકે અધર અડલનું તેજ,
 દંતપાંચ દાડમની કળી, ભણે ચુનીઓ ચળકે ખીજ; ૯
 હડપચી ઉપર લીલો હીરો બે હીરા બે ગાલ,
 ઈંદુ ત્રાજણ ગોરે ગાલે મુખડું લાલમ લાલ; ૧૦
 ઉપસે કાને જડાવ વેણ ફડકે ફરફરીયાં, (૧)
 હુમળ ભુમળ મભિનો મોગરો ગુલરે જરમરિયાં (૧); ૧૧
 કંઠે કનકની કણસરી કુલ રૂપીઆ ગલે બંધ,
 ભંજુવા, — તનમનીયું હાંસડી હીરા ચંદ; ૧૨
 અરિસે કિસે ધુધરી અંચુકે (૧) કનકની કલીયે,
 X X તેને મધ્યે હિરો જડીયે; ૧૩
 લવંગીઆં મુગલીઆળ પોટલીઆળ મલકો ગોળ,
 પખાછ (૧) મણકાની કંઠે પાંચ બાંધી ઝોળ; ૧૪
 હિરાકળીની પાંચ માળા સાંકળીની સાલ,

ઝોખા કહેછે, હું ચેડી પાણી માહે, તરવાને જે તુંજાં ગ્રહાં,
હું આની રે સમુદ્રખેટડે, માદારાં તુંજાં જે તૂટી ગયાં; ૪
વર માગો, વર માગો, ઝોખા ! માગો આણીવાર,
માયું છું માયું છું માતા ! આપો રે મુજને ભરવાર; ૫

ગાવાલ ધડીના અઠાડા તેમાં ખજુરા માત; ૧૫
બાર માળા, પ્રવાવાની માળા, મોતીની માળા ધરી,
અંબર માળા, બળીયાળા, તેમાં કરતુરી ભરી; ૧૬
બે માળા મણિ તાળી માહે ગણક પુષ્પના હાર,
કેટા કમરપટા જડાવનો તેને કુધરીનો નહિ પાર; ૧૭
શ્યામ મણિ સાણ સુદર અંગ ખીજલી (!) વણું,
ચાર છેડે ચાર અંદ્રમણી ચળે મધ્યે સુરજના કણું, ૧૮
નેણે કાજળ સારીઆં, મુખ ભર્યાં તબાલ,
કપાળુ લેધ મુખ આગળ મૂક્યુ, ઝોખાખાઈનું મનહું હીસે; ૧૯
માસ રામ સહિયર સાચું કહે, માત્ર મુખહું કેવું દિશે. ૨૦

કકડું ૩ જી

એવા એવા ઝોખાખાઈએ સોળ ધર્યાં રાણુગાર,
કનકચાલ ભરી મોતીડે માંહી શ્રીફળ પાન; ૧
આકાશ મારમે પશ્ચિણી જે શંભુ પૂજવા બધ,
ઉદ્ગતલું વિમાન શોભે એવી છે શોભાય; ૨
મહાદેવજી ને કમિયાજ બેઠાં સારે પાસે રમે,
શિવજીએ ઝોખા દીકી, શિવતણા મનમા ગમે; ૩
શિવજી કહે છે પાર્વતીને, ઝો ! આવી કાઈ નાર.
મુજ કંઈ હાં વેદા ધણા, જે બાણુવણી કુમાર; ૪
બોવાનાય કહે, સુણ પાર્વતી, તેનો કરો કો કપાય,
ચોક્કતલું સાવ તાહરે યાય તે માટે જ નાય; ૫
પાર્વતીએ મન વિચાર્યું, હવે વંકી રે વાત,
શિવજીને કામાતુર બાળીને લેયન દીધા હાય, ૬
ત્રીજું લેયન કથડયુ સંદર તણે લવાટ,
તેણે સમે ઝોખા આવી લાગ્યા કમિયાને પાય. ૭

- ત્રણવાર જો તે માગ્યું તો ત્રણ હજો તુજને ભરથાર,
વચન એહેલું સાંભળીને ઝોખા કરે રે વિચાર; ૬
- અરેરે, માતા ! માનધી આ, વાત કહી નવ જાય,
પુરુષને ખારીઓ ધણી, સાંભળ માદારી માય; ૭
- પણ નારીને તો પુરુષ જીને અવશે સુધયો નવ જાય,
પુત્રી જાણી, માતા માદારી, મુજને કરો ક્ષમાય; ૮
- તે માળિયામાં નિંદા કાધી પૂતળાંની નિરધાર,
તે માટે તુજને શાપ હું છું, ત્રણ હજો ભરથાર; ૧૦
- વૈશાખ સુદિ દાદશીને દાદાડે તુજને હજો સ્વપ્ન,
સ્વપ્નાંતરમાં આવી પરણશે તાહારા પ્રાણનો જીવન; ૧૧
- જાગ્યા પૂડે ઝોળાંમળે (૧), જા, કહું છું સત્ય વિવેક,
ત્રણવાર 'પરણશે' પણ વર તો એકનો એક; ૧૨
- વર પામી ઝોખાખાઈ વળિયાં માળિયા મોઝાર,
ખાઈ' મહા વર પામી આવી સુંદર વર ભરથાર; ૧૩
- એમ કરતાં ઝોખાખાઈને દિન પૂડે દિન જાય,
દિન સુંદર માધવ માસ આવ્યો, દાદશીનું લગન,
સુંદર સેજે પાથરીને સજ્જાર્યું ભવન; ૧૪
- આ સ્વપ્નામાં આવશે મુજ પ્રાણનો જીવન,
સંધ્યા થઈ રવિ આયઘ્યો, નાવ્યો પ્રાણનો જીવન ! ૧૫
- પોહોર ગત વીતી ગઈ ને હજીએ નાવ્યો ઢોય,
ઉમિયાજનું વચન કહું તે રજે રે મિથ્યા ઢોય; ૧૬
- બેળાકળા બેસે ધણી ને વાંચે બજારાયા,
ઝો આવ્યો, ઝો આવ્યો, એમ ઝગડી બેંડી થાય; ૧૭
- વા આવે ને ખારી હાથે, ખડખડાટ બહુ થાય,
ઝો આવ્યો, ઝો આવ્યો, એમ ઝગડી બેંડી થાય; ૧૮

મધ્યરાત્રે તો વહી ગઈ ને ઝીંઘાણાં લેયન,
સ્વપ્નાંતરમાં આવી પરણ્યો પ્રણમનજનો તન ૧૯

૧. આ પહેલાં આ મા અમુક કહીએ વધારાની છે
- ચાર થી દિવસ રહ્યો સુરજ ક્યારે મલશે ?
- સ્વપ્નાંતરનો તે સ્વામી મારો આવી ક્યારે મુજને મળશે, ૧
- ચિત્રલેખા કહે છે ઓખાને, મિત્ર્યા મન ખાળે,
- જુદું સ્વપ્નાનું પરણું, બાઈ ! સંધ્યા રાત્રે ગાળે, ૨
- કહે દિન-ર અસ્ત થયો, કુચો સાગરનો તન,
- માળીએ કીધા રીવડા, હરખુ ઓખાનું મન, ૩
- વીણા લીધી હાથમાં, જાન હરે બેઠું સાથ,
- હડમથો હોઝાડા લેતી જાન હરે વિખ્યાત, ૪
- એકલે ચિત્રલેખાને જીવ આવી નામ,
- બાઈ ! આ ધોરણુ ઘૂ જીવે, મારે ભગ્યાનું છે કામ, ૫
- હું જુનું તો જાણી રાખું સ્વપ્નાનો ભરવાર,
- હવડા હપડો કહેતો આવે મારા સામુજનો સત્તાન, ૬
- એકરે હસા હરિયા હેરા સાચા આળે વાય,
- ખડખડવા લાગ્યું ધોરણું ને જળની બેઠી ધાય, ૭
- ઓખાબાઈ તો મનમાં જાણે નાવે મારી તોલ,
- છત્તના ધાસજાને સ્વામી જાણી વચન બોલે, ૮
- ઓ ! પેલા અંધારે હસા છે રે મારા સ્વામી,
- સા માટે તમે નથી જાણતા, કહા રહે છે લગ્ન પામી, ૯
- ધોરજ ધરી તમે કેમ બેઠા, તમ હપર જઈ વારી,
- પણ જોડ્યા વિના નહિ ઉપાડું, હું ગુણવત્ત હુ નારી, ૧૦
- આણસુર ને દેખશે તો વાત થશે અબેજ,
- રખેવાળ જળીઆ બેઠા છે તે હવડા તમને દેજે, ૧૧
- ગુણવત્ત ગરીને પળવે ગુણુઓશિંક્ષણ ચાઓ,
- આવો આપણે માળીઆમાં મળીએ આવાસે, આવો, ૧૨
- પાવંતીનું વરદાન મુજને, વર પામી છું રડો,
- આવો આપણા માળીઆમાં, પહેરાવે મુજને સુરો, ૧૩

કડવું ૩૦ મું

સ્વપ્નામાં તો દીદી સોઝકિયાની જાન રે,
સ્વપ્નામાં તો વડસસરે ભગવાન રે; સ્વપ્ના ૧
માજિયામાં મંગલ વરતાં ચાર રે,
માજિયામાં આરોગ્યા કંસાર રે; સ્વપ્ના ૨
માજિયામાં ચળકે છે ચૂડી રે,
માજિયામાં ઐખા દાસે રૂડી રે; સ્વપ્ના ૩
માજિયામાં કરે છે પિયુરું વાત રે,
હસી હસી તાળી લે છે હાથ રે; સ્વપ્ના ૪
ચિત્રસેખા ભરી નિદ્રામાંથી જાગી રે,
ઐખાખાઇને કાંકણુ કર ગતિ લાગી રે; સ્વપ્ના ૫
ઐખાખાઇને નાટક ચેટક વળખાં રે,
તે તો કેમ કરીને જાશે અજાગાં રે ? સ્વપ્ના ૬

એટલે ચારે દિશાને ફરફર વાયો વાય, -
આ તો પીટથો ચાંભલો રવામી નવ કહેવાય; ૧૪
એમ વિલળ ચઢને પડે, કરે રે ચોરખકોર,
ગિવ પાર્વતી ગજને જતાં સાંભળ્યો તેનો શોર; ૧૫
પાર્વતી પૂછે, પ્રાણનાથ ! આ કોણુ કેવે મધરાત,
શિવજી કહે, પાર્વતી ! હું કાં ચિંતામાં પેહી; ૧૬
વારી શુભી ઐખા જુદા જોડું કરવા બેઠી; ૧૭
પાર્વતીને કોપ ચડ્યો તે નિદ્રાને જાલાવી,
પાર્વતીના કહેવા ચક્રી તે નિદ્રા ચાલી આવી; ૧૮
પાર્વતી કહે છે નિદ્રાને, સગાં સારાં યાઓ,
ઐખાખાઇ જગરણુ કરે તેને માળીએ જાઓ; ૧૯
લધ ત્યાંથી પરવરી તે ચઢી ઐખાને રામ,
વેણુ કરથી ઐખાને પકી છે તે જોમ; ૨૦
લોચન વળવા લાગ્યાં અને શાસ સરખા થાય,
વાયુએ લટ લટી પડે, લટી ઐખા ટોલીઆ માય. ૨૧

જગ રે જગ રે ઝોખાખાઇ, જગ રે,
તારે જે જોઇએ તે તું માગ રે; સ્વખાન ૭

કડવું ૩૨ સું

ખા બરી રે નિદ્રામાંથી જાગી રે, અંગોઅંગ અંગીડી લાગી રે,
પાપિણી, શીઠ જગાડી મને, ભયો રે અમૃતમાંથી કાઢી; ૧
પાપિણી, એ તેં શું કીધું, માહારું સર્વસ્વ જૂંટીને લીધું,
અમૃત લઇને વિષ કોં કીધું? મન જાણ્યું કે પોતાનું કીધું. ૨
રથારને ભાંતિ જ આવી, માહારો નાથ ગયો રે રિસાવી,
ડી પાનની અડધી કરડી, ખાધી મન વિના મુખ મરડી; ૩
તો માહારા કરમની કરણી, મુને મેહેલી ગયો રે વર પરણી,
માહારો હૈડા હેરો હાર, આણી આપને તું આ વાર. ૪

કડવું ૩૨ સું

સાખી

રંદા! તું જીવે કાઠિ વરસમાં રે, વળા સ્વપ્ને કંશે સંજોગ,
તે આપું રે સૂરજ દેવતા રે! મુજને જાગ્યે પશ્યો વિજોગ; ૧
માજ રે સુપનામાં રે ખાઇ! મુજ પિયુશું કરતી'તી રંગરેલિયાં,
અમૃતમાં વિષ જણા ગયું રે, ચિત્રમેખા! તુજ સરખાં કમાણુસ મળિયાં; ૨
માજ સુપનામાં રે ખાઇ! માહારા પિયુશું કરતી'તી લીલાભેદર,
પણ અમૃતરસ પીતી'તી તેમાં સાહને લાવીને રેડ્યું ઝેર? ૩
કા, કુંજરિયાં! માગી દો પંખડિયાં! તાહારો વનો હું કરીશ,
ખહી'થી ઊડી સ્વજનને મળાશ, પછી તાહારી પાજો દમશ; ૪
પાંખ પિયારી, પંથ તો વેગજો રે, વળા તાહારો વાલમ કોણ વિદેશ,
માગી રે ત્યાગ તારી પાંખડીઓ, ઝોખા! તાહારો સજન શો સંદેશ? ૫
તો હિતરથી અગ્યો આવિયાં, પશ્ચિમમાં સમોયાં,
એક અળસા પિયુનો સંદેશડો તમ્યો જઇને કેહેજો, કુંજરિયાં; ૬

માણસ હોઈએ તો બાઈ ! અમો મુખથી જઈને દહીએ,
 કુંજરિયાં અમો તો બાઈ ! સદેશો લખને તું પાંખડીએ; ૭
 પાંખે તો પાણી ઊતરે, અક્ષર રેલાઈ જાય,
 એક અળલા પિયુનો સદેશડો મુને વિષમો દેવામાંય; ૮
 એક કંચ વિજેગે કામિની રે ગઈ પંડિતની, ઠો પાસ,
 હું તુજને પૂછું, પડ્યા રે, એક દિન કે કેતે માસ ? ૯
 દિરસે પંડિત યું કહે, તું મુણ, સ્વામ કર જોડ,
 સાચી પ્રિત હોય આપને પિયુસે પલક એક વરસ હોય; ૧૦
 રજની ના શોભે, બાઈ, ચંદ્ર વિના રે, વળા કાયર-કર હચિયાર,
 પણુ લક્ષ્મી ના શોભે દાતા વિના રે, ત્યમ નર વિના ન શોભે નાર. ૧૧

હાળ

અંચ કટાકું, બપેયા ! તાહારી રે, વળા ઉપર ડાહું લૂણ,
 મેં પિયુરી, પિયુ મોરા, તું પિયુ પિયુ કેસો કૃણ ? ૧
 પિયુવિજેગન પીરી બઈ, મેરો તનમન ગયો સુકાપ,
 સાપે તો મહી છહુંદરી, પછે સાપ પછતાય; ૨
 મેરે પ્રીત્ય-કરી મુખ લેણે, કુરેસો પ્રીત્ય મઈ સંધારક, (?)
 પંખી તો પંજરે પછે સોઠ યરક યરક; ૩
 મધ્ય નિસાસા મેલે માળિયામાં રોતી રોતી રાજકુમાર,
 કહાં ગયો ? કહાં ગયો ? બાઈ ! માહારા સ્વપ્નાનો બરધાર ? ૪
 મીંદળ માહારું કહાં મયું ! બાઈ ! માહારો ચૂડો હતો જે હાય,
 પિયુ ! પરદેશિયા જૂડા, મુજને શેં નવ લીધી તુજ સાય ? ૫
 લાવ, સખી ! વિષ પીછું રે, હું તો કાહું પાપી પ્રાણ,
 હવે કયમ જીવું રે ? બાઈ મુને વાગ્યાં મોહનાં બાણ; ૬
 ઝોખાબાઈ તો ધણું રડે રે, તે તો પડતાં મૂકે ધરણ,
 પાપી માહારો જીવડો રે, મુને માઝ્યાં તે નાવે મોત; ૭

રેતાં રતાં તે ગયા ઓખામાઘ જ્યાહાં રે રાખ્યુ વાડીવન,
જેને પૂછ્યુ કુમને રે, અહિયાં દીરો રે પ્રાણજીવન ? ૮
તું ગુણુ-વેલ્લડી રે જામ, માહારો જોને કર્મનો આપ,
નાથ મેહેલી ગયો, રે જાપ ' જોને માહારાં કુણુ જનમનાં પાપ ? ૯

કહ્યું ઠઠ મું

સાખી,

ઓખા ડુએ ને ચિત્રલેખા વીનવે રે, મારી ઘેલી સહિયર મા રાપ,
પાણી વલોવે માખણુ જો નીપજે દો ન જો ઠાપ. ૧
ચિત્રલેખા ! તું તો મુને વાહાલી દુતી રે, જોવો માહારો હૈડાકેરો હાર,
આજ કથ વિન્નેગેઘઘઅજખામણી જેવીમાહારા જાપતણીમારનાર; ૨
વેરણુ થઇ રડા મુજ વિધાતા જોણે અવળા લખિયા આંક,
કરણી રે પ્રાપ્ત ભોમવે રે તેમાં વિધાતાનો તે શો વાંક ? ૩
સાચ લખને જામ' તું લખતી હતી રે તો હું આપતી હતી સર્વપેહેલું,
માહારા રવામીરે તજમયાજાણતીરે તો માથે મરણુ શે' ન લખ્યુ વેડેલાં ૪

હાજી

સ્વપના સાર્યા ન હોય, રે સહિયર માહારી, સ્વપનાં સાચા ન હોય રે,
એક રાજ્ય કર્તુ તો તે રાજ્ય પામ્યો સ્વપનાંતર મોઝાર; ૧
માથા ઉપર છત્ર ધરે ને નેરા જોલે છડીદાર, ૨
હાથી ઝૂલે આરણે, માડીધોડા પરમ વિશેક રે,
જાગીને તો જોવા માંડ્યુ તો નહિ નિશાની એક રે; ૩
એક નિરધનિયો તે તો ધન પામ્યો સ્વપનાંતર મોઝાર રે,
વિદેશે તેડેના વાહાણુ ચાલે, વાણોતર સે આર રે; ૪
મેહેવારિયો બહુ ધન પામ્યો પૂરણુ પરમ વિશેક રે,
જાગીને રે જોય ત્યાહારે નવ મળે નિશાની એક રે; ૫

એક વાઝીયો તે પુત્ર-પામ્યો સ્વપનાતર મોઝાર રે,
 જાગીને રે જોવા જાય ત્યાહારે ઢોડોનું લાવે બાળ રે ? ૫
 એક મૂરખ હતો તે તો સ્વપનાતરમાં બાણિયો વેદ પુરાણ રે,
 જાગીને રે જોય ત્યાહારે મૂળ નામે પાપાણ રે. ૬

કહનું ૩૪ મું

ચિત્ર ચાલીને, વાનો વાળીને, દીવો બાળીને હો,
 રંગ બેળીને, કોંજળ પાડીને, ચિત્ર બેળીને હો, ૧
 રંગ બેળીને, રંગ, ભરતી ને ચિત્ર કરતી હો,
 બેખણુ લાવીને હો કરમાં સાહીને હો, ૨
 હવે સ્વર્ગલોક, લંખાય રે, લખ્યા સ્વર્ગના દેવતાય રે,
 સુરલોક લખ્યું ને મૂરલોક લખ્યું, જનલોક લખ્યા, તપલોક લખ્યા, ૩
 સપ્તલોક લખ્યાં ને વૈકુંઠ લખ્યું, ગુણદેવ લખ્યા ને ગર્ભિણી લખ્યા; ૪
 હવે ઝોખાઝાઝ ! ઝોરા તમો આવો ને,
 એહેમાં હોય તિને આવી બોલાવો રે; ૫
 ઝોખા આવી ઠાગળમા જુએ રે,
 ઝોખા રાતે ગતે લોચન રુએ રે; ૬
 ન હો ચે, ન હો ચે, ન હો ચે રે,
 હું તો પરણી તે વર ન હોયે રે, ૭
 મું ને સ્વ પ નાં ત ર માં પ ર પ્યો રે,
 તેડેનું મુખ તો આ નવ હોયે રે; ૮
 બાળ, બાળ, મોહો નથી ગમતાં રે,
 અને રણવગડામાં મેહેલો રમતાં રે, ૯
 ચિત્ર ચાલીને, વાનો વાળીને, દીવો બાળીને હો ૧૦
 હવે પાતાલ લોક લખાય રે, લખ્યા પાતાલ લોકના રાય રે,
 તલાતલ લખ્યું ને પાતાલ લખ્યું, રસાતલ લખ્યું ને અતલ લખ્યું; ૧૧

નાગલોક લખ્યા; ને ધાસુકિ નાગ લખ્યા,
 તક્ષક-નાગ લખ્યા ને કાલી નાગ લખ્યા,
 શેષ નાગ લખ્યા ને પુંડરિક નાગ લખ્યા,
 ચંડમુંડ લખ્યા, નાગ સર્વ લખ્યા; ૧૨

હવે ઝોખાખાઘ ! ઝોરાં તમ્મે આવેને,
 આમાં હોય તો આવી બોલાવેને.
 ઝોખા આવી કાગળમાં જુઓ, રે તે તો રાતે લોચન રુખ રે; ૧૩
 બાળ બાળ, બાઈ ! તાહોરું દર્પણ રે,
 શું સ્વપ્ને પરણીતી આવા સાય રે;
 ચિત્ર ચાલીને, વાનો આળીને, દીવો બાળીને હો ૧૪
 હવે મૃત્યુલોક લખાય રે, લખ્યા તે મૃત્યુલોકનો રાય રે,
 અન્નમેર લખ્યું, અલિહાર લખ્યું,
 કામરુ દેશ લખ્યો, મુલનાન લખ્યો; ૧૫

પુરાસાન લખ્યો ને બંગાળ લખ્યો,
 એકમુખા લખ્યા, અષ્ટમુખા લખ્યા,
 શ્વાનમુખ લખ્યા, ખરમુખ લખ્યા, લખી વનરપતિ અદાર રે,
 ઝોખાખાઈ, જુઓ બરથાર રે; ૧૬

બાઈ ! કાગળિયાં લખ્યાં તે તાહારો પાડ રે,
 હું સ્વપ્નામાં પરણી આવા ઝાડ રે ?
 બાઈ ! ખડિયે તે શાહી માહારે ખૂટી રે,
 માહારી લખતાં તે લેખણ તૂટી રે; ૧૭

ચયા કાગળના અંજાર રે, બાઈ ! તું નથી લખ્યો સાર રે.

કડવું ૩૫ મું

શાગ સોરઠ

૮

સોરઠ દેશ સોહામણે, મુજને જોવાના ઠોડ,
 રતનાકર ને ગોમતી, રાય જે જે શીરણુહોડ; ૧
 સોરઠ દેશ નવ જોયો રે, નવ ચડયા મઠ ગિરનાર રે,
 નવ નાણાં ગોમતીમાં જન તેડેનો અણ ગયો અવતાર રે; ૨
 સોરઠ મુધડમાં નવા નવારેનિત્ય નિત્ય ઠહીએ જે વેહેવાર રે,
 ; ૩

હાળ

મેં આજ રવખામાં દોઢી સોરઠિયાંની જન જો,
 મેં તો જાણ્યું યાદવરાય આખા પરણવાને જો; ૪
 મેં તો આજ રવખામાં દોઢાં ગોમતીનાં તીર રે,
 શ્રીહલધરજીના વીર પરણતા માહારે ઘેર રે; ૫
 મેં તો આજ રવખામાં દોઢાં સુંદર વર ભરથાર રે,
 તેડેમાં અડધાં ઊંચતાં ને અડધાં અમ્યો જામતાં રે; ૬

કડવું ૩૬ મું

ચિત્ર ચાલીને, વાનો વાળીને, દાવો બાળીને હો-
 હવે સોરઠ દેશ લખાય રે, લખ્યા સોરઠ દેશના રાય રે; ૧
 લખ્યું લખ્યું તે નગર દારકાંય રે,
 ઠાટ ઠાશિય કાંગરે નગ ઝળકે, રે,

મદિર ગાળિયે ગોતીની સોરો લલકે રે,
 લખી યાદવની રાજધાની રે જેની શોભા સૂર્ય સમાન રે; ૨
 લખ્યો યાદવનો પરિવાર રે ઉગ્રમેન વસુદેવ સાર રે,
 ઝોખા, આવી જુઓ ભરથાર રે, ઝોખાને નેત્રે વડે જલધાર રે; ૩

ઓખા આવી કામળમાં જુએ રે, ઓખા રાતે રાતે લોચને રુએ રે,
બાધ તિનાં છધાણુ કાંધ મળિયાં રે

આતો ઘરડા લખ્યા, એહેને માથે પળિયાં રે; ૪
એહેને માથે મુગટ કુંડલ કાને, એવા જો જો ભગવાન રે,
બાધ ! તિના સરખું રૂપ, સરખા ચાળા રે,

મારા નાથજી ગોરા ને આ તો કાળા રે; ૫
આને વડસસરો સહુ કેહેતા રે,

બપાહારે પરણી ત્યાહારે ચોરી સાહીને રહેતા રે,
લખ્યા કૃષ્ણના કુમાર રે, એક લાખ એકસઠ હમ્મર રે; ૬

એથી આગળ કેહેવાય રે, આવીને જુઓ લખાય રે,
આ તો રીંછડીના બાળ રે, એહેને માથે મોઢોટા વાળ રે; ૭

એહેના કુળમાં માહારો કંથ રે, જોના ધાવણના છે દંત રે,
તે તો રૂપાળો ને મીઠી વાણી બચરે, તેહેને મુખે નહોતી મૂછ રે; ૮

પછી લખિયા પ્રહુમ્ન રે, ઓખા કાંધક માન્યું મન રે,
જાણુ કે ના જાણ્યુ હોય રે, મુને પરણ્યો તે વર ન હોય રે; ૯

આને સગો સસરો કેહેતા, હું પરણી ત્યારે ચોરી સાહીને રહેતા,
એમ કહીને અનિરુદ્ધ લખિયા, કાણું ન લાગી વાર રે,
કરી મરકલકું ને બિભી રહી, બાધ ! એ માહારો ભરધાર રે. ૧૦

કડવું ૩૭ મું

ચિત્રલેખાના હાથમાંથી પેલું પૂતળું લખ્યું તું જોઈ,
ઓખાબાધએ પ્રેમ આણીને ખૂચી લીધું તેડ; ૧

કરમાં લધને કામિની જડુ દે છે આલિંગન,
માળિયામાં મૂકીને ચાલિયા માહારા પ્રાણજીવન; ૨

ચેહેલી વાર તો તમ્બો રે મુજને ગયા માળિયામાં મૂકી,
ઓલી વારના નહિ જવા દઉં, ચેહેલી વાર હું ચૂકી, ૩

આ વારના નહિ જવા દઉં, જાત્યો છે મેં છેડા,
મારા પિયુડા ' પરવરશે તો મુજને માથે તોડા; ૪
ચિત્રલેખા કેડે છે, ઝોખા ' શા જોડે છે આ જોડા ?
પગથો તો પોદ્યો દારકામાં, આ ચિત્રામણનો ઘોડો. ૫

કહવું ૩૮ મું

સાખી રાગ આરુ

આપો હો ' આણી તે મને, આપો હો આણી, ૧
નહિતર માદાગ કાઠું રે ગ્રાણ, તેડેને આપો હો આણી;
માદારા પિયરની છે લટકતી ચાલ રે,
મુને પરણી ગયો છે એ કાલ રે; ૨

તેડેને ટપકુ છે જંમણે ગાલ રે, મુને આણી આપો તે આજ રે,
મેં તો રવખને હોદો હોમાળો રે, એડેની પાપણનો જોયો ચાળો રે;
માદારું મનકું હર્યું લટકાળે રે, મુને આણી આપો તે આજ રે; ૩
ચેહેથી પીતાંજર પરિધાન રે, મુને કેડેતો ગયો નામ રે,
તો ક્યાંદાથી સરે માદારાં કામ રે, તેડેને આણી આપો આજ રે; ૪
જેના ખીટજિયાળા કેશ રે, ગીર શાંત તિલક, યાળે વેશ રે,
હું તો ફરી ક્યાદારે મળીશ રે ? તેડેને આણી આપો તે આજ રે; ૫
માદારી બાઈ, ત્યાંદા કોણુ જાય રે ? કાંમરે કાંમરે ચામુડ રે,
મને મારે હેલામાંય, કહો, કયમ પરવડુ રે ? ૬

કહવું ૩૯ મું

ચિત્રલેખા ' વેહેલી વેહેલી આવજો રે,
તું તો માદારા મનમાન્યાને તેડી લાવજો રે,
હાં રે, તું તો દેખીને વર રડશે રે રજે ચેહેરીને જોસતી ચડશે રે; ૧

હાં રે, જોતી રહું છું તારી વાટડી રે, રખે ઝોઢીને જોસતી ઘાટડી રે,
ચિત્રલેખા ઢેઢે, ઝોખા! રાખજો ધીર રે,

તે તો માહારી માડીનો જાયો વીર રે; ૨
એવું કહીને ચિત્રલેખા ત્યાંહાંથી જાય રે, તે તો વેગે આવી દારકાગામ રે,
કાઠાં કાઠાં ગોમતીજીમાં સ્નાન રે, ધરિયાં નારદજીનાં ધ્યાન રે; ૩
નારદજી આવ્યા ચિત્રલેખા જોણે દામ રે,

ઢેઢે, બાધ! કોણુ પિતા, કોણુ ગામ રે ?
સ્વામી નારદ! શોણિતપુર માહારું ગામ રે,
કોભાણકતનયા, ચિત્રલેખા નામ રે; ૪

બાણાસુરની ઝોખાને લાધું છે સ્વપન રે,
સ્વસ્નોતરમાં પોઢયો પરણ્યો પ્રહુમન-તન રે,
.....તેહેને લેવા આવી છું, નારદમુન રે. ૫

. કડવું ૪૦ મું

જરે, બાધ! દાકામાં જાયે બધું ગામ,
જતારાં વળતારાં કોઈ ન લે તાહારું નામ,
તરકરવિદ્યા શીખવીને પ્રાણુ મેહેલ્યો મૃષ્ટ,
તુજને જતારાં આવતારાં ન દેખે દષ્ટ; ૧

એટલે તો ચક્ર આવ્યું જણે મારી નાર,
નારદ ચક્રને ઢેઢે સમાચાર,
ચક્રે મન વિમારયું, માહારું મોહું બાગ્ય,
નારદ સાથે વાત કરવા ક્યાંહાંથી પામું લાગ ? ૨
જોતી જોતી ગઈ જ્યાંહાં કૃષ્ણનાં ભવન,
જોતી જોતી ગઈ જ્યાંહાં પોઢયા પ્રહુમન,

૧. ઓ અને ૬ માં કહીએ એકસરખી છે આ માં આ રચણે નવી
જુદી જ લીધીએ છે.

જોતી જોતી ગઈ જ્યાં છે વિરાટનો વીર,
 સોડ ધાલીને પોદયો મહાધનુર્વિદ્યાવીર; ૩
 જો એકને અદિયાં જગાડું તો માદારા કરે દડકાપ,
 માથે લીધો ઢોલિયો ને જલટ અંગ ન માપ; ૪
 જય જગતઅંગે, જય અંગે, એમ કરતી જાય,
 તે નારદે જતી દીદી ચિત્રલેખાને ત્યાંસ; ૫
 નારદ કહે છે ચક્રને, જિહ્વા રાખ તાહાડું મામ,
 કાલ કાઈ ચોરી થશે તો લક્ષ્ય માહાડું નામ; ૬
 ઝોખા બેદી વાટ જુએ છે મંદિર માળિયા માંપ,
 પેલી ચિત્રલેખા પાપણી ને ગઈ તે નાવી આહાંપ; ૭
 માથે દોડો ઢોલિયો ને જલટ અંગ ન માપ,
 ભલે લાવી, ભલે લાવી, બાઈ, જગાડું ભરધાર; ૮

૧. જા ને જ માં જાયો છે:

ટાળે મળોને તો તારૂંપી આ તારો ભરધાર રે,
 પછી ઝોખાએ ચિત્રલેખાને આપ્યા સોળ શણગાર રે.

પછી જ મા નહું કડકું જી (સરખાવો પ્રેમાનંદ) (આ ઉપરનું કડકું પણ સરખાવો).

ઝોખા કહે છે ચિત્રલેખાને, બાઈ ! તે' આપું પ્રાણદાનજી,
 હીપક જગતો કરીને - કન્યા આવી દિ'દોળા પાસજી; ૧
 સુતા સ્વામી નિદ્રાવશ થઈને દિ'દોળા હલાવેજી,
 કામકુંવરને નિદ્રા આવી રે સુતાં કેએ ને સાર' લાગેજી; ૨
 દુર્ગપંથથી પિયુજ પધાર્યા તો હે સુતા નવ જાગેજી; ૩
 અલ્પ રહી છે શત્રિ દો ! રાણા, જાધ તમને શી આવેજી !
 સખી ! હું તો એમ છું કાંઈ કુંભદરણ ઉપારોજી;
 ઉત્તર સ્વરે મધુર વચને જય જોવાવની પાસેજી; ૪
 ચરણ તલાંસે અંજર વલડે એ મસે દિ'દોળો હલાવેજી,
 છબ્બાએ જોલે વદન નિહાળે કરતી હારય વદનજી,
 એવામાં અનિરુદ્ધને થયું છે સ્વપનજી; ૫

કડવું ૪૧ મું

- ઊઘ્યા પિયુને જગાડીએ, નિદ્રામાંથી જગાડીએ,
મન સાથે એવાં ખીલીછએ, અજાહત્યા શિર લીછએ; ૧
- બરથાર પેહેલી ભામિની જે અન્ન રંધીને ખાય,
જાથે ભરતક અવતરે વાગોળનો અવતાર; ૨
- બગથાર પેહેલી ભામિની જે સૂએ ચર્યા માંય,
આંધળી આકરડી અવતરે તે પડે મારગમાંય; ૩
- બરથારનું જે કહ્યું ન માને, કરે ત્રદૌડા કંથ,
હડકાઈ કૂતરી અવતરે, તેહેને માથે પડશે જંત; ૪
- બગથારનું જે કહ્યું ન માને આપ-મતમાં જે નારી,
તે તો નારી અવતરે કાંઈ જિવાડી માંજરી; ૫
- અરે બાઈ ' જોતાં જોતાં તું તો જોસે છે આપ,
પિયુ પોઢ્યા હોય પારણે ને કરડવા આવે છે સાપ. ૬

કડવું ૪૨ મું

- ઝોખા ઠેકે છે ચિત્રલેખાને, હવે ન જોશીશ આકું,
તું ઠેકે તો માદારા પિયુને પગ ચાંપીને જમાકું; ૧
- રે, બાઈ ' આકળી, હિતાવળી-શુ થાય અપાર ?
મોહોટાનો કુંવર એ, હશે પામે કાંઈ હથિયાર. ૨

-
- કાઈક નારી મુજને લાવી છે કરી હિરોજો હરણુજ,
એકતિ મુજને સાચ એને કરાવુ પાણિયદણુજ; ૬
- તેનો પિતા મુજને બોધે છે હાક ચોરિશ વાગે છ,
તેના ભેષ સદ્દ હોઠારા કરે છે તેની હાકે અગન આજે છ; ૭

ઉપલેા

અનિર્ધને સપનાંતર લાધ્યું ચિત્રલેખા તે જોવડી વચન રે,
આ શા લલમ તમે કરો છા એ છે કુણ્ણનો તન રે

- ઝોશીકે આવી જુએ તો મોટી એક ગદાય,
હપાડીને હેડે મૂકી ઝોખા ચાપે પાય; ૩
- એટલે અનિરુદ્ધ ભગિયા, માળિયે ત્યાં દીકું વિપરીત,
ઝોખા દેખી માળિયામાં ચમ્પ રહ્યો ભયભીત; ૪
- હસતી ખસતી ઝોખા રહી અલગી, હાડી બિદ્યો સુર,
અનિરુદ્ધ ગામરો યદને બેઠો, કર્યાહાં આવ્યો છું હુંય ? ૫
- હિંદોળો તો માહારો ખરો પણ નહિ આ મેડી માહારી,
દાસી માહારી નથી દાસતી, આ બે ઠાણુ કુવારી ? ૬
- ચિત્રલેખા [લગ્ન] પરહરીને બોલી નિજ મસ્તક નામી,
હું તમને હરી લાવી છું ક્રોધ, ન કરશો, સ્વામી; ૭
- આ કુંવરી છે બાણુસુરની, ઝોખા એહેતું નામ,
એહેને પરણાવવા લાવી છું સુંદર વર મુળથ; ૮
- એહેતું વાયકે બોલી વિધાતા બોલી મસ્તક નામી,
સહિયર માહારી છે કુંવારી, તમ્મો છો સ્વામી; ૯
- એહેવે અનિરુદ્ધ વચન બોલ્યો આપ કરીને રીસ,
થું ઠરું માહારું ખડગ નથી, નહિતર છેડું બેનાં શીશ. ૧૦

કડખું ડડ મું

- મહા બળિયો ભગ્યો તે, જળજનો નાવે પાર,
હડક હાક મારી ને તેણે દાધો ત્યાંહાં હોદાર; ૧
- ડળક ડળક ડાકલાં વાળે દામોદામ,
ન હોય રે, ન હોય રે, મારા બાપજનું ગામ; ૨
- દારકામાં વસે છે તે સર્વે વૈષ્ણવજન,
અહોરાત્ર બેઠા બેઠા તે કરે છે કીર્તન; ૩
- અહિંચાં લાદ કરા ચરકા હોય રે અપાર,
મૂત ભૈરવ જોગણી, અસુર ફરી હોયે નાર; ૪

ડાકયણી ને શાકયણી હોયે મોટી બક્ષાય,
ચિત્રલેખા વેગે આવી કહેતી ખમા ખમાય ૧ ૫

૧. ૬. વધારાનું કડકું. (પૂર્વે આપ્યા છે તેનું શ્રેષ્ઠ લાગે છે પ્રેમાનંદ
પરથી કદાચ હમેશાં કંઈ હોય. ત્રણે પ્રતો સરખાવતાં લલિયાએ મનસ્વી
વધારા ધટાડા ક્યાં છે એ સ્પષ્ટ છે.)

અનિરુદ્ધ ભગીને જીવન પિયારાં દેખે, વિચિત્ર કન્યા આલેખે,
કાણુ કારણુ અમને અલિયાં લાવીઆ હો; ૧
ચિત્રલેખા બોલી વાણી, તમને લાવી છું બહી,
ઓખાને કરો પટરાણી, પરણવાને સુદર વરને લાવીઆ હો; ૨
તમે જે નારી ધન્ય દીસો છો, કુંવારી કન્યા પરણુ,
તો યાચે અન્યાય કેમ પરણુ અસુરની નંદની રે. ૩

કડકું ૨ જી

તમે ડાહ્યા છો તે બેસી રેહોને પરાક્રમ સર્વે બહુ,
વડવાની જે વાત કહી તો લાગશે કુમારુ; ૧
કુખલ પેલી રાદી હુદી, કંઈ ઘેર બસતી પાણી રે,
તેના મનમા ગમે તે કરી જેસાડી પટરાણી; ૨
નરકાસુરને મારીને ઘેર સોળ સદસ લાઆ ધરણી,
તારા સમ જે, તારા બાપને નથી એકે પરણી; ૩
તારી માને જેને લાભ્યા બધવને બંધાવી,
પેલી ભંજુવની રીંછડીને માનીલી કહી બેલાવી; ૪
તે કરતાં રો' જી'ડી આ બાણુરાયની કન્યા,
તેને બઈ પરણતામાં જીએ યાચે છે અન્યા; ૫
અનિરુદ્ધ વલ્લભે કાપીઓ ક્યાં મઈ મદાય રે,
તમારા જે બહુના મારી કરુ કટકાય રે, ૬
તમે રે બહુ અલિયાં લાવી ક્યું કપરે લાગ,
તમને જેને મારી હમી બઈ દારકા મોગ; ૭

કહવું ૪૪ મું

- જાગ્યા જાગ્યા રે જાદવરાય જીવતીની પેર દેખે,
અસુર દૈત્યના માળિયાં રે; ૧
- નહોય અમારી નગરી રે, નહોય અમારું ગામ રે,
નહોય કનકની દારકાં રે; ૨
- રણમાં બલુર્ગા વાગે ને રણતૂર ધણેરાં ગાળે રે,
નહોય નહોય શંખશબ્દ સોહામણા રે; ૩
- આંમણે આપણે વાડી આવી રમતા દાહાડી દાહાડી રે,
શા માટે રત્નાકર નથી ગાજતો રે; ૪
- ઠોઠ રંડા લાવી રે માહારી દારકાં છંડાવી રે,
ઠોઠ રે ભામનીએ મુને ભોળવ્યો રે; ૫
- ચિત્રલેખા બોલી આખરે, તમ્બો જોષએ તો દેને ગાળ રે,
આવ્યા છો, આ કન્યા મુખે વરો રે; ૬
- ત્યાહારે અનિરુદ્ધ બોલ્યો વાત રે, વળા મૂછે નાખી હાથ રે,
જાણી જોષને જાત્ય ગળીમાં કેમ બોણું રે? ૭
- માહારો વડવો જીગજીવન ને તેહેનો પ્રભુમન તન રે,
કવમ રે પરણું અસુરની દીકરી રે? ૮
- ચિત્રલેખા બોલી વાત રે, ઠાકી રહેવા છો તમ્બો જાત રે,
હવડાં વાતો કાઢીશ વડવાની વણી રે; ૯
- અલ્યા તાહારો વડવો જીગજીવન ને એહેનો વડવો બલિરાજન રે,
એકવાર બલિરાયે યજ્ઞ માંડિયો રે; ૧૦
- બલિરાય યજ્ઞતણા અધિકારી રે, તાહારો વડવો ભિખારી રે,
સાડાત્રણ ડગલાં માટે કર ઝોડિયો રે; ૧૧
- અલ્યા, તાહારો વડવો દધિ માખણનો ચોર,
ચાર્યા વૃંદાવને ઢોર રે,
ધાવતાં મારી માશી પૂતના રે; ૧૨
- અલ્યા અનિરુદ્ધ, તાહારી દોષ, તે અજીનશું નાસી ગઈ રે,
વડવાની વાતો ઠાકી રાખીએ રે; ૧૩.

- નરકાસુરને મારી રે સોળ સદસ લાવ્યા નારી રે,
 વડવે છેતરી ચંખને મારિયો રે; ૧૪
- સત્રાજિતને ઠાજ રે મણિ લેવા ગયા મદાગજ રે,
 જાંણવતી રીંછડી લાવ્યા છતી રે; ૧૫
- કુખ તે પેલી રાણી, કંસ ઘેર જરતી'તી પાણી રે,
 કંસ રાયને મારી લાવિયા રે; ૧૬
- જીમકરાયની કુમારી લાવ્યા દરણુ કરી તે નારી,
 શિશુપાલ મારી જરાસંધ છતિયો રે; ૧૭
- તારી રૂક્મણી વડીઆઈ લાવ્યા પંચાલ કોણી
 કટક ચડાવી રે,
 જાતમાત કલ કોડેનું જોવા ગયા રે; ૧૮
- તું તો ખેલી મયો આડું, જોત્નાનાં રૂળ હું દેખાડું,
 ઝોશોકે જોધ ગદા દોડી નહિ રે; ૧૯
- તમ્ને જાણો છો અહિંયાં લાવીને કીધુ સવળું કામ રે,
 તમને મારી જોડી જાઉં દારકા મામ રે, ૨૦
- ઝાખા ત્યાદારે થરથર ધ્રુજ વચમાં આવી આડ રે,
 માહારા પિયુને હું મનાવું, તું લાગી તે તાદારો પાડ રે. ૨૧

કડવું ૪૫ શું

- “ મારા સોરઠિયા સુખણુ, મળ્યા મને મેહેમમા, .
 મારા જીવન પ્રાણાધાર ” ૧
- મારા શરીરના શણગાર ” ”
 મારા હૈડા ઠેરા દાર ” ૨
- મારી સાસુજના તન ” ”
 મારો સ્વપ્ને ઝાલ્યો હાથ ” ૩

રાય ! ચાલો, તેડો સાથ મળ્યા મને મેહેલમાં,
 તમને દાદાજીની આણુ " " ૪
 રાય ! ચાલો તો કાઠું પ્રાણુ " " ૫
 ચંદ્રવદની ચતુરપણે રે બોલતી મધુર વચન,
 પ્રભુ, ચંદ્ર ચક્રોર જોહેવી પ્રીત રે મન રાખું છું એહેવી રીત રે; ૬
 માંબિજો કંથ, કોડામણા રે આરા પ્રાણુજવન,
 હું છું તમારા ચરણની રેણુકા રે, રાંકડી તમારી દાસ; ૭
 મને વચન તે હિમયાએ યાપિઉં રે, કલું, વરસો કૃષ્ણકુલમાં,
 જયમ ચક્રવાટી મળે સૂર્યને તેમ એવડી તમારી આરા; ૮
 મેં તો કાંકણુ પેહેરિયું, આ જુઓ, મીંદળ બાંધ્યું હાથ,
 ૯
 ચાલ જોઈને નાથ ચમકિયો રે ત્યાહારે માન્યું અનિરુદ્ધનું મન,
 ત્યાહારે હસી હસી સન્મુખ જોઈ રહ્યો, કાંઈ ન રાખ્યું બિલ; ૧૦
 એમ ચતુરપણે વશ કીધશે રે, બેનું થયું એક જ મન,
 'પ્રેમાનંદ' કહે બહો જોળવ્યા રે કાંઈ આખાએ
 અનિરુદ્ધ જન. ૧૮

કડવું ૪૬ શું

ત્યાહારે અનિરુદ્ધ જોડ્યા વાણુ, સાંભળ સુંદરી રે,
 સહિયર થઈ કાં અમળુ ? ઘેલી કોણે કરી રે ? ૧
 એ અમળાએ નાખ્યા જોલ અમશું જીવડી રે,
 માહારા વડવાની શહાને વાત કાઢીને વઢી રે ? ૨
 ત્યાહારે આખા જોડી વાણુ, એ છે દાસલડી રે,
 છે કીર્માડની કન્યાય, પગની એ તો ખાસલડી રે; ૩

૧. કાવ્યદોહનમાં પ્રેમાનંદના આખાદરણમાં નથી, તેમજ જ પ્રતમક
 ૩૫ કડી-૫ પાછની કડીઓ નથી; તેથી પાછળનો પ્રશ્ન જણાય છે.

ત્યાહારે અનિરુદ્ધ બોલ્યા વાણુ, હવે હું તને વરું રે,
 મને મેહેણી દીધાં તે સાર, તેહેનું વેર વળ્યું; ૪
 ચિત્રલેખા બોલી વાણુ, ગાળો દીધી સહી,
 તમ્બો બે થયાં છે એક, પરણાવું નહિ; ૫
 પરણાવ્યાની પેર મેં સપ્તળી લહી,
 મુને મળ્યા નારદ મુન, વિદ્યા શીખવી કહી; ૬
 તો ડહે, વેહેલી ચાને, વાર હવે તો સાહાની ?
 માળિયામાં પરણાવ, રાજકુંવારી નાહાની. ૭

કહ્યું ૪૭ મું

માળિયામાં મિત્યા અગ્નિ પ્રગટ કીધા રે,
 માળિયામાં દેવતાને સાક્ષી દીધા રે;
 માળિયામાં હેમઠલશ ચોરી ચોતરાય રે— માળિયા૦ ૧
 શાંશાં મંગલ વરતાય રે પેહેલે મંગલ આપ્યાં,
 અશ્વનાં દાન રે, દાન લે છે કૃષ્ણને તન રે— માળિયા૦ ૨
 બીજું મંગલ વરતાય રે,
 બીજે મંગલ હસ્તીનાં દાન અપાય રે,
 ત્રીજું મંગલ વરતાય રે,
 ચિત્રલેખા આપે કરની મુદ્રિકાય રે;—માળિયા૦ ૩
 ચોથું મંગલ વરતાય રે,
 ચોથે મંગલ કૃત્તી સહિત બંડાર રે,
 સમે વર્તે સાવધાન રે,
 ચિત્રલેખા આપે કન્યાદાન રે;—માળિયા૦ ૪
 માળિયામાં આરોગ્યા હસાર રે,
 માળિયામાં વત્યો નેજેકાર રે,

અનિરુદ્ધ પરણી બિઠ્યા રે,

દેવ સાતેયે મેહે ત્રૂહ્યા રે—માળિયા૦ ૫

૧. ■ માં જુદું છે—

બ્રહ્માશાસે ક્ષીશ્વર વણી રે થહા આગ્યાયં યદ બેઠા રે,
કોઇએ નવ નવરત્ન ક્યાંથી પેઠા રે; ૨
કોપી ગાંધર્વ વિવાદ રે તેણે મન અતિ વાપ્યો હજાદ રે ૩
બ્રહ્મા કરે છે વેદ ગાન રે સમે વર્તે સાવધાન રે,
મધુપકં કારજ કીધું રે વસ્ત્ર અંતરપટ દીધું રે; ૪
વરમાળા આરોપી કંઠ રે પાડી પટાણે ગાંઠ રે,
માતુની મંગલ ગાય રે નારદ છળરુ વાય રે; ૫
ઓખા વરને નિહાળે રે મેષાન્મેષ જ ત્યાં ચાલે રે,
માંહોમાંહે મરહલક કરી જોયાં રે અનિરુદ્ધને ત્રિભુવન મોહે રે; ૬
બેસાડયાં જોડાજોડ રે પોત્યા છે બેહુન કોટ રે,
અગ્નિમાં ધૂત હોમાય રે પહેલું મંગલ ત્યાં વરતાય રે; ૭
પહેલે મંગલ શાં શાં દાન અપાય રે પહેલે મંગલ આખ્યાં છે મેધલી દાન રે;
તાં તે બીજું મંગલ વરતાય રે બીજે મંગલે શાં શાં દાન અપાય રે; ૮
બીજે મંગલ આખ્યાં ■ વસ્ત્ર દાન રે કુત્રીજી મંગલ વરતાય રે,
ચિત્રલેખા આપે છે કરમુદ્રિકા રે ચોથું મંગલ વરતાય રે; ૯
ચોથે મંગલ આખ્યાં છે કન્યાદાન રે એમ મંગલ વરત્યાં છે ચાર રે,
માળાઆમાં આરોગ્યાં કંસાર રે હા રે કન્યા જમે વરને જમાડે રે;
હાં રે બ્રહ્મા કીલુક વચને દસાવે રે; ૧૦
કંસાર આરોગ્યા રૂડી સીત રે, સુધા આવ્યમન ક્યાં પ્રીતે રે,
બ્રહ્મા દે છે આશીરવાદ રે વરકન્યાનો રૂડો સાથ રે; ૧૧
ચિત્રંજીવી રહેલે બેની જોડી રે ઓખા! તું તે રૂડા વરને પામી રે,
હારે એનો કાહો ત્રિભુવનનો સ્વામી રે ઓખા! તું તે રૂડા વરને પામી રે; ૧૨
હાં રે એને છન્ડ લાખ કાઠા રે જને વરણવતાં ક્ષીશ્વર યાહ્યા રે,
ચાહ્યા બ્રહ્મા ગગન નિજ ગામ રે, નરનારી કીડા કરે છે સુંદર કામ રે; ૧૩

કડવું ૪૯ અં

માહાગ પિતાને જાણ થયું ને કટક મોકલ્યું પ્રીત રે,
ચાર લાખ જોધા મોકલિયા, સેના સાગરપૂર રે;
બાલા, કપમ વદશો રે ? ૧

કામિની, તુજને શું કહું રે ? કાલાવાલા તે સર્વે ફાક,
અમ્યો એહેવું યુદ્ધ કરું રે જેમ જીએ સ્વર્ગના લોક;
એમ અમ્યો વદશુ રે ? ૨

માહારા સ્વામી, હાથે હાથ આયુધ ન મળે એક રે,
પાપિયો બાપ બાણાસુર મૂઠ, ન મળે વિવેક રે;
બાલા, કપમ વદશો રે ? ૩

અબલા, તુજને શું કહું રે ? માહારું આયુધ આસાણ રે,
હાર તણી એક ભોગલ કાઢી લેશુ સંકુના પ્રાણ રે. ૪

કડવું ૫૦ અં

મહા બળિયો જાગ્યો રે, બળનો નાવે પાર,
હડકુંક હાક મારીને ત્યાં કીધો તે હોહોકાર; ૧

શણુશુણુ ભોમલ મેહેલી વળતી તે દલમાંય,
જોધા તે નાહા ચોદિશ, રણુમાં રણી નહિ તે કાય; ૨

કોઇની હેઠી નાસિકા ને કોઇના હેઠા ચરણુ,
કોઇની આંટી વાળી દેતાં કોઇક પામ્યા મરણુ; ૩

તેમાંથી જે ચાર ભિમ્યાં તે રાજ પાસે જાય,
શુ બેઠા રે, શુ બેઠા, રાજ બાણાસુર હો રાય ? ૪

ત્યાંહાં રણુ વિષે તો દેહેવટ વાળ્યું, ચોધા સધળા માયો,
સાત લાખ ચોદા લઇને પ્રધાનને હંકાર્યા; ૫

- નારદ ચાલી આવ્યા જ્યાંહાં બેઠી આખાય,
આખા ! તું તો સૌભાગ્યવંતી, અનિરુદ્ધ ચિરંજીવી હોય; ૬
રણગાંઠડી તો આખાએ બાંધી તેણી વાર,
હવે જુદા કરો સુખેથી, મુજ પ્રાણના આધાર. ૭

હાજ

એક ભોગળ લીધી સાર રે, શૈલ્ય સદસ મણનો ભાર રે,
તે જાણે પુષ્પનો દામ રે, એમ કરતો મારામાર રે; ૮
કંઈક ખાધો, કંઈક બચડ્યા, કયાં કચરધાણી,
અધમૂઆ કીધા કંઈકને તે પડ્યા માગે છે પાણી; ૯
તહેમાંથી બે ચાર જિગ્યાં તે રાજ પાસે જાય,
શું બેઠા રે, શું બેઠા, રાજ તમ્બો જાણાસુર રાય? ૧૦
જાણાસુર ખીજને બોલ્યો, તમ્બો શું રણમાં ચડ્યા? ૧૧
તમ્બો આવ્યા શું જવતા? કાંઈ તહેનાથી નવવઢ્યા? ૧૨
શું સાંખીને વઢીએ, રાજ, નહિ સગા સાણેજે,
ત્યાંહાં લગણુ ડગલાં બેરા, રાય, ઘેર બેઠા શું ખીજે? ૧૩
પ્રધાન કેહે છે રાજને, હું કહું કેટલો મર્મ? ૧૪
એક ભોગળે દસ લાખ ખાધો, ખોગો કુત્રિધર્મ;
ત્યાંહારે જાણાસુર ખીજ બોલ્યો સગલી માગી હાક, ૧૫
એણે છોકરે નીચું જોવડાવ્યું, ધસીને વાઢ્યું નાક; ૧૬
પ્રધાન કેહે રાજને, તું શીદ કરે અભિમાન? ૧૭
અભિમાનના કારણ માટે પાંડવ કાઢ્યા વન; ૧૮
અભિમાનના કારણ માટે માર્યો દુર્યોધન; ૧૯
રામે રાવણુ રણમાં રોળ્યો અભિમાનના માટે,
વારે નવારે હું વારું છું, અભિમાન કરો શા માટે? ૨૦

૧. અહીંથી જ મા પાણું પ્રિમાન'દવાળું દડડું "મારા સ્વામી ચતુર
સુખણુ" રાજ થાય છે. (૨૩૬ એ પાને પાદટીપ ચાલુ)

કડવું ૪૯ મું

માહાગ પિતાને જાણ થયું ને કટક મોકલ્યું પ્રીત રે,
ચાર લાખ જોધા મોકલિયા, સેના સામરપૂર રે;
બાલા, ક્યમ વઢશો રે ? ૧

હામિની, વુજને શું કહ્યું રે ? હાલાવાલા તે સર્વે ફોક,
અમ્યો એકેવું યુદ્ધ કરું રે જેમ જીએ સ્વર્ગના લોક;
એમ અમ્યો વઢશું રે ? ૨

માહારા સ્વામી, હાત્રે હાય આયુધ ન મળે એક રે,
પાપિયો બાપ બાણાસુર મૂઠ, ન મળે વિવેક રે;
બાલા, ક્યમ વઢશો રે ? ૩

અબલા, વુજને શું કહ્યું રે ? માહારું આયુધ ઝોસાણ રે,
હાર તણી એક ભોગલ કાઢી લેશું સહુના પ્રાણ રે. ૪

કડવું ૫૦ મું

મહા બળિયો જગ્યો રે, બળનો નાવે પાર,
હડકુક હાક મારીને ત્યાં કીધો તે હોહોકાર; ૧

શય્યુણ્યુ બોમલ મેહેલી વળતી તે દલમાંય,
જોધા તે નાહા ચોદિય, રણમાં રણી નહિ તે કાય; ૨

કોઇની છેદી નાસિકા ને કોઇના છેદા ચરણ,
કોઇની આંદી વાળી દેતાં કોઇક પામ્યા મરણ; ૩

તેમાંથી જે ચાર જીમ્યાં તે રાજ પાસે જાય,
શું બેઠા રે, શું બેઠા, રાજ બાણાસુર હો રાય ? ૪

ત્યાંહાં રણ વિષે તો દેહેવટ વાળ્યું, યોધા સધળા આપી,
સાત લાખ ચોદા લખને પ્રધાનને હંકારી; ૫

- નારદ ચાલી આવ્યા જ્યાંહાં બેઠી ઓખાવ,
ઓખા! તું તો સૌભાગ્યવંતી, અનિરુદ્ધ ચિરંજીવી હોય; ૬
શણગાંઠડી તો ઓખાએ જાંધી તેણી વાર,
હવે શુદ્ધ કરો સુખેથી, મુજ પ્રાણના આધાર. ૭

ઢાળ

એક ભોમળ લીધી સાર રે, શૈલ્ય સહસ્ર મથુનો ભાર રે,
તે જાણે પુષ્પનો રામ રે, એમ કરતો મારામાર રે; ૮
કંઈક માર્યો, કંઈક ભચડ્યા, કયો કચરધાણી,
અધમૂઆ કીધા કંઈકને તે પડ્યા માગે છે પાણી; ૯
તેહેમાંથી બે ચાર ભિગયો તે રાજ પાસે જાય,
શું બેઠા રે, શું બેઠા, રાજ તમ્બો જાણાસુર રાય? ૧૦
જાણાસુર ખીજને બોલ્યો, તમ્બો શું રણુર્મા ચડિયા?
તમ્બો આવ્યા શું જીવતા? કાંઈ તેહેનાથી નવ વઢિયા? ૧૧
શું સાંખીને વઢીએ, રાજ, નહિ સજો સાણેજો,
ત્યાંહાં લગણુ ડગલાં બરો, રાય, ઘેર બેઠા શું ખીજો? ૧૨
પ્રધાન ફેઢે છે રાજને, હું કહું ફેટસો મર્મ? ૧૩
એક ભોગળે દસ લાખ માર્યો, ખોયો સૂત્રિધર્મ;
ત્યાંહારે જાણાસુર ખીજ બોલ્યો સગલી મારી હાક,
એણે છોકરે નીચું જોવડાવ્યું, ધસીને વાડયું નાક; ૧૪
પ્રધાન ફેઢે રાજને, તું શીદ કરે અભિમાન?
અભિમાનના કારણ મારે પાંડવ ઠાઢ્યા વન;
અભિમાનના કારણ મારે માર્યો દુર્યોધન; ૧૫
રામે રાવણ રણુર્મા રોળ્યો અભિમાનના મારે,
વારે વારે હું વારું છું, અભિમાન કરો શા મારે? ૧૬

૧. અહીંથી ૬ મા પાછું પ્રિમાનંદવાળું કહતું “મારા સ્વામી ચતુ
સુખણ” શરૂ થાય છે. (૨૩૬ મે પાને પાઠીય ચાલે)

બાણાસુર બહુ બાણ મૂકે, બળિયો કેમ જિતાય ?
 નાગપાશે પછી બાંધી લીધો કૃષ્ણનો કુમાર;
 લાવી કારાગૃહમાં નાખ્યો, ક્ષણ ન લાગી વાર; ૨૨
 ગય કેડે પ્રધાનને, તે હવે પામશે મરણ,
 પછે અનિરુદ્ધે કીધું ત્યાં જ યોગમાયાનું રમરણ. ૨૩

કડવું ૫૧ મું

નારદ ચાલી આવિયા જ્યાંહાં બેઠો રે રાજન,
 તમે આવ્યા છો તો કેહેતા જાઓ, આ તે કોહોનો તન ? ૧
 શ્રીકૃષ્ણ કેરો દીકરો, નવ લક્ષ્ય તું એહેનું નામ,
 નારદ ચાલી આવિયા અનિરુદ્ધ જેણે હામ; ૨
 નારદ કેહે છે અનિરુદ્ધને, તેં લીડળ ધાલ્યો આમ,
 અધ્યા ! કન્યા વરવા તું આવ્યો, મુજને દક્ષણનો લાભ; ૩
 અનિરુદ્ધ કેહેછે, હો નારદજી ! શું બોલો છો આમ ?
 કારાગૃહમાં હું પડ્યો, આ દક્ષિણા કેરો હામ ? ૪
 નારદ કેહે છે અનિરુદ્ધને, તમ્મો આવ્યા હરણ કરવા,
 આહાવાં હરણ તો દાહાડી કરજો કારાગૃહમાં પડવા; ૫
 તાહારે મન તો જીદ્ધ થયું ને માહારે મન તો નાચ,
 હવે એહેનું જીદ્ધ કરાવું, જે બોલું તે સાચ; ૬
 નારદ ત્યાંહાંથી પરવશો તે ગયા દારકાં માંય,
 ગોમતીમાં સ્નાન કરી આવ્યા જ્યાંહાં બેઠા જદુરાય; ૭
 શ્રીકૃષ્ણે નારદ આવતા દેખી ચરચર મૂન્યાં હાડ,
 ઝા પેલો નારદિયો આવ્યો, કરાવશે વદવાડ; ૮
 સતભામા કેરે મદિર જાઓ તો માનું તમારો પાડ,
 પેહેલાં પારિજાતક માટે તમ્મો કરાવી ૯

- ક્યમ રે આવ્યા ? ક્યમ રે આવ્યા ? કોહોને નારદ મુન,
સ્વામી ! હું જોવા આવ્યો છું કેટલા તમારા તન; ૧૦
- સભાએ સર્વે કુંવર બેઠા, મોખ્ય પ્રદુમન,
અનિરુદ્ધ જોતા નથી, કોહોને નારદ મુન; ૧૧
- શોણિતપુર બાણાસુર રાગ કારાગ્રહમાં તન,
કૃષ્ણજીએ કહ્યું ન માન્યું, આ તો હમ નારદ મુન; ૧૨
- નારદજી વાણી બોલિયા, શ્રીકૃષ્ણજી, તમારો પાડ,
પરમાં જઈ નારી બંબેરું તો ઘશે પૂર્ણ વડવાડ; ૧૩
- નારદ ચાલી આવિયા ન્યાંહાં રુદ્રમણી કરે ભોજન,
તમ્મો માતપિતા છે કંઈક હયાનાં, કારાગ્રહમાં તન; ૧૪
- મુજ દેખતાં કુમાર માર્યો, ઘાડે સાદે રાય,
રોતાં રોતાં રામે કહ્યું કે માહારે નથી સચું વહાલું કાય; ૧૫
- ત્યાહારે મુજને દયા આવી પણ માહારું તે શુ ચાહે ?
એકબો હું તે શું કરું ? મને સર્વ આતીને ઝામે; ૧૬
- રુદ્રમણી ચાલી આવિયાં ન્યાંહાં બેઠા છે જાદવરાય,
રોય ભરી ચાત્યાં આવ્યાં ન્યાંહાં બેઠા કૃષ્ણ સભાય; ૧૭
- સ્વામી ! સેવકને બીડ પડે તો અકુઆણા હિલઓ,
કુંવર કારાગ્રહમાં પડિયો, વાહારે શે નવ ધાઓ ? ૧૮
- અમને પરમેશ્વર પ્રુપ ન સરજ્યાં, નારી સરજ્યાં, નાય !
તમ્મો પેહેરો કાંચગી ને આયુધ આપો અમ હાય; ૧૯
- અમને આપો આયુધ તો જૂદર ! જઈને બડીએ,
કુંવરને મેહેલાની આવું, રણમાં જઈને વડીએ; ૨૦
- વચને વચને પ્રભુજી કોપ્યા, ગરુડ તેડાએ સાર,
હયાસી જોજન પાંખ ઉપર જાદવ થયા તૈયાર; ૨૧
- આની વાડીમાં ઊતર્યા, બાંચું રાયનું વન,
ગરુડને આપી આણા, મુદાની લાવો તન. ૨૨

કડવું ૫૨ મું

ગરુડ ત્યાંહાંથી પરવયો, એક નદી આવી વિશેક,
 ગરુડે તેહેમાં ચાંચ બોળી પાણી લીધું થોક;
 ત્યાંહાંથી આગ પરવેયો, મહા ખેરના અંગાર,
 પાણી^૧ પેલું લીધું^૨ તે ત્યાં વાવરિયું નિરધાર;
 ત્યાંહાંથી આધા પગવો, બહુ જૂત ને બહુ પ્રેત,
 પાંખે ભારી પાડિયા, બહુ કીધા રે અચેત,
 બહુ યગ્ને ભગવાનનું જે પુરણ પામ્યા આદાર,
 કુંવરને મુકાવી લા-યા ન્યાંહા છે, જુગદાધાર;
 હિંદવ ને અકૂર જે હસિયા, બધા કૃષ્ણના તન,
 રાતમાં શુ દોડી આવ્યા^૩ પરણા ઉપર મન;
 તમ્મેા અરે, આવ્યા પરણવા ને નવ લાગ્યા જોન,
 અમને પીરસત લાપશી, તમ્મેા જન્મતા પઠવાન.

કડવું ૫૩ મું

એણી વાતે કુંવર, શરમાણા નવ થઇએ,
 માહારી વાતો જુજને કહું તે રાખ તાહારા હમ્મે, ૧
 મુજબ પેની રાટી દ્રઢી કસ ધેર ભરતી પાણી,
 માહારા મનમા જો અમી તો કરી બેસાડી પટરાણી; ૨
 નરકામુગ્ને ભારીને સોજ સહસ લાગ્યો ધરણી,
 તાહારા સમ જો મુજને તેહેમાંથી એકે નથી પરણી; ૩
 તાહારી માને જઈને લાગ્યો બંધવને બંધાવી,
 જાણુવતી રીંછડી તેહેને માનીતી કહી બોલાવી; ૪
 છુ તો માહારો દીકરો છે, ધન્ય તાહારી માનું પેટ,
 આ બીજા સર્વે દીકરા તે જન્મ જીવી વેદ; ૫

આપણા તે કુળમાં ચાલ્યું આવ્યું, શરમાણા નવ થઈએ,
 ને રૂડી કન્યા દેખીએ તો હરણ કરીને લઈએ; ૬
 અકૂર ને હિલ્લ હસિયા, ખડખડ મેહેલ્યા દાંત,
 તે વળતા સાંભળાને કહે છે, ધન્ય ધન્ય ભગવાંત; ૭
 રૂડી શિખામણ દીકરાને દો છે શું ધનસ્વામ,
 તમારા વાદે અમારા શીખશે તો મેહેલવું પડશે ગામ. ૮

કડવું ૫૪ સુ.

પ્રધાનની પેરે હિલ્લવને હરિએ હકાયાં,
 હિલ્લવ આવ્યા દૈત્યસભામાં, બાણાસુરે બોલાવ્યા; ૧
 આવ્યા રે કૃષ્ણાગર કશવ વાડીમાં બિતરિયા,
 આવ્યા રે જાદવના જોધા તરવારે તરવરિયા; ૨
 આવ્યો છે દૈત્યનો કાળ જ, તું તો પાપી માયો,
 શ્રીકૃષ્ણ સાથે જુદ કરતામાં તું તો જામણ હાયો; ૩
 હિલ્લવ બણે રે, અંધ બાણાસુર, તાહારી આંખો ફૂટી,
 શ્રીકૃષ્ણ સાથે જુદ કરતાંમાં બાંહે જશે વધૂટી; ૪
 હિલ્લવ બણે રે, અંધ, આ જુદ કાણે આપી ?
 સોંપ્યો ઓખા અનિરુદ્ધને શ્રીકૃષ્ણ ચરણે લાગી; ૫
 દર્પદર્પ બાણાસુર બોલ્યો, વિચિત્ર મુણ્ણને, બાધ,
 બિપાન શિર ઉપર ચડી બેસે, કરે મસ્તકથું વડાઈ; ૬
 નીચ જાત જાદવ જાડેજ પીડારા પરિયાણ,
 વૃંદાવનમાં ગાયો ચારી મહોનાં લીધાં દાન; ૭
 ૭ મહિનાની રાત કરીને નરુઓ મધને નાચ્યો,
 ભરવાડાંની ગાયો ચારી માગી પીતો છાસો; ૮

આટલા રે દાહાડા સેવક ચમને પરધેર ભરિયુ પેટ,
 આજ માહારી કન્યા છાંછે છે, જુઓ દૈત્યની વેદ; ૯
 જા, કરવુ હોય તે કરી લેજે વળી રે વાહાણા માહે,
 ઉદ્ધવ ચાલી આવિયા શ્રીકૃષ્ણ બેઠા જ્યાહે; ૧૦
 સ્વામી ! તમને જાણાસુર તેડે લઈ ધણેરી જાન,
 નમારે જન્મવાને કાળે કરાવ્યાં છે પકવાન; ૧૧
 કહ્યું તમારુ નહિ માન્યુ, મુજને છે વિશ્વાસ,
 સૈન્ય લઈ જાણાસુર આવ્યો જુદા કરવા તમ પાસ. ૧૨

કડવું ૫૫ મું.

નગર પડો વજાડાવિયો, રાજાએ વજાડાવ્યાં નિશાન,
 ગામ ગોદરે ચાલી આવ્યો જાણાસુર બવવાન; ૧
 હમદલ, રથદલ, પાદલ, સૈન્ય ચાલ્યું જાય,
 સૈન્ય જોયુ જાદવતું ને દીદા જાદવરાય; ૨
 કોર્બાંડ ને પ્રહ્મન વડે, રણ જાણાસુર ભગવાન,
 વઢતા વઢતા રાજાને તો આવ્યુ છે અભિમાન. ૩

રાજ સિંધુડો

જા, પડો જા, છોકરા નદના અલ્યા ! વઢવાને તું મોરી પાસ આવ્યો,
 હાય હજારની જાયમા કાં મરે ? મારિ દબેયી નહિ જાય કાવ્યો; ૧
 વૃદા તે વનમા ગાવડી ચારતો, પરનારી કેરા તું ચીર હરતો,
 દાણુસે દહોતણી, નામ ગોવાલિયો, અલ્યા ! પરધેર રહીને પેટ ભરતો; ૨
 સાંગ શીશ્યની, નેત્ર ત્રિશનનું, માહરા હાયમાં, તે રે જાનકે,
 ડાસે છે દેવતા, ધરણી મૂળે વતી, જોને તું જોને તું, મૂલેપ સળકે. ૩

કહવું ૫૬ મું

એહેવું ઠેઠેતાં કોપે' ચડિયા સ્વામીન દેવ મોરાર,
ખાણાસુરના હાથ વાઢિયા, કાણુ ન લખી વાર; ૧
નારદ આલી આવિયા ન્યાહાં ખાણાસુરની માય,
તાહારા કુંવરના હાથ વાઢે, કોહો, વલે શી ધાય; ૨
વસ્ત્ર ઢાઢી, નમ્ર થઇને આલી તે રણુમાંય,
વસ્ત્ર વિના વેહેવાણુ આવ્યા, લાખ્યા શ્રીજીંદુરાય; ૩
મેરુ જેવડું માથું તેહેનું, તાડ જેહેવા પામ,
કૃષ્ણ સાહામી આવી તે તો લાગી રુદ્રિ હરવાય. ૪
રાક્ષસી જેહેવા લાગી, સાંભળો, દીનના નાથ !
માહારે કાજે રાખજો એક મુસ્તક ને ચાર હાથ. ૫
પછી કૃષ્ણે ચક્ર મૂક્યું, કાણુ ન લાગી વાર,
ઠર સધળા તે છેદી નાખ્યા, રાખ્યા વળતા ચાર; ૬
શોષિતની તે નદી વહી છે સહસ્ર કેરે ધાય,
ખાણાસુર તે પછી લાગ પામી કૈલાસ નાસી જાય. ૭

કહવું ૫૭ મું

મહાદેવજીની સેના આલી, ઠેઠેતાં નાવે પાર,
જૂત પ્રેત ને ડાકણ શાકણ એટક ચીસો પાડે; ૧
લાંખા કાનની ભેરવી ને ધાડે ધાડે ત્રાડે,
જૂત પ્રેત આવ્યું ચરભડીને, જાતાં વાર ન લગાડે; ૨
અલ્યા, કૃષ્ણ નામ ધગવીને તું ચાલ્યો છક્કમેદ,
જન્મારો એમ ગયો છે તાહારો, વાણી બોલ્યા એમ વેદ, ૩
તમ્યો ડાલા છે તે છાના રોડેને, પ્રાક્રમ શિવ ! હું જાણું,
શ્રીલકીશ પાર્વતીએ ધર્યું, હમડે ના રાખી ધીર; ૪

આપ ને ડાહ્યા હમએ તો ખીજને ન દહીએ,
 મહાદેવજીને મેહેણું દીધુ, મહાદુઃખ લાગ્યું હૈયે; ૫
 કોપ કરીને અગ્ન્યજ મેહેણું, હરિએ અગ્નિ છાંટયો ત્યાહારે,
 મહારેવે પગ્વતાજ મેહેણું, પર્વત દોડ્યા જાય;
 ભગવાને વજ્રાજ મેહેણું, પર્વત ચૂરણ થાય; ૬
 મહારેવે નાગાજ મેહેણું, નાગ દોડ્યા જાય,
 ગોવિંદે ગરુડાજ મેહેણું, નાગ વીણી ખાય; ૭
 કોપ કરી ત્રિશૂલ મેહેણું શિવે રણુમાં જ્યાંહે,
 ભગવાને તો ચક્ર મેહેણું, અગ્નિ જીંધ્યો ત્યાંહે; ૮
 ચક્ર ને ત્રિશૂલ વઢે છે, રણુ અગ્નિના બડકાય,
 વઢતાં વઢતાં ગગને ગયા, બળવા લાગ્યા દેવતાય; ૯
 મહારેવે તાવ મોહથો જાહવ ઉપર જાય,
 જાહવ સહુને તાવ ચડ્યો ત્યાહારે કોપ્યા જાહવરાય; ૧૦
 ભગવાને તાપ ઉપજાવિયો એકાંતરિયો તાવ,
 તાવ તાવ સધળા વઢે, જુદાં જોવા સરખું થાય; ૧૧
 લડે ને લોટેઃ લડયડે, બૂંધ પડે ને બેઠો થાય,
 શીતજ્વર ને પીતજ્વર માંહે કૃષ્ણજ્વર ડેહેવાય; ૧૨
 પૃથ્વી ચર્મ છે આઠળી તે બ્રહ્મા પ્રાસે મધ તત્કાળ,
 મહાદેવજી ને શ્રીકૃષ્ણ વઢે છે, હુંજાઈ છું રસાતાળ. ૧૩

કડવું ૫૮ મું

અજાણ વચમાં : આવિયા, દુઃખ ભાંગીએ રે,
 તમયો વઢતા રોહો, ભગવાન, મળ્યાં મન માનીએ રે; ૧
 કોણ અજા ! કોણ વિધજી ! દુઃખ ભાંગીએ રે,
 કોણ દહીએ મહાદેવ ! મળ્યાં મન માનીએ રે; ૨

એકરૂપ શરીર એક આત્મા, દુઃખ ભાંગીએ રે,
આપણુ એકમાં શી વટવાડ ? મળ્યાં મન માનીએ રે; ૩
આણસુર સાગ્યો પાપ, દુઃખ ભાંગીએ રે,
મે તો નવ અણ્યું, ભગવાન, મળ્યાં મન માનીએ રે; ૪
હવે મંદિર માહારે આવજો, દુઃખ ભાંગીએ રે,
હું તો દેહ કન્યાદાન, મળ્યાં મન માનીએ રે; ૫
અતુર્મુજ, રાત્ર્ય કરો, દુઃખ ભાંગીએ રે,
હું પોતાના સરખું રૂપ, મળ્યાં મન માનીએ રે. ૬

કડવું ૫૬ છં

ગરુડને આપી આગા તે અમૃત સાગ્યો સાર,
અમૃત છાંટી સૈન્ય ઉઠાડ્યું, વત્યો જેજેગાર; ૧
પેલા તાવ વાણી બોલિયા, કહ્યો રહેવા આપો ડાગ,
અગ્નિ ને અધરગીને ઘેર આપ્યો તુંને વિભાગ; ૨
ઝોખાદરજી જે સંભળે તેહેનો તરિયો તાવ તે જાપ,
આગા માહારી તું લોપે તો ચતધા કડકા યાપ; ૩
પછી પૂર્વનીવાસે જન લઇને આવ્યા તે જદુરાગ,
પછી પારવતીનાં પિયેરને નોતર્યાં રહેવાગ. ૪

કડવું ૬૦ છં

પારવતીનાં પિયેરને નોતર્યાં રે,
બેસણ્યાં રૂડાં લાવજો પાપરણ્યાં રે; ૧
તેડાવોને ઉદ્યાયલ, અસ્તાયલ તેડાવો રે,
વરસાપને નાહાવણુ આપ, પીડી ચોળાવ રે ૨

કડવું ૬૧ સું

(સરખાવો પ્રેમાનંદ કડવું ૪૨, ૪૩. જ. દા. રો.)

શ્રીકૃષ્ણ ઠેરી ધરુણી, નિદ્રાએ ન પોઢશે ર,	
અનિરુદ્ધને તેલ સિંચારો કે રુદ્ધમણી જાગવું ર;	૧
બલભદ્ર ઠેરી ધરુણી, નિદ્રાએ ન પોઢશે ર,	
અનિરુદ્ધને તેલ સિંચારો કે રેવતી જાગવું ર;	૨
પ્રદ્યુમન ઠેરી ધરુણી, નિદ્રાએ ન પોઢશે ર,	
અનિરુદ્ધને તેલ સિંચારો કે રતિરાણી જાગવું ર;	૩
બ્રહ્મા ઠેરી ધરુણી, નિદ્રાએ ન પોઢશે ર,	
અનિરુદ્ધને તેલ સિંચારો કે બ્રહ્માણી જાગવું ર;	૪
સૂર્ય ઠેરી ધરુણી, નિદ્રાએ ન પોઢશે ર,	
અનિરુદ્ધને તેલ સિંચારો કે સૂર્યાણી જાગવું ર;	૫
બાણાસુરની ધરુણી, નિદ્રાએ ન પોઢશે ર,	
ઝોખાખાધને તેલ સિંચારો કે રૂપવતી જાગવું ર;	૬
કૌભાંડ ઠેરી ધરુણી, નિદ્રાએ ન પોઢશે ર,	
ઝોખાખાધને તેલ સિંચારો કે પારવતી જાગવું ર;	૭
ગણપત્ય ઠેરી નાર, નિદ્રાએ ન પોઢશે ર,	
ઝોખાખાધને તેલ સિંચારો કે સિદ્ધિ સુદ્ધિ જાગવું ર.	૮

કડવું ૬૨ સું

હલહલ હાથિણી શણગારી ર, તે ઉપર રત્નજડિત અંગાડી ર,
 તે ઉપર અનિરુદ્ધજીની માડી ર, પેહેરેણુ પેહેરી છે ર સાડી ર; ૧
 માથે તો મોડ બમરીએ ઝળકે ર,

હાથમાં તો રૂડો રામચુદોનો લગ્નકે ર,
 સાત પાન, શ્રીરૂપ સોપારી પોથમાં ર,

ટબકુ દીધું છે વરને ગાલે ર; ૨

વરગમ્મ થયા અસવાર રે, આવી અંતરિક્ષથી ઘોડી ઊતરી રે,
તેહેને પૂજ્યો કુંકુમ કુલ, ચંચલ ચરણે ચાલતી રે; ૩

ઘોડીનું કાંધ ન કળી રોકે મૂલ, અનિરુદ્ધજીની ઘોડણી. ૪

મોહોરડે મણિ મોતી જઘ્યાં, તેહેનાં હીરે જડિત પલાણુ રે,
થનક થનક નાયતી રે, ઘોડીનું પાંચકલ્યાણી નામ રે;
અનિરુદ્ધજીની ૫

રક્તિકનાં જે મેઘડાંમાંહે પાયે ધરિયાં પલાણુ રે,
તેહેની શોભા શી કહું રે, ઘોડીને પરવાળાંનાં પલાણુ રે;
અનિરુદ્ધજીની ૬

સનકાદિક શિરછત્ર ધરે રે, માંહે હિલ્લ ચમર ઢાળે રે,
અકૂર છત્ર ધરી રહ્યા રે, આમળ વેદ બણે પ્રકાશ રે;
અનિરુદ્ધજીની ૭

ચંદ્ર સુરજ ત્યાંહાં ઝમઝમ્યા રે, નારદ વૃંદાવ વાપ રે,
દેવદુહિ ગરગડે રે, આમળ ઇન્દ્ર રહ્યા છડીદાર રે;
અનિરુદ્ધજીની ૮

રાત્રીએ નગર સોહાવિયું રે, કાંધ બલી શણુગારી વાટ રે,
પવન પતાકા ઝળહળે રે, બર્લા નગર સોહામ્યા ધાટ રે;
અનિરુદ્ધજીની ૯

હીડે હલધર હાથયો રે, ધણી ઊલટ અંમ ન માય રે,
સારાં છાંટયાં છાંટણાં રે, મળી માનુની મંગળ ગાય રે;
અનિરુદ્ધજીની ૧૦

પૂંખવા આવી પ્રેમદા, જતરીસ ભમરીની મોડ રે,
તેહેની શોભા શી કહું રે, ઉપર ધરસાદીની સોડ રે;
અનિરુદ્ધજીની ૧૧

ધૂંસળ મુશળ રવાઇ, ઝોરેસરી મંપુટ ને ત્રાક,
 ઇડી પીડી ઉતારિયા રે, વરનું તિલક કરીને તાણ્યું નાક;
 અનિરુદ્ધની૦ ૧૨

મળે ધાટ નાખીને લાવિયાં રે, [એ તો] માલરા મોઝર,
 ઠરે પાયે સંપુટ અપિયા રે, ત્યાંહાં તો વત્યો નેજેકાર;
 અનિરુદ્ધની૦ ૧૩

એ ઘોડી ને ગાય અને સાંભળે રે તેહેને ગંગા નાલાનાં પુણ્ય,
 વાંઝિયા તે પુત્ર પામે, વળા નિર્ધન પામે ધન;
 અનિરુદ્ધની૦ ૧૪

કડવું ફડ મું

વાળે ધનાઢી

બોલ સકલ ત્યાં આવિયા જોવા અનિરુદ્ધની જાન રે,
 નીરખતાં મનમાં ભાવિયા, દીકા ત્રિશુવન ભગવાન રે; ૧

માણેક મોતીડે વધાવિયા, બાંધ્યાં તરિયા તોરણ દાર રે,
 મોતીડે ચોક પુરાવિયા, ધણું હર્ષે અસુરની નાર રે; ૨

ઝાણવ મંગળ અતિ ધણા મંદિર પ્રત્યે થાય રે,
 ઘોર ધણા થાય વાળિંગના, ત્યાંહાં આનુની મંગળ ગાય રે; ૩

વૃષ્ટિ થાય બહુ પુષ્પની, ત્યાંહાં મધિર્વ અપહરા જાન રે,
 બોલ ઠહે, અતિ શોભતી દીસે છે અનિરુદ્ધની જાન રે; ૪

બંદીજન જશ વણ્યું, થાય નાટચારની ચમચકાર રે,
 બાણાસુર હોડે મલપતો, નારીને દૈયે હર્ષ અપાર રે; ૫

અનિરુદ્ધને નવરાવાને આવી સુંદર નાર રે,
 બાવના ચંદન કરતૂરી મુગધિ અનેક અપાર રે; ૬

ડમરો મરુઝો ને મોગરો, માલતી ચંપાના છોડ રે,
 શેષ ભરે ને ડગલું ભરે, અનિરુદ્ધના પોંક્યા છે ઠોડ રે. ૭

ખાળે બેઠા વરરાયણ રે, નવરાવે નાની નાર રે,
 ઉત્તમ ઉદક અણ્ણવિયા રે, ભરિયા ગમાજલ માટ રે, ૮
 કાકણ તેહેના ખલમલે, પેહેયાં સોનેરી ઘાટ રે,
 ઝલકે નાપ જાણે વીજળી, વેણી જાણે વાસુકિ નાગ રે, ૯
 ઝમ ભરે ભામિની હર્ષણ, ઝણુહણે તે હરનો નાદ રે. ૧૦

૧ કડવું ૬૪ શું

ત્યાહાં તો જાણા વહે સાવધાન રે, સૌભાગ્ય રેણી,
 રાય આપે છે કન્યાદાન રે, સૌભાગ્ય રેણી, ૧
 ત્યાહાં તો પેહેલું મગલ વરતાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
 ત્યાહાં તો દાન અપરિમિત ધાય રે, સૌભાગ્ય રેણી, ૨
 ત્યાહાં તો ખીજી મગલ વરતાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
 ત્યાહાં તો અધના દાન અપાય રે, સૌભાગ્ય રેણી, ૩
 ત્યાહાં તો આવે સત્યવાદી રાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
 ત્યાહાં તો ત્રીજું મગલ વરતાય રે, સૌભાગ્ય રેણી, ૪
 ત્રીજે મગલ ધેતુનું દાન અપાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
 દાન લે છે શીખમવાન રે, સૌભાગ્ય રેણી, ૫
 ત્યાહાં તો ચોથું મગલ વરતાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
 આખ્યા કૃત્રી સહિત બહાર રે, સૌભાગ્ય રેણી, ૬
 એહેવા મગલ વરતાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
 લાખ્યા બાણમતી કસાર રે, સૌભાગ્ય રેણી, ૭
 તે તો પ્રીતે છે ચાર વાર રે, સૌભાગ્ય રેણી,
 માહે ધૃત સાકરની ધાર રે, સૌભાગ્ય રેણી, ૮
 ચાર સૌભાગ્યવતી કેહેવરાવે રે, સૌભાગ્ય રેણી,
 ધૃત કસાર અશન કરાવ્યું રે, સૌભાગ્ય રેણી, ૯
 ત્યાહાં તો અનિરુદ્ધ પરણીને બિંધ્યા રે સૌભાગ્ય રેણી,
 દિવસે સોનેચે મેઘ નૂઠ્યા રે, સૌભાગ્ય રેણી,

કડવું ૬૫ મું

(મૂળમાં અહીં બાલણનું એક કડવું છે, જે અગ્રે પુરવણીમાં આપ્યું છે.)

આપું મેહેલ્યું સર્વે પોહોત્યું, ઠન્યાને વળાવો, વેહેવાઇ,
 દક્ષિણનાં ચીર રુકિમણીને આપો, માદારા વેહેવાઇ; ૨
 અગરાર્ઠનાં હાયલ રાણી સતભામાને આપો રે; ૨
 મગિયાં તે માંગરાળનાં રાણી જાંબુવતીને આપો રે; ૩
 પાંચ પટોળાં રાણી રેવતીને આપો રે; ૪
 શણિયાં મુગટા પામરિયાં પટકાસૌ જાદવને વેહેંચી આપોરે; ૫
 રથ ઘોડા ને પાલખી તે સહુ જાદવને વેહેંચી આપો રે; ૬
 સહુ પામ્યા રે પેહેરામણી ને અડવા રહ્યા ભગવાન,
 ઝો ચાલી ઝો ચાલી રે પેલા જાદવરાયની જાન. ૭

કડવું ૬૬ મું

ઝોખા ચાલી રે ચાલણુદાર, સહિયર વળાવાને સંચરી,
 કાઈ લાવે એકાવલ દાર, કાઈ લાવે સોનાનાં સાંકળાં; ૧
 કાઈ લાવે રે શણુગાર ઝોખાજાઇને આપવા,
 ઝોખા! જિભી રહે હો, જૂંડી! ઝોરી આવ, દીકરી, થાપણુ પારકી; ૨
 બોલી જાઇ રે ચિત્રત્રેખા, ઝોરી આવ્ય, આવ્યાં જાઇ રે,
 આત્રે, સોનાનાં સાંકળાં, બોલ્યાં જાઇ રે;
 તુંને આપું એકાવલ દાર, લાવ્યાં જાઇ રે; ૩
 માદારી સહિયરમાં તું તો બલી, બોલ્યાં જાઇ રે;
 જઈ લાવી મુજ બરચાર, લાવ્યાં જાઈ રે; ૪
 નિત્ય ગામતી શીરણુછોડ, બોલ્યાં જાઇ રે,
 ત્યાંહાં મુજને સંભારજે, લાવ્યાં જાઇ રે; ૫
 એટલે પોહોત્યા મનના કોડ, બોલ્યાં જાઈ રે. ૬

કડવું ૬૭ સું

ઓખાખાઈ તો સાસરિયે હવે જાય રે,
માતુની મળા મંગલ જાય રે; ૧
ઓખાખાઈને લાડીકચોલાં અપાય રે,
રથ અગ્રે શ્રીફળ ત્યાં વધેરાય રે; ૨
' ઓખાખાઈને ત્યાંહાં શિખામણુ દેવાય રે. ૩

કડવું ૬૮ સું

સાસરિયાંના સાથમાં તું ડાહી થાજે, દીકરી,
તને શિખામણુ દેઈ તે તું રખે જાતી વીસરી;
સાસરિયાંના સાથમાં ધનધન પગ નવ માંડીએ,
વડસસરો બેઠા હોય તો પિતાને ઠામે જાણીએ;
સાસરિયાંના સાથમાં કાઈ રેહે તો હાજી કીજીએ,
પરપુરુષ જો જાતો હોય તો વાત કરતા ખીંહીજીએ;
સાસરિયાંના સાથમાં હસી તાળા નવ દીજીએ,
પિયુને પરમેશ્વર જાણી પગ ધોઈને પીજીએ;
સાસરિયાંના સાથમાં તે સાહામું નવ બોલીએ,
સામું નથુંદ વઢતાં હોય તો તેહેને ગાળો નવ દીજીએ;
સાસરિયાંના સાથમાં તું ડાહી થાજે, દીકરી,
તને શિખામણુ આજ દીધી તે રખે જાતી વીસરી.

કડવું ૬૯ સું

આવ્યો આવ્યો નગર ધુતારો, લાખેણી લાડી લઈ ગયો રે,
આવ્યો આવ્યો દ્વારકાનો ચોર, " " "
જેણે રણવગડામાં ચાર્યા દોર, " " "
એ તો રાધાવર રમણુ કિશોર, " " "

આબ્યો આબ્યો દહીંનો દાણી, લાખેણી લાડી લઈ ગયો રે,		
જેણે રાધાજીની ચૂંદડી તાણી,	,,	,,
હાયો હાયો બાણાસુર રાય, કલ્યાણરાય જીતિયા રે,		
તે તો કન્યા લઈને જાય,	,,	,,
રાણી રુક્મણી પૂજવાને જાય,	,,	,,
તે તો ગોત્રજ આગળ જાય,	,,	,,
તેના કંઠણ દોરા ઊડાય,	,,	,,

કડતું ૭૦ મું

તાહારા બાપનો બાપ તેડાવ, લાડીલી, આ દોરડો કપમ છટે ?			૬
તાહારે દોરડિયે સત ગાંઠ,	,,	,,	૧
તાહારા કૃષ્ણ પિતાને તેડાવ, ઊમાળા	,,	,,	
તાહારી રુક્મણી માને તેડાવ,	,,	,,	૨
તાહારો પ્રહુમ્ન તાત તેડાવ,	,,	,,	
હવે ગીત ગાય જનરણી, લાડીલી,	,,	,,	૩
બ્રહ્માજીની વાળેશ ગાંઠ,	,,	,,	
તાહારા બાણાસુર બાપને તેડાવ,	,,	,,	૪
તાહારી બાણમતીને તેડાવ,	,,	,,	
તાહારો ધનિર તાત તેડાવ,	,,	,,	૫
તાહારી પારવતી માત તેડાવ,	,,	,,	
તાહારા મણપતિને તેડાવ,	,,	,,	૬
સિદ્ધિ જુદિ બોમ્બને તેડાવ,	,,	,,	
તાહારી ચિત્રશેખાને તેડાવ,	,,	,,	૭
ઝાખા, ઊડો દોરડો, એમ જાલવ-જીવતી ગાય,			
બેડી ગાંઠ તે દઢ કરી, પણ સડક છૂટી જાય.			૮

કડવું ૭૧ મું

દોરડા છૂટ્યા લાડકે ને માનિની મંગલ ગાય,
આનંદ બિપ-યો, ઓખાખાઈ સાસુને પડિયાં પાય; આનંદ ૦ ૧
વહુ સહુ સાસુને પગે પડી પથુ ન પડી માહારે પાય, આનંદ ૦ ૨
જાંજીવતી રિસાઈ બેઠાં, ઘરમાં અન્ન ન ખાય; આનંદ ૦ ૩
શ્રીકૃષ્ણજીના ઘરમાં વળતી બહી ધમાધમ થાય; આનંદ ૦ ૪
જેમતેમ હરીને શ્રીકૃષ્ણજીએ ઓખાને સમજાવ્યાં; આનંદ ૦ ૫
છતાં સાસુ મર્મે બોલ્યાં, વહુવર, દગ તમ્મો કાઢાવ્યાં; આનંદ ૦ ૬
પંચ શબ્દ વાજિંત્ર વાજે, સહુ મનાવી ઘેર આવ્યાં; આનંદ ૦ ૭
વડસાસુ સહુકોને સંતોષો, અખંડ હેવાતન થાપો; આનંદ ૦ ૮
રુક્મણીએ મેહેલું દીધું, બહુ કર્યું સહુ કામ; આનંદ ૦ ૯
અમારા પુત્રને હરી ગયાંતાં, પથુ આવ્યાં અમારે ધામ; આનંદ ૦ ૧૦
બહુ કર્યું વહુજી ! તમ્મો પધાર્યાં, વાયો જેજેકાર; આનંદ ૦ ૧૧
અખંડ એવાતણુ મુખ ભોગવજો, યજો પુત્ર પરિવાર; આનંદ ૦ ૧૨
પુરી દારકાં પરમ મનોહર દીસે જાકરમાળ; આનંદ ૦ ૧૩
વહુ પુત્ર ઘરમાં પધાર્યાં, જે જે શ્રી રણુજી; આનંદ ૦ ૧૪

કડવું ૭૨ મું

રીતભાત પરિપૂરણુ યજ ને જીટ્યા કૃષ્ણના તન,
જૂજુઆ વસવાને કાજે આપ્યાં રે બવન; ૧
એકવાર શ્રીકૃષ્ણે ઓખા જોખામાં બેસારી,
મામવું હોય તે માગી લેને, તું છે વહુચર માહારી; ૨
માહારા બાપને આપો દીકરો, સ્વામી શ્રીભગવાન,
ભગવાને આપ્યો દીકરો તેહેનું ગયાસુર નામ; ૩
બાણાસુરનો ગયાસુર તે વંસવધારણુ થાય;
ઠહી કયા ને સંદેહ બાખ્યા, પરીક્ષિત લાગ્યો પાય; ૪
શુકદેવ, અમને પાવન કીધો, સંભળાવ્યો મહિમાય; ૫
ઓતાવક્તા સંભજો, નહિ પામે તે ગર્ભનો વાસ;
ઓખાદરણુ પરિપૂરણુ થયું, કહે છે વિધ્યુદાસ. ૬

પુરવણી

ભાલણનું ઓખાહરણ^૧

. એક સૂટક કડવું

રાજ ગોરવ

- ખાણાસુર ગોરવ નોતરે સર્વ સાયશું રે;
શ્રીકૃષ્ણને મેહેલ પધાર્યો મુંદર ભાતશું રે; ૧
- તમ્યો ગોરવે વેહેલા પધારજો, સહુકો આવજો રે,
સાથે માણુમની રીત ગમે તેહેને લાવજો રે; ૨
- ઓખાની માઠી આવિયાં ન્યાંહાં વર ને લાડી રે,
આ કુંકુમે પૂજ્યા પાય, જઈ પાયે પડી રે; ૩
- તમ્યો ગોરવે વેહેલાં પધારજો, કહું, ઘોડે ચડી રે,
હું તમને લાશું છું પાય, કહું છું કર જોડી રે; ૪
- અનિરુદ્ધની માઠી બોલિયાં, રીત અમારી રે,
તે લેઈશું સધળા આર, પરહણુ ને કરી રે; ૫
- ગોરવ મનાવીને આવિયાં હોલતાં માહાલતાં રે,
હલહલ કરાવીને રાયે કીધાં રાંધણાં ચાલતાં રે; ૬
- ગોરવ તુતરતાંય વચ્ચે શું નીપજ્યું રે,
ઘેર મીઠાખોલી નાર તેણે સહુ નીપજ્યું રે; ૭
- જાલવ કેરી જાન સર્વે જોડશું રે,
આવ્યા જાલવજી મહારાજ છાપન કોડશું રે; ૮

૧. ભાલણની છાપવાણું ગોરવ નોતરવાનું આ કડવું નાહરના ઓખા-
દરજાના. કર્ણા. ૪૨ માને. મળતું આવે. છ, (લુગો. ૫૫. ૧૯૬ અને. પાસંતરે
૫. ૧૦૪) આમ છતાં વિગતની દૃષ્ટિએ એક વચ્ચે અંતર જણાય છે.

આગા આપી રાવ, સહુ બેઠા થયા,
 નાલા ઉબ્બોદક નીર, મદિરમાં ગયા; ૯
 આખળિયા તકિયા ધણા, ઝારી ને લોટડા,
 બેસણાં બહુ વિવેક દીસે ફૂટડા રે, ૧૦
 બાવન પરની યાળા, સોનાના વાટકા,
 પીરસે નારી પરમાલી (?), જમનારા લાડકા રે; ૧૧
 સામગ્રી સહુ શી ઠહું, મેવા બહુ ધણા રે,
 ટોપડું ને દૂધપાક, શાકરિયા ચણા રે; ૧૨
 તલસાંકળા ને દહીંધરાં, શેવ છૂટી કળા રે,
 ખોભલે પિરસાવો ખાંડ, મરડી (?) બે પડી રે; ૧૩
 ખાખાં જલેખી ને પેંડા, મગદળિયા મસમસે રે,
 ઘેમર મોતી ચૂરમાં જમતાં સહુ દસે રે; ૧૪
 બહેકે બહાંજે રાંધિયો (?), તેહેમાં સાકર બેળા રે,
 ગોરીનાં તાબ્યાં ઘીન, દસે તે વેગળા રે; ૧૫
 ગાર ગળ્યો કંસાર ને ચોળા પાતળા રે,
 સાકરનો છે સ્વાદ, કેળાં રસ કાતળા રે; ૧૬
 માલપુઆનાં માંન, ગોમદળા, ગલપાપડી રે,
 જમવા બેઠી જન - જાદવની બાપડી રે; ૧૭
 ગોટા, ગળ્યાં તડથુઆં, આંજાની શાખશુ રે,
 રાત્રી મિઝેરાં ને ફાલસાં, દાઢમ દ્રાખશું રે; ૧૮
 શાક નાવે પાર, રચના શી ઠહું રે?
 વાલેળ ને વત્યાક, શાક સમારિયાં રે;
 ટિંડોરાં છમકાર ધણું છમકારિયાં રે, ૧૯
 આરિયાં તૂરિયાં શાક સરવે સમારિયાં રે;
 ઠારેલાં કંઠોડાં પ્રેમે વધારિયાં રે, ૨૦
 સુવા તાંદળજની બાજી મદિર આણિયાં રે,
 મૂળા મોગરી મેથી સર્વે વખાણિયાં રે; ૨૧

ઝોખા ગવારની શોંગ ને તળા સરસિયે રે,
ડોડી બરચી બાજી સરવને પીન્સીએ રે; ૨૨

ઢાળાં વડીનાં રાયતાં તીખાં ને તમતંભાં રે,
છાશ ધણી છમકારિયાં, રાખ્યાં છગળ્યાં રે; ૨૩

અચાણુના નાવે ખાર, રચના શી કહું રે?
માંહેં રાયતી ઢેરી ને લીંણુ, કરમદાં ઢેસર રે; ૨૪

શીતળ જળ ફેરવાવેને રે તરસ્યા પીજીએ રે,
કારાં ચક્ષાણું માંહેં ઢેરી અચાણું શીજીએ રે; ૨૫

દાળખાતર્ભા ન્યમ રવાટડીનો સડકો રે,
તેહેની જોડે રવાદ પાપડનો બડકો રે; ૨૬

ફૂર કયોં કમોદનો તે સહુને ગમે રે,
દાળ અંપાના હોડ શી આણી, વાહાતે સહુ જમે રે; ૨૭

ઘેતુની છાશોની રમણી, ફૂરનો કરમશે રે,
માંહેં દહીં ને જીરાલૂણુ, જમતાં ઢેહે બશે રે; ૨૮

લવિંગ સોપારી એલચી ખીડાં બંધાવિયાં રે,
ખીડશે ખાસક પાન સોને આપિયાં રે; ૨૯

૪સર્જન સહુ શ્રીકૃષ્ણનું તે સધળું જમ્યું રે,
એટલે બાલણુ પ્રભુ રઘુનાથ જમતાં વાહાણું થયું રે. ૩૦

૧. વાદ=છાશમા રાઈ કીણીને મેળવી એમાં કુદીનો તથા પાકોં કેળાં નાખવાથી ને બને તે. ૨. ફૂર=ભાત. ૩. જીરાલૂણુ=જીરાજી=મીઠામાં ફેળેલું જીરું વગેરે મેળવીને કરેલું. ૪. સર્જન=સાજન.